

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SENDİKALARIN GÜCÜNDE HALKLA
İLİŞKİLERİN YERİ VE ÖNEMİ**

DOKTORA TEZİ

Meral ÇAKIR

Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ

KASIM – 2015

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SENDİKALARIN GÜCÜNDE HALKLA İLİŞKİLERİN
YERİ VE ÖNEMİ

DOKTORA TEZİ

Meral ÇAKIR

Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

“Bu tez 11.11.2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Füsun ALVER	BAŞARILI	
Prof. Dr. Hasan AKBULUT	BAŞARILI	
Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ	BAŞARILI	
Doç. Dr. Şuayyip ÇALIŞ	DÜZELTME	
Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Meral ÇAKIR
11.11.2015

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın her aşamasında bilimsel katkısının yanı sıra insani değerleriyle de örnek aldığım bir destek veren tez danışmanım sayın Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ'ye, yapıcı eleştirileri ve önerileri ile katkıda bulunan tez izleme jüri üyeleri Prof. Dr. Ali SEYYAR ve Doç. Dr. Şuayyip ÇALIŞ'a teşekkür ederim.

Meral ÇAKIR
11.11.2015

İÇİNDEKİLER

BEYAN	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1. İKTİDAR, GÜÇ VE İLGİLİ KAVRAMLAR	12
1.1. İktidar	15
1.1.1. Güç	22
1.1.2. Meşruiyet	23
1.1.3. Egemenlik	28
1.1.4. Otorite	35
1.2. İktidara İlişkin Kuramlar: İktidar Nedir, Nasıl İşler	37
1.2.1. Karl Marks ve İktidar	37
1.2.2. Gramsci ve Hegemonya	43
1.2.3. Althusser ve Devletin İdeolojik Aygıtları	50
1.2.4. Poulantzas: Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar	54
BÖLÜM 2. ÇALIŞMA KAVRAMI VE ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ DÜZENİ	58
2.1. Çalışma Kavramı.....	58
2.2. Örgütlü Çalışma ve Çalışma İlişkilerinin Ortaya Çıkışı	63
2.3. Feodal Toplum Düzeni.....	72
2.4. Sanayi Devrimi ve İktidarın Yeniden Yapılanması	73
2.4.1. Sanayi Devriminin Ardından Ortaya Çıkan Düşünce ve Kuramlar.....	75
2.5. Sendikaların Ortaya Çıkışı	80
2.6. Çalışma İlişkileri Düzenine Yönelik Kuram ve Yaklaşımlar	86
2.6.1. Klasik Yaklaşım.....	86
2.6.2. Sistem Yaklaşımı	87
2.6.3. Çoğulculuk Yaklaşımı.....	88
2.6.4. Marksist Yaklaşım	90
2.7. Çalışma İlişkilerinde Güç ve Çatışma.....	93

BÖLÜM 3. SENDİKALARIN GÜCÜNDE HALKLA İLİŞKİLERİN ROLÜ VE ÖNEMİ.....	105
3.1. Bilinç İnşasının İnşası ve İşleyişi.....	105
3.1.1. Devletlerin İşlevi.....	105
3.1.2. Siyasal Karar Alma Merkezlerinin Yönetimi	108
3.1.3. Enformasyon Dengesizliği, Bilim -Eğitim Çevreleri ve Aydınların İşlevi..	109
3.2. Halkla İlişkiler: Hegemonyanın Uygulanması.....	118
3.3. Sendikalarda Halkla İlişkilerin Yeri ve Önemi.....	120
3.3.1. Halkla İlişkilerde Çevre ve Sendikalar	123
3.3.2. Sendikalarda Halkla İlişkiler Yönetimi.....	127
3.3.3. Sendikalarda Halkla İlişkilerin Amaçları ve Görevleri.....	131
3.3.4. Sendikalarda Halkla İlişkilerin Araç, Ortam ve Yöntemleri.....	132
3.3.5. Sendikalarda Halkla İlişkilerde Karşılaşılan Sorunlar	138
BÖLÜM 4. SENDİKALARDA HALKLA İLİŞKİLER VE TOPLUMDAKİ YANSIMALARI.....	140
4.1. Türkiye’de Sendikalar ve Halkla İlişkiler Yönetimi.....	140
4.2. Türkiye’de Sendikalarda Halkla İlişkiler Yönetim ve Uygulamaları ile İlgili	
İnceleme: İşçi ve İşveren Konfederasyonlarında Halkla İlişkiler	147
4.2.1. Araştırmanın Varsayımları.....	148
4.2.2. Araştırmanın Bulguları	149
4.2.3. DİSK’te Halkla İlişkiler	149
4.2.4. Hak-İş’te Halkla İlişkiler	154
4.2.5. TİSK’TE Halkla İlişkiler	158
4.2.6. Türk-İş’te Halkla İlişkiler	161
4.2.7. Bulguların Değerlendirilmesi ve Varsayımların Sınanması	162
4.3. Sendikaların Halkla İlişkileri ve Toplumdaki Yansımaları	165
4.3.1. Araştırmanın Yöntemi	166
4.3.2. Araştırmanın Varsayımları.....	166
4.3.3. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme.....	168
4.3.4. Demografik Özellikler	168
4.3.5. Enformasyon Kaynakları	172
4.3.6. Ekonomik ve Sosyal Konularla İlgili Değerlendirmeler	184
4.3.7. Sendikalarla İlgili Değerlendirmeler.....	190
4.3.8. Sendika Üyelerinin Değerlendirmeleri	196

4.3.9. Varsayımların Sınanması ve Değerlendirme	200
SONUÇ	203
KAYNAKÇA	213
KİTAPLAR	213
EKLER	223
EK 2: ANKET FORMU	278
ÖZGEÇMİŞ	280

KISALTMALAR

BYHİ	: Basın Yayın Halkla İlişkiler
CONOIE	: Ekvatorda köylüler için mücadele eden örgüt
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DİA	: Devletin İdeolojik Aygıtları
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HAK-İŞ	: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MST	: Topraksız Kır İşçileri Hareketi (Brezilya)
THS	: Toplumsal Hareket Sendikacılığı
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
UÇÖ	: Uluslararası Çalışma Örgütü

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Çatışma ve Sendikalar	99
Tablo 2: Sistem yaklaşımı çerçevesinde halkla ilişkiler yönetiminin çevresi.....	124
Tablo 3: İletişim sorumlularından talep edilen faaliyetlerin dağılımı.....	136
Tablo 4: İşçi ve işveren konfederasyonlarında halkla ilişkiler.....	163
Tablo 5: Yaş dağılımı.....	169
Tablo 6: Cinsiyete Göre Dağılım	169
Tablo 7: Öğrenim Durumuna Göre Dağılım.....	170
Tablo 8: Yaptıkları İşe Göre Dağılım	171
Tablo 9: Aylık Gelir Düzeyine Göre Dağılım.....	172
Tablo 10: Gazete Okuma Tercihlerine Göre Dağılım.....	173
Tablo 11: Gazete Okuma Sıklığına Göre Dağılım	174
Tablo 12: İzlemeyi Tercih Ettikleri TV İstasyonuna Göre Dağılım	175
Tablo 13: TV İzleme Sıklığına Göre Dağılım.....	176
Tablo 14: İnternette Bilgi Edinme Kaynaklarına Göre Dağılım.....	176
Tablo 15: İnternete Girme Sıklığı	177
Tablo 16: Kitap ve Dergi Okuma Durumuna Göre Dağılım.....	178
Tablo 17: Kitap-Dergi Okuma Sıklığı.....	178
Tablo 18: Hangi Gazete Yazı Türü Daha Güvenilir Bulunuyor	179
Tablo 19: Hangi TV Programları Daha Güvenilir Bulunuyor	179
Tablo 20: Haber Aktörlerine Güven Düzeyi.....	180
Tablo 21: Çalışma İlişkileri Konusunda Haber Aktörlerinin Açıklamalarına Rastlama Sıklığı	182
Tablo 22: Medyada Çeşitli İçeriklere Rastlama Sıklığı	183
Tablo 23: Medyada Çeşitli İçerikleri İzleme Sıklığı.....	184
Tablo 24: Mevcut Hükümetin Sosyal Haklarda Olumlu Gelişmeler Sağladığını Düşünenlerin Dağılımı	185
Tablo 25: Çalışanların En Önemli Sorunlarına Dair Görüşlerin Dağılımı	186

Tablo 26: Mevcut Hükümetin Çalışanlara Yönelik Olumlu Uygulamalarına İlişkin Görüşlerin Dağılımı	187
Tablo 27: Mevcut Hükümetin Çalışanlara Yönelik Olumsuz Uygulamalarına İlişkin Görüşlerin Dağılımı	188
Tablo 28: Çalışma Koşulları Açısından En İyi Durumda Olduğu Düşünülenler.....	189
Tablo 29: Sendikaların Son Yıllarda En Başarılı Olduğu Konuya Dair Görüşler	190
Tablo 30: En Başarılı Sendikaya Dair Değerlendirmeler	192
Tablo 31: Son Yıllarda Başarılı Bulunan Sendikacılar	193
Tablo 32: Sendikaların En Önemli Sorunlarına Dair Görüşlerin Dağılımı.....	194
Tablo 33: Sendikalarla ilgili değerlendirmeler	195
Tablo 34: Katılımcıların Üye Oldukları Sendikalara Göre Dağılımı	196
Tablo 35: Sendika Üyeliğinin Nedenleri.....	197
Tablo 36: Üye Oldukları Sendikaların Akıllarına İlk Gelen Özelliği	198
Tablo 37: Üye Oldukları Sendikaların Başarılı Olduğu Konularla İlgili Değerlendirmeleri	199

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Sistem Yaklaşımına Göre Örgütler ve İlgili Çevreleri.....	125
Şekil 2: Toplumsal Düzen ve Sendikalar	126
Şekil 3: TİSK örgüt şemasında halkla ilişkiler biriminin yeri.....	159

Tezin Başlığı: Sendikaların Gücünde Halkla İlişkilerin Yeri ve Önemi**Tezin Yazarı:** Meral ÇAKIR**Danışman:** Doç.Dr.Abdurrahman BENLİ**Kabul Tarihi:** 11.11.2015**Sayfa Sayısı:** xii (ön kısım) + 284 (tez)**Anabilim Dalı:** Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Halkla ilişkiler, herhangi bir gerçek veya tüzel kişiliğin çevresiyle ilişkilerini kendi amaçları doğrultusunda geliştirip düzenleyen bir yönetim işlevidir. Ancak bu işlevin yerine getirilebilmesi çevrede yer alan unsurların etkilerinden bağımsız bir şekilde gerçekleşmez. Çevreyle etkileşim, söz konusu kişiliğin içinde yer aldığı yapının koşulları dikkate alınarak tasarlanıp hayata geçirilmediği takdirde beklenenden farklı sonuçlara ve başarısızlığa yol açar.

Sendikalarda halkla ilişkiler faaliyetleri de sendikaların temel amaçlarını gerçekleştirmeye yardımcı bir yönetim işlevidir. Bu işlevden beklenen sonuçları elde etmek için sendikaların içinde yer aldığı yapının özelliklerinin ve işleyişinin bilinmesi gerekmektedir. Sendikalarda halkla ilişkiler için öncelikle içinde yer aldıkları siyasal, ekonomik ve toplumsal yapının unsurları ve bu yapı içinde sendikaların yerini anlamak gerekmektedir. Bu nedenle çalışmada sendikalarda halkla ilişkiler konusu iktidar ve güç ilişkileri çerçevesinde ele alınmakta; sendikaların mevcut hegemonya karşısındaki durumları irdelenmektedir. Halkla ilişkilerin bir bilinç inşa etme işi olduğu kabulünden hareket edilen çalışmada Türkiye’de emek sendikalarının halkla ilişkiler yönetimi ve uygulamaları açısından bir durum analizi yapılmakta ve sendikaların halkla ilişkiler konusundaki temel sorunları da ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Çalışmanın kuramsal kısmında Gramşiyen yaklaşım esas alınmıştır. Araştırmada ise mülakat, gözlem ve anket teknikleri uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halkla İlişkiler, Sendikalar, Hegemonya, İktidar, Bilinç İnşası

Title of the Thesis : The role and importance of public relations the power of the trade unions	
Author: Meral ÇAKIR	Supervisor: AssociateProf.Abdurrahman BENLİ
Kabul Tarihi: 11.11.2015	Nu.of pages: xii (pre text) +284
Anabilim Dalı: Labour Economics and Industrial Relations	
<p>Public Relations is a management function which organizes of the relationship of a real or corporate identity according to its aims. However, this function can not be realized without considering the effects of environmental functions. Environmental interaction can cause failure; If it is not designed according to current conditions of the establishment.</p> <p>Public Relations Activities in labor unions is a associate factor which helps them for realizing their basic aims. For gaining the expected results from this function; the structural elements and functions have to be known. First; the political, economical and social structure and the labor unions' place in this structure have to be understood for effective public relations efforts. Because of this, public relations in labor unions is taken as a part of power and administration relations and the current situation of labor unions as a part of current hegemony is analysed in this research. The pre-affirmation of this research is that public relations is a consciousness construction process. In this study, a situation analysis of Turkish labor unions' PR practices is done and the basic problems are tried to be displayed.</p> <p>The theoretical aspect of this study, Gramsci's approach is taken as the fundamental approach. In research part, the interview, observation and survey techniques are applied.</p>	
Keywords: Public Relations, Trade Unions, Hegemony, Power, Mind Building	

GİRİŞ

18'inci yüzyılda son derece olumsuz koşullarda, sefalet içinde çalışma ve yaşam koşullarına mahkûm olan emekçinin mevcut düzene karşı örgütlenerek hak arayışı sonucu ortaya çıkan sendikalar günümüzde o eski saygınlık ve gücüne sahip değildir. Bir taraftan sendikasız çalışma ilişkileri tartışılırken diğer taraftan mevcut sendika yapısı dışında hak ve çıkar örgütlenmeleri arayışı sürmektedir. Gelişmiş merkez ülkelerde sosyal politikaların toplumun alt katmanlarında da çok kötü olmayan yaşam koşullarına elvermesi nedeniyle belirgin şekilde gündeme gelmese de çevre ülkelerde sendikaların güç ve itibar kaybıyla oluşan boşluğu dolduracak örgütlenme biçimleri denenmektedir. Bu örgütlenmeler sendikaların yalnızca güç ve itibar kaybı değil, aynı zamanda ihmal ettikleri ya da dışladıkları bağımlı iş ilişkileri dışında kalan emekçileri de içerdiği için emekçiyi temsil etme konusunda daha yeterli bir oluşumu da ifade etmektedir. Örneğin (Durmaz, 2007: V-X); Brezilya'da Topraksız Kır İşçileri Hareketi MST, Arjantin'de Arjantin İşsiz İşçiler Hareketi, Ekvator'da köylüler için mücadele eden CONOIE gibi. Gelişmiş merkez ülkelerden ise Fransa'da işsizlerin örgütlenme çabaları bu örgütlenme biçimleri arasındadır. Kimi ülkelerde uzlaşmacı sendikacılık anlayışını reddeden toplumsal hareket sendikacılığı (THS)'nin bağımlı iş ilişkileriyle sınırlı sendikacılık anlayışından daha geniş bir alanda toplumsal sorunlarda etkin olma amacı da yaygın-mevcut sendikacılık anlayışına karşı yeni örgütlenme ve mücadele oluşumlarının niteliğini ortaya koymaktadır.

Birkaç yüzyıl önce emekçinin içinde bulunduğu ağır koşullardan kurtuluşu için mücadelesinin örgütlenme şekli olan sendikaların emeği temsil etme yeterliği ciddi bir tartışma konusu olmanın ötesine geçip; yeni örgütlenme ve mücadele yolları aranıyorsa sendikalar açısından bir durum değerlendirmesi yapma gerekliliği ortadadır. Ancak bu, yaygın deyimle günümüzdeki koşullardan hareketle, örneğin vahşi, yeni liberal politikaların etkilerine dayandırılarak anlatılmaya ve anlaşılmaya çalışıldığında tam ve yeterli bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Bütünlüklü bir değerlendirme sendikaların ortaya çıktığı zamandan buyana yalnız ekonomik gelişmeleri değil, toplumsal ve siyasal, sınıraşan ilişkileri de dikkate almayı gerektirmektedir. Daha önemlisi, egemenliği ellerinde bulduran çevrelerin bunu gerçekleştirip sürdürecektir yetkinliklerinin ardındaki asıl güç kaynağını ihmal etmemektir: Gramsci'nin hegemonya,

Marks'ın “şeylerin başaşağı olması”, Althusser'in ‘insanların bilincini kendilerinin bekçisi’ haline getirmek olarak ifade ettikleri bilinç inşasını.

Bilinç inşası, diğerlerinin iknasını, rızasını ve itaatini sağlamanın görünen en etkili ve geçerli yöntemidir. Bu yöntem, şeylerin ne olduğu; ne düşünüleceği ve nasıl düşünüleceği tasarlanarak diğerlerinin öyle olduğunu sandıkları bir dünyada yaşadıklarını sandıklarını sağlamayı içermektedir. Bilinç inşasının temel unsurlarından biri kavramsallaştırma, diğer temel unsuru ise insanların renklerin tamamını görmelerini engelleyecek biçimde bir rengin tonları arasında dolaşmalarının sağlanmasıdır. Pascal Boniface'in “gücümüzü, diğer insanların belirsizlikler arasında kaybolmasından alıyoruz” (1997) diye özetlenebilecek ifadeleri de bunu anlatmaktadır. Böylelikle insanlar asıl sorunu algılayıp ona yönelmekten uzaklaşarak gölge sorunlarla mücadele etmektedir. Asıl sorunun ortadan kalkmaması, sürekli yeni gölge sorunlar oluşmasına ve insanların onlarla meşgul olmasına yol açmaktadır.

Bilinç inşası, kavramsallaştırma ve insanların gölge sorunların ayrıntısında kaybolmasını, çalışmanın konusuyla bağlantısı dolayısıyla devlet kavramı üzerinden açıklamak iyi bir örnek oluşturabilir. Devletler hukukuna göre (Akipek, 1966: 12) devlet, “belirli bir ülkede yaşayan ve bir üstün iktidara (otoriteye) tâbi teşkilatlanmış insan topluluğunun meydana getirdiği devamlı, hukukun kendisine şahsiyet izafe ettiği bir varlıktır”. Dikkatle ve anlayarak okunduğunda görülmektedir bu tanım devleti, iktidarı elinde bulunduranlardan ziyade o iktidara tabi olanların oluşturduğu bir varlık olarak ifade etmekte ve iktidarı elinde bulunduranları ikinci dereceden bir unsur gibi göstermektedir. Ne yönetim aygıtı olarak devlet ne de o yönetim aygıtını idare edenler görünür bir şekilde değildir.

Devlete ilişkin en yaygın tanımlardan birini kaydeden Gözler ise, devlet iktidarını elinde bulunduranların görünmediği, yönetim aygıtı olarak bir yapıyı anlatmaktadır. Gözler, Devletin Genel Teorisi'inde (2007: 6) “devlet, belirli bir insan topluluğunun, belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olmasıyla oluşan, hukukî kişiliğe sahip devamlı bir teşkilattır” tanımına yer vermektedir. Yine aynı kaynağa göre devletin ne olduğuna dair en çok benimsenen tanım, üç unsur teorisine göre yapılan tanımdır. Bu üç unsur da insan, toprak ve egemenliktir. O halde devlet (Gözler, 2007: 4);

“Belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olan belirli bir insan topluluğunun oluşturduğu bir varlıktır. Devletin birinci unsuru olan insan topluluğuna hukukta millet denir. Millet birbirilerine birtakım bağlarla bağlanmış olan insanlardan oluşmuş bir topluluktur. Devletin ikinci unsuru olan toprak unsuruna hukukta ülke denir. Ülke, belirli insan topluluğunun devamlı olarak yaşayabileceği ve egemenlik kurabileceği, belirli sınırları olan bir toprak parçasıdır. Devletin üçüncü unsuru olan iktidar unsuruna hukukta egemenlik denir. Egemenlik, en üstün iktidar demektir. Bir devletin varlığından bahsedebilmek için, insan topluluğunun belirli bir ülke üzerinde en üstün iktidara sahip olması gerekir. Haliyle bu iktidarın da az çok uzunca bir süre devam etmesi lazımdır.”

Bu açıklamalar insan topluluğu ve egemenlik konusunda hiçbir netlik içermemektedir. Devletin unsuru olarak millet mi egemendir yoksa devlet aygıtını kullananların millet (daha açık ifadeyle uyruklar) üzerinde bir egemenliği mi söz konusudur? Konu, devletlerin el değiştirmesi ile ilgili bölümde biraz açıklığa kavuşmaktadır. Devletlerin el değiştirmesi halinde devletin ülkesinde yaşayan insan topluluğunun (milletin) yeni devlete mi geçeceği yoksa başka bazı koşulların mı sağlanacağı tartışması (Gözler, 2007: 18), egemenlikle birlikte üzerinde egemenlik kurulanların da el değiştireceğini anlamayı sağlamaktadır. Dolayısıyla egemenlik, devlete ait olan toprak parçası üzerinde yaşayan insanların (millet) değildir. Toprak parçası gibi insanlar da devletin bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Peki o halde egemenlik kimdedir?

Devlete ilişkin tanımlarda, milletin (bir arada yaşayan, ortak amaçlara sahip bir insan topluluğunun) belirli bir toprak parçası üzerinde (kendi ülkesinde) belirli bir düzeni sağlamak amacıyla oluşturduğu siyasal örgütlenme biçiminden bahsedilir “gibidir”. Devletin ülkesinde yaşayan insanlar egemenliğin el değiştirmesiyle başka bir devletin egemenliği altına girebiliyorsa egemenlik onlara mı aittir yoksa onlar mı başka bir öznenin egemenliği altındadırlar? Yaygın tanımlar içinde yokluğu fark edilmeyen, bu tanımlarda gizlenen bir öznenin varlığıdır. Bu özne devlet iktidarını elinde bulunduranlardır. Konunun bilinç inşası ve kavramsallaştırma ile bağlantısı da buradadır: Devleti tarafsız, herkese ait ve egemenliğin paylaşıldığı bir aygıt olarak kabul etmeyi sağlayan, yanlış olmasa bile eksik bir tanımla zihinlerde inşa edilen devlet kavramsallaştırmasında. Böylelikle devletin çıkarları, devletin amaçları herkesin çıkarları ve amaçları olarak kabul edilmekte ve insanlar kendilerine ait olduğunu sandıkları bir iktidara itaat etmektedir. İnsanın dış dünyada olan biteni kavramaya başladığı andan itibaren çevresindeki ‘meşru’ örgüt, yapı ve ortamlardan aldığı mesajlar bu itaati sağlama ve sürdürmeye yöneliktir.

Devlet kavramsallaştırmasındaki diğer temel unsur devlet iktidarını elinde bulunduranların sorumsuzlaştırılmasına dairdir. Kararları alıp uygulanmasını sağlayanlar olumlu durumlarda görünür, olumsuz durumlar sorumluluğu ortadan kaldıran “devlet”e mal edilebilmektedir. Sürücüsüz işleyen bir araç herkes için şaşırtıcı iken, devlet aygıtı kendi kendine işler gibidir ve bunun olabilirliğini sorgulamak pek de akla gelmeyebilecektir. ‘Modern’ ya da ‘çağdaş’ devlet kavramının muğlak ve aynı zamanda sorumsuz egemenler için kullanışlı bir maske işlevi gördüğünün ise altını çizmek gerekir. Bu, küresel ölçekte egemen bir sınıfın diğerlerini sınırlandırmak/bölümlemek için tasarladığı kullanışlı bir yönetim biçimi olarak işlev görmektedir. Birinci bölümde yer verilen Gills’in (Morton, 2007:175; 1993:190) tespitlerinde olduğu gibi:

“Hegemonya mücadelesi belli çıkarları belli bir devlet biçiminden farklı ülkelerde evrensel uygulama alanı bulabilecek genişleme biçimlerine tercüme etmeyi gerektirir. Genellikle hegemonyanın dünya çapında genişlemeye başlamadan önce başta kurulduğu yer bu boğumlu “ulusal” bağlamdır ve hegemonyayla çatışan mücadelelerin çıkış noktası da burasıdır. Bundan dolayı, devlet biçimleri ve dünya düzeni dâhilindeki “hegemonyaları ilişkilendirme”yi vurgulamak önemlidir.”

Şeylerin kavramsallaştırılmasındaki muğlaklık öylesine doğallaşmıştır ki herhangi bir şeyin kendisi ile çağrıştırdığı arasındaki fark ne kadar belirgin olursa olsun fark edilemeyebilir. Yine devlet kavramı üzerinden giderek açıklanmaya çalışılırsa, “iki devlet arasındaki çatışma veya savaş”tan söz edildiğinde algılanan ile “belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olan belirli bir insan topluluğunun” çıkardığı çatışma veya savaştan söz edildiğinde aynı şeyden söz edilmesine karşın algılanan farklı olmaktadır. Sonuçta çatışma veya savaşta hayatını kaybedenler, devletler arasındaki bir savaş söz konusu olduğunda vatan savunması; kutsal bir görev için hayatlarını kaybetmiş olmaktadır. Oysa egemenliği ellerinde bulunduranların savaştan söz edildiğinde insanların vatan savunması, kutsal bir görev için değil egemenlerin çıkarlarının savunması için hayatlarını kaybettikleri düşünülebilmektedir. Devlete dair bu kavramsallaştırma, çalışma ilişkileri açısından devletin düzenleyici ve hakem olduğuna dair bir ön kabulü sağlaması dolayısıyla da bu çalışma için bir örnek oluşturmaktadır.

Halkla ilişkiler bilinç inşasını, bilinç inşası (nihayetinde) kavramsallaştırmayı hedefleyen faaliyetler bütünüdür. Bu durumda halkla ilişkiler iktidar için hegemonyanın bir araç ve yöntemi; diğerleri için iktidarı etkileme gücünün önemli bir araç ve yöntemi işlevi görmektedir. Bu çalışmada, hegemonyanın nasıl oluştuğu; hegemonyanın kurulup

sürdürülmesinde halkla ilişkilerin nasıl işlev gördüğü incelenmekte ve “diğerlerinin” halkla ilişkileri kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda tasarlayıp yönetebilmesi ile ilgili bir değerlendirme yapılmaya çalışılmaktadır.

Sendikaların gücünde halkla ilişkilerin rolü ve önemini irdeleyen bu çalışma hegemonik bir düzende, emeği temsil ettiği varsayılan kurumların iktidar çevrelerini kendi çıkarları ve amaçları doğrultusunda etkilemeye; etkileme gücüne dair bir sorgulama çalışmasıdır. Çalışmanın başlığı, mevcut düzende kendilerine verilen gücün üyelerini temsil etmekten ziyade yönetmeyi içerdiği temel varsayımıyla yola çıkılması nedeniyle çelişkili görünse de, sahip oldukları gücü hangi yönde ve hangi amaçla kullandıklarını irdelemek için bir başlangıç noktası oluşturmaktadır.

Bu çalışmada halkla ilişkiler, iktidarın hegemonya kurması ve/veya sürdürmesindeki “bilinç inşa etme” rolü; diğerlerinin ise iktidarı kendi çıkar ve amaçları için etkileyebilme kapasitesi açısından irdelenmektedir.

Çalışanların haklarındaki gerileme ve sendikaların yaşadığı sıkıntılara karşın sermayenin kendi lehine gelişmeleri sağlayacak ya da katkıda bulunacak çevrelerin de desteğini elde etmede başarılı olduğu ve gücünü artırdığı görülmektedir. Emek-sermaye arasındaki güç mücadelesinde sermayenin kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda ilgili çevreleri etkileme ve desteğini sağlamada emek kesimine göre daha başarılı olduğu görülmektedir.

Kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda ilgili çevreleri etkilemeye ve desteğini sağlamaya çalışmak güç/iktidara ilişkin önemli bir unsur, aynı zamanda halkla ilişkiler faaliyetlerinin temel amacıdır. Hegemonik bir düzende iktidarın lehine “öyle olduğu sanılan” bir dünyanın resmedilmesi farklı alanlardan birbirini destekleyip bütünleyen, süreklilik arzeden enformasyon ve faaliyetlerle gerçekleştirilmektedir. Bilim, eğitim-öğretim çevreleri, inanç sistemleri ve medyanın en önemli ayaklarını oluşturduğu bu işleyiş aynı zamanda resmedilen dünyanın dışındakileri görüp anlamayı zorlaştıran önlemleri de içermektedir. Diğerleri için ayrıntılarda, muğlak kavramlarda, bulanık bir süreçte yol almaya çalışmayı ifade eden bu işleyişe halkla ilişkilerle ilgili kavramsallaştırma iyi bir örnek oluşturmaktadır. Halkla ilişkiler egemen ana akım

yaklaşımlarda demokratik ve özgür sosyal pratiklerin parçası ve geliştiricisi olarak nitelenmektedir. Daha açık bir anlatımla iktidar açısından kendi çıkarlarını meşrulaştırmanın etkili yollarından biri olan halkla ilişkiler (Keloğlu İşler, 2007:87), (anaakım yaklaşımlarda) demokratik toplumda bilgilendirilmiş, aydınlatılmış yurttaşlar ve sorumlu yönetimin varlığının garantisi olarak sunulmaktadır. Halkla ilişkilerle bağlantılı olan önde gelen kuramlar ekonomik bağlamda Adam Smith'in siyasal ekonomi görüşünden başlayarak Friedman'ın neo-liberal siyasal ekonomisi ve 2000'lerin post-fordizmine doğru bir tarihsel gelişme seyri göstermekte ve bu kuramlarda halkla ilişkiler ekonomik etkinliği geliştiren bir faktör olarak yer almaktadır.

“Sosyoloji (ve siyaset bilimi) bağlamında halkla ilişkiler Walter Lippmann'ın kamuoyu anlayışı ve akademik siyasal bilimin kurucusu Harold Lasswell'in propaganda yaklaşımına doğru gelişmiştir. Lippmann'a göre demokraside “rıza üretimi” diye adlandırılan yeni bir sanat vardır. Rıza üretimiyle halkın seçenekleri ve tutumları onlara söylenildiği şekilde inşa edilmektedir. Böylece gerçek demokrasiye sahip olunmaktadır. Lippmann gibi, Lasswell'in de temel fikri demokratlaşmanın getirdiği sorunlar nedeniyle, propaganda mekanizmalarını kullanarak insanların düşüncelerini kontrol etme yönündedir.” (Keloğlu İşler, 2007:89)

Eleştirel yaklaşıma göre, profesyonel bir alan olarak halkla ilişkiler kapitalist düzenle birlikte ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Halkla ilişkiler, belirlenmiş amaçlara göre yapılan örgütlü faaliyetleri ifade etmektedir.

“Eleştirel yaklaşımda ise çoğunlukla halkla ilişkilerin çıkış nedenleri ve gelişmesinin bağlı olduğu koşullar, örgütlenme ve iş yapış biçimleri, toplumda gördükleri ideolojik ve ekonomik işlevler gibi konular üzerinde durulmaktadır. Eleştirel yaklaşımlar halkla ilişkileri örgüt yapıları, üretim biçimi ve ilişkileri, pazar yönetimi, kültür endüstrisi, bilinç yönetimi ve ideolojik egemenlik gibi bağlamlar içinde ele alıp işlemektedirler. Eleştirel yaklaşımlarda temel olarak iki ana yönelim vardır. Birincisi Marx'ın tarihsel materyalist kuramsal çerçevesine dayanan kuram ve incelemelerdir. Bu kuramsal bağlamda halkla ilişkiler üretim tarzı ve ilişkilerindeki tarihsel gelişmeler içinde ele almaktadırlar. Marx'ın özellikle *Alman İdeolojisi*'ndeki egemen ideoloji hakkındaki düşüncesini temel alan ikinci yaklaşıma göre halkla ilişkiler bilinç yönetimi yapan ticari bir faaliyettir. Örneğin, Chomsky ve Herman'a göre (1988) halkla ilişkiler rıza üretiminin bir parçasıdır ve propaganda endüstrisidir.” (Keloğlu İşler, 2007:89)

İlişkinin hedefindeki “halk” kavramı, konuya ve duruma göre, kişiler, gruplar, kurumlar olabilir. Halkla ilişkilerde “halk”ı açıklamak için hedef kitle terimi kullanılmaktadır. Hedef kitle, halkla ilişkiler faaliyetini yapan gerçek veya tüzel kişilerin duygu, düşünce ve davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda etkilemek istedikleri kişiler, gruplar ya da kurumlardır. Ancak halkla ilişkilerin danışmanlık ve örgütün gelecekte karşılaşabileceği

olumlu-olumsuz durumları öngörme ve buna uygun stratejiler önerme görevleri dikkate alındığında hedef kitle yerine “ilgili çevreler”den bahsetmek daha uygun olmaktadır. Halkla ilişkiler açısından ilgili çevreler genel çevre, dış çevre ve iç çevre olarak sıralanabilir. Halkla ilişkiler yönetimi açısından genel çevre; doğal çevre koşulları, ekonomik yapı, sosyo-kültürel çevre, hukuki ve politik yapı, teknolojik yapı ve uluslararası çevreden oluşur. Dış çevre veya iş çevresi, rakipler, düzenleyici ve denetleyiciler, medya, işgücü pazarı, tedarikçiler, bayiler (ya da şubeler-temsalcilikler), hizmet veya mal sunulan kesim (müşteriler); iç çevre ise yöneticiler, sahipler, çalışanlar ve örgüt kültürü unsurlarından oluşur. İyi-başarılı bir halkla ilişkiler yönetiminin bu çevrelerde meydana gelebilecek herhangi bir gelişmenin olası etki ve sonuçlarını öngörebilmesi aynı zamanda bu çevreleri kendi amaçları doğrultusunda etkilemeye çalışması beklenir.

Halkla ilişkiler yönetiminin bu işlev ve görevleri dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında çalışma ilişkileri düzeninde işçi sendikalarının gücündeki azalmaya karşın sermayenin halkla ilişkileri kendi amaç ve çıkarları için etkili bir şekilde uygulayan taraf olduğu görülmektedir.

Çalışmanın Amacı

İktidarı ele geçirebilmek ya da kendi iradelerini gerçekleştirmek arzusundaki aktörlerin tarih boyunca zor ve baskıdan ikna ve rıza oluşturmaya kadar çeşitli yöntemleri uyguladıkları bilinmektedir. İkna ve rıza, iktidar olabilme ve kendi çıkarlarını meşrulaştırabilmelerinin en etkili yollarıdır. Dolayısıyla iktidarı ele geçirmeye ya da sürdürmeye çalışanlar için ilgili çevreleri kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda etkilemeye çalışmak önemli bir unsurdur. Halkla ilişkiler faaliyetlerinin temel amacı da kim için uygulanıyorsa ilgili çevreleri onun amaç ve çıkarları doğrultusunda etkilemeye çalışmaktır.

Ekonomik, politik ve toplumsal düzendeki güç/iktidar yapılanmasında olduğu gibi çalışma ilişkileri düzeninde de iktidarı ele geçirme ve sürdürmede ilgili çevrelerin desteği önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, kısaca verilen çerçevede içinde çalışma ilişkileri düzeni içinde güç ilişkilerini halkla ilişkiler yönetimi açısından

irdelemek, iktidar ilişkilerinde halkla ilişkilerin etkisini işçi sendikalarının durumuna odaklanarak değerlendirmektir.

Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışmanın ilk bölümünde yukarıda belirtilen nedenle iktidar ve iktidarla ilişkili kavramlar; egemenlik, meşruiyet, otorite, güç ve hegemonya ele alınmıştır. Kavramlarla ilgili temel açıklamaların ardından iktidar ilişkilerini sınıfsal bir açıdan ele alan Marks, Althusser, Gramsci ve Poulantzas'ın görüşlerine yer verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünün, çalışma kavramı ve çalışma ilişkileri düzeni ile ilgili ikinci bölüm için de bir kavramsal çerçeve oluşturması amaçlanmıştır.

İkinci bölümde çalışma kavramı ve çalışma ilişkileri düzeni tarihsel gelişim süreci içinde anlatılmıştır. Emek-sermaye ilişkilerinin tarihi egemen yaklaşımda olduğu gibi sanayi devrimiyle ortaya çıkan gelişmelere dayandırılarak değil, o döneme kadar gerçekleşen yapı da göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Çünkü, emeğin iktidarı elinde bulunduran çevrelerin çıkar ve amaçlarına uygun bir şekilde kavramsallaştırılması sanayi devrimine kadar büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Çalışma ilişkilerinin başlangıcını sanayi devrimine dayandırmak, sermayenin emek üzerindeki tasarrufunu ve emeğin edilgin rolünü meşrulaştıran mevcut kavramsallaştırmanın benimsendiğini ve bu temel üzerinden devam edildiğini ifade etmektedir.

Sanayi devrimi çalışanların örgütlü bir biçimde hak aramaya başladığı döneme geçilmesini sağlayan gelişmelere yol açması nedeniyle elbette çalışma ilişkilerinin tarihsel gelişimi içinde önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Ancak üretilen artının değil emeğin kullanım hakkının ortaklığını meşrulaştıran ve emek kesimini edilgin bir şekilde tasarlayan bir inşa sürecinin başlangıcı çok daha öncelere dayanmaktadır. Sanayi devrimi çalışma ilişkileri açısından yalnızca işçi sınıfının ortaya çıkması ve örgütlü bir şekilde hak aramaya çalışmalarının başlangıcı olması açısından değil; aynı zamanda ilişkinin diğer tarafında yer alan iktidar çevreleri arasındaki güç ve rol dağılımındaki değişimlerden dolayı önemli bir dönüm noktasıdır. İktidar çevreleri arasındaki güç dağılımı çalışma ilişkileri alanını doğrudan ilgilendirmektedir. Çünkü çalışma bir ilişkinin konusu olmaya başladığı andan itibaren bu ilişkinin bir tarafında yer alan “çalıştıranlar” aynı zamanda iktidarı elinde bulunduranlar olmuştur. Bu nedenle çalışma

ilişkilerinin başlangıcından bu yana çalışanlarla birlikte çalıştıranlar tarafındaki değişimleri de incelemek daha sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için gereklidir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde halkla ilişkiler, kurumsal halkla ilişkiler ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Halkla ilişkilerin bir yönetim işlevi olarak iktidarın kurulması ve sürdürülmesinde önemi, kurum içinde halkla ilişkiler yönetiminin konumlandırılması ve ilgili çevrelerin kurumun amaç ve çıkarları doğrultusunda desteğini sağlamada halkla ilişkilerin etkisi irdelenmiştir. Bu bölümde, halkla ilişkiler kavramı, amaçları, görevleri, halkla ilişkilerde kullanılan araç, ortam ve yöntemlere ilişkin bilgiler verilmiş ve sendikalarda halkla ilişkiler yönetimi ve uygulamalarına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde işçi ve işveren konfederasyonlarında halkla ilişkiler yönetimi ve uygulamalarına ilişkin bilgi edinmek amacıyla belirtilen örgütlerin halkla ilişkiler yöneticileriyle gerçekleştirilen mülakata yer verilmiştir. Ardından, üç işçi ve bir işveren sendikaları konfederasyonundaki halkla ilişkiler yönetimi ve uygulamalarına dair elde edilen veriler değerlendirilerek bir anket tasarlanmış ve ankette elde edilen bulgularla bu etkinliklerin topluma yansımaların belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Tezin kuramsal bölümlerinde iktidar, emek-sermaye ve halkla ilişkiler konuları Gramşiyen yaklaşım çerçevesinde argümantatif yöntemle ele alınmıştır. Gramşiyen yaklaşım iktidar kavramının zor ve baskıdan ziyade rıza ve iknayı sağlayan hegemonya ile ilişkisine odaklanmıştır.

Gramşiyen yaklaşımı Cox geliştirmiştir. Cox (Karacasulu, 2009:61), Gramsci'in tarihsel blok kavramından yola çıkmış ve Marksist yaklaşımda olduğu gibi yalnız maddi kapasitelere odaklanmak yerine fikirlere ve kurumlara da önem vermek gerektiğini kaydetmiştir. Ona göre tarihsel blok maddi kapasitelerin yani ekonomik koşulların yanı sıra fikirler ve kurumların da etkili ve her birinin diğerleriyle etkileşim içinde olduğu bir kavramdır. Üretim ilişkileri, fikirler ve kurumlar hepsi birbirini etkilenmekte ve birbirinden etkilenmektedir.

“Fikirler, “inter-sübjektif anlamları” ve “kolektif imajları” kapsamaktadır. “İnter-sübjektif anlamlar”, yaygın olarak paylaşılan fikirlerdir. Örneğin, eski çağlarda insanlar feodal beyler tarafından yönetilmeyi, modern tarihte ise devletler tarafından yönetilmeyi kabul etmişlerdir. “Kolektif imajlar”, var olan güç ilişkilerinin meşruluğu, adalet ve toplumsal düzenin anlamı gibi konular hakkında toplumdaki çatışan fikirlerdir. Dolayısıyla, bir tarihsel blok içinde “inter-sübjektif anlamlar paylaşılsa da, “kolektif imajlar” birbirleriyle çatışabilir veya farklı olabilir. Cox (1986: 218-9), tarihsel blok içinde kurumlara da yer vermiştir. Fikirler ve kurumlar arasında karşılıklı etkileşim görülmektedir. Maddi kapasiteler, fikirler ve kurumların belli bir şekilde bir araya gelmesi ile hegemonik dünya düzeni kurulur (Gale, 1998: 272).” (Karacasulu, 2009:61)

Çalışmanın uygulama bölümünde ise mülakat, gözlem ve anket teknikleri kullanılmıştır. Üç işçi sendikaları konfederasyonu ve bir işveren sendikaları konfederasyonunun halkla ilişkiler sorumluları ile gerçekleştirilen mülakatta, sendikalarda halkla ilişkilerin konumlandırılması, yönetimi, uygulamaları ve halkla ilişkileri nasıl yorumladıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın teorik bölümünün ardından mülakatlardan elde edilen veriler ve gözlemlerden yola çıkılarak hazırlanan ankette ise sendikaların halkla ilişkiler uygulamalarının toplumdaki yansımaları görülmeye çalışılmıştır. Anket uygulaması bir şekilde sendikaların ifade ettikleri halkla ilişkiler faaliyetlerinin ilgili çevrelerine belirttikleri amaçlar doğrultusunda ulaşıp ulaşılmadığına dair de bir veri oluşturmaktadır.

Çalışmanın varsayımları şunlardır:

- Türkiye’de işçi sendikaları güç/iktidar açısından incelendiğinde ilgili çevreleri kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda etkilemede başarılı olmadıkları görülmektedir

- Türkiye’de işçi sendikaları temsil ettikleri (varsayılan) çevrelerin çıkar ve sorunlarını gündeme getirme ve bu konuda kamuoyu oluşturarak destek sağlama açısından değerlendirildiğinde başarısız oldukları ve gündem oluşturmaktan ziyade gündeme taşınmış olan konulara tepki veren bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

- İşçi sendikaları hem toplumda hem de kendi üyelerinde güven sağlama konusunda olumsuz durumdadır.

- İşçi sendikalarının ilgili çevrelerini amaçlar doğrultusunda etkilemelerinde halkla ilişkiler önemli katkı sağlayacak bir yönetim işlevidir. Ancak sendikaların içinde bulunduğu sıkıntılı durumun da nedeni olan ana sorunları, halkla ilişkiler işlevinde de

amaç ve politika belirsizliğine yol açmakta; halkla ilişkilerden ağırlıklı olarak, gelişmelere tepki verme tutumlarında medyayla ve üyeleri ile ilişkilerinde yararlanılmaktadır.

BÖLÜM 1. İKTİDAR, GÜÇ VE İLGİLİ KAVRAMLAR

Küçük bir azınlığa çoğunluğa hükmetme ayrıcalığını kazandıran nedir. Ya da tersinden sorarsak, insanlar, en temel hak ve özgürlüklerini dahi nasıl olur da başkalarının tasarrufuna bırakır. Nasıl yaşayacaklarına, neyin doğru neyin yanlış olduğuna, neleri yapıp neleri yapamayacaklarına karar verme hakkını “mutlak, bölünmez-devredilmez ve sürekli” bir şekilde bu tasarrufu kullananlara bırakmışken, neden yokluk ve yoksunluklarından kaderi sorumlu tutar; diğerleri kadar refah içinde yaşayamamalarını kendi başarısızlıkları olarak kabul ederler.

Bu durumu gönüllü kulluk olarak adlandıran La Boetie, onaltıncı yüzyılda yazdığı Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev’de hayvanlar bile özgürlüğünü kaybetmemek için canı pahasına mücadele ederken, insanların nasıl olup da boyun eğmeye razı olduğunu sorar. Üstelik hayvanların özgürlüğünü almak için fiziksel zor, silahlar ve tuzaklar kullanılırken. İnsanlarla hayvanlar arasındaki fark akıl ve düşünme yeteneği ise hayvanların ehlileştirildikten sonra özgürlüğü hatırlayabilecek bir zihinlerinin, hatırlayabilseler de mahkumiyetten kurtulmanın yolunu bulmalarını sağlayacak düşünme yeteneklerinin yokluğu onların durumunu açıklamaya elverir. Ya insan? Boyunduruk altında olanlar onlara hükmedenlerden sayıca çok fazlayken, neden bu duruma boyun eğen insanlar. İki üç kişinin kendilerini bir kişiye karşı koruyamaması kabul edilebilir de bu duruma binlerce, milyonlarca insanın katlanmasını nasıl anlamak ve açıklamak gerekir.

“Benim burada üzerinde durmak istediğim sorun, bu kadar insanın, bu kadar köy, kent ve bu kadar ulusun nasıl olup da erkini, yalnızca onların kendisine verdikleri güçten alan tek bir tirana katlanabilmeleridir. Eğer tirana katlanma arzuları olmasaydı, tiranın onlara zarar veren erki olmayacaktı; eğer ona karşı koymak yerine, onun verdiği acıyı sevmemiş olsalardı, tiranın onlara en ufak bir kötülük yapma olanağı olmayacaktı. Boyunduruk altında bir milyon insanın kendinden daha üstün bir gücün zorlamasıyla değil de sanki tek bir kişinin adıyla büyülenerek sefilce hizmet etmesini görmek öylesine olağan bir şey ki, buna şaşırımdan çok üzülmemek gerekir” (Boetie, 1987:18)

Özgürlüğünden bir kez vazgeçen insanların bu durumundan yararlanmayı sürdürmek için elbette hükmedenler de çeşitli yöntemler deneyeceklerdir. Bunları açıklarken hükmedilenler açısından yabancılaşma ve bölünmenin adını koymamış olsa da yüzyıllar önceden altını çizmiştir La Boetie, “Böylece tiran, uyruklarını kırdırarak kulluklaştırır. Fakat yaygın olan şu sözdeki gibi, tiran odunu yarmak için yine odundan çıkardığı yongayı kullanmaktadır” (1987:50). La Boetie, uzunca bir sorgulamanın ardından, boyun

eğenlerin bu durumuna bir açıklama bulmuş gibidir. Ona göre, boyunduruk altındakilerin köleliği kabul etmelerinin ardında yatan nedenlerden biri kendilerinin de bu durumdan bir çıkar sağlaması ya da sağlamayı ummasıdır. Çıkar sağlama ya da bunu ummaları nedeniyle olduğu tartışılabilirse de insanlara has başka bir özelliğe yaptığı vurgu önemlidir.

Yeryüzünde insandan başka bir varlık diğerlerini boyunduruk altına almıyorsa –aklı ve düşünme yeteneği de boyunduruk altına alma nedeni değil aracı olduğuna göre- hangi sonuca ulaşmak için boyunduruk altına almaktadır insan diğer insanları. Bunun yanıtı, boyunduruk altına almanın; iktidar olgusunun ardında yatan nedendir; çıkar sağlamak. Böylelikle çıkar, insana has bir özellik olarak boyunduruk altına alma davranışını açıklayan unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çıkar sağlama, insanın gereksinimini karşılayandan fazlasına el koymasını gerektirir ki bu da çıkar-mülkiyet ilişkisini göstermektedir. Aklını ve düşünme yeteneğini bu amaçla kullandığı, insana has bir unsur olarak çıkar, başlangıçtaki sorulardan “neden”lere bir şekilde yanıt vermektedir. Ancak neden bir kısmının çıkarlarını gerçekleştirmeyi başarırken diğerlerinin başaramadığını anlayabilmek “nasıl”ın yanıtını da aramayı gerektirmektedir. Diğerlerini boyunduruk altına alanlar bunu fiziksel ve/veya zihinsel üstünlükleri ile mi sağlamaktadırlar?

La Boetie, bu duruma katlanmaya razı oldukları için insanların boyunduruk altında olduklarını söylerken Canetti bir kez ele geçtikten sonra kurtulma şansı kalmayan bir ava benzetmektedir boyunduruk altındaki insanları. Hükmedenle hükmedileni avcı ile av gibi yorumlar. Tıpkı avını ağzına attıktan sonra dişleriyle parçalayıp sindirim sistemindeki çeşitli organlarda bütün özünü alıp geriye, posasını bırakan vahşi bir yaratık gibidir hükmeden. Onun sindirim sistemi, iktidarının işleyişini anlatan bir örnek gibidir. “Nihai amacı onları içine almak ve özlerini emmektir. Onlardan arta kalan onu ilgilendirmez. ... Artık işe yaramaz hale geldiklerinde tıpkı kendi dışkısından kurtulur gibi, yalnızca evinin havasını kirletmemelerine dikkat ederek onlardan kurtulur.” (Canetti, 2003:212). Bütün özünü sindirim sistemindeki çeşitli organların aldığı av ise köleleştirilen insandır. Ancak sindirim sistemine girmesi için önce yakalanması gerekir avın. İşte burada küçük bir azınlığın diğerlerine hükmetme ayrıcalığına sahip olmasını sağlayan yeteneği ortaya çıkar:

“İnsan her zaman avını doğrudan elde edecek kadar güçlü değildir. Edindiği av peşinde koşma becerisi ve deneyimi, her türden karmaşık tuzaklar kurmasına yol açmıştır. Kendi özel yeteneği olan dönüşüm gücünden sık sık yararlanır ve peşinden koştuğu avın kılığına girer. Bu rolü o kadar iyi oynar ki hayvan inanır. Bu tuzak kurma türüne dalkavukluk adı verilebilir. Hayvana şu mesaj verilmektedir: ‘Ben senin gibiyim. Ben benim. Yanına yaklaşmama izin verebilirsin’” (Canetti, 2003:206)

Avı ikna ettikten sonra yapılacak iş, sinsice yaklaşıp yakalamaktır. Yakalamayı gerçekleştiren el, bundan sonrasının; avı ağza götürüp dişler arasında öğüttükten sonra diğer sindirim organlarında özünü emme sürecinin başlatıcısıdır. Suyu taşımak için meyve kabuklarını kullanmayı öğrenmeden önce ellerini tas gibi kullanan, hançeri ya da oku saplamayı öğrenmeden önce parmaklarıyla delme hissini yaşayan, avını yakalamak ve parçalamak için ellerini kullanan insan, diğerlerini avlayıp boyunduruk altına almak için kullandığı yöntemleri, elin gerçekleştirdiği eylemleri yapacak araçlar inşa ederek geliştirmiştir. Nesnelere ve olan biteni anlatmak için kullanılan işaret dilinden sözcüklere geçişi de bu mantıkla açıklayan Canetti, insanın kendi bedeninin organlarıyla yapabildiği her şeyi, icat ettiği benzer işi gören araçlar ve mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştirmeyi başarmasının yapıcılık kadar yıkıcılık açısından da etkisi büyük olan sonuçlar almayı sağladığını söylemektedir. Böylelikle, araçlar ve mekanizmalar insanın kendisine ait eylemleri; yıkıcılığı, öldürmeyi, parçalamayı, özünü emmeyi de sanki kendisiyle ilgili değil, kendi kendine olan biten, doğal bir süreçmiş gibi kabul ettirmeyi başarır. Kendini, sorumluluğunu inkar eder, masumiyetine ikna eder.

Avlama ve avını sindirip kendini besleme sürecini iktidarın başkalarının enerjisini kendi varlığı için kullanmasını anlatan bir örnek olarak niteleyen Canetti’ye göre işte bu süreçte “hayatta kalma anı iktidar anıdır” (2003:229). Avcı, kendi yaralanabilir bedenini korumak, hayatta kalabilmek için kendi yaralanmazlığını sağlayacak dokunulmazlığa sahip olmanın önemini farkındadır ve bunun için de çeşitli araçlar ve mekanizmalar geliştirip kullanmaktadır.

Canetti’nin iktidarı anlatmak için kullandığı örnekler bu süreçte üstünlüğü belirleyici olanın “yapabilmek” yani “başarabilmek” olduğunu göstermektedir. Başkalarıyla karşı karşıya geldiğinde üstünlüğü sağlayan güçlü olandır. Bu üstünlüğü başkalarının zararına da olsa sürdürmeyi başarmak –aynı zamanda karşı etkiye direnebilmek- iktidarı anlatmaktadır. Ne şekilde olursa olsun insanların boyunduruk altına girmesi ya da bir

azınlığın çoğunluk üzerinde hükümler kurması ve bunu sürdürebilmesi ancak güçle mümkün olmaktadır; güç, iktidarın temel koşulunu oluşturmaktadır.

1.1. İktidar

İktidar, temelini eşitsizlikten alan bir olgudur. Eşitsizlik fiziksel, zihinsel, ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel, sayısal vd. herhangi bir veya birkaç alanda, herhangi bir veya birkaç şekilde olabilir. Ancak eşitsizlikte üstünlük her durumda iktidar sahibi olmaya yetmemektedir. Örneğin sayısal, fiziksel, ekonomik üstünlük ya da daha zeki olmak tek başına iktidar sahibi olmayı sağlamamaktadır. Eşitsizlikte üstün olunan şeyi kullanabilme, ondan yararlanabilme kapasitesine sahip olmak gerekmektedir. Eşitsizlikte üstün olunan yanı kullanabilme kapasitesi, üstün olunan yanı etkiye dönüştürme yeteneğini gerektirir. Etkileyebilme ya da etkiye karşı koyabilme yeteneğine güç adı verilmektedir. Güç, üzerinde iktidar kurulanların fiziksel, zihinsel, ekonomik, toplumsal vb. unsurlar kullanılarak etkilenmesini; bu etkiyi şu veya bu şekilde kabullenmelerini yani bir egemenlik kurulmasını sağlamaktadır.

O halde iktidarın temeli eşitsizliğe dayanmakta ancak sağlanabilmesi eşitsizlikteki üstünlüğü kullanabilme kapasitesine (güce dönüştürebilmesine) bağlı görünmektedir. Peki her durumda eşitsizlikteki üstünlüğü kullanabilme yani güce dönüştürme iktidarı ifade eder mi? Başka bir deyişle güç eşittir iktidar denilebilir mi? İktidarın varoluşu ve sürdürülüşünün güçle ilişkisi nedeniyle çoğu kez iktidar ve güç eşanlamlı kullanılmaktaysa da ikisini ayrı tutmayı sağlayan farklılıklar bunun doğru olmadığını göstermektedir. Güç ve iktidar kavramlarının ortak yanı eşitsizlikten beslenmeleridir. İkisi de her koşulda eşitsizliği ve bir karşıtlık durumunu barındırır. İktidar-itaat, güçlü-güçsüz gibi. Ancak en temel farkları da burada ortaya çıkmaktadır. İktidar, ona sahip olmayanların aleyhine koşulları barındırır. İki unsur arasındaki eşitsizlik durumu iktidar kavramı ile ifade edildiğinde bir unsurun bu durumu kendi lehine karşısındaki/lerin ise aleyhine değerlendirdiği anlatılmaktadır. Güç ise ona sahip olmayanlar için her zaman bir kaybı, aleyhte bir durumu anlatmamaktadır. Gücün diğerleri aleyhine bir durumu oluşturmak ve bunu sürdürmek amacıyla kullanılması ile iktidar ortaya çıkmaktadır. Nitekim iktidar olgusunu ortaya çıkaran koşullar oluşmadan önce güç ayrıcalıklı bir azınlığa değil, topluluğa kazandıran bir unsur olarak vardır. Yaşa ve cinsiyete bağlı bir işbölümünün olduğu avcı-toplayıcı topluluklarda güç, topluluğun tüm üyelerine

kazandıran bir unsurdur. Cemal'in aktardığına göre (1996:7; Isaac Glynn, 1989) muhtemelen erkek üyeler tarafından elde edilen (avlanan) et parçaları topluluğun konaklama yerine getirilerek burada topluluğun diğer üyeleriyle birlikte tüketilmiş, sonraları dışının derledikleri de bu sisteme dahil olmuştur. Birlikte tüketilen yiyecek için kullanılan güç, topluluğun tümünün yararlandığı; yararına bir güçtür. Üyelerin bir bölümünün yararlandığı, diğerlerini dışlayan bir güç değildir. Böyle bir dışlama yiyecekleri saklayıp biriktirmek söz konusu olmadığından anlık bir tüketim için geçerli olabilecektir. İnsanın üretebilir ve biriktirebilir hale gelmesi ile güç, önce üretilenleri saklayıp biriktirme yoluyla üretilenin mülkiyeti, ardından üretim araçlarının mülkiyeti ile çıkar sağlamanın aracı olarak işlev görmeye başlamıştır.

Güç ile iktidar arasındaki ikinci farklılık iktidarın her koşulda bir ilişkiyi gerektirmesidir. İktidardan söz edebilmek için eşit olmayan birden fazla unsur arasında aynı zamanda bir ilişki olması gerekmektedir. Güç ise her durumda eşit olmayan unsurlar arasında ilişki bulunmasına bağlı değildir. Örneğin A ile B arasında hangisinin üstün olduğuna dair bir karşılaştırma yapılabilir ve hangisinin güçlü olduğu belirlenebilir. Bu ancak, ilişkinin varlığı halinde; A ile B'nin karşı karşıya gelmeleri durumunda hangisinin bu durumdan kazançlı hangisinin zararlı çıkacağını gösterebilir. Diğer yandan A ile B arasında bir ilişkinin varlığı her koşulda karşı karşıya gelmeyi anlatmayabilir, ikisi arasındaki ilişki başkalarına karşı bir işbirliğini, her ikisinin de "güçleri oranında" kazançlı çıktığı bir ilişkiyi de ifade edebilir.

Eşit olmayan unsurlar arasındaki ilişkide iktidar olgusundan söz edebilmek yetmemekte, ancak bu ilişkide bir süreklilik olması halinde mümkün olabilmektedir. Unsurlar arasındaki ilişkinin sürekli olması gerekmektedir. Nitekim gücün aynı zamanda "anlık üstünlük" (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanması buna karşın iktidarın sürekliliğine vurgu yapılması da bu farklılığı açıklamaktadır. Bu durumda varlığı güce bağımlı olmakla birlikte iktidar gücü de kapsayan bir kavramdır. Güçlü olmak her zaman iktidar olmak değildir, iktidar olmak ise güçlü olmak demektir.

Bu çerçevede iktidar genel olarak aralarında eşitsiz, sürekli ve bağımlı ilişkiler bulunan birden fazla unsur arasında diğerlerinin aleyhine bir üstünlüğe sahip olma ve bunu sürdürme durumunu ifade etmektedir. Güç ise bu durumu sağlamak için gereken yetenektir. İktidar için gücün bu amaçla kullanılması ve üstünlük sağlanacak unsurlara

yöneltmesi gerekmektedir. Bu durumda başka unsurların da dikkate alınması gerekmektedir. Örneğin gücün yöneldiği/yöneltildiği kişiler, kurumlar, yapıların bundan ne ölçüde etkilendiği önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Etkiye maruz kalma süregiden, şu veya bu şekilde kabul edilen bir ilişkiyi gerektirmektedir. Yine de bu ilişkinin var olduğu her durumda etkinin eşit ya da benzer olduğu söylenemez. Çünkü, etkinin her durumda aynı kuvvette yansımaları söz konusu olmayabilir. Örneğin yerleşik bir düzen kurmayan, göçebe yaşam süren Çingene obaları için buldukları ülkedeki siyasal iktidarın otoritesi ve egemenliği büyük ölçüde kendi dışlarındaki toplumla ilişkileri söz konusu olduğunda geçerlidir. Evliliklerini dini ya da resmi bir sözleşme ile kurma, çocuklarını okula gönderme, dolaysız vergi ödeme gibi birçok düzenleme ya da yaptırımın geçerliliği büyük ölçüde dış çevreleriyle ilişki kurduklarında söz konusu olabilmektedir. Bu yaptırım ve düzenlemelerin onlar için geçerlilik kazanması için ya resmi yönetim birimlerinin sağlayacağı hizmetleri talep etmeleri (örneğin yerleşik düzene geçme ve elektrik, su, eğitim, sağlık vd. hizmetlerin sağlanmasını isteme) ya da siyasal iktidarın onları bu düzene uymaya zorlaması gereklidir. Dolayısıyla yaşamlarını sürdürdükleri ülkedeki iktidarın onlar üzerindeki etkisi diğerleriyle aynı kuvvette değildir.

İktidar güç bağlantısı gücün yalnızca iktidarın çevresine yönelik etkisi ile sınırlı değildir. Ya da güç, yalnızca iktidarda bulunanlarla iktidarı eline geçirmek isteyenler arasındaki çatışmada üstün olanın sahip olduğu yetenek olarak işlev görmemektedir. İktidarı ele geçirmek dışında iktidarın sahip olduğu güçten kendi lehine koşullar oluşturmak (çıkar sağlamak) için onu etkilemeye çalışanlar arasında da bir çatışma vardır. Güç, bu çatışmada üstünlüğü sağlayanın sahip olduğu “etkide bulunma yeteneği”dir. İktidarla sahip olunduğu varsayılan “mutlak, bölünmez-devredilmez ve sürekli” egemenlik, kaynakların ya da toplumsal artının nasıl dağıtılacağını, kime ne kadar pay düşeceğini belirleme üstünlüğünü de içermektedir. Bu çatışma, sahip olunan hak ve özgürlükleri artırmaya, toplumsal artıdan daha çok pay almaya ya da başka amaçlarla hem ikincil gruplar arasında hem de iktidarı etkilemeye yönelik olarak yaşanmaktadır.

Bu çalışma da hem ikincil gruplar arasında hem iktidarı etkilemeye yönelik çatışma çerçevesinde emeği temsil eden örgütlerin gücüne odaklanmakta ve onların hem ikincil çatışmanın yaşandığı zeminde hem de iktidar üzerinde etkide bulunabilmesinde halkla

ilişkileri (bilinç inşasını) ne ölçüde başarabildiklerini irdelemektedir. İkinci bölümde çalışma ilişkileri düzeninde güç ve iktidar ilişkileri bu çerçevede analiz edilmektedir.

Çıkar ve amaçların faaliyet alanına göre ekonomik, toplumsal, siyasal; etki alanına göre yerel, bölgesel, ulusal, sınıraşan; uygulanma şekli ve araçlarına göre zora, iknaya ya da zor ve iknanın bir arada kullanıldığı iktidar türlerinden söz etmek mümkündür. Faaliyet alanı, etki alanı, uygulanma şekli, kaynağı, kullanılan araçlara göre farklı iktidar türlerinden söz edilebileceği gibi bir alanda iktidarı elinde bulunduranların başka bir alandaki iktidara itaat edenler arasında yer aldığı ve/veya başka bir alandaki iktidarın aracı olarak işlev görmelerinden de söz etmek gerekmektedir. Örneğin ekonomik iktidar çevreleri siyasal iktidarı elinde bulunduranlar üzerinde bir iktidar ilişkisi kurabilmekte, bu durumda siyasal iktidarı elinde bulunduranlar ekonomik iktidar çevrelerinin amaçlarını gerçekleştirmeleri için bir araç olarak işlev görebilmektedir. Dolayısıyla tüm insanları, yapıları, ilişkileri içeren, diğer iktidar alan ve türlerinden yalıtılmış bir iktidar türü ve/veya alanından söz etmek de mümkün değildir. Bu durumda ilk bakışta toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel iktidardan, cinsiyete bağlı erkek iktidarından, inanç alanında vb. iktidar türlerinin varlığını kabul etmek gerekmektedir. Ancak “alt iradeler üstünde hüküm süren bir iktidarı” anlatan egemenliği elinde bulunduran siyasal iktidar otoritesiyle diğerlerini denetleme ve yeniden düzenleme gücünü de içermekte, eğitim-öğretim, hukuk, kitle iletişim araçları, din kurumları vs. yoluyla diğerlerini etkileyip biçimlendirebilmektedir. Bu çerçevede siyasal iktidarın elde edilme, uygulanma ve sürdürülebilir yollarından yola çıkarak bir ayrım yapılabilir görünmektedir. Ancak, yalnızca egemenlik kavramının tarihsel gelişim süreci incelendiğinde bile siyasal iktidara atfedilen egemenliği “modern devlet” denilen bir örgütlenme biçiminde tasarlayan kesimin etkinliğini nasıl değerlendirmelidir. Modern devlet yapılanmasında siyasal iktidarın kimin çıkarlarını gerçekleştirdiği sorunu iktidar olgusunu bu kez farklı bir değerlendirmeye ele almayı gerektirmektedir. Konuyu siyasal iktidar yoluyla kendi çıkarlarını gerçekleştiren çevrelere odaklanarak irdelediğimizde, Karl Marks’ın devleti “egemen bir sınıfın ortak çıkarlarını onun aracılığıyla üstün kıldıkları” bir örgüt olarak tanımlayan yorumu geçerlilik kazanmakta ve (diğer iktidar alanlarını da düzenleyip denetlemeyi de içeren şekilde) iktidarın maddi ve zihinsel üretim araçlarının mülkiyeti ve denetimini elinde bulunduranlara ait olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada iktidarı uzlaşmacı bir yaklaşımla değerlendiren ya da Foucault’un iktidar çözümlemesinin

de içinde yer aldığı ikincil, üçüncül iktidar alanlarına odaklanan yaklaşımlar üzerinde durulmamaktadır.

İktidar alanı, gücün yöneltildiği hedefe göre etkileme yeteneğinin geçerli olduğu coğrafi genişlik açısından ya da alana göre siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel vb. bir ayrıma göre ele alınabilir. Ülkesi içinde en üstün irade, alt iktidarlar üzerinde üstün iktidar olarak devletin (siyasal) iktidarının etki alanı üzerinden bir değerlendirme yapıldığında konu daha sağlıklı ve bütün bir şekilde ele alınabilecektir. Bu durumda devletin egemenliğini geniş anlamda ele alarak dar anlamda devletin kendi ülkesi içindeki egemenliğinin de gerçekte ne kadar geçerli olduğu görülebilecektir. Devletler arasındaki ekonomik, siyasal, kültürel, toplumsal, askeri ve diğer ilişkilerin tümü ve bunların üzerinde yürüdüğü zemin dünya düzenini, dolayısıyla dünya ölçeğinde iktidar-egemenlik ilişkilerini yorumlamamıza olanak verecektir. Uluslararası ilişkiler ya da uluslararası sistem adı altında incelenen bu düzeni anlamak ve/veya anlatmak için farklı değerlendirme ölçütleri ve analiz düzeylerinin geçerli olduğu birçok kuram veya model kullanılmaktadır.

Bu çalışma çerçevesinde dünya düzeninin iktidar-egemenlik ilişkileri Gramşiyen yaklaşımla (hegemonya) irdelenmektedir. Hegemonya, Gramsci'nin bir toplumda iktidarın elde edilmesi ve sürdürülmesinde kaba kuvvet, baskı, doğrudan denetim gibi unsurlardan çok rıza sağlamaya yönelik faaliyetlerin, bir başka deyişle bilinç inşa etmenin kalıcı ve etkili olduğu düşüncesinden temellenmektedir. Hegemonya kuramı devletlerarası ilişkilere uyarlandığında “toplumsal sınıf, kurumlar ve toplumun maddi üretim gücünün yanı sıra fikirlerin gücünün tarihselci algılanmasına ve dünya düzenindeki toplumsal ilişkilerin irdelenmesine olanak sağlamaktadır” (Karacasulu, 2009:66).

Ancak önce uluslararası ilişkiler deyimiyle ulus devlet olarak tanımlanan modern devletler arasındaki ilişkilerden oluşan dünya düzenini değil, ilk toplumların oluşmasından sonra bir siyasal birim olarak bu toplumlar arasındaki ilişkilerden başlayarak dünya düzenini ve egemenliğin alanlarını belirleyen koşulları bu tarihsel gelişim süreci içinde ele almanın daha sağlıklı bir değerlendirmeye olanak vereceğini belirtmek gerekmektedir. Hegemonyanın ve rekabetin yalnız 1500'lerden itibaren değil, 1500'lerden önce de mevcut olduğunu belirten Frank ve Gills'e göre (2003), bu iki olgu binlerce yıl boyunca dünya düzeninde belirleyici olmuştur. Dünya düzeninin merkez-

çevre ilişkileri çerçevesinde ele alınmasını gerektiren koşullar da bu doğrultuda 1500'lerden itibaren değil, en az beş bin yıl öncesinden mevcuttur. "Hegemonya yalnızca politik nitelikte bir oluşum değildir. Aynı zamanda hegemonik merkezin çevresinin, hinterlandının ve rakiplerinin zararına sermaye birikimini artırmasına izin veren merkez-çevre ilişkileri üzerine kuruludur." diyen Frank ve Gills kesintisiz sermaye birikiminin yalnızca modern dünya düzeninin ayırt edici özelliğini oluşturduğu görüşüne de karşı çıkmaktadır.

"Wallerstein, Amin ve diğer birçok yazar, modern sermayede görülmemiş derecede güçlü ve benzersiz bir şeyin, yani birikim yapabilmek için "durmaksızın" biriktirmek zorunluluğunun var olduğunu savunmaktadır. Biz, bu zorunluluğun bildiğimiz parasal biçimi alana kadar, sermayenin diğer biçimleri açısından da yalnızca modern "kapitalizm"e özgü bir sistem özelliği olmadığını ileri sürüyoruz. Kesintisiz birikim zorunluluğu, aksine dünya sisteminin tarihi boyunca var olmuş rekabetçi baskıların bir karakteristiğidir." (2003: 46)

O halde egemenlik ilişkileri de binlerce yıllık bir geçmişin temelleri üzerinde yükselmektedir. Böylelikle günümüzde merkez-çevre ilişkilerinde geçmişten kaynaklanan birikim ve deneyimler de belirleyici olabilmektedir. Devletin egemenliği ve bağımsızlığı kabulü acaba dünya düzeninde gerçekten egemen olan bir başka yapıyı görmemizi engelliyor olabilir mi? Dünya düzeni Gramşiyen bir yaklaşımla irdelendiğinde farklı devlet biçimlerinin tarihsel olarak inşasına bakmak gerekmektedir. Cox, bir tarihsel bloğun inşasının hegemonik bir sınıf olmadan gerçekleşmeyeceğini belirtmekte ve tarihsel bir bloğun özünün farklı sınıfların ve sınıf fraksiyonlarının ayrılış noktaları olarak alınan ulusal siyasi iskeletler üzerinden hegemonyayı inşa ettiğine dikkat çekmektedir (Morton, 2011:173; Cox, 1983:171).

Cox'a göre hegemonya bir kez yerel olarak yerleştirildiğinde, dünya çapına yayılmak ve kendini dünya düzenine eklemlenmek için bunun ötesine geçebilecektir. Böylece farklı ülkelerin toplumsal sınıfları da güçlerini birleştirebilecektir. "O halde bir dünya hegemonyası başlangıçta... bir toplumsal sınıf tarafından kurulmuş iç (ulusal) hegemonyanın dışı doğru genişlemiş halidir." (Morton, 2011:173; Cox, 1983:171)

Gills ve Frank da devletin belli bir sınıfın çıkarlarını gerçekleştirmesine ve bunları çevreye yaymasına aracılık etmesine değinmektedir:

"Hegemonya, politik birimler, devletler ve onları oluşturan sınıflar arasında zor aracılığıyla oluşturulan artı birikim hiyerarşisidir. Hegemonik merkez/devlete ve

onun yönetici mülk sahibi sınıflarına artı'dan ayrıcalıklı bir pay ve bu payı alabilmeleri için politik-ekonomik güç sağlayan bir birikim ve yönetim merkezleri kurulur.” (Gills ve Frank, 2003:289)

Hegemonyanın yalnızca güç elde etmenin ve düzen sağlamanın aracı olmadığını kaydeden Gills ve Frank, hegemonyanın aynı zamanda bir zenginlik elde etme ve birikim aracı olduğuna dikkat çekmektedirler. Bu durumda bir hegemonya kurmak için mücadele etmenin birinci amacı da sermaye-artı birikiminde hegemonu ayrıcalık tanıyan bir birikim sistemini yeniden yapılandırmaktır. Gramsci bu durumu “karakter olarak ulusal mecburiyetlerin birbirine düğümlendiği yer hegemonya kavramıdır. ... Karakter olarak uluslararası bir sınıf... kendini belli bir düzeyde ulusallaştırmıştır.” (Morton, 2001:175; Gramsci, 1971:241) şeklinde yorumlamıştır.

“Toplumsal-sınıfsal güçler, o halde bir üretim biçiminin teşvik edilmesini ve genişlemesini sağlayarak hem “ulusal” bir düzen içinde hem de dünya düzeni üzerinden hegemonya elde edebilir. Hegemonya be nedenle iki seviyede kendini ortaya koyabilir: bir tarihsel blok inşa ederek ve bir devlet biçimi dâhilinde toplumsal kaynaşmayı sağlayarak ve ayrıca hegemonyayı dünya düzeni seviyesine yükseltmek için bir üretim biçimini uluslararası bazda genişleterek. Bu görüşe göre siyasi alan devlet alanıyla sınırlanmasa da “mekânın kendine özgü koşullarının hala çok sayıda üretim ve ticaret ilişkisini nasıl yarattığı konusunda” Agnew, 2005:166) farkındalık vardır. ... eşitsiz gelişimin küresel politik iktisadı üzerine çok daha ayrıntılı geliştirilecek bir fikir de kapitalist gelişim uzamında bir düğüm noktası olarak “ulusal” çıkış noktasının hayati önemini koruduğu şeklindedir. Hegemonyanın başta inşa edildiği yer, belli bir tarihsel blok ve devlet biçimidir. Yine de bu ilk oluşumun ötesinde, hegemonya uluslararası alana açılmaya başladığı için, diğer farklı ülke ve devlet biçimlerinde mücadeleler yeni üretim biçimlerinin bir sonucu olarak gelişebilir.” (Morton, 2007:174)

Modern/ulusal devletin belli bir sınıfın çıkarlarının bölgesel ya da küresel ölçekte yayılmasına aracılık için bir çıkış noktası olduğunu Gills ayrıca şöyle vurgulamaktadır:

“Hegemonya mücadelesi belli çıkarları belli bir devlet biçiminden farklı ülkelerde evrensel uygulama alanı bulabilecek genişleme biçimlerine tercüme etmeyi gerektirir. Genellikle hegemonyanın dünya çapında genişlemeye başlamadan önce başta kurulduğu yer bu boğumlu “ulusal” bağlamdır ve hegemonyayla çatışan mücadelelerin çıkış noktası da burasıdır. Bundan dolayı, devlet biçimleri ve dünya düzeni dahilindeki “hegemonyaları ilişkilendirme”yi vurgulamak önemlidir.” (Morton, 2007:175; Gills, 1993:190)

Bu çerçevede Bieler de üretimdeki farklı toplumsal ilişkilerin farklı toplumsal-sınıfsal güç fraksiyonlarını oluşturduğunu böylece yabancı sermayenin devlet iktidarı ötesinde otonom bir güç olarak temsil edilmediğini kaydetmektedir. Bieler’e göre yabancı sermaye

aksine devlet aygıtı içindeki belli sınıflar veya sınıf fraksiyonları tarafından temsil edilmektedir (Morton, 2007:173; Bieler, 2006:32).

O halde ulusal devlet, kendisini inşa edenlerin çıkarlarını dünya çapında genişletmelerine aracılık ederken karşısındaki sınıflar için (mücadelelerini devlet sınırları içinde gerçekleştirmeleri nedeniyle) sınırlama ve bölme işlevi görmektedir sonucuna da ulaşmak mümkündür.

Ortaçağın sonlarında ulus devletin inşasını sağlayan süreçle günümüzde uluslararası sistem de devletin temel aktör olup olmadığına ilişkin tartışmalar Gramşiyen yaklaşımın geçerliliğini desteklemektedir. Ulus devletin inşa sürecinde devletin egemenliği (sınırları içinde en üstün irade olduğu) adeta kutsanırken, yirminci yüzyılın ikinci yarısında artık (devlet için) egemenliğin bu anlamda ele alınmaması gerektiği görüşü yaygınlık kazanmıştır. Gerekçelerden biri de eskiden uluslararası sistemin temel aktörünün devlet olmasına karşın günümüzde “çok uluslu” ya da “uluslararası” şirketlerin, uluslararası örgütlerin de bu sistemde etkin birer aktör olmalarıdır. Uzun süre kamuoyundan gizli yürütülen görüşmelerde ele alınan Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI)’nın devletlerle şirketlerin eşit ortaklar olarak katılacakları ve devletlere şirketlere karşı tek taraflı ağır sorumluluk yükleyen içeriği de bu çerçevede oldukça anlamlıdır. Ortaçağ’da modern/ulus devleti kurgulayan burjuvazi, bugünün sermaye sınıfı artık yeni bir siyasal yapılanmanın adımlarını bir bir atıyor görünmektedir. O halde egemenliği ya da iktidarın etki alanını siyasal birimler olarak devletler üzerinden mi yoksa toplumsal sınıflar üzerinden mi irdelemek daha gerçekçi olacaktır.

1.1.1. Güç

İktidarın temel unsuru olan güç fizik, düşünce ve ahlak yönünden bir etki yapabilme veya bir etkiye direnebilme yeteneği (www.tdk.gov.tr) ya da anlık üstünlük olarak tanımlanmaktadır. Eşitsizlikte üstünlüğü (güçlü) ya da zayıflık (güçsüz) durumunu ayırt edici bir kavram olarak güç, üstün olanın sahip olduğu bir yetenektir.

Güç kavramının içeriğinde iki unsurun bulunduğu görülmektedir: etki ve yapabilme yeteneği. Etki, etkenin bıraktığı iz ve bu izi bırakma işlemi (www.tdk.gov.tr) anlatmaktadır. Yapabilme yeteneği yani etkide bulunabilme yeteneği ise gücün sahip olunan üstünlüğün kullanılması halinde söz konusu olduğunu anlatmaktadır. Başka bir

anlatımla güç, eşitsizlikte üstünlüğü kullanabilmeyi yani etkiye dönüştürebilmeyi ifade etmektedir. Etki, gücün uygulanması sonucunda ortaya çıkan değişikliktir. Gücün uygulandığı nesne insan olduğunda etki yapabilme düşünce ve/veya davranışlarda değişiklik sağlayabilme anlamına gelmektedir.

Gücü uygulayabilmek, etkide bulunacak zihinsel veya fiziksel araçların kullanımıyla mümkün olabilmektedir. Gücün uygulanmasında kullanılan araçlara ya da gücün uygulanması sonucunda ortaya çıkan değişikliğe göre başlıca iki güç türünden söz edilebilir: fiziksel ve zihinsel. Ancak davranışlarda meydana gelecek değişikliğin düşünceyle bağlantısı ya da fiziksel etki araçlarının uygulanabilmesi için de zihinsel gücün gerekliliği göz önünde bulundurulduğunda zihinsel gücün ya da zihinsel güç araçlarının belirleyici ve kapsayıcı olduğu açıktır.

Güç, iktidarın sağlanması (ele geçirilmesi ya da kurulması) ve sürdürülebilmesinin temel unsurudur. İktidarı elinde bulunduranların diğerlerinden zihinsel ve/veya fiziksel olarak üstün olmaları nedeniyle değil, kapasitelerini güce dönüştürebilmeleri sonucunda bu konumda buldukları çıkarımı, kapasitelerini kullanmaları durumunda başkalarının da iktidar olmasını sağlayacak güce sahip olduklarını göstermektedir. Bu durumda güç kavramının etkide bulunabile yeteneğinin yanı sıra etkiye karşı direnebilme boyutunun da iktidar açısından varlık sorunu oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. Meşruiyet, egemenlik ve otorite, gücün zihinsel formu olarak iktidar unsurları arasında değerlendirilmektedir. Bu kavramlar zihinsel üretim araçlarının mülkiyeti ya da denetimi yoluyla iktidarın kurulmasını ve sürdürülmesini açıklamaktadır. İktidarın, kendisi için tehdit oluşturan oluşturabilecek etkilere karşı koyabilmesi diğerlerini meşru alanın dışına taşıyarak toplumsal destek kazanmalarını engellemeye çalışırken, otorite ve egemenlik unsurları kendisinin meşruiyetini sürekli üretirken diğerlerinin meşru alanın dışına itilmesiyle ilgili zeminin denetimini de kendi elinde bulundurmasını sağlamaktadır.

1.1.2. Meşruiyet

Meşruiyet, bir eylem ya da kararın kabul edilebilir, haklı, doğru ya da uygun bulunup onaylanmasını sağlayan çerçeveyi ifade etmektedir. Kavram iktidar açısından ele alındığında, bir tarafın yönetmesi, diğer tarafın itaati kabul etmesini sağlayan gerekçeleri anlatmaktadır. Dolayısıyla rıza sağlamaya ilişkindir.

Meşruiyet, toplum içinde bir grubun diğerleri üzerinde egemen olmasının kabulünü sağlayan gerekçelerle ilgilidir. Bu gerekçeler hukuki, dini, ahlaki, geleneksel bir veya birkaç kaynağa dayandırılmaktadır. İktidarın karar ve eylemlerinin haklılığı, doğruluğu ve uygunluğunu açıklamakta; yönetilenin kendisi ile ilgili kararlarını verme hakkını ve özgürlüğünü elinden almayı ya da sınırlandırmayı doğallaştırmaktadır. İktidarın toplumu ne adına yönettiğini söylemeden, toplumdan onay almadan meşrulaşamayacağını kaydeden Çetin'e göre (2008: 66) meşruiyet siyasal iktidarın kendisini ve eylemlerini topluma kabul ettirme sorunudur. Böylelikle iktidar neden itaat etmeleri gerektiği konusunda buyruğu altındakilerin rızasını sağlayabilmektedir. Modern devlet yapılanması öncesinde ilahi veya geleneksel kaynaklara dayandırılan meşruiyet artık toplum sözleşmesi, güvenlik, düzen ya da hukuk gibi unsurlara dayandırılmaktadır. Böylelikle yönetilenler kendi zararlarına bile olsa iktidara itaat etmeye ikna edilmektedir.

Toplum yaşamının kurulmasından itibaren din, iktidarı elinde bulunduranların meşruiyetinde en önemli unsurlardan biri olagelmıştır. Nitekim din geleneksel “meşruiyet kaynakları” arasında ilk sırada gösterilmektedir. Dinin iktidarın meşruiyeti konusunda bir işlev gördüğü açıktır. Sorun dinin meşruiyetin kaynağı mı yoksa aracı mı olduğuyla ilgilidir. İktidar, insanlık tarihinde uygar yaşama geçişle ortaya çıkan bir olgudur. Uygar yaşama geçilirken toplum üyeleri üzerinde iktidar kuran ilk grubun din adamları olduğu bilinmektedir. Toplumsal üretimi ve ortaya çıkan artının bölüşümünü düzenleyen din adamları diğerlerinin itaatini tanrının temsilcileri olduklarını ve bu görevi onlara tanrının verdiğini söyleyerek sağlamışlardır. Din, dönemin din adamlarının diğer insanlar üzerinde egemenlik kurmasının aracı olarak işlev görmüştür.

Binlerce yıl sonra ortaya çıkan hristiyanlığın dönemin egemenleri tarafından önce yasaklanıp sonra resmi din olarak kabul edilmesinin ardında da ortaya çıkışından yüz yıl kadar sonra Paulus'un yaptığı değişikliklerin rol oynadığı kabul edilmektedir. “İsa ezilen sınıflara teselli vermeye çalışırken Paulus, İsa'nın bu davranış ve düşüncelerinden ürken egemen sınıflara güven vermeye çalışmıştır. (Şenel, 2004:236)

“Herkes üzerinde olan hükümetlere tabi olsun. Çünkü Allah tarafından olmayan hükümet yoktur. Bundan dolayı, hükümete mukavemet eden, Allah'ın tertibine karşı durmuş olur.” (Şenel, 2004:236; Paulus'un Romalılara Mektubu 10/12). Paulus'a göre insanlar

efendilerine mesihe hizmet eder gibi hizmet etmelidir. Öyle ki insana değil, tanrıya hizmet edermişçesine:

“Ey kullar, göze görünür hizmetle insanları hoşnut eder gibi değil, fakat Mesih’in hizmetçileri gibi, Allah’ın iradesini candan yaparak ve insanlara değil, Rabbe oluyor gibi iyi niyetle hizmet ederek ve gerek kul, gerek hür, herkesin, ne iyilik yaparsa Rab tarafından onu alacağını bilerek, bedene göre olan efendilerinize, Mesih’e hizmet eder gibi, yüreğinizin sadeliğinde korku, titreme ile hizmet edin.” (Şenel, 2004:236)

İsa’nın açıkladığı şekliyle yasaklanan Hristiyanlık, siyasal temellerini attığı kabul eden Paulus’un, efendilere tanrıya ya da mesihe hizmet eder gibi hizmet ve itaat edilmesini tanrıyı hoşnut etmenin yolu olarak göstermesinde sonra yasaklı bir din olmaktan çıkmış, zamanla dünyanın en yaygın dinlerinden biri olmuştur. Hristiyanlıkta egemenlere itaat ve hizmeti adeta kutsallaştıran değişiklikler olmadan bu dinin yeraltından kurtulamaması, bu değişikliklerle benimsenmesi o halde din mi iktidara, iktidar mı dine meşruiyet kazandırmıştır sorusunu hak etmektedir. Hristiyanlığın yasaklı olmaktan çıkıp resmi din olarak kabul edilmesini sağlayan gelişmeler dinin bir meşruiyet aracı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Din gibi hukuk da meşruiyetin araçlarından biridir. Gündelik yaşamda “hukuka uygunluk, yasallık” anlamında kullanılan meşru sözcüğü Büyük Türkçe Sözlük’te de “yasaya, dine uygun olan” şeklinde açıklanmaktadır. “İngilizce “legimate”, Almanca “legitim”, Fransıca “légimote” sözcükleri de Latince’de “yasal ilan etmek” anlamına gelen “legitimore”den türetilmiştir ve benzer anlamda kullanılmaktadır.” (Coşkun, 2007:20) Konuya siyasal iktidar açısından bakıldığında meşruiyet, iktidarın karar ve uygulamalarının yasaya, dine, ahlaka, geleneklere uygunluğunu ifade etmekte ve zor kullanmaya gerek kalmadan itaati, ya da karşı çıkıldığında zor kullanmayı iktidarın hakkı olarak kabul etmeyi sağlayan bir işlev görmektedir. İktidarın karar ve eylemlerinin meşruiyeti hayati önem taşımakta ve iktidar “sürekli ve düzenli olarak kendini meşrulaştırmaya” (Coşkun, 2007:26) çalışmaktadır. Meşruiyetin en önemli araçlarından biri hukuktur.

Hukuki ve meşru kavramları gündelik yaşamda genel olarak aynı anlamda kullanılsa da hukuki olan her zaman meşru kabul edilmeyebileceği gibi, meşru olan da her zaman hukuki olanı yani yasalara uygun olanı ifade edemeyebilmektedir. Konunun bu yönü hukuk felsefesinin tartışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Ancak konu siyasal iktidarın

meşruiyet kaynağı (aracı) olarak hukukun nasıl işlev gördüğü ile sınırlandırıldığında somut örneğini modern devlet tasarımı oluşturmaktadır. Egemen yaklaşıma göre modern devletin temeli halkın egemenliği, toplum yararı, insan hak ve özgürlüklerine dayanmakta ve halkın seçimiyle işbaşına gelen siyasal iktidar halkın iradesini hayata geçirmektedir. Meşruiyeti aynı zamanda hukuka dayanan siyasal iktidarın egemenliği de hukukla sınırlandırılmaktadır. Yasama, yürütme ve yargının ayrılığı ilkesi de güvence ve denge unsuru olarak ifade edilmektedir. Peki modern devletin dayandığı hukuku oluşturan kimdir. Egemenliğin sınırlarını belirleyen hukuku yasama gücünü elinde bulunduran düzenlediğine göre onun egemenliğinin sınırlarını hukuk mu kendisi mi belirlemektedir.

Hukukun işlevsel olarak haklar düzeni kurup önceden belirlenmiş bir siyasal ve toplumsal dengeler sistemi oluşturduğunu kaydeden Kutlu (2011:76), bu hukukun doğal olarak onu var edenin çıkarına bir düzene yardımcı olduğunu ifade etmektedir.

“Hukuk mekaniğinin insani olana yatkınlığı kadar, insani olanı perdeleme işlevi gördüğünü biliyoruz. Hukuk işlevsel olarak haklar düzeni kurarak önceden belirlenmiş bir siyasal ve toplumsal dengeler sistemi oluşturur. Bu dengeler sistemi içinde hukuk, determinize edilmiş, çıkarsal deneyimle kurgulanıp sınanmış mantığına uygun işler. Ancak hukuk mekaniği, hukuku varedenin çıkarı veya yararına özgülenip, hukukun işlevselliği ve anlamlılığı, baskın bir çıkarın güdülediği formüllere indirgenerek, sınıfsal, oligarşik, militarist, monarşik veya demokratik istemler, hukuk kuralı koyanın hukuku içeriklendirmesi ile sonlandırılır. ... Buradaki çelişkiyi ve geri dönüşü anlayabilmek için hukuk ile onun gerçekliği, birey ile toplum, siyasal olan ile insani olan, çoğunluk ile azınlık, üst yapının alt yapıyı belirlemesi, kaba güç ile medeni güç, devlet ile sivil toplum, çıkar ile yarar ve kamu, haklar ile yasa, özgürlük ile eşitlik ve yasak arasındaki gerilimi görebilmeliyiz.” (Kutlu, 2011: 76-77)

Meşruiyet, “neden itaat edilmesi gerektiğine” dair gerekçelerden oluşan bir bilinç inşa sürecini ifade etmektedir. Meşruiyetin ne olduğuna dair kuramsal açıklamalar da bu bilinç inşa sürecinde önemli bir işlev üstlenmiş görünmektedir. Meşruiyet kaynağı olarak üzerinde durulan unsurların meşruiyet araçları, meşruiyetin kaynağının ise iktidar olduğu açıktır. Oysa konu ile ilgili kuramsal çalışmalar yaygın olarak iktidarın meşruiyet kaynaklarının ne olduğunu açıklamaya-tartışmaya yöneliktir. “Meşruiyet kaynakları” nitelemesi bunları iktidarın ürettiğini gözden kaçırmakta, kurgulanmış olanı doğallaştırmaktadır.

Neyin meşru, neyin gayrimeşru olduğunu belirleme ve topluma kabul ettirme gücünün ona ait olması meşruiyet kaynağının iktidar olduğunu ortaya koymaktadır. İktidar, hem

varlığını açıklamak için hem de karar ve uygulamaları yönetilenlerin zararına olsa da itaate ikna etmek için çeşitli meşruiyet araçlarını birlikte kullanmaktadır. Varlığını açıklamak için din ve toplumun güvenliği, barış, toplumsal düzen, toplum sözleşmesi iddiası en ikna edici araçlar olarak kullanılmaktadır. Karar ve uygulamalarına itaati sürdürmek için yukarıda sayılanlara ek meşruiyet araçları devreye girmektedir. Gelenekler, hukuk, bilim, ulusal çıkarlar, ekonomik çıkarlar, güvenlik vb. gerekçeler bu amaçla en yaygın kullanılan meşruiyet araçları arasında yer almaktadır.

İktidar meşruiyetini sürekli yeniden üretirken, kendisini tehdit edecek unsurların varlığını engellemeye, “alternatif meşruiyet arayışlarının toplumsal değer ve zemin” (Çetin, 2003: 68) kazanmasını önlemeye çalışmaktadır.

“Siyasal iktidar, kendi meşruiyet alanını tanımlarken kendi dışındakilerin de meşruluk alanını belirlemiş olmaktadır. Siyasal iktidarın bu meşruluk alanı, kendisine yönelik değerlendirmelerin de objektif kriterlerini vererek siyasal sistem içerisindeki toplumsal ve siyasal faaliyetlerinin sınırını çizmiş olmaktadır. Bu sınır içerisinde yapılan görüş, eleştiri ve faaliyetler meşrudur. Diğerleri gayri meşru olarak sistemin dışına itilirler. Bu sistem kurgusu içinde meşruiyet bir ideolojik düzen inşasına dönüşür. Sorokin’in ifade ettiği gibi ideolojiler kendilerini meşrulaştırmak için açık fikirlilik, bütünleştiricilik, bilimsel gerçeklik ve pek tabii ki adillik iddiası içindedirler. Tüm ideolojiler kendi dışındakileri olumsuzlayıcıdır. Her ideoloji sadece kendisinin haklı bir kökene dayandığını ve rasyonel olduğunu iddia eder. (Sorokin, 1941:482) Dolayısıyla kendi dışındaki meşruiyet arayışlarını da ötekileştirirler. Ötekileştirme, siyasal iktidarın meşruiyetine alternatif meşruiyet arayışlarının toplumsal değer ve zemin kazanmamasına yönelik bir tavidir.” (Çetin, 2003:68)

Siyasal iktidar için tehdit oluşturan, sistem dışına itilen seçenekler egemenliği altındaki toplum için de aynı tehditleri içermekte midir? Örneğin anarşizm, hayata geçirilebilir bir toplum düzeni önerme konusunda zayıf bulunması nedeniyle ilk bakışta mevcut düzene karşı bir tehdit unsuru olarak görülmesi de özel mülkiyeti hırsızlık olarak nitelenmesi ve bireyin iradesi üzerindeki tüm baskı ve zorlamalara, her türlü iktidara karşı çıkması meşru alanın dışına itilmesinin başlıca nedenleri olabilir mi?

İktidarın kendi meşruiyet gerekçelerinin kabul edilebilirliği-geçerliliği konusunda toplumu ikna edebilmesi ve diğerlerini meşru alanın dışına taşınması için meşruiyetini sürekli yeniden üretmesi gerekmektedir. Meşruiyetin sürekli yeniden üretimi de -rıza üretimi, bilinç inşası, bilinç üretimi ya da ideolojik inşa olarak da ifade edebiliriz- insanların bilincini “meşru” olarak tanımlanan bir çerçevede şekillendirmeyi

gerektirmektedir. Bu da resmi eğitim-öğretim süreci, bilim, kültür, aydınlar, kanaat önderleri, kitle iletişim araçları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Bu durumda diyebiliriz ki meşruiyet, hegemonik bir düzeni anlatmakta ve haklılaştırmaya çalışmaktadır. Meşruiyet sözcüğüne siyasal alanda yüklenen anlam da özünde meşruiyet sağlamayla ilgilidir. Meşruiyet kavramı bizzat meşruiyet sağlayıp sürdürmek amacına hizmet etmektedir. Siyasal iktidarla ilgili meşruiyet kavramının meşruiyetinin, hegemonyayı kabul edilebilir gerekçelerle sunarak olumlamasından kaynaklandığı ortadadır.

1.1.3. Egemenlik

Üstün emretme yeteneği (Gönenç, 2007:147; Held, 2002:3) ve alt iradeler üstünde hüküm süren bir iktidarı (Şahin, 2008:319) ifade eden egemenlik kavramı siyasal alanda devletin ülkesi içindeki en üstün irade olduğu kabulüyle devlete ait bir üstün iktidar olarak açıklanmaktadır. Bu açıklamayı kabul edenlere göre, “egemenlik devletle özdeşleşen ve devletin ayırıcı vasfı olarak görülen bir kamusal güçtür ve bu gücün devlete verdiği toplumsal ve siyasal alanı düzenleme amacıyla norm koyma ve bunların gereklerini yerine getirme yetkisidir” (Beriş, 2008:56). Devletin egemenliği de mutlak, bölünmez, devredilemez ve süreklidir.

“Klasik egemenlik kuramı, kavramın temelde iki farklı boyutu üzerinde durur: iç ve dış egemenlik. Buna göre geleneksel olarak iç egemenlik, “devletin belirli bir coğrafi alan ve alanda yaşayan halk üzerinde mutlak hükmetme yetkisi” (Hoffman, 1998:16) ya da “siyasal toplumda bulunan nihai ve mutlak otorite” (Hinsley, 1966:26) olarak tanımlanabilir. ... İç egemenlik anlayışıyla devlet, kendisine meydan okuma ihtimali bulunan potansiyel güç odaklarının tamamının önünü keserek siyasal toplumun yönetimini kendi eline almış; toplum üyelerinin tamamının devlete itaat yükümlülüğü doğmuştur.” (Beriş, 2008:20)

Egemenliği devletle özdeşleştirerek ona ait bir üstünlük olarak sunan yaklaşım, devleti iradesi olan bir kimliğe büründürmekte ve devletin irade gerçekleştiren bir araç olduğunu perdelemektedir. Devletin egemenliği yani toplumun bütünü kapsayan en üstün irade olduğu söylemi modern devlet kuramında egemenliğin halka ait olduğu tezine gönderme yapmakta ve böylelikle aslında egemen olanın halkın iradesi olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Buna göre toplumun siyasal örgütlenme biçiminin günümüzdeki hali ulus devlet olarak da adlandırılan modern devlettir. Modern devlet aşamasına gelinceye kadar krallık, imparatorluk, kent devleti, derebeylik gibi siyasal örgütlenme türlerinde

meşruiyetini ilahi kaynaklara dayandıran kral, imparator, hükümdar gibi kişilerin üstün iradesine (egemenliğine) bağlı bir yapılanma mevcut olmuştur. Ortaçağın sonlarına doğru da egemenliği ilahi kaynaklara dayandırarak sağladıkları meşruiyetle iktidarda bulunan kişilere ait olmaktan çıkaran ve halkın iradesini gerçekleştiren modern devlet anlayışı ortaya çıkmış; devlet, halkın egemenliğinin hukuk kurallarıyla düzenlenerek hayata geçirildiği bir kurum olarak sunulmuştur. Kısacası modern devlet halk egemenliğine dayalı bir hukuk devleti olarak anlatılmaktadır.

Modern devletin halk için, halk yararına ve halk iradesinin egemen olduğu bir siyasal örgütlenme biçimi olduğu iddiası ne kadar geçerlidir? Bunun karşılığı ilk bakışta Machiavelli, Bodin, Hobbes, Locke, Rousseau gibi isimlerin egemenliği günümüzdeki anlamıyla kavramsallaştırmayı sağlayan düşünceleri referans gösterilerek yapılan açıklamalardır. Anılan isimlerin egemenlikle ilgili düşüncelerini egemen kılan gelişme ve arayışların da birlikte ele alınması halinde daha sağlıklı bir değerlendirme yapılabilecek ve bu gelişmelerin gerekçelerinin yanında hangi çevrelerin arayışlarına karşılık verdiği görülebilecektir. Elbette unutulmaması gereken söz konusu gelişmelerin o dönemde Avrupa'da yaşanması nedeniyle modern devlet, hukuk devleti, halkın egemenliği kavramlarının Avrupa'da tasarlanıp dünyaya yayıldığıdır.

Avrupa'da Ortaçağın sonlarına doğru yaşanan gelişmeler aynı zamanda bir iktidar mücadelesinin görüntüleridir. Kentsoylu, sermaye ya da burjuva olarak anılan kesimin iktidar çevreleri arasında tartışmasız bir şekilde yer alması ve kısa sürede diğer iktidar odakları üzerinde giderek güçlenen bir iktidar kurmasıyla sonuçlanan bu gelişmeler ortaçağın sonlarında ivme kazanmıştır. Dönemin önemli bir bölümünde feodal yapının hakim olduğu Avrupa'da dış ticaret ekonominin en önemli alanlarından biri haline gelmiştir. Merkezi bir otoritenin yokluğu ya da zayıflığı varlıklarını büyük ölçüde ticarete borçlu olan kesimi rahatsız etmektedir. İşlerini daha uygun koşullarda ve güvenli bir şekilde sürdürebilmeleri merkezi ve güçlü bir otoritenin varlığını gerektirmektedir. Böylelikle her biri ayrı sıkıntı yaratan derebeyleri ile uğraşmak yerine güçlü bir merkezi otoritenin oluşması için çaba harcamaya başlamışlardır. Sermayenin bu arayışını karşılayan siyasi düşünceler tam da o dönemde telaffuz edilip kısa sürede egemenlik kazanmıştır. Siyasi düşünceler önce sermayenin merkezi güçlü iktidar arayışlarına karşılık vermiştir. Machiavelli, Bodin ve Hobbes bu dönemin isimleridir. Avrupa'da

ulusal birliğin sağlanması yani güçlü merkezi iktidarların oluşmasının ardından ortaya çıkan siyasi düşünceler bu kez yine aynı kesimin iktidarı paylaşma arayışlarına karşılık vermektedir. Bu dönemde telaffuz edilip egemenlik kazanan siyasal düşünceleri Locke, Rousseau, Montesquieu'nun çalışmaları temsil etmektedir.

Merkezi güçlü bir siyasal iktidarı savunan Machiavelli Prens'te yönetimin tek elde toplanması ve kilise de dahil olmak üzere toplumun bütün unsurları üzerinde mutlak bir iktidar kurması gerektiğini savunmuştur.

“Niccola Machiavelli Prens'inde, ulusal devletin kurulması, İtalyan birliğinin sağlanması yolundaki burjuva eğilimini dile getirir. Kısacası amacı, İtalyan birliğinin sağlanması; İtalyan birliğinin sağlanması için gereken araç olarak gördüğü şey ise “mutlak monarşi”dir. ... Birliğin sağlanmasında bir yandan papalık, feodal prensler gibi feodal siyasal kalıntılarla bir yandan da burjuvazinin siyasal birliğinin yarı yolda kalmış örgütleri olan kent devletleri ile uğraşılması gerekiyordu.” (Şenel, 2004:306)

Machiavelli, derebeylerin halkı idare yöntemlerinden dolayı halkın onların acımasızlıklarına karşı nefret içinde olduğunu kaydederek Prense onlara değil, halka dayanması gerektiğini söylemiştir. Başarı için her yolu mübah gören Machiavelli'nin bu önerisi, günümüzde de geçerli olan egemenliğin halka ait olduğuna dair yanıltıcı söylemin yaygınlığı ile birlikte değerlendirildiğinde dikkat çekmeyi hak etmektedir.

Siyasal iktidarın tanrıdan değil kuvvetten kaynaklandığını kavrayan Machiavelli kilisenin siyasal birlik kurmada engelleyici bir rolü olduğunu söylemiş ve güçlü bir iktidar odağı olarak varlığını sürdürmesine karşı çıkmıştır. Ancak bu, dinin öneminin farkında olmadığı anlamına gelmemektedir. “Machiavelli dine çok önem verir. Ama dine önem verisi salt siyasal amaçlar taşır. Halkın egemene boyun eğmesini sağlayacak en güçlü duygular dinsel duygulardır” (Şenel, 2004:306). Ona göre egemenliği elinde bulunduranlar aslında öyle olmasa da dindar görünmelidir. “Çünkü din prensle yurttaşlar arasında en kuvvetli bağıdır. Prenste din duygusunun yokluğu, itaat etmemek için ileri sürülebilecek en haklı, en doğru görünen bahanedir.” (Şenel, 2004:306; Prens XVIII)

Bodin de merkezi bir iktidar yapılanmasından yana olan ve egemenliği ilahi kaynaklara dayandırmayan yaklaşımıyla Machiavelli'ye benzer görüşlere sahiptir. Siyasal düşüncede egemenlik kavramını “mutlaklık, bölünmezlik, devredilmezlik, süreklilik” nitelikleriyle bir çerçeveye oturtması nedeniyle ayrı bir önem taşıyan Bodin iyi bir toplum düzeninin

sağlanması için egemenliğin bir elde toplanması gerektiğini savunmuştur. Bodin'e göre toplumda bir iktidar olmalıdır. O da devleti yönetenlerin iktidarındır; "bir devlette egemenlik, yurttaşlar ve uyruklar üzerinde en yüksek, en mutlak, en sürekli güçtür". (Şenel, 2004:314; Devletin Altı Kitabı, I. VIII)

Egemenliği elinde bulunduranların üzerinde bir irade olamayacağına göre onların keyfi karar ve uygulamalarının sınırı ne olacaktır ya da olmalıdır? Egemenliğin kaynağını toplumun büyük bir aile olması dolayısıyla "aile"ye dayandıran, devleti yönetenin de ailedeki baba rolünü üstlendiğini ve toplumu hukuk kurallarıyla yönettiğini söyleyen Bodin, egemenliğin sınırları konusunda başlangıçta reddettiği tanrıyı öne sürmüştür. Bu durumda egemen olan, yaptıklarından dolayı tanrıya karşı sorumluluk taşımaktadır. Egemenliği mutlak, bölünmez, devredilemez ve sürekli olarak niteleyen Bodin, kimsenin sınırlayamayacağı bir düzenleme yetkisine sahip egemeni yalnızca tanrıya karşı sorumlu tutmuştur. Bodin'in siyasal kurgusunda dikkati çekense başlangıçta dışarıda bıraktığı tanrıyı mülkiyet söz konusu olunca konuya dahil etmiş olmasıdır.

"Gerçi egemenin iradesi yasadır ve onu hiçbir zaman insan yapısı yasa sınırlayamaz. Ama insan yasaları ile sınırlı olmayan egemen doğa yasası ile sınırlıdır. Çünkü doğa yasası insan yasasının üzerindedir. Egemen yasa koyarken bu doğa yasalarını göz önüne alır. Doğa yasasının içeriğinin ne olduğunu sorarsak Bodin bize doğa yasasının, tanrısal yasanın, tanrının meleklere, meleklerin insana, insanın hayvana, ruhun bedene egemen olması, buna karşılık bedenın akla, bireylerin devlet memurlarına, memurların krallara, kralların tanrıya boyun eğmesi olduğunu söyleyecektir. ... Özel mülkiyet bir doğa yasasıdır. Egemenin ona saygılı olması gerekir.

Monarka mutlak egemenlik veren Bodin, mülkiyeti onun egemenlik alanı dışında bırakmıştır. Örneğin kral kamu topraklarının sahibi değildir. Bu nedenle onları başkasına devredemez. Mülk o kadar kutsaldır ki, egemen, sahibinin rızasını almadan ona dokunamaz." (Şenel, 2004:314-317)

Avrupa'da bir siyasal birlik, yani merkezi ve güçlü bir siyasal iktidarın sağlayacağı düzen arayışları sürmektedir. Hobbes da Machiavelli ve Bodin gibi mutlak monarşiyi savunan düşünceleriyle bu arayışın siyasal temellerini sağlamaya katkıda bulunanlar arasındadır. "Toplum sözleşmesi" kavramı Hobbes'un egemenlik ve itaat için öne sürdüğü dayanaaktır. Hobbes, insanların kargaşadan kurtulmak ve güven içinde yaşamak için bir araya gelerek bir sözleşme yaptıklarını ileri sürmüştür. Toplum sözleşmesi ile insanlar bütün haklarını temelli olarak bir egemene devretmişlerdir. Bodin'den farklı olarak egemene karşı

mülkiyet hakkından bahsedilemeyeceğini söyleyen Hobbes yine de egemeni uyruklarının birbirine karşı mülkiyet haklarını korumakla yükümlü tutmuştur.

Machiavelli, Bodin ve Hobbes, Avrupa’da siyasal birlik kurma arayışlarının olduğu dönemde bu arayışın siyasal kurgusunu oluşturmaya çalışan isimlerdendir. Siyasal birliğin sağlanması ile istedikleri yönde bir düzene kavuşan kesim bundan sonra yeni bir arayış içine girmiştir. Bu dönemde gündeme gelen siyasal düşünceler sermayenin iktidarına yönelik bir düzenin temellendirilişi ile ilgilidir;

“Avrupa’da mutlak monarşi feodal siyasal birimleri ortadan kaldırıp ulusal devleti kurduğuna göre artık tarihsel görevini yerine getirmiş demektir. Daha fazla iktidarda kalması yeni üretici güçlerin gelişmesine ayak bağı olmaya başlamıştı. Oysa burjuvazi, kendisi iktidara geçip, tüm aristokratik kalıntıları, yasaları ve kurumları değiştirerek, burjuvazinin hukuksal ve siyasal düzenini kurmak istiyordu. Bu nedenle 16. ve 17. yüzyıllarda desteklediği mutlak monarşinin 18. yüzyılda karşısına çıktı. Demokratik parlamenter görüşleri savunmaya başladı. Yeni ekonominin laik, bilimsel kültürü ile yetişmiş olan düşünürler ona siyasal programını içine yerleştireceği yeni bir dünya görüşü, yeni bir felsefe, yeni bir siyaset kuramı hazırlayacaklardı.” (Şenel, 2004:334)

Yeni zenginlik dağılımının yeni bir iktidar dağılımı gerektirdiği düşüncesiyle (Göze, 1986:173) bu dönemde yeni dağılımı tasarlayan siyasal düşüncelerin egemenlik kazandığı görülmektedir. Göze’nin belirttiği gibi (1986:174), homojen bir yapıya sahip olmayan, tacirler, armatörler, fabrikatörler, aydınlar, spekülâtörler ve yüksek kamu görevlilerinin yer aldığı bu sınıfın üyeleri ortak görüşler ve ortak bir felsefe etrafında toplanabilmiş ve evrensel bir doktrin kurmaya çalışmıştır. Bu dönemin isimlerinden John Locke mutlakiyetçi görüşlere karşı liberal devlet düzeninin öncüsü olarak kabul edilmektedir. Locke’a göre, insanlar özgür ve eşit oldukları doğal yaşam düzeninden kendi iradeleri ile siyasal düzene geçmişlerdir. Siyasal yaşama geçiş, insanların bir toplum sözleşmesi ile haklarını bir egemene devrederek devlet denilen düzen içinde yaşamayı kabul etmeleriyle olmuştur. Siyasal topluma geçmekle insanlar özgürlükleri, malları ve haklarının korunmasını sağlayacak bir düzen ve adil bir cezalandırma sisteminin uygulanmasını amaçlamışlardır. Bu da yetkilerini kamunun iyiliği için kullanacak, halkın rahatını, huzurunu, iyiliğini ve güvenliğini sağlayacak hukuka dayalı bir siyasal iktidara yetki verilmesiyle sağlanmaktadır. Böylelikle hak ve özgürlükleri doğa durumundan daha iyi korunacaktır. “İnsanların devletlerde birleşmelerinin ve kendilerini yönetimlerin altına sokmalarının asıl amacı, benim mülkiyet genel adı altında

topladığım, canlarının, özgürlüklerinin ve mallarının korunmasıdır.” (Şenel, 2004:342; Locke, Uygur Yönetim Üstüne İkinci İnceleme, III.21)

Locke’a göre yönetenlerin kendilerine verilen yetkileri halkın aleyhine kullanmalarını önlemek içinse kuvvetler ayrılığı önemli bir prensiptir. Yasama iktidarı keyfi bir iktidar değildir Bu nedenle, yasama, yürütme ve federatif erk olarak belirttiği üç kuvvetten bahsetmektedir. Yasama parlamentoya, yürütme krala aittir. Federatif erk ise devlete dışarıdan gelecek tehditlere karşı yürütmenin kullanacağı bir erktir.

Locke, insanların mülkiyet hakkını savunurken mülkiyeti iki anlamda kullanmıştır. Geniş anlamda mülkiyet malların yanında yaşam ve özgürlüğü de kapsamaktadır. Dar anlamda mülkiyet ise kişinin emek harcadığı şeyi istediği gibi kullanma hakkını ifade etmekte ve mülkiyet hakkını emeğe bağlamaktadır.

Aynı dönemin önemli isimlerinden Montesquieu, iktidarın kötüye kullanılmasına karşı yasama, yürütme ve yargılamanın ayrılını savunmuştur. Onun savunduğu anlayışa göre, yasama gücü halkın elinde olmalıdır ancak devletlerin büyüklüğü nedeniyle halk bunu kendi seçtiği temsilciler aracılığıyla gerçekleştirecektir. Ancak halkın temsilcilerinin yanında soyluların temsilcilerinin olacağı ikinci bir meclis daha olacaktır. Yürütme, kralın elinde olacaktır. Yasayı, eşyanın tabiatından doğan zorunlu ilişkiler olarak tanımlayan Montesquieu (Göze, 1986:178) yasaların hükümetlerin yapısına, ilkelerine, ülkelerin fizik yapısına halkın yaşam biçimi, inanç ve eğilimlerine, servet durumuna , uygun olması gerektiğini söylemiştir. Montesquieu, her ülke için geçerli olacak evrensel bir iyi yönetim biçimi olamayacağını, her ülkedeki yasaların o ülkenin koşullarına en uygun yasalar olduğunu savunmuştur. Şenel (2004:351-355) toplum ve siyasal yaşam konusunda çevresel, kurumsal, geleneksel koşulları dikkate aldığı için çağdaş siyasal bilimin kurucusu olarak da nitelenen Montesquieu’nun bilimsel yaklaşımına karşın toplumsal kurumların uzun deneyimler sonucu gelenekselleşmeleri dolayısıyla en uygun, birden değiştirilmeye çalışılması halinde zararlı sonuçlara yol açacağını savunduğu için eleştirildiğini belirtmektedir. Buna göre Montesquieu’nun bilimsel görünümü siyaset kuramı, aristokrasinin mutlak monarşi anlayışıyla zayıflayan ayrıcalık ve çıkarlarını da savunmaya yönelik olarak değerlendirilmiştir. Aristokratların mutlak monarşiye karşı ayrıcalıklarını korumak amacını güden kuvvetler ayrılığı kuramı da burjuvazi tarafından benimsenerek aristokrasiye karşı kullanılmıştır.

Toplum sözleşmesi Rousseau'nun da siyasal düşüncelerinde önemli yer tutar. Kendinden önceki kuramcılardan farklı olarak insanların doğa durumunda özgür ve eşit yaşadıklarını ancak mülkiyetin ortaya çıkmasıyla bunun bozulduğunu söyleyen Rousseau, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı adlı çalışmasında uygarlığın ve eşitsizliğin olumsuzluklarından bahseder. Ancak Toplum Sözleşmesi adlı çalışmasında önce verdiği uygarlığı bu kez olumlayarak anlatır. Ona göre, mülkiyet ve uygarlık doğa durumundaki eşitliği bozmuş ve insanlar bir sözleşmeyle uygar topluma geçmişlerdir. Eşitliklerin ve özgürlüğün doğa durumunda olduğunu ancak uygar toplumda da var olabileceğini anlattığı Toplum Sözleşmesi'nde evrimin mülkiyeti, mülkiyetin de kavgaları ortaya çıkardığını, bu kavgalara son verebilmek; doğa durumundaki özgürlüklerini korumak isteyen insanların bir egemenin yönetimi altına girmeyi kabul ettiklerini söyler. Ancak bu egemenin onların özgürlüğünü kısıtlamaması için de haklarını genel iradeyi temsil edecek devlete devretmişlerdir. Rousseau bu düzende bireyi hem yurttaş hem de uyruk olarak iki farklı şekilde ele alır. Yurttaş, genel iradeye katılan, uyruk ise buna itaat edendir. Genel irade akıla dayanır, yanılmaz, adaleti sağlar. Dolayısıyla Rousseau, toplum sözleşmesi ile egemenliğin halka ait olduğu bir devleti anlatır.

Batı sisteminin tarih boyunca gösterdiği gelişim sürecinin benzer aşamaların yer aldığı döngülerden oluştuğunu kaydeden Duverger'e göre (1998:307) bu dönemde de böyle bir döngü gerçekleşmiştir. **E-S-I-P** şeklinde formüle edilebilecek döngüde **E** üretim tekniklerini; **S** üretim tekniklerinin belirlediği tabakalaşmayı; **I** bu tabakalaşmayı haklı kılan ideolojiyi; **P** siyasal kurumları simgelemektedir.

“Burjuvazi, kendi çıkar ve hırslarını yansıtan ve bunları haklı kılan bir ideoloji geliştirmişti. Bu liberal ideolojydi. Bir yandan bütün insanlar için ortak, evrensel bir takım istekler ileri sürerken bir yandan da yalnızca kapitalistlere özgü ve onların ilkin aristokrat krallık sistemlerini yıkmalarına daha sonra da proleterlerin baskısına karşı koymalarına olanak verecek bazı isteklerini dile getiren, dikkate değer bir ideolojydi bu. Yasalar önünde özgürlüğü, ..., seçilmiş meclisler tarafından yönetilmeyi talep etmek, yalnızca kapitalistleri değil, herkesi ilgilendirmekteydi ve bu yüzden, kapitalistlerin kral ve soylulara karşı çevrelerinde büyük bir ittifak kurmalarına olanak vermişti.” (Duverger, 1998:308)

Antik Yunan'da deniz aşırı ticaretin güçlendirdiği kentsoyluların mevcut düzene karşı kentlerde sefalet içinde yaşayan işsizleri yanlarına alarak gerçekleştirdikleri karşı çıkışı anımsatan bu tablo aradan geçen 2 bin yıla yakın sürede ne oyunun ne de oyuncuların

rollerinin değişmediğini ortaya koymaktadır. Görünen o ki değişen tek şey, oyuncuların bir grubun “senaryoyu da ben yazacağım” kararıdır.

Son olarak egemenlik kavramının özü ile ilgili basit ancak temel bir sorudan da bahsetmek gerekmektedir. Egemenlik egemen olma halini ifade etmektedir. Sözü nü geçiren, üstünlük kazanan, hakim, hükümler; yönetimini hiçbir kısıtlama veya denetime bağlı olmaksızın sürdüren anlamına gelen egemen, bir çocuğu koruyan, işlerine bakan ve her türlü davranışlarından sorumlu olan kimse-veli, sahip (TDK Büyük Sözlük) anlamına gelen “ege” kökünden türetilmiştir. Sorumluluk, üstünlük ve yönetmenin egemen olanın özellikleri olduğu yaygın bir şekilde telaffuz edilirken “sahiplik” özelliği üzerinde pek durulmamaktadır. Egemenlik kavramının sahipliği de içermesi “maddi ve zihinsel üretim araçları mülkiyeti” ile açıklanıyor gibi görünmektedir. Ancak, maddi ve zihinsel üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmak iktidarın, egemen olmanın temel koşulu olarak kabul edildiğine göre aslolan bu koşulla diğer insanlar üzerinde sağlanan egemenliktir. O halde egemenliğin sadece buyurma yetkisi değil veli olmak, sahiplik boyutuyla ele alındığında siyasal iktidar açısından uyrukları üzerinde bir sahipliği de ima ettiğini söylemek ne kadar yanlıştır?

1.1.4. Otorite

Türkçe Büyük Sözlük’te siyasal veya idari güç; yaptırma veya yasaklama, emretme ve itaat ettirme hakkı veya gücü anlamına gelen otorite yetke, sulta ya da velayet sözcükleri ile de ifade edilmektedir. Sözlüğe göre otorite ile anlamdaş olan velayet sözcüğü “egelik”i anlatmaktadır. Bu durumda yukarıda değinilen “bir çocuğu koruyan, işlerine bakan ve her türlü davranışlarından sorumlu olan kimse-veli, sahip anlamına gelen “ege” ile bağlantılı olarak egemen ya da iktidar sahibi olanı işaret eden bir kavram olarak görünmektedir. Ancak otoritenin işaret ettiği iktidar yalnız siyasal iktidarla sınırlı ve her zaman siyasal iktidara ait değildir. Yaptırma-yasaklama, emretme ve itaat ettirme gücü zoru değil, buna uyanların rızasını içerdii takdirde otorite olarak nitelenmektedir. Otorite, Lucas’ın (2006:895) açıkladığı gibi otoriteyi tanıyanların verdiği bir hakkı anlatmaktadır. Otorite olarak kabul edilmek, neden göstermek zorunda olmadan itaat görmek demektir.

“Her çeşit otorite anlayışının ortak nüvesi olarak otorite kavramı iktidar kavramından daha karmaşık bir yapı taşır. Bu esas olarak iki katlı bir yapıdır. Otorite, bir yandan, kişisel muhakemenin kullanılmaması içerir. Otoriteyi tanıyan, kendisine

bir şeyler yapılmasını veya bir şeylere inanmasını söyleme hakkına sahip olduğunu kabul ettiği kişi tarafından kendisine bir şeyler yapılması veya bir şeylere inanmasının söylenmiş olmasını inanmak veya yapmak için yeterli neden olarak görür. ... Gerçeklerin tartışılmasına göre değil, insanın kendi kavradığı şekliyle gerekçelerini bir yana koymasını mutlaka gerektiren ikinci elden bir gerekçeye göre davranması ve inanması demektir. Aynı şekilde otorite uygulamak, tam anlamıyla neden göstermek zorunda olmamak, itaat görmek ve inanılmak hakkına sahip olmak demektir.” (Lucas, 2006:895)

Otoriteyi kabul etmenin otorite sahibine bu hakkı tanımış olması, onun istediklerinin uygun, doğru ve haklı olduğuna inanması olduğuna göre otorite, meşru olmakla doğrudan ve sıkı sıkıya bağlantılıdır. İktidar kavramının meşruiyeti içerme zorunluluğu da buradan kaynaklanmaktadır; meşruiyet iktidara otorite kazandırmaktadır.

Otorite konusundaki çözümlemesinde Lucas (2006), otorite konusundaki açıklamaların inanç, gönüllülük ve dayatma olmak üzere üç kümede ele alınabileceğini kaydetmektedir. Buna göre, bilgelik, vahiy, beceri, içgörü ya da bilgiye dayanarak inanç üzerinde otorite söz konusu olabilmektedir. İlahi kaynaklara dayanan otorite ya da bazılarının daha yetkin ve bilgili olmasına duyulan inançtan kaynaklanan otorite bu kümede yer almaktadır.

Varlıklarını toplum sözleşmesi, güvenlik ve barış, halkın iradesinin yansımaları ya da hukuka dayandıran iktidarların otoritesi, otoriteyi gönüllülükle açıklayan görüşlerin yer aldığı ikinci kümeyi oluşturmaktadır.

Nihayet otoriteyi dayatma ile açıklayan görüşler, otoriteyi hegemonya, ideoloji, sahte oydaşma ya da meşrulaştırma ile açıklayan üçüncü kümeyi oluşturmaktadır. Siyasal iktidar söz konusu olduğunda otoritenin dayatma sağlandığına dair açıklama geçerlilik taşımaktadır. Aslında inanç ve gönüllülükle ilgili otorite açıklamaları siyasal iktidarla ilgili değerlendirildiğinde dayatmayı görmezden gelen ve iktidarın otoritesini desteklemeye yöneliktir. Hepsinin ortak yanı otorite uygulayan iktidarın varlığının, neden emretme hakkına sahip olduğunun açıklanması ve bu açıklamanın ikna ediciliği ya da geçerliliğine ilişkin bir tartışmayı sürdürmeleridir. Asıl sorun ise (siyasal) iktidarı elinde bulunduranların, emretme ve itaat ettirme hakkına neden sahip olduklarına dair gösterdikleri gerekçeleri kendilerinin üretmiş olmasıdır. O halde oluşan değil, kurgulanan, oluşturulan bir otoriteden bahsedilmektedir.

1.2. İktidara İlişkin Kuramlar: İktidar Nedir, Nasıl İşler

İktidar, temeli eşitsizliğe dayanan ve doğrudan veya dolaylı, gizli veya açık bir tahakkümün sözkonusu olduğu bir kavramdır. İnsanlar arası ilişkilerin her türünde bir şekilde görülen iktidar kavramı bu çalışmada toplumsal sınıflar açısından ele alınmaktadır.

1.2.1. Karl Marks ve İktidar

Karl Marks iktidar ile bilinç üretimi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu kaydetmiştir. “İnsanların varlığını belirleyen şey bilinçleri değildir; tersine bilinçlerini belirleyen toplumsal varlıklarıdır.” diyen Marks’a göre herhangi bir toplumda belli bir dönemde geçerli olan egemenlik ve bağımlılık ilişkilerinin büründüğü politik biçimler ve ideolojik yönelimler üretim ilişkilerinden bağımsız gerçekleşmez. Bir toplumda egemen maddi gücü olan sınıf aynı zamanda zihinsel egemen güçtür ve yalnızca maddi üretim araçlarına sahip olmak iktidarı elde etmek ve sürdürmek için yeterli değildir, aynı zamanda zihinsel üretim araçlarının sahipliği ya da kontrolünü de sağlamak gerekmektedir. Her çağda egemen sınıfların aynı zamanda fikir üreticileri olarak da egemen olduğunu kaydeden Marks, egemen sınıfların kendi çağlarının düşüncelerinin üretimini ve dağıtımını da düzenlediklerini söylemiştir. Zihinsel üretim aracı bulunmayanların düşünceleri de bu egemen sınıfa bağımlıdır. Egemen düşünceler, fikirler biçiminde kavranan maddi egemen ilişkilerdir; bir sınıfı egemen sınıf yapan ilişkilerin ifadesidirler. (2010:75)

“Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda egemen düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen *zihinsel* güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretimin araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirinin içine girmiş durumdadırlar ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır. Egemen düşünceler, egemen maddi ilişkilerin fikirsel ifadesinden başka bir şey değildir, egemen düşünceler, fikirler biçiminde kavranan maddi, egemen ilişkilerdir, şu halde bir sınıfı egemen sınıf yapan ilişkilerin ifadesidirler; başka bir deyişle bu düşünceler, onun egemenliğinin fikirleridirler. Egemen sınıfı meydana getiren bireyler, başka şeyler yanında, bir bilince de sahiptirler ve sonuç olarak düşünürler; bu bireyler, bir sınıf olarak egemen oldukça ve tarihsel çağı bütün genişliğince belirledikçe, elbette ki, bu bireyler sınıflarının bütün genişliğince egemendirler ve öteki şeyler bakımından olduğu kadar düşünürler, fikir üreticileri olarak da egemendirler ve kendi çağlarının düşüncelerinin üretimini ve dağıtımını düzenlerler; o halde onların düşünceleri, çağlarının egemen düşünceleridir. Örneğin kraliyetin, aristokrasinin ve burjuvazinin iktidar için çekiştikleri ve dolayısıyla iktidarın paylaşılmış olduğu bir devirdeki bir

ülkede, kuvvetlerin ayrımı ilkesinin artık “ebedi yasa” olduğu öne sürülen egemen öğreti olduğu görülür” (2010: 75)

Marks’a göre (2010: 76-77) egemen sınıfın içinde işbölümü zihinsel ve fiziksel emeğin bölünmesi şeklindedir. Egemen sınıfın içinden bir kesim sınıfın düşünürleridir. Egemen sınıfın kuramsal ideologları olan bu kesimin başlıca geçim kaynağı sınıfın kendi hakkındaki yanılsamaların oluşumudur. Bu sınıfın içindeki diğer kesim, kendileri hakkında düşünceler üretmeye fazla zamanları olmadığı için bu yanılsamalar karşısında pasif ve kabullenicidir. İki kesim arasında karşıtlık ve düşmanlık da oluşabilir ama sınıfın varlığını tehdit eden bir çatışma durumunda kendiliğinden ortadan kalkar.

Her dönemde, egemenliği ele geçiren sınıf kendi çıkarını toplumun bütün üyelerinin çıkarı gibi göstermek, kendi düşüncelerini evrensel olarak geçerli düşünceler olarak göstermek zorundadır. Her yeni sınıf egemenliğini daha önceki sınıftan daha geniş bir temele oturtmak zorundadır. Son olarak uzun bir süreç içinde, üretim ve değişim biçimlerindeki bir dizi devrim sonucunda gelişen burjuva sınıfı diğer bütün sınıfları geri iten, maddi ve zihinsel araçları emrinde bulduran sınıftır. Burjuvazinin kendisini onlara dayanarak güçlendirdiği üretim ve değişim araçlarının feodal düzen içinde yaratıldığını, bu araçların gelişimin belli bir aşamasında gelişmiş olan üretici güçlere ayak uyduramayıp ayak bağı haline gelince de kırılıp atılması gerektiğini ve kırıldığını kaydeden Marks’a göre bunların yerini kendine uygun bir toplumsal ve siyasal yapı ile burjuva sınıfının iktisadi ve siyasal egemenliği almıştır. (Manifesto: 27)

Kendi hayalindekine benzer bir dünya yaratan burjuvazi modern temsili devlette siyasal egemenliği tamamen ele geçirmiştir. (2010) Modern devletin yönetimi ise burjuvazinin işlerini yürüten bir komitedir. Devlet, burjuva sınıfının mülkiyetlerini ve çıkarlarını karşılıklı olarak korumak üzere zorunluluk yüzünden kendilerine seçtikleri bir örgütlenme biçimidir. Devlet, egemen bir sınıfın bireylerinin onun aracılığıyla kendi ortak çıkarlarını üstün kıldıkları, içinde bir çağın bütün sivil toplumunun¹ özetlendiği bir

¹ “Sivil toplum, üretici güçlerin belirli bir gelişme aşaması içerisinde, bireylerin maddi karşılıklı ilişkilerinin hepsini birden kucaklar. Sivil toplum, bir aşamanın ticari ve sınai yaşamının tümünü birden kucaklar ve bu bakımdan da her ne kadar dışarıda ulus-topluluğu olarak kendini olurlamak ve içerde devlet olarak örgütlenmek zorundaydı da, devleti ve ulusu aşar. Sivil toplum terimi, 18. Yüzyılda, mülkiyet ilişkileri, ilkçağ ve ortaçağ ortaklaşalığından kurtulur kurtulmaz ortaya çıktı. Sivil toplum, sivil toplum olarak ancak burjuvazi ile gelişir; böyle olmakla birlikte, üretimin ve karşılıklı ilişkinin doğrudan sonucu olan ve her zaman

biçimdir. Bütün kamusal kurumlar devlet aracılığından geçerek siyasal bir biçim almaktadır ve bu nedenle yasanın özgür iradeye dayandığı kuruntusu da somut temelinden kopmuştur. Aynı şekilde hukuk da yasaya dayandırılmaktadır. Özel hukukta mevcut mülkiyet ilişkileri genel bir iradenin sonuçları gibi açıklanmaktadır. Sanayi ve ticaretin gelişmesiyle ortaya çıkan yeni ekonomik kurumlar çıktıkça hukuk hep bunları şaşmaz bir biçimde, mülkiyetin elde ediliş tarzları içinde birleştirmiştir.

“Özel hukukta mevcut olan mülkiyet ilişkileri genel bir iradenin sonucu gibi açıklanır. Kullanma ve kötüye kullanma hakkının kendisi, bir yandan özel mülkiyetin ortaklaşa mülkiyetten bütün bütüne bağımsız bir hale gelmesi gerçeğini öte yandan da özel mülkiyetin kendisinin yalnız özel iradeye, nesnelere serbestçe yararlanılmasına dayandığı kuruntusunu ifade eder. Pratikte kötüye kullanmanın özel mülk sahibi için, eğer kendi mülkünü ve onunla birlikte kötüye kullanma hakkını başkalarının eline geçmiş görmek istemiyorsa, çok belirli iktisadi sınırları vardır; çünkü kısaca yalnız kendi iradesi ile ilişkileri içinde ele alınır şey, hiçbir şey değildir ama o şey, yalnız ticarete ve hukuktan bağımsız olarak bir şey haline, gerçek bir mülkiyet haline, filozofların fikir (idea) dedikleri şey haline gelir. *Hukuku salt iradeye indirgeyen bu hukuksal yanılısama, mülkiyet ilişkilerinin gelişmesi sonucunda, kaçınılmaz olarak, herhangi bir kimsenin bir şeyi gerçekten elinde bulundurmaksızın hukuken o şeyin sahiplik ünvanına malik olması sonucuna varır.* ... Ne zaman sanayi ve ticaretin gelişmesi, örneğin sigorta şirketleri ve benzerleri gibi yeni biçimler yaratmışsa, hukuk, her seferinde, bu biçimleri, şaşmaz bir şekilde mülkiyetin elde ediliş tarzları içinde birleştirmek zorunluluğunda olmuştur.” (2010:117)

Marks Alman İdeolojisi’nde ”Toplumsal Bilinç Biçimleri” başlığı altında toplanan kısa notlarında ‘bireylerin ilişkilerinin kendilerine karşı bir özerkliğe ulaşmasının nereden geldiğini’ sormaktadır:

“Bireyler her zaman kendilerinden hareket etmişlerdir, her zaman kendilerinden hareket etmektedirler. Onların ilişkileri, onların gerçek yaşam süreçlerinin ilişkileridir. Onların ilişkilerinin kendilerine karşı bir özerkliğe kavuşması nereden geliyor? Onların kendi öz yaşamlarının güçlerinin, kendilerine karşı kadiri mutlak hale gelmesi nedendir?” (2010:119)

Bunun anlaşılması için işbölümünün bilim üzerindeki etkisinin; baskının, devletteki, hukuktaki, ahlaktaki vb. rolünün üzerinde durulması gerekir. İdeologların, din adamları, hukukçular, siyasetçiler, ahlakçıların rolü üzerinde durulması gerekmektedir.

devletin ve ayrıca idealist üstyapının temelini oluşturan toplumsal örgütlenme de her zaman aynı adla belirtilmiştir.” (Marks-Engels, 2010: 114)

Yanıtlanması gereken soruların en önemlilerinden biri ideologların neden her şeyi baş aşağı koyduklarıdır:

“İdeologlar neden her şeyi başaşağı koyarlar?

Hukukçular, siyasetçiler (genellikle devlet adamları), ahlakçılar, din adamları.

Bir sınıfın içinde bu ideolojik alt-bölünme hakkında: 1. İşbölümü sonucunda o işin özerkliğe ulaşması; herkes kendi işine gerçek gözüyle bakar. Zanaatları ile gerçek arasındaki bağ konusunda, zorunlu olarak, zaten mesleğin kendi doğasının gerektirdiği kadar hayaller kurarlar. Hukukta, siyasette vb., bu ilişkiler – bilinçte kavranırlar; bu kişiler bu kavramların üstüne çıkamadıklarından, bu ilişkiler konusunda sahip oldukları kavramlar, onların kafalarında sabit kavramlardır: sözgelimi yargıç, yasaları uygular ve bunun içinde mevzuatı gerçek etkin devindirici olarak kabul eder. ... Hukuk fikri. Devlet fikri. Olağan bilinçte şey, baş aşağı edilmiş durumdadır.” (2010:117-118)

Marks’a göre (1859) devlet, hukuk, siyasal yapı, ideoloji ögeleri üstyapı ögeleridir ve üstyapı ile toplumun temelini oluşturan altyapı arasında sürekli bir etkileşim vardır.² Toplum, alt ve üst yapı ögelerinden oluşan bir bütündür. Üretim ilişkilerinin tümü toplumun ekonomik yapısını oluşturmaktadır. Ekonomik yapı, toplumun temelini oluşturan altyapıdır. Hukuk, din, felsefe, ideoloji, siyaset, kültür gibi maddi olmayan ögeler ise üstyapıyı oluşturmaktadır.

“Varlıklarının toplumsal üretiminde insanlar, aralarında, zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır. Gelişmelerinin belli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar. İktisadi temeldeki değişme, kocaman üstyapıyı, büyük ya da az bir hızla altüst eder. Bu gibi altüst oluşların incelenmesinde, daima, iktisadi üretim koşullarının maddi altüst oluşu ile hukuki, siyasal, dinsel, artistik ya da felsefi biçimleri, kısaca, insanların bu çatışmanın bilincine vardıkları ve onu sonuna kadar götördükleri ideolojik şekilleri ayırt etmek gerekir” (Ekonomi Politikin Eleştirisine Önsöz Katkı’dan 1859)

² Marks’a göre altyapının üst yapıyı belirlediğinin kabul edildiği oysa daha az da olsa üst yapının da belirleyici olabileceği belirtilerek altyapı-üstyapı ilişkisine dair açıklamalar eleştirilmektedir.

Marks toplumsal değişim sürecinde altyapının belirleyiciliğine odaklanmakla birlikte üstyapının da bu süreçte aktif bir rol oynadığını kabul etmektedir. Toplumsal ilişkilerden söz ederken (2010:14) başlangıçta bu ilişkileri ve koşulları üretim ilişkileri belirlemekle birlikte devamının sağlanması için her yeni kuşaa yaşam koşullarını emreden “koşullar”dan bahsettiğinde de altyapıyla üstyapının içiçeliğini ve etkileşimini ortaya koymaktadır:

“... bir üretici güçler toplamı, tarihsel olarak yaratılmış ve her kuşaa kendinden önce gelen kuşak tarafından aktarılmış, bireylerin doğa ile ve kendi aralarındaki bir ilişki; bir yandan yeni kuşak tarafından gerçekten değiştirilen ama öte yandan da yeni kuşaa kendi yaşam koşullarını emreden ve ona belirli bir gelişme, özgül bir nitelik veren bir üretici güçler, sermayeler ve koşullar kitlesi.”

Üstünlük için mücadele eden her sınıfın ilk anda yapmak zorunda olduğu şeyin, “kendi çıkarlarını genel çıkarlar olarak temsil etmek için” ilk önce siyasal iktidarı fethetmesi gerektiğini belirtmesi bilinç üretiminin yanısıra bir üstyapı kurumu olan siyasal iktidarın toplumsal değişimdeki önemini vurgulamaktadır. Ona göre siyasal alan (Öngen, 2002: 9-28), toplumsal formasyonun yeniden üretimine dönük tüm kurum, kural ve etkinlikleri kapsamaktadır; buna karşılık toplumsal yapının çeşitli düzeylerinde (ekonomik, ideolojik, kültürel vb.) yürüyen pratiklerin tümü de siyasal mücadelenin parçasıdır. Örneğin Alman İdeolojisi’nin önsözünde insanların kendileri hakkında, ne oldukları ya da ne olmaları gerektiği konusunda her zaman yanlış fikirlere sahip olduğunu, sahip oldukları ilişkileri düzenleyenlerin aslında kendileri olduğunu; kendi beyinlerinin yarattığı ürünlerin onları yaratan beynin üstüne çıktığını yazmakta ve şöyle demektedir: “Yaratıcılar, kendi yarattıkları şeyler önünde secdeye varmışlardır. Öyleyse onları, boyunduruğu altında ezildikleri kuruntulardan, fikirlerden dogmalardan, hayali yaratıklardan kurtaralım. Fikirlerin egemenliğine karşı başkaldıralım.” Marks’ın sözünü ettiği fikirler insana içinde yaşadığı dünyayı kabul ettirmeye yönelik fikirlerdir.

“Fikirlerin, anlayışların ve bilincin üretimi, her şeyden önce doğrudan doğruya insanların maddi faaliyetine ve karşılıklı maddi ilişkilerine, gerçek yaşamın diline bağlıdır. İnsanların anlayışları, düşünceleri, karşılıklı *zihinsel ilişkileri*, bu noktada onların maddi davranışlarının dolaysız ürünleri olarak ortaya çıkar. Bir halkın siyasal dilinde, yasalarının, ahlakının, dininin, metafiziğin vb. dilinde ifadesini bulan zihinsel üretim için de aynı şey geçerlidir. Sahip oldukları anlayışları, fikirleri, vb. üretenler insanların kendileridir. Ama bu insanlar sahip oldukları üretici güçlerin belirli düzeydeki gelişmişliğinin ve bu gelişmişlik düzeyine tekabül eden – ve alabilecekleri en geniş biçimlere varıncaya kadar- karşılıklı ilişkilerinin koşullandırdığı gerçek, faal insanlardır. Bilinç, hiçbir zaman bilinçli v arlıktan başka

bir şey olamaz ve insanların varlığı, onların gerçek yaşam süreçleridir. İnsanlar ve sahip oldukları ilişkiler tüm ideolojilerinde sanki camera obscura'daymış gibi baş aşağı çevrilmiş bir biçimde görülüyorsa, nesnelere gözün ağtabakası üzerinde ters durmalarının onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin yansıması olması gibi, bu olgu da insanların tarihsel yaşam süreçlerine aynı şeyin olmasından ileri gelmektedir” (2010:45)

Toplumsal bilinçle ilgili değerlendirmelerinin yanı sıra onun çalışmalarının önemli bir unsuru olan yabancılaşma kavramında da bu açıkça görülmektedir. İşbölümü, tek tek bireylerin (ya da ailelerin) çıkarları ile bütün bireylerin kolektif çıkarları arasındaki çelişkiyi içermektedir. Ancak kolektif çıkar işin aralarında bölüşüldüğü bireylerin karşılıklı bağımlılığı biçiminde genel çıkar olarak vardır. Bireyler yalnızca kendi özel çıkarlarına baktıklarından kolektif çıkar onlara yabancı, onlardan bağımsız görünür. Özel çıkar ile ortak çıkar arasındaki bölünme var olduğu sürece “insan kendi işine hükmedeceğine, insanın bu kendi eylemi, insan için kendisine karşı duran ve kendisini köleleştiren yabancı bir güç haline dönüşür”(2010:59). Bireylerin elbirliğinden doğan toplumsal güç onlara kendi güçleri gibi görünmez. Onlara kendilerinin dışında, bağımsız, yabancı bir güç gibi görünür. Böylelikle içinde yaşadıkları koşulların onların hükmedemeyeceği, iradeleri dışında bir güç tarafından düzenlendiğine inanılır.

İktidarı sınıf temelli bir yaklaşımla analiz eden Marks Kapital 3'de toplumsal sınıfları gelir kaynaklarına göre ücretli-emekçiler, sermaye sahipleri ve toprak sahipleri olarak belirtmiştir. Daha sonra modern devlet yapısından söz ettiği metinlerde emek ve sermaye olmak üzere iki sınıftan bahsetmiştir. Ancak herhangi bir kümeyi sınıf olarak niteleyebilmek için gelir kaynaklarının benzer olması ve sayısal büyüklükleri yeterli değildir; bir sınıf bilincine sahip olmaları gerekmektedir. Marks'a göre (Öngen, 2002: 9-28) sınıfsal oluşumun temel bileşenlerinden biri bilinçli ve akılcı eylem ile politik örgütlenme gibi koşulları içeren sınıf kapasitesidir. Sınıf mücadelesi yalnız ekonomik değildir, son hedefi siyasal iktidarın elde edilmesidir. Nesnel çıkarların harekete geçirdiği yığınlar değil, ideolojik ve politik donanıma sahip toplumsal güçler egemenlik mücadelesinde yer alan taraflardır. Dolayısıyla bir toplumsal sınıftan söz edebilmek için onun sınıf bilincine sahip olması ve örgütlü olması gerekmektedir. İnsanların kendilerini dönüştürmeleri ve kendilerini dönüştürdükçe, dışsal dünyayı dönüştürebilmeleri için yalıtılmış bireyler değil, toplumsal grup ve sınıfın üyeleri olarak hareket etmeleri gerekir.

1.2.2. Gramsci ve Hegemonya

Geleneksel olarak bir grubun diğerleri üzerindeki tahakkümünü ifade etmek için kullanılan hegemonya kavramı Gramsci'nin bağımlı grupların rızasının sağlanmasının önemine ilişkin tesbitlerinden sonra güç ve iktidar ilişkilerinin analizinde önem kazanmıştır. Hegemonya kuramı iktidarın elde edilmesi ve sürdürülmesinde kaba kuvvet, baskı, doğrudan denetim gibi unsurlardan çok rıza sağlamaya yönelik faaliyetlerin, bir başka deyişle bilinç inşa etmenin kalıcı ve etkili olduğu düşüncesinden temellenmektedir. Marks'ın iktidarı elinde bulunduranların maddi üretim araçlarının yanında zihinsel üretim araçlarını da elinde bulunduran sınıf olduğuna dair düşüncesi ile uyumlu bir şekilde Gramsci iktidarın kurulması ve sürdürülmesinde hakim sınıfın çıkarlarının tüm toplumun çıkarları gibi yansıtılıp benimsetilmesinin kaba kuvvet ve baskıdan daha etkili olduğunu kaydetmiştir. "O halde, sivil toplum evrenindeki hegemonya, yurttaşların kendi hayatları üzerindeki otoritenin kendi benliklerinden çıktığına inanması olarak anlaşılır" diyen Gramsci'ye göre (Morton, 2011:135; Gramsci, 1977:82) hegemonya okullar, cadde şekilleri ve isimleri, aile, işyeri, kilise gibi çeşitli unsurlar tarafından organik olarak aktarılan kılcal iktidarlar tarafından yürütülmektedir. Ona göre (Cevizci, 2000:439) hakim sınıf alternatif bakışları, farklı söylemleri dışlar ya da marjinalleştirirken belli bakışlar üretip onları yerleşik hale getirmektedir. Burjuva kapitalizminin inanç sistemi ve ideolojisi kitleler için özlenen idealler veya şeylerin doğal düzeni diye takdim edilmektedir.

Gramsci hakim sınıfın çıkarlarının tüm topluma benimsetilmesinde sanatın, eğitimin, kitle iletişiminin taşıyıcı işlevine dikkat çekerken bu süreçte aydınların önemli roller üstlendiğini söylemiştir. Ona göre (Morton, 2011:134; Gramsci, Defter 12, madde 1); fikirler tahakküm aygıtları olarak işlev görmekte, aydınlar da belli fikirleri yayarak toplum-sınıf güçleri arasında aracılık rolü üstlenmekte, hegemonyanın bekçileri veya aygıtları olmaktadır. Aydınlar kimi zaman da toplumsal değişim amacıyla ast sınıflar için kıymetli bir destekleyici role soyunmaktadır. Böylelikle aydınlar bir grubun toplumsal hegemonyasını ve o grubun devlet üstündeki tahakkümünü örgütlemektedirler. Her dönemdeki egemen sınıf da kendi aydınlarını üretmektedir.

"Aydınlar katmanı her ülkede kapitalizmin gelişmesiyle değişmiştir. Eski tip aydınlar, önemli ölçüde köylüler ve esnaflardan oluşan bir temele sahip olan bir toplumdaki örgütleyici unsurdur; egemen sınıf devleti ve ticareti örgütlemek için özel

tipte bir aydın inşa etti. Sanayi yeni bir tipteki aydın ortaya çıkardı: teknik örgütleyici, uygulamalı bilimde uzman. İktisadi güçlerin ulusal faaliyetin büyük bölümünü absorbe etme noktasına kadar kapitalist yönde gelişmiş oldukları toplumlarda üstün gelmiş olan, tüm entelektüel disiplinleri ve örgütlenmeleri ile ikinci tip aydındır. Öte yandan, tarımın halen önemli bir rol, hatta egemen bir rol oynadığı toplumlarda ise eski aydın tipi baskın olmaya devam etmiştir.” (Gramsci, 2011:162)

Egemen sınıf aynı zamanda diğer toplumsal sınıfların aydınlarını da kendilerine bağımlı kılmaya böylelikle onların karşı koyma gücünü zayıflatmaya çalışmaktadır. Diğer toplumsal grupların aydınlarının yönetilebilmesi ya da yönlendirilebilmesi onlar aracılığıyla temsil ettikleri grupların da denetlenebilmesini sağlamaktadır. Gramsci'nin transformizm (dönüştürmecilik) olarak adlandırdığı bu durum (Portelli, 1982: 82-83) diğer sınıfların politik önderlerini kendi siyasal sınıfına katmak üzere onlardan aşırın yönetici sınıfın politikasını dile getirmektedir. Bunun yollarından biri “dönekleri” kabul etmekle görevli yeni siyasal partilerin kurulması olabilir ya da daha etkili bir yöntem olan ideolojik soğurma yani diğer grupların aydınları üzerindeki ideolojik hegemonya ile egemen grubun çıkarlarına hizmet etmelerinin sağlanması olabilir. Bu, ast sınıfların entelektüel açıdan boyunlarının vurulması demektir.

“Hasım grupların seçkinler katmanının oluşmasını sistemli bir biçimde engelleyerek egemenliği sürdürüp gitmek. ... Transformizm böylece temel sınıf bakımından hegemonyanın yararlarını korumakla birlikte, sakıncalarından bir kaçınma aracı durumuna gelir: hegemonya yöntemleri, diktatora yararına kullanılır: hegemonyanın diktatora üzerindeki bir önceliği yerine tam tersi olur: diktatora basit ve ilkel zor kullanımı değil ama düşman grupların başını barışçıl yolda vurmaz; hegemonya: egemen sınıf aydınlarının öbür toplumsal grup aydınları üzerindeki, temel sınıfın öbür sınıflar üzerindeki egemenliğine yol açan hegemonyası, üstyapı düzeyinde sınırlanır: “politik yönetim, düşman grupların seçkinlerinin soğurulması az çok uzun bir zaman için bu gruplarının boynunun vurulmasına (önderlerinden yoksun kalmasına) yol açtığı ölçüde, egemenlik işlevinin bir görünümü durumuna gelmiştir” (II Risorgimento: 70)” (Portelli, 1982:84)

Hakim sınıf kendi çıkarlarına yönelik bir düzeni meşrulaştırabilmek için gerekli araç ve ortamlara ve bunları amaçları doğrultusunda kullanabilme gücüne sahipken madun (ast-ezilen) sınıflar dünyayı onların bakış açısından görmektedir. Gramsci'ye göre bunun nedeni (Crehan, 2006:154) ezilenlerin içinde yaşadıkları dünyanın hegomonik tahlillerine etkili bir biçimde karşı çıkma potansiyeline sahip tutarlı bir tarifini yapamamalarıdır. Bu, ezilenlerin kendi dünya tasavvurları olmadığı anlamına gelmemektedir. Ezilenlerin de dünyaya ilişkin tasavvurları vardır ancak bu tasavvur bölük pörçük, tutarsız ve çelişkilidir. Ezilenler kendi yaşadıkları vadiyi açık seçik bir şekilde görebilirler ancak bu

vadisinin ötesini görememekte ve kendi yaşadıkları vadi ile dünyanın bütünü arasındaki ilişkileri yorumlayamamaktadırlar. Gramsci Hapishane Defterlerinde (2011:160) “Bolca finansal kaynağa sahip olup, üyeleri düzenli mesleklerle sınırlanmamış bir sınıftan farklı olarak hergün belirli saatler boyunca çalışmak durumunda olan bir sınıf, sürekli ve uzmanlaşmış saldırı örgütlerine sahip olamaz.” derken ezilenlerin bir karşı hegemonya oluşturmaktaki kısıtlarının da altını çizmektedir. Ona göre (Crehan, 2006:155) Marksizmin Praksis felsefesi bile henüz Marksizmi ortak bir kitle kültürü haline getirecek kendi aydınlarını yaratma sürecini tamamlamamıştır:

“Bağımsız bir aydınlar grubu yaratmak kolay bir şey değildir. Bu süreç etki ve tepkilerle, bunların bir araya gelmesi ve ayrılması ve böylece yeni ve karmaşık bir durum oluşturmaları gibi şeylerle doludur. (Praksis felsefesi) madun sosyal sınıfın, tarihsel bir inisiyatiften yoksun olan bir sınıfın dünya tasavvurudur. Bu sınıf sürekli, ancak düzensiz bir genişleme süreci izlemektedir. Bu nedenle nitelik açısından belirli bir düzeyi aşamaz ve devleti ele geçirmekten ve toplum üzerinde söz konusu aydın grubun gelişiminde kati bir organik dengeye işaret eden gerçek bir hegemonya kurmaktan halen çok uzaktır” (SPN:395-6)

“Entelektüel olmayan insanlardan bahsetmek mümkün değildir, çünkü böyle insanlar yoktur. ... Entelektüel müdahaleyi dışarıda bırakan hiçbir insan aktivitesi yoktur” (Santucci, 2011:144; Gramsci:1516) diyen Gramsci bununla birlikte herkesin aydın olarak nitelenemeyeceğini, bazılarının profesyonel aydınlar olarak toplumsal bir işlev gördüklerini kaydetmiştir: “Bu ikinci işlev; iktisadi, siyasi, toplumsal ve kültürel alanlarda inşacı, örgütçü ve hegemonyanın oluşturulmasında ve sürdürülmesinde “sürekli iktisadi olarak davranan bir aracı olarak gündelik hayata aktif katılımı da” içermektedir. (Morton, 2011:133, Gramsci, Defter 12, Madde 3)

Gramsci’ye göre (Santucci, 2011: 144; Gramsci:1577) gücünü artıran her grup geleneksel aydınları ideolojik olarak sindirmek ve ele geçirmek için mücadele etmektedir. Bunu da kendi organik aydınlarını yetiştirdiği ölçüde etkin ve hızlı bir şekilde gerçekleştirmektedir. O halde aydınların belli güçler tarafından hegemonya için olduğu gibi bir karşı hegemonya oluşturmak için de işlev görmesi söz konusu olabilecektir.

Gramsci bir toplumdaki iktidar ilişkilerinin analiz edilmesi için alt yapı ile üst yapı arasındaki ilişkinin anlaşılması gerektiğini belirtmiştir:

“Verili bir tarihsel dönemdeki etkin güçleri doğru şekilde analiz etmek ve aralarındaki ilişkiyi belirlemek için yapı ve üst yapı arasındaki ilişki sorununun

formüle edilmesi ve çözümlenmesi gerekir. İki ilke çerçevesinde hareket etmeliyiz: 1) Hiçbir toplum gerçekleştirmeleri için gerekli ve yeterli koşullar halihazırda varolmaksızın yahut en azından oluşum ve gelişim halinde olmaksızın önüne belli görevler koymaz; 2) Hiçbir toplum, toplumsal ilişkilere içkin olan bütün formlar tamamen ortadan kalkıncaya kadar çözülmez ve yerine başka bir toplum biçimi geçmez” (Santucci, 2011:149; Q: 1578-1579)

Gramsci güç ilişkilerinin bir kutupta şiddet yoluyla doğrudan kurulmuş baskının diğerinde gönülden boyun eğmenin yer aldığı iki kutup arasında süreklilik gösterdiğini kaydetmiştir. (Crehan, 2006:150; SPN:12)

“Bir an için yapabileceğimiz şey, üst yapıya ait iki düzlem hakkında saptamalarda bulunmaktır. Bu düzlemlerden biri sivil toplumdur ve çoğunlukla özel diye adlandırılan örgütlerin ağından oluşmuştur. Diğeri ise siyasi toplum veya devlettir. Bu iki düzlem egemen grubun tüm toplumda hegemonyasını uygulayabilmesi için bir yandan birbirleriyle çakışmakta öte yandan da devlet veya meşru yönetim toplum üzerinde doğrudan hakimiyetini (başka araçlar vasıtasıyla) kurabilmektedir. Bu söz edilen işlevler hem örgütsel hem de birleştiricidir. Aydınlar egemen grubun temsilcileri olup, sosyal hegemonyanın ve siyasi hükümetin en alttaki işlevlerini ifa etmektedirler. Bu işlevleri:

1. Egemen sosyal grubun toplu hayata dayattığı genel yönelime nüfusun büyük kitlelerinin “kendiliğinden” rıza göstermesi ve onların bu yönelime tabi olmalarıdır. Bu rıza ve tabiyet tarihsel olarak egemen grubun üretim dünyasındaki işlevi ve rolü nedeniyle sefasını sürdüğü prestijden (ve yol açtığı özgüvenden) kaynaklanır.
2. Kendi istekleriyle ve isteksizce tabi olmayan gruplar üzerindeki disiplini hukuksal yollardan güçlendiren devletin baskı aracıdır. Ancak bu araç yönetimin krize girip kitleler tarafından yönetime gönülden başeğilmediği anlar öngörülerek tüm toplum için oluşturulmuştur.”

Devletin egemen sınıfın hakimiyetini koruduğu bir yapı, aynı zamanda yönetilenlerin rızasını sağladığı bir kurum olduğunu ve sivil ve politik toplumun toplamından oluştuğunu söyleyen Gramsci’ye göre (Karacasulu, 2009:60; Gramsci, 2007:328) sivil toplum ikna mekanizmasına dayanırken politik toplum baskı ve denetime dayalı faaliyetleri bünyesinde toplamaktadır. “Sivil toplum, ‘ideolojinin tüm dalları (bilim, iktisat, hukuk, sanat, felsefe, din, kültür, folklor gibi) ve ideolojiyi yaratan ve yayan örgütler de dahil olmak üzere, ideolojinin aldığı tüm biçimlerle (okul, kitap, haber alma araçları) ilgilidir”. Sivil toplum ve politik toplum tarihsel bloğun üst yapısında birleşir. Tarihsel blokta doğrudan üretim güçlerine bağlı bir sosyo-ekonomik alt yapı ile politik ve sivil toplumdan meydana gelen üst yapı görülür (Karacasulu, 2009:60). Gramsci sivil toplum kavramı ile “egemen grubun bütün toplumda uyguladığı hegemonya işlevine karşılık düşen kurumlar bütünlüğünü” (Portelli, 1982:14) ifade etmektedir:

“Sivil toplum karmaşık bir bütünlük oluşturur, çünkü alanı çok yaygındır ve bütün tarihsel bloku yönetme yeteneği, içeriğinin eriştiği toplumsal kategorilere bir uyarlaması anlamına gelir. Bu yüzden sivil toplum üç tamamlayıcı görünüm altında düşünülebilir:

1. Yönetici sınıfın ideolojisi olarak, ekonomiden, hukuktan, vb. geçerek, sanattan bilime değin, bütün ideoloji kollarını kapsar;
2. Onları yönetici sınıfa bağlamak üzere bütün toplumsal katmanlar içinde yayılmış bulunan dünya görüşü olarak, bütün gruplara uyar: felsefe, din, ortakduyu, folklor gibi çeşitli nitel dereceleri de bu durumun sonucudur;
3. Toplumun ideolojik yönetimi olarak, üç özsel düzeyde eklenir: gerçek anlamıyla ideoloji “ideolojik yapı” –yani ideolojiyi yaratan ve yayan örgütler- ve ideolojik “gereç” yani teknik ideoloji yayma araçları (okul sistemi kitlesel iletişim, kitaplıklar, vb.)” (Portelli, 1982:14-15)

Sivil toplum iknaya dayanırken politik toplum baskı ve zor kullanmayı içermektedir. Bu baskı ve zor kullanma yalnız silahlı kuvvetler yoluyla değil, “yasal” yani hukuka dayanarak yapılan baskıyı da ifade etmektedir. Politik toplum ‘devlet’e ilişkindir. Gramsci devlet kavramıyla hem yönetim aygıtı olarak devleti hem de politik toplumu işaret etmektedir. Sivil toplumla politik toplumun iç içe geçtiğini kaydeden Gramsci (Portelli, 1982:26-27), politik toplumun özerk olduğu zaman diktatörlük; sivil toplumla bağına göre politik hegemonya; zor kullanma durumunda teknik-militer ya da siyasal zorlama yöntemi söz konusu olduğunda politik militer görünümle ortaya çıktığını belirtmektedir. Portelli (1982:27) Gramsci’nin metinlerine dayanarak politik toplumun zorlamadan yararlanan durumlar tarafından belirlendiğini kaydetmektedir: Politik toplum olağan durumlarda temel sınıfın yönetimini onaylamayan toplumsal grupların denetimine dayanmakta ve yönetici sınıf egemenliğini korumak ve sürdürmek için yasal zor kullanmaktadır. Bunalım dönemlerindeyse yönetici sınıf sivil toplumun denetimini yitirmekte ve egemenliğini koruyup sürdürebilmek için politik topluma (devlete) dayanmaktadır. Devlet aygıtının zorlamaya dayalı işlevi bürokrasi tarafından yerine getirilmektedir. Sivil toplumla politik toplum sıkı bir işbirliği içindedir. Sivil toplumla politik toplum egemen sınıf hegemonyasının bir görünümüdür. Örneğin devlet yani politik toplum yönetilenlerin olumsuz karşılayacağı bir iş yapacağı zaman önlem almakta, sivil toplumun bazı öğelerini örgütleyerek ve kamuoyu oluşturmaktadır. Sivil toplumun öğelerinden biri olan medya bu konuda önemli bir işlev görmektedir.

Gramsci, devletin, yönetici sınıfın kendi tahakkümünü meşrulaştırıp kalıcılaştırmanın yanında yönettiklerinin tam desteğini de almayı başardığı pratik ve teorik faaliyetler dizisi olduğunu söylemiştir. (Morton, 2011:171) Devlet aygıtını egemen grubun etkisinin

kendini gösterdiği organlar bütünlüğü olarak ifade eden Gramsci'ye göre (Portelli, 1982:33) devlet “1- Sivil toplum+politik toplum: zorlamayla güçlendirilmiş hegemonya, 2- Diktatorya+hegemonya: tam anlamıyla devlet” şeklinde tanımlanabilir. Bu durumda devletin özellikleri şöyledir:

- 1- Devlet tarihsel blokun hem entelektüel ve moral hem de politik üstyapısını bir araya getirir;
- 2- Devletin bu iki yapısı arasındaki iç denge vardır;
- 3- Devletin birliği, tarihsel blokun türdeşliğini sağlayan aydınlar tarafından çekilip çevrilir.

Burjuvazinin sivil toplumda mutlak bir egemenlik sağladığını bundan dolayı burjuva ideolojisinin toplumun tüm katmanlarında kabul edildiğini kaydeden Gramsci (Vergin, 2008:79) burjuvazinin bu durumunu bir hegemonya durumu olarak tanımlamaktadır. Hegemonya başarılı bir sınıf iktidarını ifade etmektedir. Çünkü toplumun tümü bu durumu doğal, gerekli ve vazgeçilmez olarak kabullenmiştir. Egemen sınıfın değerlerinin diğer sınıflar tarafından benimsenmesi egemen sınıfın iktidarını meşrulaştırmakta böylelikle zor kullanmaya ya da baskıya gerek kalmamaktadır.

Hegemonya mücadelesi salt baskıcı devlet aygıtının kontrolünü elde etmektense, sivil toplumdaki bireyler arası bilinç formlarını –modern savaşların siper sistemleri gibi- şekillendirmeye yönelmektedir. (Morton, 2011:136; Gramsci, 1971:235). Gramsci, toplumsal düzende ekonominin önemli bir unsur olduğunu ancak tek başına belirleyici olarak kabul edilmesinin doğru olmadığını kaydetmiştir. Ona göre (Vergin, :75) alt yapı üst yapıyı oluşturmaktadır ve bir üst yapı unsuru olan siyaset de alt yapının bir yansımasıdır. Üst yapı alt yapının koşullarıyla gelişir ancak alt yapıyı değiştirme gücüne de sahiptir; bir üst yapı unsuru olan siyasetin ekonomiyi biçimlendirme olanağı vardır. Siyaset ve ideoloji gibi üst yapı unsurları olmaksızın üretim ilişkilerinin değişmesi beklenemez. Çünkü toplumsal grupları siyasi ve ideolojik düzeyde örgütleyen ve onların bilinçlerini şekillendiren bu üst yapı unsurlarıdır.

Gramsci (Morton, 2011: 139-141) yapı ile üst yapı arasındaki diyalektik ilişkiyi “tarihsel blok” kavramıyla ifade etmektedir. “Üst yapının karmaşık, çelişkili ve uyumsuz toplamı üretimdeki toplumsal ilişkilerin yansımasıdır” (Gramsci, Defter 8, Madde 182) diyen

Gramsci'ye göre yapı ve üst yapının iç içe geçmiş ve karşılıklı gelişmeleri bir tarihsel blok oluşturur. Tarihsel blok kavramı yapı ile üst yapı arasındaki ilişkinin teorik bir analizinin yanı sıra belli bir tarihsel ve ulusal momentin kendine özgü ve özgün analizini de sağlar. Gramsci'nin çözümlerinde temel bir unsur olan tarihsel blok belli bir anda bir toplumdaki durumu ifade etmektedir; durağan değil sürekli değişme halindedir. Tarihsel blokta (Bağla, 1973:90) bir yandan doğrudan doğruya üretim güçlerine ve üretim ilişkilerine bağlı sosyo-ekonomik bir yapı -sınıflar-; öte yandan ideolojik ve politik bir üstyapı görülür. Tarihsel bloğun oluşması için, bu bloğun altyapısıyla üstyapısının "organik" olarak birbirlerine bağlanmaları gerekir. Altyapıyla üstyapı arasındaki organik bağlantı ise işlevleri ekonomik değil de üstyapı düzeyinde olan ve tarihsel bloğun üstyapısını yönetmekle yükümlü toplumsal tabaka, yani aydınlar tarafından sağlanır.

Gramsci'nin ardından hegemonyanın küresel ölçekte nasıl sağlandığına ilişkin çalışmalarıyla Gramşiyen yaklaşımı geliştiren Robert W. Cox, hegemonyanın fikir şekillendirici faaliyetlerle belli bir çıkarlar bütününün genel çıkarlar olarak telaffuzu ve meşrulaştırılması olduğunu ifade etmiştir. Cox'a göre (Morton, 2011:163; Cox, 1981, 1992); fikir şekillendirici olarak hegemonyanın anlaşılabilirliği için hegemonik bir toplum veya dünya düzeninin; o düzenin doğasına nüfuz eden değerlere ve anlayışlara nasıl dayandığının incelenmesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak bilinçler arası anlamların –toplumsal ilişkilere dair kavramların- gerçekliği nasıl şekillendirdiğine bakmak gerekmektedir. Gerçekliğin sadece insan eyleminin fiziksel çevresi değil, aynı zamanda düşünceleri ve eylemleri şekillendiren kurumsal, ahlaki ve ideolojik bağlam olduğunu kaydeden Cox, hegemonyanın toplumsal yapılar, iktisat, kültür, cinsiyet, etnik kimlik, sınıf ve ideoloji aracılığıyla nüfuz ettiğini söylemektedir. “Hegemonya, tahakkümün bir uysallık görünümü altında... Doğal bir olaymış gibi karartıldığı bir formudur. ... Hegemonya büyük ihtimalle dışarıdan dayatılmış bir düzenden doğan ama bilinçler arası kurulu bir gerçekliğe dönüştürülmüş bir bütünlüktür.” (Morton, 2011:162-163; Cox, 1994:366) Hegemonyanın toplumsal yapılar, iktisat, kültür, sınıf, ideoloji vb. aracılığıyla nüfuz ettiğini kaydeden Cox, hegemonyanın inşası konusunda şunları söylemektedir:

“Tarihsel bir yapı içerisindeki hegemonya üç faaliyet çeperinde inşa edilir: tüm toplumsal ilişkileri belli toplumsal güçler oluşturacak biçimde somut, kurumsal ve düzensiz formlar altında toplayan *üretimdeki toplumsal ilişkiler*; tarihsel olarak

tesadüfi devlet-sivil toplum kompleksleri yaratan *devlet biçimleri*; istikrar ve çatışma evrelerini temsil etmekle kalmayıp aynı zamanda alternatif dünya düzeni formlarının nasıl yeşerebileceği üzerine düşünme alanlarına izin de veren *dünya düzenleri*.” (Morton, 2011:164-165; Cox, 1981:135)

1.2.3. Althusser ve Devletin İdeolojik Aygıtları

Eleştirel kuramın temsilcilerinden Althusser güç ve iktidarın bilinçleri etkileme yoluyla gerçekten etkili bir şekilde kurulup yeniden üretiminin sağlandığını savunmaktadır. Althusser, devletin ideolojik aygıtları (DİA) adını verdiği bir kuram geliştirmiştir. Buna göre egemen sınıf ideolojiler ile bireylerin imgeleminde kendilerini, ilişkilerini ve çevrelerini tasarladığı bir dünya kurgulamakta ve bireyler içinde yaşadıkları dünyanın tam da olması gerektiği gibi olduğunu düşünmektedirler. Böylelikle her bireyin peşine bir “aynasız” takmak yerine kendi bilinçleri onların mevcut düzene uymalarını sağlayan bir gözcü ya da denetçi gibi işlev görmekte, insanların bilinçleri kendilerini bu düzene uygun davranmaya yönelten bir muhafıza dönüşmektedir. Yine de egemen sınıfın çıkarlarına aykırı davranışlar gösteren bireyler çıkarsa bu kez devletin “hukuk” adı verilen ideolojik aygıtı devreye girmekte ve iktidar için tehdit oluşturmaya yönelik davranışlar sergileyenlere gerekli yaptırımlar uygulanmaktadır.

Devletin İdeolojik Aygıtları kuramı temelde Marksist devlet kuramına dayanmaktadır ve devlet iktidarı ile devlet aygıtı ayrımı vardır. “Devlet (ve de kendi aygıtı içindeki var oluşu) yalnızca devlet iktidarına bağlı olarak anlam taşır” (2003: 166) diyen Althusser, tüm siyasal sınıf mücadelelerinin devlet iktidarının herhangi bir sınıf, sınıflar ya da sınıf fraksiyonları ittifakı tarafından elde edilmesi, elde tutulması ve korunması çevresinde döndüğünü kaydetmektedir. Bu da devlet iktidarı ile devlet aygıtını birbirinden ayırmayı gerektirmektedir. Althusser, tarihteki birçok olayın, (örneğin Fransa’da burjuva devrimleri, hükümet darbeleri ya da devletlerin yıkılmalarının) devlet iktidarının elde tutulmasını etkileyen siyasal olaylardan sonra bile devlet aygıtının olduğu yerde kalabileceğini gösterdiğini belirtmektedir. Marks’ın da devlet iktidarı ve devlet aygıtı ayrımını yaptığını kaydeden Althusser, DİA’nın Marksist devlet kuramına ek bir kuram olduğunu söylemektedir. Bu da devletin (baskı) aygıtının yanında; ondan ayrı ancak iç içe bir gerçek; ideolojik aygıtlardır. Althusser, Marksist devlet kuramındaki devlet iktidarı-devlet aygıtı ayrımında (baskı ve zor kullanmayı içeren) devlet aygıtının yanında

içselleştirme-benimsemeyi sağlayan ideolojik aygıtların da varlığının kabul edilmesi gerektiğini kaydetmektedir. Marksist devlet kuramına göre;

“1. Devlet, devletin (baskı) aygıtıdır;

2. Devlet iktidarı ile devlet aygıtını birbirinden ayırmak gerekir;

3. Sınıf mücadelelerinin hedefi devlet iktidarındır, dolayısıyla devlet iktidarını ellerinde tutan sınıflarca devlet aygıtının kendi sınıfsal hedefleri doğrultusunda kullanılmasıdır;

4. Proleterya var olan burjuva devlet aygıtını yıkmak ve bu ilk aşamada onun yerine bambaşka bir devlet aygıtı koymak, daha ileriki aşamalarda ise radikal bir süreci, devleti yıkma sürecini (devlet iktidarı ve her türlü devlet aygıtının sonu) başlatmak için devlet iktidarını ele geçirmelidir.

Bu açıdan bakılırsa “Marksist devlet kuramına eklemeyi önerdiğimiz şey zaten kendinde bütünüyle var demek ki.

Devlet kuramını geliştirmek için yalnızca devlet aygıtı ile devlet iktidarı ayrımını değil, açıkça devletin (baskı) aygıtının yanında bulunan, ancak onunla karıştırılmaması gereken bir gerçeği de göz önüne almak zorunludur. Bu gerçeğe kendi kavramının adını vereceğiz: Devletin ideolojik aygıtları.” (2003: 167-168)

Marksist kuramdaki hükümet, idare, ordu, polis, mahkemeler, hapisaneler gibi kurumların devletin baskı aygıtını oluşturduğunu belirten Althusser, devletin bir taraftan da dinsel, öğrenimsel, aile, siyasal, hukuki, sendikal, kültürel ve haberleşme gibi ideolojik aygıtlarının varlığının kabul edilmesi gerektiğini kaydetmektedir. Devletin baskı aygıtları tümüyle kamu alanında yer alırken, kiliseler, partiler, sendikalar, aileler, gazeteler, okullar ve kültürel kuruluşların işlev gördüğü ideolojik aygıtların çoğu özel alanda bulunmaktadır. DİA’ları devletin baskı aygıtından ayıran temel fark ise devletin baskı aygıtları zor kullanarak işlerken, DİA’ların ideoloji kullanarak işlemesidir. Gerçi salt ideolojik yani hiçbir şekilde zor kullanmayan bir aygıt da yoktur. Örneğin kiliseler ve okullar ceza, ihraç, seçme gibi uygun yöntemlerle, kültürel DİA sansürle “yalnız kendi çobanlarını değil, sürülerini de yola getirmektedirler” (2003:171)

Devletin baskı aygıtı ile ideolojik aygıtları arasındaki bir diğer fark da devletin bir tek baskı aracı olmasına karşın birçok ideolojik aygıtı olmasıdır. (2003:54) Devlet aygıtı organik bir bütündür; tek bir merkezden yönetilen, merkezileşmiş bir beden olarak görünmektedir. Bu baskı aygıtının kurumları da bedeninin uzuvlarını oluşturmaktadır. Devlet başkanı devletin baskı aygıtının başı olarak kabul edilebilir, hükümet ona bağlıdır;

ordu, polis, idare, yargıçlar, mahkemeler, hapishaneler vb. de hükümetin altında yer almaktadır. Her bir uzuv baskı ve baskının uygulanması konusunda farklı yöntemler kullanmaktadır ve aralarında tam bir işbölümü vardır. Örneğin merkezi idarede çalışan bir memur polisle aynı yöntemleri kullanmamaktadır. Ne olursa olsun tüm bunlar, devlet iktidarını elinde bulunduranların buyruğu altında çalışmaktadırlar ve “tek ve aynı bedene” aittirler. “Baskı işlevinin yürütücüleri ise egemen sınıfın *siyasal siyasetini* uygulayan siyasal temsilcilerden başka bir şey değildirler.” (2003: 55) DİA’lar ise çoğu olarak vardır ve görece bağımsız bir maddi var oluşa sahiptirler. DİA’lar “nesnel açıdan birbirlerinden ayrı, görece özerktirler ve tek ve bilinçli bir yönetim altında merkezileşmiş örgütlü bir beden oluşturmazlar.” (2003: 56) O halde nasıl oluyor da tüm bunlara karşın yine de devletin ideolojik aygıtları olmaktadır? Althusser bunun her şeyden önce kendilerinde gerçekleşen ideoloji nedeniyle gerçekleştiğini kaydetmektedir (2003: 57): “Bu ideoloji, egemen ideoloji olduğu için, egemen sınıfın, yani devlet iktidarını elinde bulunduran ve devletin baskı aygıtına doğrudan doğruya, buyurganca komuta eden sınıfın ideolojisidir.” Althusser devlet ve egemen sınıfın ideolojisi konusunda Marks ve Lenin’in tezlerinin geçerli olduğunu söylemektedir. Buna göre (2003:57):

“Devlet, egemen sınıfın egemenliğinin “özeti” ve egemen “makinesidir”; bu da tamı tamına şu demektir ki, *üst-yapı, sınıfsal üst-yapı olarak, devleti merkez edinmiş, devletin çevresinde yoğunlaşmıştır*. ... Dolayısıyla egemen ideoloji, egemen sınıfın ideolojisi de kendi içindeki tüm değişkenlere rağmen ve var olduğu aygıtların birbirinden ayrı olmasına rağmen, devlet iktidarını elinde bulunduranların, egemen sınıfın ideolojisi biçiminde, yani kendi içindeki çelişiklere rağmen, söz konusu *sınıf devletinin ideolojisi* denilebilecek ve denilmesi gereken *ideolojik bir birlik* biçiminde toplaşmış ve yoğunlaşmıştır. Birbirinden farklı DİA’ların birliği ise bu aygıtların her birinin kendi alanında ve kendine özgü kiplikte, kendi içinde farklar, hatta çelişikler olmasına rağmen, *devlet ideolojisi* olan bir ideolojiyi gerçekleştirmeleri ile sağlanmaktadır.”

Althusser’e göre devlet, devletin baskı aygıtı ile DİA’larının devlet iktidarının bir araya gelmesidir. Devletin baskı aygıtı ile ideolojik aygıtlarının birliğini devlet iktidarını elinde bulunduranların sınıf siyaseti sağlamaktadır. Devlet ideolojisi ise;

“İdeolojinin farklı “bölgelerinden” (dinsel, hukuki, ahlaki, siyasal, vb.) alınma belirli sayıdaki ana izleği, devlet iktidarını elinde bulunduran sınıf egemenliğinin, sömürülenleri de baskı ve sömürü etmenlerini de, ideolojikleştirme etmenlerini de “işletmek” için, yani üretim ilişkilerinin yeniden üretimini sağlamak için gerek duyduğu özsel “değerleri” özetleyen bir sistem içinde toplar.” (Althusser, 2003: 58)

Bu özsel izlekler burjuva devlet ideolojisi içinde milliyetçilik, liberalizm, ekonomizm ve hümanizmdir. DİA'ların her biri bu özsel izlekleri tümüyle ya da parça parça kendine özgü biçimde uyarlamaktadır.

Althusser'e göre (2003:88) üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin en kusursuz biçimi ancak güzel yalanlarla yani ideolojilerle sağlanmaktadır. İdeolojide insanların gerçek dünyaları değil, gerçek varoluş koşullarıyla ilişkileri tasarlanmakta ve her tür ideolojik tasarımın merkezinde de bu ilişki yer almaktadır. İdeolojileri oluşturur gibi görünen düşünceler (tasarımlar) ülküsel, düşünsel ya da tinsel değil, maddi varoluşa sahiptirler. Düşüncelerin ülküsel, düşünsel, tinsel varoluşu bile tümüyle bir ideoloji ve "düşünce" ideolojisinden kaynaklanmaktadır. Bir ideoloji, bir aygıtta ve bu aygıtın pratiklerinde varolmaktadır.

İdeolojik "kavramsal" düzenek sayesinde bireyler kendi özgür bilinçleriyle, kendi düşünceleriyle davrandıklarına inanmaktadırlar. İdeolojilerin özelliği hiç de zorla kabul ettirmiyormuş, insanlar kendi oluşturdukları düşüncelere sahipmiş gibi göstererek zorla kabul ettirmeleridir. İdeolojinin dışında olup biter gibi görünen şeyler gerçekte ideolojilerin içinde olup bitmektedir. İdeolojinin ideolojik kimliği ideoloji tarafından pratik düzlemde yadsınmaktadır. Bu da ideolojinin yol açtığı sonuçlardan biridir. (2003:104)

İdeolojinin çifte ayna nitelikli bir yapıya sahip olduğunu belirten Althusser bu yapıyla (2003:112-113) bireylere özne olarak seslenildiğini, öznenin kendi ve diğerlerini (tasarlandığı gibi) tanınmasının sağlandığını ve her şeyin tam da böyle olduğuna dair mutlak bir güvence verildiğini söylemektedir. Sonuçta bu düzen içinde bireyler (özneler) "kıçlarında aynasızın teki olmadan" kendiliklerinden işlemektedirler. Eğer kendiliklerinden işlemezlerse yargıç ve polisin müdahalesiyle işlemektedirler. "Gerçekten de doğru olduğunu", başka biçimde değil de "tam da böyle olduğunu" kabul etmektedirler. Aslında hiçbir şey böyle değildir ama her şey olması gerektiği gibidir. Bu da Althusser'e göre (2003:113) toplumsal teknik işbölümünün üretim, sömürü, baskı, ideolojikleştirme, bilimsel pratik alanlarında kendilerine tanınan konumlarda bulunan bireylerin maddi davranışlarında, yani "vicdanlarında", üretim ilişkilerinin her an, aralıksız yeniden üretiminin sağlama alınması için böyle olması gerektiğinin kanıtıdır.

İdeoloji ile üretilen gerçeklik son kertede üretim ilişkilerinin ve bu ilişkilerden türeyen öteki ilişkilerin yeniden üretimidir. İdeoloji Althusser'e göre (2003:115-117), olağandışı ve basit bir mekanizmadır. Basitliği, ideolojik etkinin dayandığı ilkeyle ilgilidir: "Bu ilke ise tanıma/kabul etme, özneleştirme/tabii kılma ve güvencedir, bu üç terimin merkezi ise *özneleştirme/tabii kılma*dır. İdeoloji zaten-hep özne olan bireyleri" işletmektedir. Benzinli bir motorun benzinle çalışmasına benzer biçimde her toplumsal formasyon da ideoloji ile işlemektedir. Althusser'e göre (2003:41) bütün kapitalist formasyonların var oluşunun maddi temeli ise baskı değil ekonomik sömürüdür. Sömürü ile baskıyı birbirinden ayrı tutmak gerekmektedir. Yani kapitalist sömürüyü sağlayan ekonomik üretim ilişkilerinin hüküm sürdüğü ekonomik alt-yapı ile kapitalist devletin baskıcı iktidarının hüküm sürdüğü siyasal üst-yapı birbirinden ayrı tutulmalıdır. Son kertede belirleyici olan ise baskı değil (yani siyasal üst-yapı değil), sömürüdür (ekonomidir). Devlet, siyasal sınıf mücadelelerinin hem nesnesi hem de hedefidir. Bir yanda üretim araçlarını elinde bulunduran sömürenler sınıfı diğer yanda kendi emek güçlerini bir mal gibi satan, ellerinde hiçbir üretim aracı bulunmayan sömürülenler sınıfı vardır. Siyasal sınıf mücadeleleri bu sınıfların varlığına dayanmaktadır. İşçi sınıfının kapitalist sömürünün dayandığı sınıf ilişkilerini parçalaması için burjuva devlet iktidarını ele geçirmesi ve devlet aygıtını parçalaması gerekmektedir. Çünkü "devlet, kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden-üretimini anahtardır." (2003:45) Siyasal sınıf mücadelesinin temeli de ekonomik sınıf mücadelesidir. Aksi halde siyasal sınıf mücadelesi anlamsızdır, boşunadır.

1.2.4. Poulantzas: Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar

İktidarı, "bir toplumsal sınıfın özgül nesnel çıkarlarının sağlanmasını gerçekleştirebilme kapasitesi" olarak tanımlayan Poulantzas'a göre (1992:105-107) iktidar kavramı sınıf çatışması niteliğindeki ilişkilere yani sınıflardan birinin kendi "özgün çıkarlarını gerçekleştirme eylemi kapasitesinin diğerlerinin çıkarları ve kapasiteleri ile çeliştiği ortama dair bir kavramdır; iktidar ilişkisi olarak nitelenen özgül bir egemenlik ve boyuneğme ilişkisini belirleyen bir olgudur". Poulantzas iktidar kavramının sınıflı toplumlarda sınıf mücadelesi sürecindeki konumlarından bağımsız olarak belirli koşullarda oluşan ilişkilerde kullanılamayacağını kabul etmektedir. Örneğin kişiler arası ilişkilerde ya da bir toplumsal grubun üyeleri arasında iktidar ilişkilerinden söz edilemez. Bu durumlarda özellikle politika alanındaki "güç" unsurunu belirtmek amacıyla

kullanılan kuvvet kavramı kullanılabilir. Böylelikle iktidar biçimleri ve egemenlik-boyun eğme biçimleri arasındaki ayrım belirgin bir şekilde ortaya konulabilir. O halde iktidar ile kuvvet arasındaki fark, iktidarın yapılara dayanılarak tekrar oluşturulabilen bir olgu, kuvvetin ise kalıcı olmayan bir olgu olması şeklinde izah edilebilir.

İktidar kavramı uygulanan, yasallaştırılmış yani üzerinde uygulananlara asgari ölçüde bir olumlamaya dayanan gücü ifade etmektedir. İktidar kavramı, bir sınıfın özgül nesnel çıkarlar gerçekleştirme kapasitesi ile ilgilidir; bir sınıfın özgün bir politik ve ideolojik örgütlenmesi olmasa da ekonomik düzeydeki varlığının politik ve ideolojik eylem düzeylerinde yeterli etkinliklerle özgülce yansıması bir toplumsal güç olarak nitelenmesini sağlayacak örgenleşme (örgütlenme) koşulunun varlığını göstermektedir.

Geniş anlamda sınıf örgütlenmesi ile iktidara örgütlenme arasında önemli farklılıklar olduğunu kaydeden Poulantzas'a göre (1992:109) özgül örgütlenme bir sınıfın iktidarı için gereklidir fakat yeterli değildir. Çünkü iktidar olgusu yapı tarafından belirlenmiş ilişkileri ifade eder ve sınıf mücadelesindeki toplumsal güçlerin birbiriyle orantısına bağlıdır. Bir sınıfın çıkarlarını gerçekleştirme kapasitesi diğer sınıfların kendi çıkarlarını gerçekleştirme kapasitesine de bağlıdır. Bir sınıfın her düzeydeki göreceli olarak özerk çıkarlarını gerçekleştirebilme kapasitesine göre ekonomik, politik, ideolojik iktidardan söz edilebilir. İktidar ilişkileri basit bir bütünlük oluşturmazlar. Bir sınıf politik çıkarlar gerçekleştirme kapasitesinde olmadan ekonomik çıkarlar gerçekleştirme kapasitesinde olabilir ya da bir sınıf ekonomik olarak egemen olmadan politik olarak egemen olabilir.

“Egemenlik konumlarının, değişik sınıflarca işgal edilmiş olabilen, çeşitli düzeylere, merkezden uzaklaşan dağılımı sorununa değgin son bir vurgulama yapalım. Egemenlik konumlarının bu dağılımı demek değildir ki bir oluşumdaki egemen sınıf veya sınıfların hangileri olduğu veya başka deyişle, *hangi egemenlik konumunun diğerleri üzerinde egemenliğinin olduğu* güçlü bir biçimde tanımlanamaz. Bu ‘kompleks’ ilişkilerin tümü hesaba alındığında, benzer bir merkezden uzaklaşma durumunda, bir oluşumdaki egemen sınıf veya sınıfların, son tahlilde, bu oluşumun kompleks bütünü içinde egemen rolü elinde tutarak sınıf mücadelesi düzeyinde egemen konumlarda olan veya olanlar olduğu görülecektir. Dolayısıyla egemen olan iktidar bu sınıf veya sınıflarındır.”(Poulantzas, 1992: 109-110)

Poulantzas Büyük Britanya’da 1688’den önceki iktidar konumlarının dağılımının buna bir örnek oluşturduğunu, ekonomik olarak egemen olan ancak politik olarak egemen olmayan (doğrudan egemenliği olmayan) burjuvazi sınıfının Marks tarafından da egemen

sınıf olarak gösterildiğini kaydetmektedir. Diğer taraftan Prusya’da ise toprak sahibi soylular politik egemenliğe sahiptir ve orada politik düzey egemen rodedir.

Toplumsal kurumların özellikle devlet kurumunun iktidarından söz etmek Poulantzas’a göre doğru değildir. (1992:115-117) Bu kurumlar iktidar açısından değerlendirildiğinde, iktidarı elinde tutan sınıflar görülür. Dolayısıyla devletin politik iktidarın uygulama merkezi olduğu söylenebilir. Ancak bundan ekonomik, politik, askeri, kültürel nitelikli çeşitli kurumların yalnızca yalnızca iktidar terimi ile doğrudan bir incelemeye indirgenebileceği ya da yalnızca toplumsal sınıfların basit iktidar aygıtları olarak değerlendirilebileceği sonucu çıkarılması doğru değildir.

“... çeşitli toplumsal kurumlar iktidar açısından sınıdığında, bir kurumda yoğunlaşmış olan iktidarın bir sınıfın iktidarı olması bakımından, bu kurumlar sınıf mücadelesi alanındaki çatışmalarına göre değerlendirilmelidirler. Başka deyişle, çeşitli kurumların –iktidar merkezlerinin- görelî özerklikleri, onların sınıf iktidarından ayrı özgün bir iktidarları olduğundan değil ancak yapısallıklarındandır. İşte bu bakımdan, çeşitli kurumlar; iktidar açısından, “iktidar organları” önceden var olan ve onları etkinliğini tamamlamak amacı ile oluşturan bir sınıf iktidarının uygulama aletleri olmayıp iktidar merkezidirler.” (1992:116)

İktidar merkezlerinin hiyerarşik örgütlenmesi (devlet-okul-kilise gibi) hem düzeysel eklemlenmeye hem de sınıf mücadelesindeki güçler orantısına bağlıdır ki bu da görüntüsel iktidarla gerçek iktidar ayrımı yapabilmeyi sağlamaktadır. (1992:116)

Kapitalist devleti bir sınıf devleti olarak niteleyen Poulantzas (1992:125-135), bu sınıf devletinin bir halk devleti gibi gösterildiğini, devletin sınıflar mücadelesi alanıyla ilişkisinin ekonomik ve politik sınıf mücadeleleriyle ilişkisi biçiminde iki bölüme ayrıldığını kaydetmektedir. Kapitalist üretim biçimindeki sosyo-ekonomik ilişkiler ve ekonomik sınıf mücadelesi incelendiğinde “yalıtıcı etki” olarak tanımlanabilecek özgün bir temel nitelik ortaya çıkmaktadır. Bu da göstermektedir ki yasal ve ideolojik yapılar ekonomik sınıf mücadelesi üzerinde ilişkilerin sınıf mücadelesi olduğunun üzerini örtmektedir. “Bu yalıtılma; 1. Yasal düzeyin, 2. Yasal-politik ideolojinin, 3.Genel ideolojinin sosyo-ekonomik ilişkiler üzerindeki etkilerinin sonucudur.” Bu yalıtılma hem ücretli işçilerin hem de özel mülkiyet sahibi kapitalistlerin kendi içlerindeki rekabettir.

Kapitalist devlet biçiminde hegemonyanın önemli bir yeri olduğunu kabul eden Poulantzas, bu devletin sınıf hegemonyasıyla yönetilen bir devlet olduğunu kaydetmektedir:

“... Dolayısıyla –devlete ilişkin olarak değil de- *salt egemen sınıfların politik uygulamalarının ifadesinde kullanılacak olan* hegemonya kavramının iki anlamı vardır:

- 1- Bu sınıfların Devlet ile olan ilişkilerinde; bu ekonomik düzeyde yalıtık politik bünyenin, “halk-ulus”un genel çıkarının temsilcileri olarak politik çıkarlarının sağlanmasının ifadesidir. ...
- 2- Hegemonya kavramının, Gramsci tarafından belirtilmemiş olan bir diğer anlamı da vardır. Gerçekte kapitalist Devlet ile bir kapitalist oluşumdaki sınıflar mücadelesinin özgün niteliklerinin, politik olarak egemen birçok sınıf ya da fraksiyonlardan oluşan bir ‘iktidar bloku’nun işleyişini olası kıldıkları ilerde görülecektir. Bu egemen sınıf ve fraksiyonlar arasında birinin, *hegemonya* niteliğinde, özel bir egemen rolü vardır.

Hegemonya kavramı ikinci anlamı olarak, bir kapitalist sosyal oluşumdaki, egemen sınıflarda ya da fraksiyonlardan birinin diğeri üzerindeki özel egemenliğini içerir.

Hegemonya kavramı, kapitalist oluşumdaki politik sınıf egemenliği tipinin bu iki karakteristiği arasındaki ilişkinin açığa çıkarılmasını olası kılıyor: Hegemonyacı sınıf politik düzeyde, halk-millet’in genel çıkarını temsil etmek ve egemen sınıflar ve fraksiyonlar üzerinde, kapitalist Devlet ile olan özel ilişkisi vasıtasıyla özgül bir egemenliği sürdürmek *çifte işlevini* kendinde bulunduran sınıftır.” (1992:144-145)

BÖLÜM 2. ÇALIŞMA KAVRAMI VE ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ DÜZENİ

Egemen yaklaşımda “çalışma”ya ilişkin tanımlar çalışmayı zihinsel veya bedensel çaba harcayarak yapılan herhangi bir faaliyet olarak değil, bir “iş” bağlantısıyla ilgili zihinsel veya bedensel çabalarla sınırlı bir şekilde ele almaktadır. Bu yaklaşımda iş, herhangi bir uğraşının konusu olarak iş anlamında değil, örgütlü/bağımlı çalışma ilişkileri içindeki iş anlamındadır. Buğra ve Keyder’in (2007:7) kaydettiği gibi kapitalizm, 16’ncı yüzyıldan itibaren daha önceki toplumlara yabancı bir yaklaşımı değerler sisteminin merkezine yerleştirmiş, insanın yaşamını sürdürme imkanını bir piyasa malı haline gelen emeğini satmasına bağlamış, insanın değerini bu emeğin değeriyle ölçülür hale getirmiştir. Kapitalist değerler sistemi içinde mülkiyet de emekle ilişkilendirilerek kuramsallaştırılmış ve meşruiyeti bu şekilde sağlanmıştır. Böylelikle “çalışmaya ekme yok” şeklinde özetlenebilecek bir yaklaşım tartışılmaz doğrular içinde kendisine sağlam bir yer edinmiştir.

Çalışma’yı insanın bireysel ve toplumsal yaşamının odağına yerleştiren bu yaklaşımda “çalışan sınıf” a yönelik bir açının söz konusu olduğu, tanımların işvereni içermediği görülmektedir. Örneğin Savcı’ya göre (Keser: 2009:4; Savcı, 1999:150) bireyin yaşam alanı genel olarak üç bölümden oluşur. Çalışma zamanı, çalışma dışında kalan zaman ve uyku zamanı. Ancak uyku zamanı bireyin herhangi bir etkinlikte bulunmadığı zaman dilimi olduğu için bireylerin yaşamlarında “çalışma yaşamı” ve “çalışma dışı yaşam” şeklinde iki temel yaşam alanı bulunmaktadır. “R. B. Lal’e göre çalışma, “evrenin temel kanunu”dur ve yaşamın korunması, devamlılığı için işgücü gereklidir. Raymond Firth çalışmayı, hem gelir getiren hem de keyfi ve boş vakitten fedakarlık ederek enerji harcamayı gerektiren ve bir amaca hizmet eden aktivite olarak tanımlamaktadır. Henry Arvon diğer birçok kişinin hislerini özetleyerek çalışmayı, yorgunluk ve bitkinliğe neden olan bir kas gücü harcama hali ya da bilinçli ve kendiliğinden sarf edilen çaba” (Yıldız:2010; Gisbert, 1974) olarak tanımlamaktadır.

2.1. Çalışma Kavramı

“Anlamaya çalışmak”, “ikna etmeye çalışmak”, “düzeltmeye çalışmak”, öğrenmeye çalışmak” gibi doğrudan çalışma (ağırlıklı olarak zihinsel) eylemi ile ifade edilen ancak

doğrudan bağımlı iş ilişkileriyle ya da bu çerçevedeki üretimle ilişkili olmadıklarında egemen yaklaşımdaki “çalışma” kavramının dışında tutulan etkinlikler gibi doğrudan üretimle ilişkili olan zihinsel ve fiziksel “çalışma”nın her türü de bu anlayışta “çalışma” olarak kabul görmemektedir. Bunun için, “çalışma” eyleminin konusu olan “iş”in de egemen ideolojiye uygun olması gerekmektedir. Dolayısıyla “iş” kavramı da “çalışma” kavramına uygun bir şekilde inşa edilmiştir. “Ulaştığı nihai aşamada kapitalizmin ortadan kaldırdığı “çalışma” toplumsal bir inşadır” diyen Andre Gorz’a (2001:12) göre bunun nedeni ta başından beri “çalışma”nın, toplumun tamamını kapsayan toplumsal mübadeleler akışına dâhil olması gereken toplumsal bir etkinlik olarak tanımlanmış olmasıdır. Çalışma karşılığında ödenen para bu katılımı kanıtlar ancak önemli olan bu değildir. Önemli olan, “çalışma”nın toplumsal olarak tanımlanabilen ve toplumsal bütünüün üretim ve yeniden üretiminde norma bağlı, standart bir işlevi yerine getiriyor olmasıdır. Gorz, bunun için “çalışma”nın toplumsal olarak belirlenmiş prosedürler uyarınca kullandığı toplumsal olarak tanımlanmış yetkiler ve yetenekler çerçevesinde tanımlanması gerektiğini, çalışma’nın bir “meslek”, bir “iş” olarak kavranması ile de bu gerekliliğin yerine getirilmiş olduğunu söylemektedir. İnsanın üretim sürecinde bir kaynak, ya da sermaye olarak düşünüldüğünü söyleyen Gorz’a göre, bu sistemde, insanın insana özgü kapasiteleri, makinelerin cansız zihniyle birlikte aynı sisteme dahil edilmektedir. İnsan bir cyborg’a dönüşmekte ve böylelikle bir varlık özneliğine kadar, bütünüyle üretim aracı haline dönüşmektedir. Yani aynı anda hem sermaye hem mal hem de emek halini almaktadır. Bu sistemde kapasitelerini kullanmadığı ölçüde insan reddedilmekte, dışlanmakta, var olmayan şey muamelesi görmekte eğer sermaye gibi işleyebiliyorsa değerli addedilmektedir.

Bu durumu piyasa ekonomisinin sonuçlarından biri olarak yorumlayan ve “Ekonomik sistemin piyasa tarafından kontrolü, toplumsal düzenin bütünüün etkileyen sonuçlar verir” diyen Polanyi’ye göre (2010:85) bu da bütün toplumun piyasanın bir parçası olarak işlenmesi anlamına gelir. Böylelikle, ekonomi toplumsal ilişkiler içine yerleşecek yerde, sosyal ilişkiler ekonomik sistemin içine yerleşirler. Ekonomik unsurun toplumun varoluşu açısından taşıdığı hayati önem başka bir sonuca varılmasını engeller. Çünkü bir kez ekonomik sistem belirgin dürtülere dayanan ve özel sosyal konumlara yol açan ayrı kurumlar aracılığı ile düzenlenince, toplumun da bu sistemin kendi yasalarına göre işlemesine olanak verecek şekilde düzenlenmesi gerekir. Piyasa ekonomisi yalnızca

piyasalar tarafından kontrol edilen, düzenlenen ve yönlendirilen bir ekonomik sistemdir; malların üretim ve dağıtımının düzeni, bu kendi kurallarına göre işleyen kurumsal kalıba bırakılmıştır.

Geçmişteki bütün ekonomik sistemlerde üretici faaliyetin amaçları ve koşullarının toplumun genel düzeni içine yerleştiğini söyleyen Polanyi'ye göre (2010:20-21-119-120-121) piyasa ekonomisi bir piyasa toplumu içinde var olabilirdi. Bir piyasa ekonomisinin emek, toprak ve parayı da kapsayan bütün unsurları içermesi gerekir. Emek ve toprak, bütün toplumu oluşturan insanlardan ve toplumun içinde yaşadığı doğal çevreden başka bir şey değildir. Onları piyasa mekanizmasına sokmak, toplumun özünü piyasa kurallarının hâkimiyeti altına almak anlamına gelir. Piyasa mekanizması, üretim yaşamının çeşitli unsurlarıyla meta kavramı yardımıyla ilişki kurar. Burada metalar ampirik olarak piyasada satılmak üzere üretilen nesnelere dir. Can alıcı nokta ise temel olarak üretim unsurları olan emek, toprak ve paranın piyasalar içinde düzenlenmiş olmalarıdır. Emek, toprak ve para meta değildir; alınıp satılan her şeyin satılmak üzere üretilmiş olduğu yolundaki önerme bu unsurlar için geçerli değildir. Bunlar meta değildir. Emek yalnızca yaşamın yanında yer alan bir insan faaliyetine verilen addır. Satılmak üzere değil, bütünüyle değişik nedenlerle ortaya koyulur ve yaşamın diğer yönlerinden ayrılmaz, saklanması veya işlenmesi olanağı yoktur. ... Emek, toprak ve paranın meta tanımını tamamıyla hayalidir.

İnsana, emeğe ya da çalışma'ya dair bakışın piyasa mekanizmasına göre çerçevesi ve bu çerçevede örgütlü iş ilişkileri içinde yer almayan 'insan'ın dışlanması, piyasa mekanizmasına ters düşmektedir. Çünkü hiçbir şekilde örgütlü/bağımlı iş ilişkileri içinde yer almasa da yaşamını sürdürmeye çalışan her insan tüketmektedir. Tüketim de üretimi var etmektedir. Tek başına bu durum bile tanımlanmış çalışma ilişkileri içinde yer verilmeyen insanın (piyasa mekanizması mantığıyla olsa da) üretim ilişkilerinin bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Buna tüketebilmek için bir ödenecek para ya da mal gibi bir karşılık ödemeleri gerektiği de eklendiğinde sonuçta üretim çarkını döndürecek enerjiyi (karı, parayı) sağladıkları ortadadır. Ancak bilinç inşası bunu görmeye körleşecek bir kavramsal çerçeveyi sağlamakta ve tartışma dışı bırakabilmektedir.

Ne olursa olsun egemen yaklaşımda ‘çalışma’ insanın kendi tasarrufu dışına çekilmiş bir kavram olarak yerini almış ve bir ‘ilişki’nin konusu haline getirilmiştir.

Çalışma ilişkilerinin başlangıcı insan emeğinin kendi tasarrufundan çıktığı zamana dayanmaktadır. Emeğin insanın kendi tasarrufunda olmaktan çıkması, onu istediği veya gerek duyduğu zaman, mekân ve biçimde kullanma olanağının azalması veya kalmaması; buna başkalarının karar vermesi ya da müdahil olması, dolayısıyla emek sonucu ortaya çıkan ürün, hizmet ya da değerin ne olacağına da başkalarının karar vermesi ya da müdahil olması demektir. Bu da görünürde emeğin, gerçekte o emeğin ait olduğu insanın herhangi bir üretim aracına dönüştürüldüğü süreci ifade etmektedir.

Emeği ve emeği dolayısıyla insanı bir üretim aracına dönüştüren süreç insanın yaşamını sürdürmek için doğada bulduklarını tüketirken, gereksinim duyduklarını üretmeye başladığı dönemde ortaya çıkmıştır. İnsanın üretebilir ve biriktirebilir hale gelmesi ortaya çıkan artı’nın paylaşımı mücadelesini başlatmış, o zamandan bu yana insanlık tarihi bu artının paylaşımı ya da denetimi mücadelesine sahne olmuştur.

Çalışma ilişkileri bu mücadele ve iktidar yapılanmasının oluşumu ve gelişiminin etkilerinin doğrudan görüldüğü bir alandır. Söz konusu olduğu zamandan beri paylaşımı ve denetimi için mücadele verilen toplumsal artı doğadaki kaynakların emekle, çalışmayla dönüştürülmesiyle elde edilmekte, üretilmektedir. Yani bu artının varlığı ‘çalışma’ya bağlıdır. Bu artının paylaşım ve denetimini elinde bulduranların, üretim gücünü ait olduğu insanın tasarrufundan çıkarıp sonunda ona karşı; ürettikçe yoksunlaştığı bir döngüyü kurmayı başaranlar olduğu görülmektedir. Çalışma ilişkilerinin tarihini egemen yaklaşımda olduğu gibi sanayi devrimiyle ortaya çıkan gelişmelere dayandırarak başlatmak, temelini bu döngüye dayandıran ve bu döngüyü meşrulaştıran bir ön kabulü ifade etmektedir. Çünkü emeğin iktidarı elinde bulduran çevrelerin çıkar ve amaçlarına uygun bir şekilde kavramsallaştırılması sanayi devrimine kadar büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Yaygın anlatımdaki gibi çalışma ilişkilerinin başlangıcını sanayi devrimine dayandırmak, ‘çalıştıran’ın emek üzerindeki tasarrufunu ve ‘çalışan’ın edilgin rolünü meşrulaştıran mevcut kavramsallaştırmayı benimsemek ve bu temel üzerinden devam etmek demektir. Bu da çalışan-çalıştıran ilişkisindeki rol paylaşımını; ‘çalıştıranların karar verme, çalışanların isteme’ rollerini değiştirilemez bir

doğa yasası gibi sorgulamamak, kabullenmek ve bu çerçeve içinde değerlendirme yapmak demektir.

Sanayi devrimi çalışanların örgütlü bir biçimde hak aramaya başladığı döneme geçilmesini sağlayan gelişmelere yol açması nedeniyle elbette çalışma ilişkilerinin tarihsel gelişimi içinde önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Ancak üretilen artının değil emeğin kullanım hakkının ortaklığını meşrulaştıran ve emek kesimini edilgin bir şekilde tasarlayan bir inşa sürecinin başlangıcı çok daha öncelere dayanmaktadır. Sanayi devrimi, bu süreç içinde iktidar çevreleri arasındaki bir rol paylaşımı değişikliğinin gerçekleştiği bir dönemdir. Sermaye sınıfının başrolü eline geçirmeye başladığı; toplumsal artının paylaşımı ve denetimi konusunda -daha çok dolaylı bir şekilde yer aldığı- iktidar çevreleri içinde doğrudan yer aldığı ve diğer iktidar çevrelerinin kontrolünü de önemli ölçüde eline geçirdiği dönemin başlangıcıdır.

Sanayi devrimi çalışma ilişkileri açısından yalnızca işçi sınıfının ortaya çıkması ve örgütlü bir şekilde hak aramaya çalışmalarının başlangıcı olması açısından değil, ilişkinin diğer tarafında yer alan iktidar çevreleri arasındaki güç ve rol dağılımındaki değişimlerden dolayı önemli bir dönüm noktasıdır. İktidar çevreleri arasındaki güç dağılımı çalışma ilişkileri alanını doğrudan ilgilendirmektedir. Çünkü çalışma bir ilişkinin konusu olmaya başladığı andan itibaren bu ilişkinin bir tarafında yer alan 'çalıştıranlar' aynı zamanda iktidarı elinde bulunduranlar olmuştur. Bu nedenle çalışma ilişkilerinin başlangıcından bu yana çalışanlarla birlikte çalıştıranlar tarafındaki değişimleri de incelemek daha sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için gereklidir. Bu çalışmada insan emeğinin bir ilişkinin konusu olmaya başladığı dönemden itibaren bu ilişkinin taraflarını oluşturan kesimler arasındaki güç yapılanması siyasal, toplumsal ve ekonomik etkileşim de ihmal edilmeden ele alınmaktadır.

Dikkat edilmesi gereken bir başka unsur da çalışma ilişkileri düzeninin tarihsel gelişim sürecinden bahsederken yapılan kölelik dönemi-feodalite dönemi vb. bölümlenmelerin mantığı ile ilgilidir. Zaman içinde çalışma ilişkileri düzenini ağırlıklı olarak emeğin durumu ile sınırlı bir şekilde anlatmak, o durumun hangi koşullarda ortaya çıktığını ve o durumu etkileyen diğer unsurları görünmez kılmaktadır. Bu çalışmada her dönem toplumsal, ekonomik ve siyasal gelişmeler de ele alınarak daha bütünlüklü bir yaklaşım amaçlanmaktadır.

2.2. Örgütlü Çalışma ve Çalışma İlişkilerinin Ortaya Çıkışı

Çalışma ilişkilerinin başlangıcı insanoğlunun doğada bulduklarını tüketerek yaşamını sürdürdüğü avcılık ve toplayıcılık döneminden yaşamını sürdürmek için gereksinim duyduklarını üretmeye başladığı tarım toplumuna geçişine dayanır. Tarım toplumuna geçiş, insanların doğayla mücadelesinden hem doğayla hem de birbirleriyle mücadeleye geçişinin de başlangıcı olmuştur. İnsanın gereksinimlerini karşılar durumdan üretebilir ve biriktirebilir duruma geçmesi, bu birikimlere sahip olmak ya da daha çok pay elde edebilmek için önce topluluk içinde kısa zamanda topluluklar arasında mücadelelerin ortaya çıkmasına neden olmuş, bu gelişmelerle günümüzdeki hegemonik dünya düzeninin temelleri de atılmıştır. Bu dönem, erkeklerin avcılık, kadınların toplayıcılık yaptığı ilk toplumsal işbölümünden farklı bir işbölümünün, giderek toplumsal tabakalaşmanın ortaya çıktığı bir dönem olmuş; topluluktan toplum olmaya geçilirken üyeler arasındaki eşitlikçi yapı da yerini eşitsizliğe bırakmaya başlamıştır.

İnsanın üretebilir ve biriktirebilir duruma geçişinde en önemli etken buzul çağıının sona ermesiyle değişen iklim koşulları olmuştur. Yiyeceklerinin bir kısmını tahıl toplayarak sağlayan topluluklar yağışların azalması üzerine küçük akarsuların yollarını çevirerek tahıl yetişen toprakların sulanmasını sağlamaya başlamıştır. Tahıl yetiştirilmesi hareketli insan topluluklarının yerleşik bir düzene geçmesini sağlamış, ağaçtan ve kilden barınaklar yapılırken toprağı işlemek için çapa, yetişen ürünü biçmek için orak, saklamak için kaplar ve depolar yapılmıştır. Tahılın sap ve kabukları evcilleştirilen hayvanların beslenmesinde kullanılmaya başlanmıştır. İşlenen ve otlak olarak kullanılan toprağın ortak olduğu ve her ailenin kendi gereksinimlerini karşılayacak kadar üretim yaptığı bu dönemde avcı-toplayıcı toplulukların yerini de göçebe-çoban toplulukları almaya başlamıştır.

Günümüze kadar elde edilen bulgulara göre “insanlık Filistin’den Orta Asya’ya kadar uzanan, içine Suriye’yi, Türkiye’yi, İran’ı da alan dağ yamaçları kuşağındaki bir çok köyde kimi birbirine bakarak, kimi birbirinden bağımsız olarak (aynı koşullarda, aynı sorunları aynı yollarla çözerek) (Şenel, 2004:20-21) insan, M.Ö. 8 bin 500-5 bin dolayları arasında asalak ekonomiden üretici ekonomiye geçmiştir. Üretimin ilk başladığı bu bölgelere uygarlığın bin, 2 bin yıl sonra üstelik dışarıdan geldiğini kaydeden Şenel’e (2004:38) göre bunun nedeni Yenitaş Çağının üretime başlamış eşitlikçi topluluklarının iç gelişmeleriyle uygar topluma geçebilme yeteneklerinin olmamasında aranabilir. Bu

toplulukların yapısal değişikliklerle uygar topluma geçebilmelerinde başlıca iki dış etkenin söz konusu olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri göçebe çoban topluluklarının yerleşik çiftçi topluluklarının ürettiklerini yağmalaması ve giderek bu topluluklar üzerinde egemenlik kurmalarıdır. İklim değişiklikleri nedeniyle M.Ö. 6 bin dolaylarında göçebe topluluklar da tarım yapılan vadilerde ve dağ yamaçlarında toplanmaya başlamıştır. Yağmacı göçebeler giderek “vurkaç yağmalamalar yerine, yağmaladıkları topluluğun üzerine egemen bir askeri sınıf olarak kurulup onu bir yandan öteki yağmacılara karşı korurken bir yandan zorla (aynı zamanda ikna yoluyla) kendilerini besleyecek toplumsal artı üretme yolunu” (Şenel, 2004:38-39) bulmuşlardır.

Diğer dış etken ise tarım yapılan yerleşim bölgelerinde su taşkınlarına karşı önlem almak ya da tarlaları sulamak için daha çok insanın birlikte ve örgütlü çalışma gereğinin ortaya çıkmasıdır. Bu da işbölümünü ve topluluktaki bazı kişilerin işleri düzenleme rolünü üstlenmesini getirmiştir. O zamana kadar topluluk içinde işbölümünde yaş grupları veya kadın-erkek farkı ortaya çıkarken “bu basit toplumsal yapı ırmak kıyısı ortamında kökten değişti. Irmak sularının denetlenmesi işinde büyük ölçüde insan çabasının gerekmesi, halkın çoğunluğunun çalışmasının bir tür seçkin iş yöneticileri tarafından yürütülmesini gerektirdi.” (McNeil, 2008:34). Bu yapıda işleri düzenleyen ve denetleyen başlıca iki zümre söz konusudur; yerleşik çiftçi topluluklarının ürettiklerini yağmalayan, zamanla üzerlerinde askeri egemenlik kuran göçebe-çoban toplulukları ile insanların tanrıların ihtiyaçlarını karşılama aracılığı eden din adamları. Bu unsurların etkisiyle uygar topluma geçiş tarım toplumuna daha önce, M.Ö. 8 bin 500 dolaylarında geçen kuzeydeki dağ toplumlarından önce Mezopotamya’da başlamıştır.

Tarıma M.Ö. 5 bin dolaylarında başlayan Sümer toplumu, uygarlığa geçen ilk toplumdur. Mezopotamya’ya kuzeyden gelen göçebe bir topluluk olan Sümerler (Karabaşlar) orada yerleşik köylülerin üzerinde egemenlik kurmuşlar, köylüleri ırmakların sularını denetleme işinde çalıştırmışlardır.

“Yenip, üzerlerine kurulup haraç biçiminde düzenli bir toplumsal artı aldıkları köylüleri, daha fazla artı alabilmek için ırmakların sularını denetleme işinde kitleler halinde çalıştırmışlardır. ... Sümerlerin sıradan insanları köylüleri zor ile çalıştıran asker sınıfı oluştururken, zamanla din adamına dönüşmüş olan sihircileri, büyük sulama işlerini örgütleyip yöneten iş yöneticileri grubunu oluşturmuşlardır. Böylece çalışanlar, çalıştıranlar ve çalışmayı yönetenler olmak üzere yeni bir toplumsal farklılaşma ortaya çıkmıştır” (Şenel, 2004:40)

Bu toplumsal farklılaşma aynı zamanda üretenlerin ürettiklerinin önemli bir bölümünün çalıştıranlar, çalışmayı yönetenler (din adamları) ve onlara hizmet edenler arasında bölüşülmesi anlamına gelmektedir. Bölüşümde payların belirlenmesi işinde ise din adamlarının ağırlığı olduğu anlaşılmaktadır. Mezopotamya efsanelerinde insanların tanrı tarafından tapınağın gereksinimlerini karşılanmak için yaratılan köleler olduğuna dair anlatılar din adamlarının bu süreçteki etkisini ortaya koymaktadır.

Üretim yapılan toprağın büyük bölümünün tanrıya (tapınaklara) ait olduğu, buralardan sağlanan ürünün de tapınaklarda toplandığı bu dönemde din adamları ve askerler toplumun egemen sınıfını oluşturmuşlardır. Üretimin ve nüfusun artmasıyla yerleşim birimleri köyden kente dönüşürken ekonomik yaşamın merkezinde de tapınaklar yer almıştır. “Kent devleti içinde en büyük toprak tapınağın toprağıdır. ... Tapınağın toprağını serfler ve yarıcılar işlerler. ... Sümer’de ‘tanrıların yorgunluğunu gidermek’ için yaratılmış insan herhangi bir üretim aracıdır.” (Timuçin, 2005:67) Tapınaklar kentlerin yalnız ekonomik değil, siyasal ve toplumsal yaşamının da merkezindedirler. Kentlerin tapınağın merkezde bulunacağı şekilde oluşup gelişmeleri oradaki ekonomik, siyasal ve toplumsal egemenliğin somut bir ifadesidir. Kentin merkezinde yer alan tapınaktaki tanrı en büyük tanrıdır ve daha küçük tanrılara da hükmetmektedir. Kimi zaman doğrudan kimi zaman daha küçük tanrıların aracılığıyla doğayı ve insanları yönetmektedir. Tanrıların yardımcıları ise rahipler/din adamlarıdır.

Bernal, kent yaşamında ortaya çıkan ‘tanrılar kurumu’ olarak adlandırdığı bu yapının, basit klan ruhlarının yeni elde edilen zenginlik sayesinde yüceltilmesinin bir sonucu olduğunu kaydetmektedir (2008:119):

“5 bin yıl önceki Sümer efsanelerinde karşımıza çıkan ilk tanrılar, aslında tümüyle insandılar. Tıpkı bir köy ihtiyar heyeti gibi meclisleri, kavgaları ve tartışmaları olurdu. Er ya da geç, en sonunda her kente bir tanrı ve onun eşi egemen oldu; fakat diğerleri de tümüyle ortadan kalkmadılar, onlara ikincil görevler yüklendi. Bunun yanı sıra tanrının kabile ve kent sorunlarından giderek uzaklaşıp fiziksel olarak kentteki eviyle özdeşleşmesi, toprakları ile mülklerinin rahipler tarafından yönetilmeye başlanması kentlerin büyümesine işaret eder. En başından beri kentleri yönetenler ve onun sunduğu nimetlerden en büyük payı alanlar işte bu rahiplerdir. ... Rahipler belirli ve gerçekten de temel işlevler üstlenerek ilk yönetici sınıf olarak ortaya çıktılar.”

Rahipler tanrının evinde, onun egemenliği altındaki çevreyi yönetmesine yardımcı olurken tanrının ihtiyaçlarının karşılanmasını da ihmal etmemişlerdir. Böylelikle bir

tarafından daha çok üretim için insanları çiftçiliğin yanında su kanalları, bentler vs. yapımında örgütlü bir şekilde çalıştırırken, bir kısmını da tanrının yeme-içme, eğlenme, barınma gereksinimlerini karşılamak için çalıştırmaya başlamışlardır. Böylelikle insanların bir bölümünün yaşamlarını sürdürmek için doğrudan yiyecek, giyecek, barınak üretmek/yapmak yerine başka faaliyetleri sonucunda bu gereksinimlerinin karşılanması söz konusu olmuştur. Onlar tanrının gereksinimlerini karşılamak, tanrıyı hoşnut etmek için çalışırken, diğerleri hem kendilerini hem de tanrıyı hoşnut etmek için çalışanları besleyecek yiyeceği üretmişler; bunun için gerekli düzenlemeleri ise tanrıların yardımcısı olan din adamları yapmıştır. İnsanın yaşamını avcı-toplayıcı yani tüketici olarak sürdürdüğü dönemlerden farklı olarak topluluğun diğer üyelerine önderlik etmek, onları yönetmek (egemenlik kurmak) için yaş farkı ya da fiziksel üstünlük değil, ikna etme, rıza sağlama yetisi geçerli olmaya başlamıştır. Böylelikle iktidarın temel unsuru fiziksel üstünlük olmaktan çıkmış, iktidar sahibi olabilmek fiziksel üstünlüğü de sağlayabilen ve yönetebilen başka bir güç kaynağını oluşturma ve kullanabilmeyi gerektirmiştir: ikna etme. Bu durum, daha önceki dönemlerde fiziksel üstünlüğe destek işlevi gören (ava çıkarken yapılan ayinlerle topluluk üyelerini moral yönden güçlendiren, başarısız sonucu da doğaüstü güçleri yeterince hoşnut edememeye ya da başka, daha güçlü doğaüstü güçlerin devreye girmesiyle açıklayan) iknanın gücün temel unsuru olarak kullanılmaya başlandığını göstermektedir.

İnsanlık tarihinin ilk 'yöneten' sınıfı olan din adamlarının egemenliğinin de fiziksel güce değil, diğer insanların bilincini etkilemeye, ikna etme gücüne dayalı olduğu görülmektedir. Nitekim eski Mezopotamya uygarlıklarından günümüze ulaşan metinlerde "tanrıların insanları eksiksiz donatılmış tanrıevinin yani tapınağın yiyecek, giyecek ve öteki gereksinimlerini karşılamaları için köleleri olarak yarattıkları"na (McNeil, 2008:34) dair anlatılar, insanların kendi zenginliklerinin kölesi olmaya nasıl ikna edildiğinin örneklerini oluşturmaktadır. İnsanlar tanrıları için vardır. Ürettiklerinin tanrıların gereksinimlerini karşılaması için kullanılması, kendilerinin de tanrıların gereksinimlerini karşılamak üzere; yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlayacak kadarı ile yetinmeleri gerekmektedir. Bu süreçte tanrıların yardımcısı olarak din adamlarının diğer insanların mevcut düzene razı olmalarını sağlayacak anlatıların kaynağı olduğu, insanların bilinçlerini etkileyecek içeriği/bilgiyi kendilerinin ürettiği görülmektedir. Bir süre sonra tapınak işlerinde onlara yardımcı olan kesim de içerik/bilgi üretebilir hale

gelmiş, bilinci etkileyebilme yetisine sahip olan başka kesimler ortaya çıkmıştır. Bu da doğrudan içerik/bilgi üretiminin yanı sıra içerik/bilgi üretenlerin de kontrolünü gerektirmiştir. Böylelikle bilgi üretenlerin kontrolü de iktidarı sürdürebilmenin bir yolu olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Tüm bunlar, toplumun bir kesiminin doğrudan yaşamsal gereksinimlerini karşılamak için çalışmalarının zorunlu olmaktan çıkması ile mümkün olabilmektedir. İnsanların bir bölümü toplumun yiyecek gereksinimini karşılamak için çalışırken, bir bölümü zamanlarını ve enerjilerini yiyecek bulmak için değil başka faaliyetler için kullanmaya başlamıştır. Böylelikle tarımsal üretim için sulama kanalları, bentler yapmak ya da insanların bir kısmının tarlada çalışması, bir kısmının hayvanların bakımıyla ilgilenmesi şeklindeki işbölümünden sonra fiziksel emeğin ya da zihinsel emeğin daha yoğun olduğu yeni bir işbölümü ortaya çıkmıştır.

“Bu sistem aynı zamanda tüm becerilerini tanrıyı hoşnut edebilmek, onu bir lüks ve tantanayla beslemek, giydirmek, eğlendirmek ve ona tapınılmasını sağlamak yolunda çok çeşitli sanatçıların –dansçıların, şarkıcıların, sarrafların, aşçıların, doğramacıların, mimarların, terzilerin- uzmanlaşmasına olanak verdi. Bu uzmanlar, artık zamanlarını yiyeceklerini üretmek için harcamak zorunda olmadıklarından, insanların o zamana değin ulaşabildiğinden çok daha yüksek beceriler ve bilgiler edinebildiler.” (Timuçin, 2005:)

İnsanların diğer canlılardan farklı olarak yaşamak için temel gereksinimlerini karşılamamanın yanında başka faaliyetlerde bulunabilmesi ve bunun sonucunda ulaşılan durumu ifade eden uygarlığın, insanın üretebilir hale gelmesinden kaynaklandığı görülmektedir. İnsanın üretebilmesi günümüze değin gerçekleşen ve bundan sonra gerçekleşebilecek tüm gelişmelerin kaynağını oluştururken, doğrudan üretim işini gerçekleştiren kesimin bir üretim aracına dönüşmesi sonucunu da getirmiştir. Bu, çalışma’yı insanın bir amacı gerçekleştirmek için harcadığı fiziksel veya zihinsel çabadan tanımlanmış ilişkiler içinde insanın temel amacı haline getiren dönüşümün de başlangıcı olmuştur.

Uygar yaşama geçiş daha önceki birlikte çalışma, birlikte tüketme (birlikte avlama, birlikte yeme) ve işbölümünü (kadının toplayıcılık erkeğin avcılık yapması gibi) farklılaştırmıştır. Daha önce çalışmaya da çalışma sonucu elde edilenin tüketimine de topluluğun üyeleri birlikte karar verir, katılırken artık kararları alanlarla uygulayanlar farklılaşmıştır. Daha önce çalışma ile sonuç arasında doğrudan bir ilişki varken (avlanma-

yiyecek) bu ilişki değişmeye başlamıştır. Nihayet, çalışma insanın kendine ait bir yeti iken başkaları tarafından kontrol edilen, yönetilen bir sürecin parçası olmuş, çalışma sonucu üretilenle çalışanın ilişkisine de başkaları dâhil olmuştur. Çalışma toplumun zenginliğinin temelini oluşturmasına karşın bu zenginlik toplumun tümüne değil bir kısmına aittir artık ve üretenler ürettikçe kendilerini daha da sıkı kontrol eden bir döngü oluşmaya başlamıştır. Uygar yaşamın başlangıç dönemlerinde yazılan bir metin üretenlerle yönetenlerin ilişkisini aktarmaktadır:

“Lagaş’ta bir yazı, kentin topraklarını, onları ellerinde tutanların tanrıya ödeyecekleri payların türüne göre üç bölüme ayırır. Büyük bir olasılıkla, tanrıya en ağır payları ödeyen çiftçilerin ellerinde, geriye kendilerine yetmeyecek kadar az şey kalıyordu. Bu durum onları, yılın bir bölümünde tanrı adına çalışmak, demek ki sulama kuruluşlarında ya da rahiplerce planlanan öteki projelerde işlemek zorunda bıraktı. Bu yolla çiftçilerin tapınağa verdikleri tahılın ve öteki tarımsal ürünlerin bir bölümü tanrının özel hizmetçilerinin, yani rahiplerin yönetimi altında yürütülen işlerde çalışanlara ücret olarak ödendi.” (McNeil, 2008:34-35)

Üretimle elde edilen toplumsal artı yerleşik düzene geçmeyen göçebe toplulukların bu artıya el koymak için saldırılarına neden olmuş ayrıca kent devletleri arasında toprağın veya suyun kullanımını konusundaki anlaşmazlıklar çatışmalara yol açmıştır. Bu da toplum içinde askerlerin önemini artırmış ve kimi kent devletlerinde yönetimi askerler ele geçirmiştir.

“Yönetimin din adamlarının elinden askerlerin eline geçmesi, toplumsal artının da onların denetimine geçmesi demektir. Bu aynı zamanda üretim araçlarının din adamlarınca ortak yönetildiği bir ‘kamusal mülkiyet’ düzeninden (ya da sınıfsal denetim düzeninden) ‘özel mülkiyet’ düzenine geçiş demektir. Yeni elde edilen topraklar artık tapınağın denetimine bırakılmaz oldu. Ama askerler, düzenin sürdürülmesinde dinin ikna gücünün zor kadar etkili ve gerekli olduğunu kavrayarak, din adamlarının asker kralların yönetimini (tanrıların da onayladığını söyleyerek) yasal göstermeleri karşılığında tapınağın eski mülklerini ellerinden almayıp din adamlarında bıraktılar.” (Şenel, 2004:46)

İktidarın askerlerin eline geçmesi toplumun güçlü sınıfları içine tacirlerin katılması sonucunu doğurmuştur. Çünkü böylelikle özel mülkiyet ortaya çıkarak gelişmeye başlamıştır. İktidarın askerlerin eline geçmesinin, üretim araçları üzerinde kamusal mülkiyetten özel mülkiyete doğru atılmış bir adım olduğunu kaydeden Şenel’e göre (2004: 42-54) özel mülkiyetin gelişmesiyle, daha önce tapınak hesabına alışveriş yapan tacirler kendi hesaplarına iç ve dış ticaretle uğraşmaya başlamışlardır. Böylelikle çalışan, çalıştıran, yönetenlerin yanında yeni bir toplumsal küme daha oluşmaya başlamıştır; tacirler. Toprak, su kanalları gibi üretim araçlarının tapınağın tekeline geçmesi, sermaye-

emek farklılaşmasının bir biçimidir. Bunun doğal sonucu üretim araçlarından yoksun olanların para ekonomisinin gelişmediği bir toplumda köle olmaları, dolayısıyla efendi-köle sınıf farklılaşmasıdır. Ancak başlangıçta emek daha çok angarya biçiminde sağlanmaktadır ve köleler özel mülkiyetin gelişine dek kamu (tapınak) köleleridir. Böylelikle üçüncü toplumsal işbölümü oluşmuş; köylüler, zanaatçılar, askerler, tacirler, köleler sınıfları ortaya çıkmıştır.

Mezopotamya'dan sonra Mısır'da, Hindistan, Çin, Anadolu ve eski Yunanistan'da uygar yaşama geçilirken toplumsal, ekonomik ve siyasal yapılarda her toplumda kendine özgü farklılıklar bulunmakla birlikte ana çizgileriyle benzer gelişmeler yaşanmıştır. İşbölümü ortaya çıkmış, toplumsal sınıflar oluşmuş, ekonomi büyümüş, iç ve dış ticaret gelişmiş, küçük kent devletleri şeklindeki siyasal birimler büyüyerek imparatorluklar kurulmuş, bu gelişmelere paralel olarak yeni yönetim araç ve teknikleri geliştirilmiştir. Her toplumda toplumsal sınıfların en altında çalışan kesim yer alırken, Sümerler'de olduğu gibi güçlü bir soylular sınıfı oluşmuş; din adamları ve askerlerin ardından soylular iktidar çevrelerinin içinde yer almaya başlamış ve iktidar bu çevreler arasında el değiştirmiştir. Ticaretin gelişmesi, zenginlikleri tarımsal üretimden kaynaklanan toprak soylularının yanında ticaretle güçlenip zenginleşen kent soyluları da egemen sınıflara dâhil ederken, gittikçe büyüyen toplumsal artıdan en az payı alan yine en altta yer alan çalışan kesim olmuştur. Üstelik kimileri bu paylaşımında dışarıda kalarak ilk örnekleri eski Yunan'da görülen işsizler ortaya çıkmıştır.

İlişkilerin karmaşıklaştığı toplumlarda işin düzenlenmesi dışında, toplumsal, ekonomik, siyasal ilişkilerin de düzenlenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Böylelikle tanrının istekleri ve yaptırımlarından sonra iktidarı elinde bulunduranların yaptıkları yasalar düzen sağlamak için kullanılmaya başlanmıştır.

Toplumda bazı kesimler gitgide güçlenirken diğerlerinin ekonomik açıdan daha da yoksullaşması; siyasal açıdan en güçsüzler arasında yer almasının ardında yatan temel nedenlerden biri artık insanların bir kısmının zamanlarını ve enerjilerini temel gereksinimlerini karşılamak için kullanmak zorunda kalmadan başka faaliyetler için kullanabilmesidir. Başlangıçta ve uzun süre toplumsal artının biriktiği tapınaklar bu 'diğer faaliyetlerin' merkezi olmuş, din adamları ve tapınak hizmetlerinde çalıştırılan zanaatkârlar hem üretimi artıracak yöntemler-buluşlar geliştirmişler hem bilgi

üretebilmişlerdir. Takvimi bulan, ekim-hasat zamanlarını, mevsimlerin değişimini, su baskınları ya da sulama yapılması gereken zamanları hesaplayıp işleri düzenleyen din adamlarının saygınlıkları artmıştır. Tapınakta biriken toplumsal artının kayıtlarını tutmak için hesap yapmayı ve yazıyı bulmaları ise daha geniş toprakların merkezi bir yönetim altında örgütlenmesini, giderek imparatorluk düzeyinde yönetimleri olanaklı kılmıştır. Böylelikle yönetimi elinde bulunduranlarla yönetilenler arasında, yönetilenlerin de bilgi üretimi, işlenmesi ve dağıtımını gerçekleştirmeyi başaramadan ya da bu süreçte etkin olanlar arasında yer almadan kapatamayacağı, gitgide büyüyen bir fark oluşmuştur.

Uygar yaşama geçişin ardından yöneten-yöneten ikiliğinin, toplumsal tabakalaşmanın ortaya çıktığı bu dönem çalışma ilişkilerinde köleci toplum düzeni ya da kölelik dönemi olarak adlandırılmaktadır. Ekonomisi tarıma dayanan bu toplumsal yapıda tutsaklar ve köleler üretimi gerçekleştirirken özgür insanlar için çalışma onur kırıcı bir davranıştır.

“Bu dönemde zorla çalıştırılan köleler, efendilerine ait bir mal gibi alınıp satılıyorlardı. Statülerini değiştirmeleri olanaksızdı. Efendilerini ve işlerini seçme ve değiştirme özgürlükleri yoktu.

...

İlkçağlardaki köleci toplum düzenlerinin düşünce yapısı içinde, zorla çalıştırmaya dayanan kölelik statüsü hem dönemin düşünürlerince (örn. Eflatun, Aristo, Çiçeron gibi) hem de doğrudan bu statüde çalıştırılan kölelerce doğal sayılıyor ve benimseniyordu. Çünkü bu düşünce tarzını değiştirecek maddesel (özdeksel) koşullar o dönemde henüz oluşmamıştı. Yani, üretim güçleri, üretim ilişkilerini değiştirecek ölçüde gelişmemişti. O nedenle de kölelerden içinde buldukları olumsuzluklardan kurtulmaları yönünde bir çaba göstermeleri beklenemezdi.” (Güven, 1995:30)

Köleci toplum düzeni içinde mevcut duruma karşı hiçbir hareket olmadığını söylemek doğru değildir. Örneğin M.Ö. 7’nci yüzyılda eski Yunan’da ve İlkçağın sonlarında Batı Roma’da başkaldırı niteliğinde gelişmeler yaşanmış ve bunların sonucunda bazı değişiklikler gerçekleşmiştir. Ancak her ikisinde de karşı koyma ya da başkaldırma hareketinin başlatıcısı emek (tutsak-köleler) olmamıştır. Kendi çıkarları dolayısıyla mevcut iktidara karşı bayrak açan başka zümrelerin başlattığı hareketlerdir bunlar. Emekçiler ise o zümrelerin girişimlerinde başarıya ulaşmak için değerlendirdiği bir unsur olmuştur. Örneğin eski Yunan’da denizaşırı ticaretin de gelişmesiyle büyük toprak sahipleri daha karlı olan zeytin ve üzüm üretimine dönmüş, küçük toprak sahipleri ise bu dönüşüme dayanamayarak topraklarını elden çıkarmış, borçlanmış, en sonunda da

alacaklılarının kölesi durumuna düşmüşlerdir. Bu dönemde kentlerde işsizlik ve yoksulluk artarken denizaşırı ticaretin güçlendirdiği yeni bir sınıf oluşmuştur. Topraksoylu olmayan bu sınıf, malvarlığını kaybeden ve yoksullaşan eski toprak sahipleri ve işsizleri de yanına alarak aristokratlara karşı gücünü artırmaya çalışmıştır. Orta sınıfla alt sınıfın bu başkaldırısını başlangıçta çok sert önlemlerle (Drakon Yasaları) bastırmaya çalışan aristokratlar sonunda taviz vermek zorunda kalmışlardır. Atina’da sınıf düzeni ve siyasal kurumların yapısında değişikliğe yol açan bu hareket, başlatıcısı olan zümre için olumlu sonuçlar doğurmuş ancak köleler ve tutsaklar için değişen bir şey olmamıştır.

“Aristokratlar, bazı reformlarla sınıf çatışmalarını yumuşatırlarken, kentli orta sınıfın üst katmanlarıyla işbirliğine giderek, orta sınıfın aşağı sınıflarla işbirliği yapmasını önlemiş oldular. Aristokratların bu yeni uzlaşma, ödün verme politikalarını Solon formüleştirdi.

Solon, İ.Ö. 594’te hem mülksüz köylülerle aristokratlar arasındaki ekonomik çatışmayı, hem kır zenginleri (aristokratlar) ile kent zenginleri (kentsoylular) arasındaki siyasal çatışmayı uzlaşmaya bağlaması için olağanüstü yetkilerle donatılmış Arkhon seçilip “yasa koyucu” olarak atandı.

Bu yolda yaptığı reformlarla Solon borç köleliğini kaldırdı. ... Küçük köylülerin borçlarını sildi, ipotekli topraklardan ipoteği kaldırdı, sahip olunabilecek en geniş toprak parçasını sınırlandırdı. Bu ekonomik reformların yanı sıra yaptığı toplumsal ve siyasal reformlarla Atina’nın sınıf düzenini ve siyasal kurumlarını değiştirdi.” (Şenel, 2004:117)

M.Ö. 5’inci yüzyılda Roma’da yaşanan toplumsal çatışmada da kölelerin değil, soylu ve varlıklı olmayan vatandaşların (pleb) düzene karşı başkaldırdığı görülmektedir. Toplumsal sınıfların vatandaşlar, köleler ve vatandaşlık hakları bulunmayan özgürlerden (sığıntılar) oluştuğu Roma’da vatandaşlar da kendi aralarında patriciler (aristokratlar) ve plepler (avam) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. M.Ö. 450’de Oniki Levha Yasası’nın çıkması, 447’de Pleb Meclisinin yasa çıkarma yetkisine sahip bir meclis durumuna gelmesine yol açan bu harekette de köleler ve vatandaş olmayan özgürler lehine bir gelişme olmadığı görülmektedir.

Dolayısıyla ilkçağdaki köleci toplum düzeni “kölelerin zincirlerini kırıp, bu düzenlere başkaldırmaları ve bağımlı statüden kurtulmaları sonucunda değil, kendi aralarındaki savaşlar sonucunda” (Güven, 1995: 30) çökmüşlerdir.

2.3. Feodal Toplum Düzeni

Ortaçağın başlarında kuzeyden gelen kavimlerin akını dolayısıyla Batı Avrupa’da merkezi otoritenin güçsüzleştiği buna karşılık yerel derebeylerin öne çıktığı bir düzen oluşmuştur. Bu dönemde “güçlü savaş lordlarının daha güçsüz kişilerce egemen güç olarak kabul edildiği zayıfların kendilerini bu efendilere emanet ederek karşılığında sadakatle hizmet sözü verdiği bir toplum yapısı” (Sivas, 2011: 204) oluşmuştur. Feodalizm, “teoride siyasi erkin piramidin en yukarisındaki kralda toplandığı ve onun, gücünü mutlak sadakat koşuluyla ve kontrollü olarak yerel derebeyleriyle paylaştığı bir idare tarzıdır”. (Sivas, 2011: 204)

“Avrupa’da feodalizm çıkarken, mutlak kölelik üretim sistemi (Roma İmparatorluğu) ve ilkel üretim sistemi çöküyordu. Kölelik sisteminin dıştan işgalle parçalanması M.S. 4’üncü yüzyılın sonlarında başladı ve 5’inci yüzyılın sonunda Roma İmparatorluğu’nun küçük parçalara bölünmesiyle tamamlandı. Lordların şatosunun çevresini sömürdüğü, toprak köleliğine dayanan feodal sistem 10’uncu yüzyılda egemen üretim biçimi oldu. Bu biçim 11. Yüzyılda gelişti ve 13. Yüzyılda egemenlik zirvesine ulaştı.” (Erdoğan, 2000: 43)

Feodal düzenin hakim olduğu dönemde köle ve tutsakların yerini serfler almaya başlamıştır. Toprak sahiplerinin arazisini ekip biçen ve bunun karşılığında üretimden yaşamını sürdürebilecek kadar pay alıp gerisini toprak sahibine veren serflerin durumu emek tarihinde genellikle kölelikten yarı özgür bir yaşama geçişi ifade etmektedir. Oysa bu aynı zamanda sermayenin kölelerin barınma ve beslenme sorununu sırtından atma hamlesidir.

“Eskiçağ’ın sonlarına doğru Avrupa’da büyük bir köle birikimi olmuştu. Elde gerekmeyecek ölçüde köle vardı. Bu insanları doyurmak bile büyük bir sorun oluyordu. Emek giderek pahalıya gelmeye başlamıştı. İşin daha da önemli yanı köle gücünün artık kullanılamaz duruma gelmiş olmasıydı: köleler artık eskisi gibi çalışmıyorlar, artık yalnızca efendilerine yük oluyorlardı. ... Bundan böyle köleyi kölelik koşullarında çalıştırmak olsaydı değil. Azatlı kölelik kurumu bu koşullar altında gelişti.” (Timuçin, 2005:42-43)

Ortaçağın başlarında hâkim olan feodal düzende malikânelerin her türlü ihtiyacını kendi olanaklarıyla karşılayacak şekilde yapılanması nedeniyle kentler ekonomik açıdan güçsüzleşmiştir. Ancak 13’üncü yüzyıldan itibaren kentler yeniden canlanmaya başlamıştır. Serfler yavaş yavaş kentlere göç etmeye başlamış, kırdakine oranla daha uygun ekonomik ve sosyal koşullara sahip olmaya başlamıştır.

“Kentlere feodal lordlar hükmediyordu. Lordlar, kentleri bizzat kendileri yaratıyorlardı. Bunu da kentlerde yaşamayı ve çalışmayı kabul edenlere ayrıcalıklar bağışlayarak yapıyorlardı. Aristokratların bu gönüllülere verdikleri ayrıcalıklar güvenliklerini de garanti ediyordu. Asıl amaç, lordlar ve piskoposların istedikleri maddeleri üretecek emekçileri bir araya toplamaktı. Bu yıllarda aristokratların kendi sınıflarını zayıflattıkları düşünülebilir. Ancak soylu adamların tüketim maddelerine ve uzak ülkelerden getirilen lüks mallara talepleri arttığından serfleri bu işlerle meşgul olmaya yönlendirdiler. Bu durum serflere yeni bir önem ve güç bahşetti.” (Sivas, 2011:213)

Kentlerin ekonomisi ve toplumsal hayatı canlanırken yaşamını ticaret ve zanaattan sağlayan ve yavaş yavaş güçlenen yeni bir zümre oluşmaya başlamıştır. Zanaat ve ticaretle uğraşan bu kesimin çalışma düzeni lonca adı verilen örgütlenme ile yürütülmüştür. Zanaat erbabının çalışma koşulları, ücretler, çıraklıktan ustalığa ve kalfalığa geçiş, hangi malın nasıl üretileceği ve fiyatları her yerleşim biriminde ilgili lonca tarafından düzenlenmiştir. Emek ve sermayenin bütünleştiği bir üretim tarzına örnek oluşturan lonca düzeni başlangıçta adaletli bir yapıya sahipken zaman içinde bozulma gerçekleşmiş ve güvenilirlikleri azalmıştır.

Ortaçağ, çalışma ilişkileri açısından tarıma dayalı ekonominin feodal yapı, zanaat ve ticaretin de lonca düzeni içinde örgütlendiği, üreticilerin kölelik veya tutsaklıktan önce serf, ardından işçi veya tacir olduğu bir dönem olarak değerlendirilebilir. Ancak bu dönemde ekonomik ve siyasal yapıda da oldukça önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. Din çevrelerinin iktidara ortak olduğu uzunca bir dönem yaşanmış, bu süreçte gerçekleştirilen Haçlı seferleri bir yandan dış ticaretin gelişip güçlenmesine yol açmış, diğer yandan en parlak dönemlerini yaşayan Doğu'dan kültür ve bilgi alışverişi gerçekleşmiş ve aydınlanma döneminin tohumları atılmıştır.

2.4. Sanayi Devrimi ve İktidarın Yeniden Yapılanması

Dış ticaretin gelişmesi kentlerdeki tacir sınıfını güçlendirirken Doğu'nun talep ettiği yün dokumaları üretebilmek için kırdaki üretim hayvancılığa doğru yönelmiş kentte de atölyeler gitgide büyümeye başlamıştır. Denizaşırı ticaretin yanı sıra yeni toprak parçalarının keşfi Avrupa'da sömürgeciliğin bir başka boyutunun daha ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Ortaçağın başlarından itibaren gerileyen ve kilisenin tekeline geçen eğitim konusunda yeni adımlar atılmaya başlanmıştır. Kilisenin egemenliğine karşı siyasal iktidara destek

artmış ve kilisenin egemenliğinin sınırlandırılmasına yönelik hareketler güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştır. Dış ticaretle güçlenen kentsoylular artık merkezi güçlü bir otoriteye gereksinim duymaktadır. İlk bölümde değinildiği gibi kentsoyluların bu gereksinimine teorik boyutta katkıda bulunan düşünürlerin eserleri yayılmaya başlamıştır. Kırdan feodal üretim düzeni zayıflamış, kentlerde de atölyelerde gerçekleştirilen üretim yerine daha büyük imalathaneler ortaya çıkmaya başlamıştır. Lonca dönemindeki emek-sermaye bütünlüğü yerini emekle sermayenin ayrıştığı kapitalist düzene bırakmaya başlamıştır.

Egemen söyleme göre sanayi devriminin ardından özgür bir işçi sınıfı doğmuştur. Oysa bu dönem emek açısından köleliğin yeni bir biçiminin ortaya çıktığı dönemdir. Bir zamanlar kölelerin barınma ve beslenme gereksinimlerini de karşılamak zorunda olanlar bu sorumlulukları sırtından atmış; üretkenleri daha da köleleştiren bir düzeni hayata geçirmişlerdir. Emekle sermayenin bütünleştiği lonca düzeninin ardından gelen bu dönemde iki kesim artık tamamen ayrılmıştır. Sanayi devrimini işçi sınıfının doğuşu ile özleştiren söylemler bir başka gelişmeyi yeterince ifade etmemektedir; sanayi devriminin ardından ortaya çıkan düzende sermaye iktidar çevreleri arasında değişmez bir aktör olarak yerini belirlemiş ve bu çevredeki diğer unsurları da büyük ölçüde kontrol eder hale gelmiştir.

Sanayi devrimiyle gerçekleşen yeni üretim biçimi yeni üretim ilişkilerini, buna bağlı olarak da yeni bir toplumsal düzeni ortaya çıkarmıştır. Kırdan toprağa bağlı serflik düzeni, kentte emekle sermayenin bütünleştiği lonca düzeni yeni üretim biçimi ve ilişkilerinin gereksinimlerine karşılık vermekten uzaktır. Kentlerde atölyeler yerini fabrikalara bırakmaya başlamış, kırdan serflik düzeni hızla çözülmeye başlamıştır. Güven'in ifade ettiği gibi (1995:32) toprağa bağlı serflik düzeninin ortadan kalkması fabrikaların gereksinim duyduğu ucuz işgücünü, loncaların tasfiye edilmesiyle açıkta kalan usta ve kalfalar da nitelikli işgücünü sağlamıştır: "Böylelikle endüstri devrimi, üretim güçleriyle, üretim ilişkilerinin birbirine uyması zorunluluğunu, orta çağın feodal düzenini yıkarak yerine getiriyordu." (Güven, 1995:32)

Yeni düzen topraktan koparak kentlere akın eden köylülerle birlikte kentte lonca düzeninin sağladığı sosyal güvencelerden yararlanan kesimi de son derece ağır çalışma koşullarına zorlamış ve ömürleri boyunca bağımlı çalışmaya mahkum kitlelerin içinde yer almışlardır. Yeni üretim biçimi ve onunla ortaya çıkan üretim ilişkileri kadın ve

çocukları da ağır çalışma koşullarına dahil etmiş, böylelikle sanayi devriminin gerçekleştiği toplumlarda toplumsal sınıflar da sermaye sahipleri (kapitalistler) ve servetsizler (proleterya)=işçi sınıfı olarak ortaya çıkmıştır.

2.4.1. Sanayi Devriminin Ardından Ortaya Çıkan Düşünce ve Kuramlar

Ortaçağ'ın sonlarına doğru Avrupa'da yaşanan gelişmelere paralel olarak çeşitli düşünce akımları da ortaya çıkmıştır. Bu dönem, sermayenin sınırsız hareket serbestisine karşı; bu sınırsız serbestliğin kendine vereceği zararın önüne geçmek için bazı önlemler almak zorunda kaldığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Söz konusu dönem içinde gelişen düşünceler, kuramlar, fikirsel hareketlere bakıldığında ilk kez eşitsizliğe karşı bu ölçüde bilinçli bir hareketin gerçekleştiği de görülmektedir. Çoğunluğu o dönemde ortaya çıkan düşünce ve kuramlara göz atmak hem dönemin koşulları hem de bu koşullara karşı oluşan tepki hakkında daha sağlıklı fikir verecektir.

2.4.1.1. Adam Smith

Ortaçağ'ın sonlarında özellikle ekonomik gelişmeler-sorunlarla ilgili olarak ortaya çıkan merkantilist ve fizyokrat görüşlerin temelini oluşturduğu liberal düşünce aynı zamanda ekonominin de bilimsel bir niteliğe bürünmesinin en önemli adımı, Ulusların Serveti adlı beş kitaptan oluşan yapıtıyla da Adam Smith ekonomi biliminin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Malthus ve Ricardo'nun çalışmalarının da Smith'in kuramını geliştirip tamamladığı kaydedilmektedir. "Bu düşünce düzeni içinde önce, kapitalist sistemin işleyişinin ilkeleri görülmektedir." (Talas, 1980:30) Ekonomik ve toplumsal yaşamın doğal bir düzen ve bu düzenin yasaları ile yönetildiğini iddia eden liberal düşünceye göre her birey kendi çıkarına-yararına uygun olarak hareket eder ve bu sonunda toplumun yararına-çıkarına ulaşmayı sağlar. Devlet bu nedenle ekonomik hayata kesinlikle müdahale etmemelidir. Piyasa mekanizması ve fiyatlar sistemi kendiliğinden mükemmel bir işleyişe sahiptir, devletin müdahale etmesi bunu olumsuz etkiler. Oysa fiyatlar sistemi, piyasa mekanizması her şeyi sihirli bir el gibi kendiliğinden düzenleyecektir. Üretimle elde edilenin bölüşümü de piyasa mekanizması sayesinde kendiliğinden çözülecek, emek ve sermaye üretime katkılarının karşılığını tam olarak alacaklardır. Bireyler sınırsız mülkiyet hakkına ve bağımsızca sözleşme yapma hakkına sahip olmalıdırlar. Üretim araçlarına sahip olanların en yüksek karı elde edecek şekilde davranmaları yararlıdır çünkü bu ekonomiye dinamizm kazandırır.

Liberal düşünce “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” deyişiyile simgelenmektedir ancak bu serbestlik-özgürlük kimin için geçerlidir? Daha önce değinildiği gibi o dönemde liberal düşüncenin egemen olduğu devletin emeğe yönelik tüm uygulamalara göz yumarken buna karşılık emek kesiminin örgütlenmesini yasaklaması bu serbestinin yalnızca güçlüler için geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Sanayi devrimi ile gelinen duruma geçişi kendi kurallarına göre işleyen piyasa mekanizmasının egemenliği ile açıklayan Polanyi’ye göre (2010:82-85) taş devrinden bu yana piyasa kavramı mevcuttur ancak, daha önce yalnız ilke olarak bile piyasalar tarafından kontrol edilen bir ekonomi söz konusu olmamıştır. Nitekim liberalizmin iddia ettiği gibi piyasa mekanizmasının toplumun tamamı için olumlu koşulları sağlayamayacağı kısa sürede ortaya çıkmıştır:

“Yeni gelişen sanayi merkezlerinde, bir proleterya sınıfının hızla oluşması, sefalet ücretleri, yaygın işsizlik, emeğin aşırı sömürülmesi ve refah artışından adil pay alamaması, kötü sağlık koşulları, yetersiz iş güvenliği ve işçilerin sefaletle sonuçlanan ekonomik krizler, liberal düşünceye olan inancın sarsılmasını ve bu düşüncenin geçersizliğini ortaya koymuştur. Piyasa mekanizması ve fiyatlar sisteminin kendi serbest (başiboş) işleyişine bırakılmasının, sosyal farklılıkları artırdığı,, toplumu birbirinden kesin olarak ayrılmış iki sınıfa böldüğü ve bu iki sınıf arasındaki gerginlik, çekişme ve savaşmaları giderek çoğalttığı anlaşılmaya başlanmıştır. Kısacası sosyal sorunun, piyasa mekanizmasına müdahale edilmeden kendiliğinden çözülmesini beklemenin olanaksız olduğu görülmüştür.” (Güven, 1995:43)

2.4.1.2. Sismonde de Sismondi

İlk çalışmalarında (örneğin Ticari Servet-1803) liberalizmi benimsediği görülen Sismonde de Sismondi daha sonra ortaya koyduğu eserleriyle liberal düşünceye karşı ilk isyancı olarak kaydedilmektedir. Sismondi, kapitalist düzende emeğin sermaye tarafından sömürüldüğünü ortaya koymuş, zayıf sınıfları koruyucu önlemler almak gerektiğini söylemiştir. (Talas, 1980:146-147) Sismondi, bütün ekonomi siyasetini "sınır tanımayan bir rekabet ilkesi" üzerine oturtmanın, insanlığın yararını bireylerin zenginlik hırsına feda etmek demek olduğunu savunmuştur. Ona göre (Kışlalı, 1995:86-87); işadama ürettiği malın topluma yararlı olup olmadığıyla değil malını kârla satmakla ilgilenmektedir. Bu malların alıcısı durumundaki geniş kitleler ise, onların zenginleşmesi pahasına giderek yoksullaşmaktadır. Sınıflar arasında düşmanlığa son vermek için, işçinin de kârdan pay almasını öneren Sismondi, çalışanların ücretinin, hiçbir zaman, kendilerini ancak yaşatmaya yetecek bir düzeyin üzerine çıkmadığını belirtmiş, devletin işçi lehine müdahalede bulunması gerektiğini savunmuştur. Artı değer kavramını da

kullanan Sismondi'ye göre, "işçinin ürettiği malın değeri ile ona ödenen ücret arasında bir fark vardır, işte bu fark "artı-değer" olarak kabul edilebilir. Bu artı-değerden yalnız işverenler yararlandığı içindir ki, servet farkları büyümekte, çalışanlarla çalıştıranlar arasında bir uçurum doğmaktadır." (Kışlalı, 1995:87) Mevcut düzenin aksaklıklarına karşı Sismondi devletin bir takım sosyal programlar uygulaması gerektiğini kaydetmiştir.

2.4.1.3. Saint Simon

Öncü sosyalistler arasında yer alan Saint Simon, devletin artık siyasal ya da hukuki bir kurum olarak değil de ekonomik bir birim olarak ele alınması gerektiğini savunmuştur. Ona göre (Göze, 1986:274); endüstriyel bir toplumda insanın insana hükmetmesi, insanların yönetilmesi söz konusu değildir. Endüstri toplumu bir işletmenin yönetildiği gibi yönetilecektir, siyaset ise üretim bilimi niteliğini kazanacaktır.

Toplumda eski sınıflar yerine üretenler ve üretmeyenler diye iki sınıf var olacağını, yeni düzende çalışmayanlar sınıfının da ortadan kalkacağını ileri süren Simon, sermaye dahil herkesin topluma verdiği ölçüde toplumdaki bir şey alabileceğini söylemiştir. Simon ve daha sonra onun yolundan gidenlerin düşüncelerinin açıklandığı Simon'un Doktrininin Açıklanması adlı iki ciltlik kitapta sermaye-özel mülkiyet ilişkisi ile ilgili eleştirel yaklaşım dikkati çekmektedir. Buna göre (Talas, 1980:153); sermayenin özel mülkiyeti imtiyazların en kötüsüdür. Sermayenin küçük bir azınlığın elinde toplanması yüzünden işçiler gelirlerini onlarla paylaşmak zorunda kalmakta, sömürölmektedirler. Mevcut toplum düzeninde mülkiyetin dağılımının tamamıyla veraset yasalarına bağlı olması nedeniyle kör bir dağılım söz konusudur. Oysa mülkiyet, onu en iyi biçimde kullanacak becerikli kişilere verilmelidir. O halde devlet bütün servetlerin mirasçısı olmalıdır. Devlet üretim araçlarına sahip olduğunda da onları en iyi biçimde değerlendirecek olanların kullanımına vermelidir.

Simon, o zamana kadar hep insanın insanı sömürmesi şeklinde gerçekteşen ilişkilerin olduğunu, ancak mülkiyet ve mirasın ortadan kalkmasıyla artık köle-efendi ya da üretici-aylak ilişkilerinin de ortadan kalkacağını savunmuştur.

2.4.1.4. Robert Owen

Marksizm öncesi sosyalistlerden Robert Owen, Charles Fourier, Philippe Buchez, Louis Blanc mevcut düzene karşı getirdikleri çözüm önerileri ile birlikçi-kooperatifçi

sosyalistler olarak da anılırlar. Birlikçi-kooperatifçi sosyalistlerin önemli özellikleri, sanayi devrimiyle tamamen ayrışan emek ve sermayenin yeniden bütünleştirilmesine yönelik çözümler önermeleridir. Bu ilk sosyalistler (Güven, 1995:44); işçi sınıfının yoksulluğu ve sömürülmesi, içinde bulunduğu son derece ağır koşullara karşı emekle sermayenin kooperatif ya da benzeri oluşumlarla ortak üretim süreçlerinde yeniden bütünleşebileceği böylelikle de toplumsal sorunların çözülebileceğini savunmuşlardır.

Bütün kötülüklerin temelinde kar güdüsünün olduğunu ve kötülüklerin ortadan kaldırılması için öncelikle “kar” mevhununun ortadan kaldırılması gerektiğini kaydeden Robert Owen, “kar”ın hem adaletsizlik hem de toplum için tehdit olduğunu savunmuştur. Liberal görüşün iddia ettiği gibi serbest rekabetin fiyatlar üzerinde tüketici yararına bir etkisi olacağına inanmayan Owen, malların fiyatını belirleyen unsurun o malları üreten işçilerin emeğinin fiyatına eşit olduğunu söylemiştir. Bu durumda, alışverişte değişim aracı olarak para yerine başka bir araç, örneğin emek bonoları kullanılabilir. Emek bonoları kar anlayışının da ortadan kalkmasını sağlayacaktır. Bir sanayici olan Robert Owen, kara ilişkin düşüncelerinin yanı sıra kooperatifçiliğe ilişkin düşünceleri ile de yeni toplum düzeninde ortaya çıkan sorunlara çözümler üretmeye çalışmış hatta önerilerini kendisi hayata geçirmiştir. Owen “öteki sosyalistler gibi mülkiyet hakkını kaldırıp üretim araçlarını devlete, topluma mal etmeyi” (Talas, 1980:156) önermemiş, bunun yerine devletin bazı müdahalelerle mevcut koşulları düzeltilmesi gerektiğini söylemiştir. İnsanın kendi doğasının aslında ne iyi ne de kötü olduğunu, içinde yaşadığı çevreden etkilendiğini, bu nedenle eğitimin, içinde yaşadığı ortamın, yasal düzenlemelerin önemli olduğunu; eğitimle insanların daha iyiye yönelmesinin sağlanabileceğini, ekonomik ve toplumsal alandaki yasal düzenlemelerle de toplumun değiştirilmesinin mümkün olabileceğini kabul etmiştir. Kendisinin de hayata geçirmeye çalıştığı öneri, belli sayıda kişinin örneğin bin kişilik toplulukların ortak atölyeler, mutfak, yemek salonu gibi birimleri olan arazilerde birlikte üretip birlikte yaşadıkları bir toplum modelidir. Aynı zamanda işçilerin çalışma koşullarında da düzeltmeler yapılması için çaba harcayan Owen kendi işletmesinde işçilerin çalışma saatlerinin 17’den 10’a indirilmesi, kreş açılması, ücretlerin yükseltilmesi, kantinler, kitaplıklar, işçi evleri kurulmasını sağlamış, “İngiltere’de çocukların çalışma yaşını 9’a yükselten 1819 tarihli Fabrika Yasası’nın hayata geçmesini sağlamıştır”. (Güven, 1995:46)

2.4.1.5. Charles Fourier

Sefaletin ardında ticaret ve sanayileşmenin olumsuz etkilerinin yer aldığını savunan Fourier, yoksulluğun nedeninin kapitalist sistem olduğunu kabul etmektedir. Ona göre suçlu olan endüstriyel anarşidir. Varlıklı bir tacirin oğlu olmasına karşın ticaretten nefret eden Fourier'e göre, "ticaret bir 'zenginler feodalitesi' yaratır ve bankacıların egemenliğine yol açar, ekonomik liberalizm ise sonuçta İngiltere'de olduğu gibi anarşiye ve açlığa neden olur".(Göze, 1986:264)

Bir Fransız sosyalisti olan Fourier de Owen gibi yeni bir toplum düzeni oluşturulmasını istemiştir. Devletin rol oynamadığı bir falanj sistemi kurulmalıdır. Geleceğin toplumu da falanj federasyonlarından oluşmalıdır. Fourier, "phalansteré" adı verilen küçük topluluklardan oluşan bir toplum düzenini dönemin toplumsal sorunlarına karşı çözüm olarak önermiştir. Tarımsal üretime yoğunlaşacak belli sayıda kadın ve erkeğin bulunacağı bu küçük topluluklar, içinde yer alan herkesin ortağı olduğu bir tür ticari işletme gibi faaliyet gösterecektir. Elde edilen karın 12'de 4'ü sermayeyi sağlayanlara, 12'de 5'i çalışanlara verilecek, 12'de 3'ü de yeteneklilerin ödüllendirilmesi için kullanılacaktır. Ona göre insanların çalışmaya zorlanması yerine, çalışmanın bir spor ya da eğlenceye dönüştürülebilmesi mümkündür. Bunun içinse herkese kendine uygun işi seçme fırsatı verilmelidir. İnsanlar kendi önerdiği falanj düzeni içinde üretim faaliyetinde bulunurken kapitalizmin kendilerini bencil çıkarlar peşinde koşmaya yönelten ortamından kurtulacaklar, bencillik ve çıkar yerine yardımlaşma ve işbirliğini benimseyeceklerdir.

Evlilik kurumunu benimsemeyen, aile kurumunun insanın doğal yeteneklerinin gelişmesini engellediğini ileri süren Fourier, önerdiği toplum düzeninde kadının da özgür ve eşit bir konuma geleceğini savunmuştur.

2.4.1.6. Louis Blanc

Louis Blanc da içinde yaşadığı çağın olumsuzluklarından serbest rekabet düzenini sorumlu tutan ve çözümü kooperatifçi yapılanmada gören bir sosyalisttir. "Toplumsal Atölyeler" adını verdiği işçi üretim kooperatiflerine dayanan bir model öneren Blanc, bunun için (Güven, 1995, 48) önce devletin tüm üretim birikimlerine sahip olarak bunları kooperatifler şeklinde örgütlemesini ve sonra da işçilere devretmesini önermiştir.

Toplumsal atölyelere dayanan bir yapı oluşturulduğunda artık serbest rekabetin yerini serbest dayanışma alacak, sömürünün, sefaletin kötü koşulların da önüne geçilecektir.

2.4.1.7. Philippe Buchez

Philippe Buchez, çalışma örgütü adını verdiği bir yapılanmayla toplumsal sorunun çözülebileceğini savunmuştur. “Ona göre, toplum ve ekonomi, herkesin üretimden hakça pay almasını güvence altına alacak bir “çalışma örgütü” yoluyla yeniden kurulmalıdır.” (Güven, 1995, 47) Çalışan sınıfın kooperatiflerde birleşmesiyle sermaye sınıfı etkinliğini yitirecek, sömürü düzenini oluşturan koşullar ortadan kalkacaktır. Çalışanların üretim araçlarına sahip olacağı bu düzende herkes emeğinin ve yeteneğinin karşılığını adaletli bir şekilde alabilecektir.

2.5. Sendikaların Ortaya Çıkışı

Sanayi devriminin ardından ortaya çıkan ekonomik, siyasal ve toplumsal yapı hem kuramsal hem de eylemsel yeni gelişmelere yol açmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan en önemli gelişmelerden biri emekçilerin daha iyi koşullara sahip olmak için mücadele etmeye ve bunun için örgütlenmeye başlamalarıdır. Açlık, sefalet ve baskı sonunda, tarih boyunca ilk kez, emekçilerin bir sınıf bilincine sahip olmasını ve örgütlü bir şekilde hak aramaya başlamalarını sağlamıştır. Başlangıçta plansız, anlık tepkiler ortaya çıkmış ancak bir süre sonra daha bilinçli ve örgütlü bir karşı hareket meydana gelmiştir.

Devlet sermayenin acımasızca sömürüsüne herhangi bir şekilde engel olmazken, sömürülenlerin buna karşı koymaya yönelik her hareketini önlemeye çalışmıştır. Çalışma sürelerinin kadın-erkek-çocuk ayrımı olmaksızın günlük 14-18 saat arasında olduğu, buna karşın alınan ücretin ancak sefalet içinde yaşamaya elverdiği bu dönemde işçi sınıfının başkaldırısına kadar devlet koruyucu önlemler almamıştır. Bu durum egemen anlatımda devletin ekonomik alana müdahil olmadığı liberalizmle açıklanmaktadır. Oysa aksine o dönemde devlet işçi sınıfının örgütlenmesini, birlikte hareket etmesini yasaklayarak, sermayeye karşı ayaklanmasını bastırarak müdahil olmuştur. Devletin müdahale etmediği kesim sermaye kesimidir. Devlet, sermayenin güç ve kar elde etmek yolunda attığı adımların hiçbirine engel olmazken karşısında olanları bertaraf etmek için gerekli önlemleri almıştır. Örneğin 1792’de ilk işçi örgütü olarak kabul edilen Londra Yazışma Derneği 1799’da kapatılmış, 1800’de çıkarılan Birleşme Kanunu ile her türlü örgütlenme

yasaklanmıştır. (Buna rağmen devletin o dönemde ekonomik yaşama müdahale etmediğini iddia eden görüşler bu durumda nasıl değerlendirilmelidir ya da liberal anlayışı her türlü özgürlükle bağdaştıran açıklamalar nasıl kabul edilebilir bulunmaktadır?) “Ancak örgütlenmenin önündeki yasaklara rağmen, özellikle vasıflı işçiler arasındaki örgütlenmeler devam etmiş ve bunun üzerine 1824 yılında İngiltere’de işçi sendikalarının yasal örgütler olarak kurulmalarına imkan tanıyan kanunlar çıkarılmıştır.” (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:95)

İşçi sınıfının dağınık ve plansız bir şekilde ortaya çıkan hareketleri başlangıçta çoğunlukla şiddet eylemleri şeklinde değerlendirilebilecek bir görünüm oluşturmuş, ancak kısa sürede örgütlü bir harekete dönüşmüştür. Söz konusu dönemde ağır koşullar altında yaşam savaşı veren işçi sınıfının hareketleri, “Endüstri Devriminin, işçi sınıfının yaşama ve çalışma koşulları üzerinde yarattığı ağır yıkımlara ve anamalcılığın emeği sömürme olgusuna karşı bir tepki olarak, mesleki, ekonomik ve siyasal hareketler olmak üzere başlıca üç doğrultuda gelişmiştir.” (Güven, 1995:60) Mesleki hareketler sendikacılık, ekonomik hareketler kooperatifçilik, siyasal hareketler de siyasal alanda örgütlenme-işbirliği şeklindedir. “Sendikalar, ilk planda işçi ve işveren arasındaki çıkar farklılığından kaynaklanan iktisadi ilişkilerde işçi haklarını özel olarak işyerlerinde, genel olarak da toplumda korumak ve geliştirmek için kurulmuşlardır.” (Benli, 1997:8; Poole, 1984:6-14)

Sendikaların ortaya çıkması ile çalışma ilişkileri düzeninde de farklı bir yapı ortaya çıkmış, ilk kez emeğin örgütlü bir şekilde yer aldığı bir çalışma ilişkileri düzeninden söz edebilir hale gelmiştir. Bu dönemden itibaren çalışma ilişkilerinin gelişiminin genel olarak devletin sermayeye müdahale etmediği dönem, devletin toplumsal patlamaları önleyebilmek için düzenleme yapmak zorunda olduğu dönem, toplu ilişkiler dönemi ve nihayet emek açısından kazanımların kaybedilmeye başlandığı; içinde bulunduğumuz zamanda da bu kaybedişlerin sürdüğü küreselleşme dönemi.

Çalışma ilişkileri düzeni ile ilgili bu dönemlerden ilki yaygın olarak devlet müdahalesinin olmadığı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Örneğin Tokol’a göre (2001:7) bu ilk dönem “devlet müdahalesinin olmadığı, işçi işveren ilişkilerinin bireysel sözleşmeler çerçevesinde belirginleştiği, iş piyasasının basit olarak genel arz ve talep dengeleri içinde çalıştığı endüstrileşmenin başlangıç safhasıdır”. Bu değerlendirme, “devlet

müdahalesinin kime yönelik olarak olmadığını” sormayı gerektirmektedir. Uçkan ve Kağnıcıoğlu’nun (2008:84) aynı döneme ilişkin değerlendirmeleri de aynı soruyu sormayı gerektirmektedir: “Bu döneme hakim olan liberalizm düşüncesi, son derece kötü olan çalışma hayatına devletin müdahalesini engellemiş ve her türlü örgütlenmeyi yasaklamıştır”. Gerçekten, her türlü örgütlenmeyi yasaklamak müdahale değilse, devletin müdahalesinden anlaşılması gereken nedir? Tokol’un döneme ilişkin değerlendirmelerinin devamı aslında çalışma ilişkileri düzenine ilişkin çalışma yapanların da egemen yaklaşımın hegemonyasından kaçınmadığını gösteren çelişkileri içermektedir:

“Bu dönemin hukuki ve ekonomik düzenine Fransız Devrimi’nin temel düşünceleri egemen olmuş, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nde yer alan özgürlük, eşitlik ilkeleri döneme damgasını vurmuştur. İlkelerin hukuki ve ekonomik sisteme yansımaları ise tam bir akit serbestliği içinde her türlü devlet müdahalesinden uzak bireyci ve serbest rekabet ilkelerine dayalı liberalizm şeklinde olmuştur. Liberal düzende devletin toplumda insanlar arasında güvenliği ve düzeni sağlamaktan öteye gitmemesi, birey ile devlet arasında yer alan tüm ekonomik ve sosyal örgütlerin ortadan kaldırılması öngörülmüştür. Bu düşünce işçi işveren ilişkilerine önemli etki yapmış, kişilerin kendi haklarını en iyi kendilerinin savunacakları düşüncesinden hareketle bireysel akit sistemi benimsenmiş, her türlü örgütlenme hoş karşılanmamış, yasaklanmıştır.” (Tokol, 2001: 7)

Hem özgürlük ve eşitlikten, devlet müdahalesi olmamasından bahsetmek hem de her türlü örgütlenmenin hoş görülmemesi ve yasaklanmasından bahsedip bu durumu devletin müdahale etmemesi diye değerlendirmek nasıl açıklanmalıdır?

İkinci dönem, genel olarak devletin çalışma ilişkilerine müdahale etmeye başladığı dönem olarak değerlendirilmektedir. Gerçekte bu dönemde ilk kez emeğin örgütlü hareketinin, sınıf bilincine sahip olmakla egemenliği ellerinde bulunduranlara karşı bir etkide bulunabileceği-bulunduğu görülmektedir. Bu, iktidarı elinde bulunduranlara karşı “güç”ün etkisi olarak değerlendirilebilir. Koray’a göre (2008: 80-81) bu gelişmelerde siyasal demokrasinin gelişmesi ve sınıf mücadeleleri etkili olmuş ve devlet sosyal sorunlara daha duyarlı hale gelmiştir.

İşçilerden gelen tepkiler, doktriner kaynaklardan gelen direnmeler, dini ve insani düşünceler, büyük sefalet nedeni ile ortaya çıkan salgın hastalıklar, endüstri kesimindeki işçilerin ülkenin askeri gücünü etkileyecek kadar güçsüz oluşu devletin sosyal sorunlara daha fazla uzak kalmasını engellemiştir. Ayrıca kapitalist sistemin en büyük zaafını oluşturan, belirli aralıklarla gündeme gelen ekonomik krizler, siyasi alanda sağlanan gelişmeler, siyasi haklardan yararlanma olanağının genişletilmesi sonucu işçilerin siyasi alanda ağırlıklarını koymaya başlamaları devleti ekonomik ve

sosyal alana müdahaleye zorlamıştır. Bunun sonucunda belirli konu ve koşullarla ilgili olmak üzere çalışanları koruyucu hukuk kuralları oluşturulmuş, örgütlenme yasağı kaldırılmıştır.” (Tokol, 2001: 8)

Toplumsal hayatın çöküntüye uğramasıyla devletin sistemin dışında kalamayacağını anlaşıldığı bu dönemde devlet, asgari çalışma koşullarını belirleyerek müdahaleci bir yapıya bürünmüştür. Bu dönemde devlet, çalışanların kendi haklarını geliştirebilecekleri sendikal hakları tanıyarak toplu ilişkilerin ağırlık taşıdığı yeni bir dönemin alt yapısını oluşturmuştur. Bu dönemde devlet, çalışanların kendi haklarını geliştirebilecekleri sendikal hakları tanıyarak toplu ilişkilerin ağırlık taşıdığı yeni bir dönemin alt yapısını oluşturmuştur. (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:84)

Devletin bireysel ve toplu ilişkilere müdahalesinin söz konusu olduğu bu ikinci dönemi örgütlenme haklarının yaygınlık kazanmasıyla ulaşılan toplu ilişkiler dönemi izlemiştir. (Tokol, 2001:8) Sendikalar toplu pazarlık ve grev hakkının genişlemesiyle altın dönemlerini yaşamışlar, ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesinde taraf olarak kabul edilmişlerdir. (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:84) Bu dönemde devlet karışımçı rolünü artırarak sosyal devlet anlayışına ulaşmış; önce çalışanları koruyucu önlemler getiren bireysel iş hukuku daha sonra işçilerin örgütlenme ve toplu pazarlık haklarını güvenceye alan toplu iş hukuku yaratılmıştır. (Tokol, 2001:8) Bu dönemde örgütlenme ve toplu pazarlık haklarının endüstri kesiminin dışına taşarak yaygınlık kazanması, örgütlerin çalışma hayatı dışında da güçlenmesini sağlamıştır. (Tokol, 2001:9)

Endüstri ilişkilerinde devletin hakemlik rolüyle çalışanların ve onları temsil eden örgütlerin önekilere kıyasla altın çağını yaşadığı bu dönemi yalnızca çalışma ilişkileri düzenine bakarak açıklamaya çalışmak doğru değildir. Sözkonusu dönemde sosyal devlet anlayışının egemen olmasında iki blokta kümelenen devletlerin politik çıkarları da önemli bir etken olmuştur. Bu dönem uzun sürmemiş; Doğu Bloku'nun çözülmesinin ardından sermayenin müthiş örgütlenme yeteneğiyle devleti de doktriner kaynakları da etkilemesi ve çalışanlarla onların örgütlerini de karşı taraf anlayışının dışına çekip kendi çıkarları doğrultusunda bir bakış açısına ikna etmeye başladığı son döneme girilmiştir.

“1970’li yıllarda devletin ekonomik ve sosyal yönden ağırlıklı olduğu ekonomilerde yaşanan krizler yeni arayışlara neden olmuş, bu krizlerin sorumlularından biri olarak görülen sendikalar, tekrar güç kaybetmeye başlamışlardır. Neoliberal dönemde devlet sendikalara ve çalışanlara yaklaşımını değiştirmiş daha katı bir tutum izlemiştir. Günümüze kadar devam eden süreçte sendikalar, farklı bir kimlikle ayakta kalmaya çalışmaktadır” (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:84).

“Bu değişimlerin etkisi ülkelere göre farklılık göstermekle birlikte devletin ve sosyal tarafların rollerinde geçmiş dönemlerden farklılıklar görülmektedir. Örneğin

İngiltere’de devletin ve ABD’de işverenlerin etkisiyle neoliberal çerçevede sendikasılaştırma ve toplu pazarlığın ademi merkezileşmesine gidilmekte, bu ülkelerde insan kaynakları uygulamaları ön plana çıkarılarak sendikaların işlevlerini üstlenmesine çalışılmaktadır. Son yıllarda sendikalarda güç kaybı, toplu pazarlık sisteminde değişme, korporatist yapılarda zayıflama ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmeler içinde üç genel eğilimin varlığından söz edilmektedir. Bunların ilki, endüstri ilişkilerini düzenleyen normların deregülasyonu ile çalışma koşullarının esnekleştirilerek sistemin ekonomik değişmelere daha çabuk uyum sağlamasına olanak verilmesidir. İkincisi devletin endüstri ilişkilerine müdahalesinin nitelik değiştirmesidir. Üçüncüsü pazarlık güçleri azalan sendikaların daha savunmacı bir konuma çekilmesi, buna karşılık işverenlerin daha aktif olmalarıdır.” (Tokol, 2001:9-10)

Çalışma ilişkileri düzeninde mevcut koşulları değerlendiren Selamoğlu (1995:33) işverenin pazarlık gücündeki artış, işçilerin sendikalaşma oranındaki düşüş ve devletin işçi lehine müdahale işlevinin ortadan kalkmasının altını çizmektedir. 1970’li yılların sonundan itibaren devletin uzlaştırıcı ve müdahaleci işlevini terk etmesiyle üçlü yapıdaki işbirliği temeline dayanan korporatist modelin önemini yitirmeye başladığını kaydeden Selamoğlu’na göre 1980 sonrasında, çalışma ilişkileri düzeninde işbirliği anlayışı üçlü yapıdan uzaklaşarak, işçi-işveren arasında ve işyeri düzeyinde ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Enformasyon toplumu söyleminin temsilcilerinden Drucker, bu süreçte sendikalara düşen rolü de kendi bakış açısıyla vermektedir. Drucker’a göre (Tınar, 2000:895), bu olgu karşısında sendikaların önünde üç seçim yolu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, işçi sendikalarının gelişmeleri hiçbir şey yapmadan seyredip giderek yok olmaları, ikincisi siyasi güç yoluyla şirket yönetimleri karşısında bazı yasal haklar elde ederek varlıklarını sürdürmeye çalışmaları, üçüncüsü ise, durup işlevleri üzerinde yeniden düşünmeleridir. Sendikaların kendilerini yeniden yaratmalarını sağlayacak son seçenek, sendikaların toplumun insan potansiyeli ve insan kaynağının en iyi şekilde değerlendirilmesiyle ilgilenmelerini gerekli kılmaktadır. Buna göre sendika, yönetimin yanlışları, keyfi davranışları ve gücünü kötüye kullanımı karşısında çalışanların temsilcisi olma rolünü yine koruyacaktır. “Bu, düşmanca bir ilişki olmayacak ve İskandinavya’daki Ombudsman’ın ilişkisine benzeyecektir. Verimlilik ve kalite konusunda, ticari teşebbüsün rekabet gücünün sürdürülmesi konusunda yönetimle birlikte çalışacak, böylece de üyelerinin işlerini ve gelirlerini korumuş olacaktır.”

İçinde yaşadığımız süreç, yönetenlerle yönetilenler arasındaki en önemli farkın yönetenlerin örgütlenmedeki müthiş becerisi olduğu yolundaki değerlendirmeyi bir kez daha ve altını çizerek haklı çıkarmaktadır. Gerçekten yönetenlerin çıkarlarını korumaya yönelik düzenlemeleri haklılaştırmada bilim çevrelerinin de desteğini almayı başarmaları bu söylemin haklılığını bir kez daha göstermektedir. Bilim çevreleri üretim aşamasındaki ve çalışma şekillerindeki farklılaşmaları, sermayenin sınıraşan hareketliliğini, ekonomik yaşamdaki tüm gelişmeleri işçi, sendika ve toplu pazarlıkta sermaye lehine dönüşümler için haklı mazeretler olarak öne süren bir yaklaşımı benimseyerek sermayeye destek vermektedirler. İşçiler, çalışma şekillerindeki ve niteliklerindeki farklılıklar öne sürülerek ayrıma tabi tutulmakta, biri için uygun olanın diğerleri için uygun olmayacağı öne sürülerek sınıf bilincinin yok olmasına destek verilmektedir. Bu çerçevede içinde sendikalara düşenin de sermaye ve yönetimin işine yardımcı olacak faaliyetleri rol olarak benimsemesi olduğu söylenmektedir.

Tınar'a göre (2000), sendikaların ve geleneksel yaklaşımlarının değişmesi gerektiği yönündeki görüşlerin, sadece bilim dünyasından değil, sendika çevrelerinden de gelmesi, konunun ciddiyeti ve öneminin bir işareti olarak görülebilir. Örneğin;

“Almanya’daki Madencilik, Kimya ve Enerji İşkolu Sendikası Başkanı Hubertus Schmoldt, giderek karmaşıklaşan çalışma yaşamında, çözümler geliştirmekte yetersiz kaldıklarını kabul etmekte ve eğer sendikalar daha açık ve değişime hazır olamazlarsa, gelecekte sorunların büyüyeceğini vurgulamaktadır. Türkiye’de de örneğin HAK-İŞ Genel Eğitim Sekreteri Yusuf Engin, insan kaynakları politikaları ve sendikal ilişkilerin birlikte geliştirilmeleri gereğine işaret ederek “sendikaların da değişen insan kaynakları yönetim sisteminde etkin olarak yerlerini almaları” gerektiğini ifade etmektedir. TOLEYİS Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Uzmanı Sayım Yorgun da, sendikaların küresel koşullara uyumunu, yeni ihtiyaçlara göre yapılanarak, yeni stratejiler uygulamalarını zorunlu görmektedir. İnsan Kaynakları konusunun Endüstri İlişkileri konusunda söz sahibi kuruluşların gündeminde giderek daha çok yer alması da, bu alanda yaşanan dönüşümü ortaya koymaktadır. Avrupa İşverenler Örgütü’nün 1993’teki yıllık toplantısını “İnsan Kaynakları Yönetimi” konusuna ayırması¹¹, Uluslararası Endüstri İlişkileri Derneği’nin 1995’teki 10. Dünya Kongresi’nde, dernek başkanının açış konuşmasında Endüstri İlişkileri araştırmalarında bir rönesansın yapılması gereğinden söz etmesi, derneğin 1998’de gerçekleştirdiği 11. Kongre’de ise “Gelişen Rekabet ve Sosyal Adalet” konusunu ele alması¹² ve nihayet 2000 yılındaki 12. Kongre’nin ana konusunun “Küresel Entegrasyon ve 21. Yüzyılda Endüstri İlişkileri ile İnsan Kaynakları Yönetimi’nin Geleceği” olarak belirlenmesi bu alandaki arayış ve eğilimlerin yönünü göstermektedir.”

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 1999 yılındaki Uluslararası Çalışma Konferansı’nda sunulan “İnsana Yakışır İş” başlıklı Genel Direktörün Raporu’nda da üç ilginç saptama

dikkat çekicidir, özellikle sendikaların varlığının insan kaynakları yönetimine destek vereceğine dair kabulü ifade eden üçüncü madde:

- “Ekonomik liberalleşme politikaları, devlet, işçi ve işveren arasındaki ilişkileri değiştirmiştir. Bugün ekonomik sonuçları, sosyal taraflar arasındaki uzlaşmadan, yasal düzenlemelerden ya da devlet müdahalelerinden çok, piyasa güçleri etkilemektedir.”

- “Değişen üretim sistemleri bağlamında, eğitimin gerek ekonomik, gerekse sosyal hedefler açısından taşıdığı merkezi önem giderek daha fazla kabul edilmektedir. Hiçbir toplum, halk yeterli bilgi ve becerilere sahip değilse, bu küreselleşmiş ortamda başarı kazanamaz.”

- “Dünyanın çeşitli bölgelerinden derlenen kanıtlar, sendikaların varlığının, insan kaynakları yönetiminde yeni tekniklerin uygulanmasını kolaylaştırabileceğini göstermektedir.”

2.6. Çalışma İlişkileri Düzenine Yönelik Kuram ve Yaklaşımlar

Çalışma ilişkileri düzenine yönelik başlıca yaklaşımlar Webb’lerin klasik yaklaşımı, sistem yaklaşımı, çoğulculuk yaklaşımı, ve Marksist yaklaşımdır.

2.6.1. Klasik Yaklaşım

Çalışma ilişkileri konusunda ilk kapsamlı yaklaşımın İngiliz Sydney ve Beatrice Webb’e ait olduğu kabul edilir. Klasik kuram olarak da adlandırılan Webb’lerin çalışmaları üç konuda yoğunlaşmaktadır:

- Sendikalaşma hakkı,
- Toplu pazarlık,
- Çalışma hayatı ile ilgili yasal düzenlemeler.

Toplu pazarlık kavramını ilk kez ortaya atan Webb çifti işçi sendikalarının temel amacının ücretlilerin iktisadi çıkarlarını korumak ve geliştirmek olduğunu kaydetmişlerdir (Ekin, 1979:105; Zaim, 1972). Onlara göre sendikaların bu amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için iki süreç söz konusudur: toplu pazarlık süreci ve yasal düzenleme süreci. Toplu pazarlıkla ücretler ve çalışma koşullarında standartlar belirlenecektir. Çalışma ilişkileri konusunda özellikle çalışanların tamamını ilgilendiren standartların oluşturulmasında ise yasal düzenleme süreci öne çıkmaktadır.

Webb'ler sendikaların tarihini ve işlevlerini araştıran ilk çalışmalarının ardından 1897'de yayınladıkları Endüstriyel Demokrasi isimli kitaplarında sendikaların siyasi faaliyetleri ile yasal düzenlemelerin endüstriyel demokrasi üzerindeki etkisine değinmişlerdir (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:45). Web'lere göre (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2002:45; Koray, 1992) “demokrasi nasıl siyasal alanda bireysel özgürlük ve eşitlikleri yerleştirmişse endüstriyel demokrasi de endüstride çalışanlara aynı nitelikte haklar ve özgürlükler sağlayacaktır.

“İngiliz sendikacılığının siyasal eyleminin ideolojik temelini sağlamakta en önde gelen yeri işgal eden Fabian Cemiyeti'nin” en etkili isimlerinden olan Webb'ler (Işıklı, 2005:159-160) kapitalist düzenin önüne geçecek tedbirlerin kooperatifleşme ile sağlanacağını savunmuşlardır. Onlara göre demokrasi kar elde eden zümre ve tröstler ile kooperatiflerin, yerel idarelerin ve hükümet dairelerinin ücretli memurlarını bir arada bulunduracak yönde gelişim gösterecektir.

Webb'lere göre (Yıldırım, 2007:25); sınıflar arasındaki mücadelenin ortaya çıkardığı sorunları çözenin yolu kapitalist sistem içindeki reformlardan geçmektedir. Sınıf çatışması ne şiddetle ne de karşı tarafı yok etmekle önlenemez. İşçi hareketinin sosyal reformu amaçlayan daha geniş bir toplumsal hareketin parçası olduğunu kaydeden Webb'ler bu hareketin siyasal hareketteki yerini endüstriyel demokrasiyi yaygınlaştırmak olarak sınırlandırmışlardır.

2.6.2. Sistem Yaklaşımı

Sistem yaklaşımı sosyal bilimlerden önce doğa bilimlerinde özellikle biyolojide etkili biçimde kullanılmıştır. Bilimde çeşitli parçalar ya da birimler arasındaki etkileşimi ve ilişkiyi anlamak için kullanılan sistem çeşitli ögeler arasındaki yapılaşmış ilişkileri gösterir (Marshall, 1999:660). Bir sistem birbirleri ile karşılıklı iç bağımlılıkları olan ögelerin bir amaca dönük olarak oluşturduğu bir bütündür ve bu bütün içindeki her öge birbirleriyle karşılıklı etkileşim içindedir.

Toplumsal sistem kavramı Herbert Spencer, Vilfredo Pareto gibi yazarlarca geliştirilmiş, modern kullanımına asıl damgasını vuran Pareto'dan esinlenen Handerson'un toplum felsefesi ile biyolog Walter B. Cannon olmuştur. Yapısal işlevselcilik kuramının gelişimi çerçevesinde sistemler kuramının geliştirilmesiyle en çok ilişkilendirilen isim sosyolog

Parsons'dur (Marshall, 1999:660). Sistem kavramını çalışma ilişkilerinde ilk kez kullananlar (Yıldırım, 1997:91) Norgren (İsveç toplu pazarlık sistemi), Galenson (Danimarka çalışma ilişkileri sistemi, 1952), Allan Flanders ve Hugh Clegg (Büyük Britanya'da Endüstri İlişkileri Sistemi, 1954) olmuştur. Kavramın çalışma ilişkileri içinde edildiği yerde en çok John Dunlop'un Endüstri İlişkileri Sistemi Teorisi (1958) etkili olmuştur.

Dunlop endüstri ilişkileri sisteminin kritik değişkenleri ve ilişkileri inceleyen, tarihi araştırma ve istatistikler için önermeler geliştiren bir soyutlama olduğunu iddia etmiştir. Buna göre bir toplum bütün bir sosyal sistemdir. Bir sosyal sistem olarak toplum, hem birbirleriyle hem sistemin bütünüyle karşılıklı ilişkilerde bulunan endüstri ilişkileri, iktisadi ve siyasi alt sistemlerden oluşur (Yıldırım, 1997:94). Dunlop'a göre (Yıldırım, 1997:75) endüstriyel ilişkiler sistemi toplumun ekonomik sisteminin bir alt seti değil, ekonomik ve siyasal alt sistemlerle de etkileşen ayrı bir alt sistemdir. Sistemin aktörleri, bağlamları ve hepsini bir arada tutan bir ideolojisi vardır. Bunlar sistemin bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır. Dunlop sistemin aktörlerinin işveren, işçi ve devletle bunların temsilcilerinden oluştuğunu belirtmektedir. Sistemin çevresel bağlamları ise teknoloji ve aktörler üzerindeki bütçe sınırlamalarıyla, toplumdaki güç dağılımı ve ilişkisidir. Aktörlerin davranışlarını sınırlandıran bir kurallar seti vardır. Yönetim kararları, sendikaların düzenlemeleri, yasalar, toplu sözleşmeler ve işyeri geleneklerinin oluşturduğu bu kurallar endüstri ilişkileri alt sisteminin temel sorunudur. Kurallar sadece ücret konusunu değil, disiplin sorunlarını, çalışma yöntemlerini, işçi ve işverenlerin karşılıklı hak ve sorumluluklarını da kapsar. Bu kurallar seti endüstri ilişkileri sisteminin bağımlı değişkenleridir.

2.6.3. Çoğulculuk Yaklaşımı

Çalışma ilişkilerinde çoğulculuk yaklaşımı siyaset bilimindeki çoğulculuk yaklaşımları ile sistem yaklaşımının birleşiminden üretilmiştir. Siyaset biliminde çoğulculuk ABD'de ağırlıklı olarak siyasal iktidarın rekabet halindeki çıkar grupları arasında dağıtılması ekseninde ele alınmıştır. İngiltere'deki çoğulcu yaklaşımda ise (Marshall, 1999:122) egemen gücün devlette yoğunlaştığı anarşist gelenek dışında tüm diğer siyaset kurumları tarafından kabul edilmektedir ve bu gücü ele geçirmek için mücadele etmeye gerek yoktur; bu gün kendi kendini yöneten birlikler arasında dağıtılması yeterlidir.

Çoğulculuğu savunan siyasal bilimcilerine göre toplumda rekabet halinde olan çeşitli çıkar grupları vardır. Devlet bu düzende hakemlik rolü üstlenmektedir. Çalışma ilişkilerindeki çoğulculuk yaklaşımında bu yapının aynı zamanda mikro düzeyde (işletmeler düzeyinde) de olduğu kabul edilir (Yıldırım, 2007:31).

Endüstri ilişkilerinde çoğulcu yaklaşımda (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2002:52) toplum nasıl devlet tarafından dengede tutulan farklı çıkar gruplarının bir kapsamı olarak algılanıyorsa, işletmeler de yönetim tarafından denge tutulan bir topluluk olarak görülmektedir. Bu dengeyi sağlamak için yönetim diğer aktörlerle birlikte çalışma hayatını düzenleyecek kurallar oluşturmaya çalışmaktadır.

Çoğulcu yaklaşımın önde gelen isimlerinden Flanders, endüstri ilişkilerinin konusunun belirlenmiş ve düzenlenmiş kurumsal ilişkileri içerdiğini, kurumlaşmamış ilişkilerin endüstri ilişkileri sisteminin dışında kaldığını kabul etmektedir. Flanders'in de etkisiyle kurumsal yaklaşım olarak da adlandırılan çoğulculara göre (Yıldırım, 2007:32) aslolan hükümet müdahalesi olmadan sosyal bütünleşmenin korunmasıdır. Toplumda değişik çıkarların bulunması kaçınılmazdır ancak sistem içindeki taraflar çatışan çıkarlarına rağmen sistemin çökmemesi için belli ortak noktalarda buluşmalıdırlar.

Çoğulcular (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2002:53; Farnham, Pimlott, 1990), işyerlerinde farklı çıkar grupları arasında (işçi-işveren) meydana gelebilecek çatışmaları endüstri ilişkilerinin en temel özelliği olarak görmüşlerdir. Bu çatışmaları önlemede ve bütünleştirmede düzenleme ve kural koyma süreci olarak da kabul edilen toplu pazarlık en önemli role sahiptir. Onlara göre çatışma “yalnızca kaçınılmaz değil; aynı zamanda toplu pazarlığın, uzlaşmanın ve arabuluculuğun mekanizmalarından biri olarak gereklidir. Toplu pazarlık ise yalnızca pazarlığın bireyselden toplu hale dönüşmesi değildir. Bireysel pazarlık ekonomik bir süreçken toplu pazarlık güç ilişkisine dayanması nedeniyle aynı zamanda siyasi bir süreçtir. Toplu pazarlık çalışma koşullarının belirlenmesi nedeniyle sendikaları güçlü kılarken işverenin gücü ve otoritesine ise sınır getirebilmektedir.

Flanders'e göre (Yıldırım, 1997:107) dengeli endüstri ilişkileri olabilmesi için, taraflar arasındaki güç dengesinin en azından birbirine yakın olması gerekmektedir. İşçiler tek bir grup veya sınıf olarak değil, farklı sektörel çıkarları olan çeşitli alt gruplara bağlı olarak görülmektedir. Çoğulcuların diğer önemli isimlerinden Clegg ise toplu pazarlığın güç

dengesiyle ilişkisini reddetmektedir. Endüstri ilişkilerinde güç dengesi kavramının pek fazla değeri olmadığını, pazarlık gücünü ölçmenin çok zor olduğunu kabul eder. Kurumlaşmış ilişkiler yerine iş düzenlenmesini endüstri ilişkilerinin ilgi alanı olarak görür.

Çoğulcular çatışmaların çözümlenmesi ve dengede “ahlakı” da önemli bir unsur olarak ele almışlardır. Çoğulcu yaklaşımın önemli temsilcilerinden Fox, çoğulculuğu düzenli bir şekilde işletme bazında endüstri ilişkilerine uyarlamıştır (Yıldırım, 1997: 121). Endüstri ilişkileri açısından değerlendirildiğinde işçilerin yönetime katılması çoğulcu niteliğe sahip koşullarda geçerli olmaktadır. Fox çoğulculuğu (Seçer, 2009:25), “karşılıklı çıkarların iki taraftan birinin diğerine zarar vermeme prensibine dayalı olduğu ve karşılıklı ödünler vererek uzlaşmaya varılan pazarlıklar aracılığıyla dengede tutulduğu ve bunun da hem yasal hem de cazip bulunduğu bir yaklaşım” olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda işçilerin yönetime katılması ile ilgili uygulamaların çoğulcu koşulları yansıttığı belirtilmektedir. Yönetime katılma uygulamalarının da işçiyle işveren arasında denge sağlanmasını hedeflediği ve en önemli uygulamalarından birinin toplu pazarlık kurumu olduğu görülmektedir. Buna göre toplu pazarlığın, devlet tarafından düzenlenen kurallara uygun olarak işlemediği, tarafların birbirlerine ödünler vererek uzlaşmaya varmalarını sağladığı ifade edilmektedir.

2.6.4. Marksist Yaklaşım

Marksist Kuram, endüstri ilişkilerini açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiş bir kuram değildir. Marksizm, kapitalist toplum içinde endüstri ilişkilerinin analizine yönelik uygulamaları da içeren, toplumun ve sosyal değişimin genel bir kuramıdır (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:45; Farnham-Pimlott, 1990). Marksizm kendisini "bilimsel sosyalizm" olarak adlandırmıştır. Marksizmin oluşumuna en büyük katkılardan birisini yapmış olan Engels, Feuerbach'ın düşüncesini paylaşarak "İnsan sarayda başka, kulübede başka düşünür" demektedir. Yani tüm düşünceler ve inanç sistemleri, hep doğdukları koşulların ürünüdür. Maddesel koşullar ve fizik çevre, toplumsal gelişmelerde belirleyicidir (Kışlalı, 1995:89).

Marx'a göre (Kışlalı, 1995:89-90); teknolojideki gelişmelerin yarattığı işbölümü, üretimi kolektif bir çalışmanın ürünü yapmıştır. Oysa üretim kolektif iken, üretim araçlarının

mülkiyetinin özel oluşu bir çelişkidir. Özel mülkiyete dayalı üstyapı kurumları ile altyapı arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. İşçi yarattığı değerden az pay aldığı için, yarattığı ürünü satın alamayacak demektir. Yarattığı ürün ona yabancılaşacak, yarattığı artı-değer işverenin elinde giderek onu ezen bir güce dönüşecektir. Kapitalist toplumun yaratacağı bunalımlar bu kadarla bitmemektedir. Servetin giderek belirli ellerde toplanması, üretim araçları üzerinde bir tekelin oluşması kaçınılmazdır. Çünkü rekabete dayalı bir ekonomik yaşamda güçlü güçsüzü ezer ve küçük sermayeye dayalı işletmeler, büyüklerin karşısında giderek yok olurlar. Sermayenin ve üretim araçlarının belirli ellerde toplanması hızlanırken, "ara tabakalar" erir ve toplumun büyük çoğunluğu proleterleşir, yaşamını sürdürmek için kol gücünden başka bir şeyi kalmayanlar kesimine kayar. Bu kutuplaşma süreci içinde, emekçi toplum kesimlerinin giderek yoksullaşması da kaçınılmazdır. Çünkü çığ gibi büyüyen işsizler ordusu, aynı işi daha ucuza yapmaya hazır kitleler demektir. Böylece ücretler de boğaz tokluğu düzeyine kadar inecektir. Bir yanda küçük, ama çok varlıklı bir azınlık, öte yanda çok büyük, ama çok yoksul bir çoğunluk oluşacaktır. Üretim araçlarına sahip bulunan küçük azınlık, büyük çoğunluğu sömüren "egemen sınıfı" oluşturur.

Devlet (Kışlalı, 1995:89-90); bu egemen sınıfın elindeki basit bir araçtan başka bir şey değildir. Toplumun ve siyasal rejimin tüm kurumları, bu egemenliğin devamını sağlamaya, yani egemen sınıfın ayrıcalıklarım korumaya yöneliktir. Aile, din, ahlak, hukuk, egemen ideoloji vb. hep bu egemenliğin sürmesini güvence altına alan üst yapı kurumlarıdır. Siyasal iktidar, ekonomik iktidarın yansımasından başka bir şey olamaz. Devletin hakemliği -yani yansızlığı- ancak geçiş dönemlerinde, eski egemen sınıf gücünü yitirirken, yeni üretim biçiminin güçlendirdiği sınıfın da henüz egemenliğini kabul ettirecek düzeye ulaşmadığı ortamlarda söz konusudur .

Marksizme göre (Kışlalı, 1995:89-90), kapitalist sınıfın egemenliğinden en çok zarar gören toplum kesimini işçi sınıfı oluşturur. Çünkü kapitalist sınıf işçi sınıfının emeği ile oluşan ekonomik olanakları, bizzat işçi sınıfını ezmek ve kendi egemenliğini sürdürmek için kullanır. Bu nedenle de, kapitalist toplum düzenini yıkacak olan temel güç "proleterya", yani işçi sınıfıdır. Bu, işçi sınıfının savaşımının bilinçsiz olan, kendiliğinden ortaya çıkan aşamasıdır. Başka bir deyişle, bu aşamada işçi sınıfı, ancak "kendiliğinden" bir sınıftır. Bilinçlendikçe "kendisi için" sınıfa dönüşecektir. Eskiye ve yeni koşullara

yanıt vermeyen bir üretim biçiminin değişmesi kendiliğinden olmaz. Eğer var olan "nesnel" koşullara, "öznel" koşul demek olan bilinç öğesi eklenmezse, ortaya çıkan toplumsal patlama, düzenin sonunu değil, ancak biçim değiştirmesini sağlar. Marksizm açasından, bilinçlenmenin önemli bir öğesini "ideoloji" oluşturur. Marx, egemen sınıfın ideolojisinin tüm toplumu etkilediğini ve diğer toplum kesimlerinde bir sınıf bilincinin oluşumunu zorlaştırdığını öne sürüyordu. Bu noktadan hareket eden Lenin de, işçi sınıfının -kendi başına bırakılması durumunda- gerçek bir sınıf bilincine ulaşamayacağını, bu bilincin ona dışarıdan götürülmesi gerektiğini savunduğu "Ne Yapmalı?" adlı kitabında şöyle demiştir:

"Bütün ölkelerin tarihinin bize gösterdiği bir gerçek var. İşçi sınıfı yalnız kendi gücüne dayanırsa, ancak tradeunionist bir bilince, yani sendikalar halinde örgütlenmek, işverenlere karşı savaşım vermek, işçilerin yararına bazı yasaların çıkmasını hükümetten istemek gerektiği inancına varabilir... İşçi hareketinin kendiliğinden gelişmesi, onu ancak burjuva ideolojisine yamanmaya götürür... İşçiye sınıf bilinci ancak dışarıdan, yani ekonomik savaşımın dışından, işçi-işveren ilişkilerinin oluşturduğu ortamın dışından götürülebilir." (Kışlalı, 1995:90)

Çalışma ilişkilerinde Marksist kuram, Allen, Vidal ve Hyman tarafından endüstri ilişkilerine uyarlanmıştır. Marksist yaklaşıma göre (Yıldırım, 2007:34-35; Hyman, 1975:4) endüstri ilişkileri üretimin sosyal ilişkilerinden türer ve kendisi kapalı bir sistemmiş gibi toplumsal yapıdan soyutlanamaz. Marksist analiz bütünlük, değişme, tezat ve pratik gibi unsurlardan oluşmaktadır. Bütünlük sosyal olguların hepsinin birbiriyle bağlantılı olduğunu ve hiçbir alanının izole edilerek incelenemeyeceğini ifade etmektedir. Sistem analizinden farklı olarak Marksistler endüstri ilişkilerinin siyasal ekonomisini incelemişlerdir. Bu endüstri ilişkilerinin iktisadi ve siyasi alanlardan ayrı olmadığı, aksine onlarla bütünlüşmiş olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla üretimin sosyal ilişkilerini, yani toplumdaki iktisadi faaliyetlerin nasıl organize edildiğini çözümlenmeye çalışmışlardır. Marksist endüstri ilişkileri yaklaşımları istikrar ve denge yerine, değişme ve tezadı vurgulamaktadır. Buna göre sosyal ilişkiler farklı grupların zıt çıkarlarını yansıtmaktadır ve bu zıtlıklar değişme için yeni fırsatlar sağlamaktadır.

Marksist yaklaşımda emek ile sermaye arasındaki piyasa ilişkisi endüstri ilişkilerinin önemli bir bölümünü oluşurmaktadır. Marksistler üretim araçları üzerinde kontrol ve mülkiyeti olmayan, emek gücünü iş piyasasında satmaya zorlayan ve bir yönetim ve kontrol hiyerarşisi emrinde çalışanları kapsayan işçi sınıfı tanımı içine beyaz yakalıları

da almaktadır. Marksist yaklaşımda son yıllarda sınıf mücadelesi ile iş mücadelesini ayrı gören çalışmalar da dikkat çekmektedir (Yıldırım, 2007:36-37; Beynon 1984):

“Yakın zamanlara kadar Marksist analiz sadece işçilerin ve sendikaların yaptığı direnişleri ve grevleri sınıf bilinci kavramı içinde incelemeye önem verirdi. Gerçekleştirilen eylemler ve grevler sınıf bilincinin bir yansıması olarak görülür adeta kutsallaştırılırdı. Ancak bazı Marksist araştırmacılar işçi militanlığını sınıf mücadelesi olarak değil, iş mücadelesi olarak değerlendirmişlerdir. Örneğin beş yıl süreyle İngiltere'nin Liverpool kentindeki Ford fabrikası işçilerinin günlük yaşamlarını, ilişkilerini ve mücadelelerini inceleyen Huw Beynon bu işçilerin mücadelelerinin sınıf bilinci değil, “fabrika bilinci”ni yansıttığını öne sürmüştür. Beynon fabrika bilincini işçilerle işverenler arasındaki çatışmanın fabrika içiyle sınırlı kalması, fabrika kapısından öteye gidememesi olarak tanımlamıştır. Böyle olunca işçilerden toplumsal özgürlüğü sağlamalarını beklemek bir hayalden ibaret kalacaktır”

2.7. Çalışma İlişkilerinde Güç ve Çatışma

Çıkarlar, amaçlar, değerler ve/veya inançlar üzerinden verilen mücadeleyi anlatan çatışma kavramı (Şahin, 2013:33), en az iki taraf arasındaki algılanmış, çatışan ve kesişen amaçlar üzerinde gerçekleşmiş, dışa vurmuş ve her zaman şiddet içermesi gerekmeyen mücadele türü olarak da açıklanmaktadır. Toplumsal çatışma aynı zamanda, sinmiş, yaygınlaşmış olan kişiler, gruplar ya da uluslararası düzeyde, benzeşmeyen; ayrışan farklı değerler ve çıkarlar üzerindeki rekabeti temsil eden yapısal (ekonomik ilişkiler, iktidar mücadelesi, kültürel baskınlık ve kimliğin tanınması gibi) ve psikolojik (değer uyumsuzluğu, önyargılar) unsurların da etkisiyle ortaya çıkan mücadeleleri ifade etmektedir.

Çatışma süreci genel olarak üç ön kabule dayalı olarak ele alınmaktadır (Aydınalp, 2010:190); bunların ilki, bütün insanların elde etmek için çabaladığı temel çıkarlarının varlığıdır. İkincisi, eşitsiz ve zorlayıcı bir gücün bulunmasıdır. Üçüncüsü ise değerlerin ve düşüncelerin toplumun genelinin kimlik ve hedeflerini tayin eden araçlar olmaktan ziyade farklı toplulukların kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kullandığı silahlar olduğuna dair ön kabuldür.

Çatışmanın kökeninde ekonomik, siyasal, kültürel ve statüden kaynaklanan çıkarlar ve gereksinimler üzerindeki eşitsizlikler ve ayrımcılıklarla fırsatlar, kaynaklar, iktidar ve çıkarlara ulaşma amaçları yer almaktadır. Çatışma kavramını açıklamaya yönelik çalışmalar (Şahin, 2013:35-36) genel hatlarıyla yapısal, biyolojik ve psikolojik unsurlara

dayanmasına göre üç ana kümede toplanmakta, yapısal çatışmalar da kendi içinde iki alt kümeye ayrılmaktadır; sosyolojik ve çıkarlar-ihyaçlarla ilgili çatışmalar. Çatışma, düşünce tarihi boyunca üzerinde durulan konulardan birini oluşturmasına karşın kavramı ilk kez sosyolojik bir çerçevede ele alıp irdeleyen Karl Marks olmuştur.

Marksist yaklaşıma göre sınıf çatışması emekle sermaye arasındaki güç eşitsizliğinin bir sonucudur. Toplumda ekonomik gücün dağılımı ve ekonomik güce sahip olma konusundaki eşitsizlikten kaynaklanan sınıf çatışması toplumsal değişimin bir kaynağıdır. Marksist yaklaşımda toplumsal ve siyasal değişimin itici gücü, toplumsal sınıflar arasındaki çatışmadır. Bu çatışmayı ise, üretim araçlarının üzerindeki özel mülkiyet ortaya çıkarmaktadır.

“Üretim araçlarının özel mülkiyeti rekabeti, rekabet büyük balığın küçük balığı yutmasını ve sonuçta tüm üretim araçlarının küçük bir varlıklı azınlığın elinde toplanmasını kaçınılmaz kılar. Küçük varlıklı azınlık, bu yoldan varlıksız bir çoğunluğun üretici gücünü sömürmüş olur. Böylece de, üretim ilişkileri giderek sınıf ilişkilerine dönüşür. Bu ilişkinin bir yanında sermayeye ve üretim araçlarına sahip bir sınıf, öteki yanında ise emeğinden başka satacak şeyi bulunmayan bir başka sınıf yer alır. Sömürülen sınıfların varlıklı sınıfları devirmek için verdikleri uğraş, tarihin itici gücüdür. Toplumsal değişme ve devrim bu itici gücün ürünüdür. Marksist kuramcılar, özellikle sanayi toplumu aşamasında, iki temel sınıf arasındaki çelişkilerin büyük bir açıklık kazandığını savunurlar. Sanayileşme, büyük ölçüde sermaye, makine ve insan gücünün bir araya gelmesini gerektirmiştir. Varlıklı sınıfın elinde biriken olanaklar ne kadar büyükse, fabrikalarda bir araya gelen işçilerin sayısı da o ölçüde büyüktür, iki sınıf arasındaki uzlaşmaz çatışma, kapitalist toplumda, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar belirgin duruma gelmiştir.” (Kışlalı, http://www.1001kitap.com/Guncel/Ahmet_Taner_Kislali/siyasal_sistemler/ss1_31b.html)

Marksist kuram, işçi sınıfına tarihsel bir işlev yüklemektedir. Buna göre kapitalist toplum düzenindeki rekabet, daha çok kâr edebilmek amacıyla işçileri sürekli yoksullaştırmaktadır. Aynı işi daha ucuza yapmaya hazır işsiz kitleler bulunduğu sürece, ücretlerin düşmesi kaçınılmazdır. Çok sayıda işçinin bir arada yaşamasına neden olduğu için fabrikalarda işçi sınıfının durumun bilincine varması kolaylaşmaktadır. Sonunda egemen kapitalist sınıfa başkaldıran işçi sınıfı devrimi gerçekleştirecek; üretim araçlarının özel mülkiyeti kalkınca sömürü kalkacak, o sömürüyü sürdürebilmek için var olan devlet baskısına gerek kalmayacak, uzlaşmaz çelişkilerin bulunmadığı yeni bir toplumsal düzen doğacaktır. Egemen sınıfların ideolojisinin işçi sınıfını uyuttuğunu, onun gerçeği görmesini engellediğini savunan Marks bu nedenle de işçi sınıfının bilinçsiz ayaklanmaları bir devrim yaratmaya yeterli olmayacağını kaydetmiştir.

(http://www.1001kitap.com/Guncel/Ahmet_Taner_Kislali/siyasal_sistemler/ss1_31b.html)

Uyuşmazlıkların ve çatışmaların endüstri toplumunun özündeki bir olgu olduğunu savunulan sosyolojik yaklaşımda (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:51) endüstri ilişkilerinin karşılaştırılması ve sosyal çatışmaların analizi için toplumun sosyal yapısının temel alınması gerektiği kaydedilmektedir. Bu, endüstri ilişkileri sistemini oluşturan çeşitli güçler hakkında daha iyi fikir verecek ve endüstrinin politik ve ekonomik analizlerinin sosyal yapıdan türeyen unsurlara dayandığını gösterecektir. Uyuşmazlık ve çatışmalara endüstri ilişkilerinin özünde vardır. Bu uyuşmazlıklar tarafların kabul edecekleri yöntemlerle çözümlenmelidir.

Endüstriyel çatışma, çalışma ilişkisinde iş sözleşmesine ve çaba pazarlığına taraf olan kesimlerin hoşnutsuzluklarını yansıtan her türlü ifade için kullanılan bir terimdir (Marshall, 1999:195): Endüstriyel çatışma gayri resmi ve resmi çatışma olarak iki başlık altında toplanabilir. Gayri resmi endüstriyel çatışma örgütlü ve sistemli olmayan dolaysız biçimde ortaya çıkan memnuniyetsizlikten kaynaklanan ve tamamen ifade edici nitelik taşıyan çatışmaları temsil etmektedir. Normal koşullarda akılcı olmayan birçok sabotaj, sık iş değiştirme, ihmalkarlık ve sık iş kazaları gibi tamamen bireysel hatta bilinçdışı protestolar bu kümeye girmektedir. Gayri resmi endüstriyel çatışma, yönetim açısından bakıldığında akılcı olmayan davranışları vurgulayan, çok sık başvurulduğunda etkisini kaybedecek davranış ve tutumları ifade etmektedir.

Resmi çatışma ise (Marshall, 1999:196) sendika ya da işçileri temsil eden başka bir organ aracılığıyla dile getirilen örgütlü çatışmaları ifade etmektedir. Resmi çatışmaların amacı, tepkileri ya da memnuniyetsizliği yansıtmamanın yanı sıra stratejik ve araçsal niteliktedir ve genellikle anlaşmazlık konusu sorunlara kayıtsız kalan ya da kişisel olarak etkilenmeyen işçileri de kapsayabilir. Resmi endüstriyel çatışmanın karakteristik biçimi örgütlü grev yani yaptırımlardan kurtulmak için işçilerin kolektif gücüne dayanarak ve ücret ya da çalışma koşullarında birtakım kazanımlar elde etmeyi hedefleyerek, sözleşmeyi geçici bir süre için askıya alma ve çalışmama eylemidir. Grevler, iş yavaşlatma eylemi ve kuralcı çalışma gibi başka resmi yaptırımlarla güçlendirilebileceği gibi, doğrudan etkilenen kişilerle sınırlı tutulabilir ya da ilişkili işlerde ve sanayi kollarında çalışan işçilerin sempati grevleri biçiminde gerçekleşebilir. Sendika öncülüğünde başlatılan ve yasalara,

toplular pazarlık anlaşmalarına uygun biçimde yapılan grevler resmi eylemler sayılır. Resmi olmayan ya da kanunsuz grev sendika sorumluları gibi tanınmayan liderlerin, yetkisiz bir sendikanın öncülüğünde ya da yerleşik toplular pazarlık kurallarıyla yasalarını ihlal eden başka yollarla başlatılan grevler için kullanılan terimlerdir. Pratikte kanunsuz grevler ile resmi olmayan çatışmanın daha kolektif biçimlerinin bazıları arasında net bir ayrımın yapılamayacağı da söylenebilir.

Endüstriyel çatışmalar için yapılan açıklamalarda (Marshall, 1999:197), işçilerin ve liderlerinin algıladıkları stratejik etkilerin ve endüstriyel eylemin anlamının akılda tutulması gereklidir. Bu anlam endüstriyel ilişki kültürlerine göre büyük değişiklikler sergileyebilir. Örneğin iş sırasında kırmızı şapka giymek Japon işletmelerinde İngiltere'deki uzatılmış bir grev kararı kadar ciddi bir muhalefet göstergesidir.

Çalışma ilişkilerinde klasik yaklaşımın temsilcileri Webb'lere göre (Yıldırım, 2007:25) bireysel iş ilişkilerinde taraflar arasında büyük güç dengesizliği ve dolayısıyla çıkar çatışması vardır. Dengenin sağlanması ve çıkar çatışmasının önlenmesi ancak toplular pazarlık süreciyle olabilir. Webb'ler Sınıf çatışmasını kabul etmekle birlikte Marksist yaklaşımdan farklı olarak bunun şiddet veya karşı tarafın yok edilmesi ile önlenemeyeceğini belirtmişlerdir.

Sistem yaklaşımına göre çatışma hep vardır ancak dengelerin bozulmaması için belli sınırlar içinde tutulması gerekmektedir (Yıldırım, 1997:98):

“Çatışma ve mutabakat aynı olgunun farklı unsurlarıdır ve hangi noktada çatışmanın mutabakata dönüştüğünü söylemek çok zordur. Çatışma sistemlerde mevcut olan bir şeydir ve hiçbir zaman tam mutabakat sağlamaz. Sürekli çatışma olması ve bunun belli bir noktadan öteye geçmesi, toplumsal yapıyı tahrip eder. Dolayısıyla çatışmayı belli sınırlar içinde tutup mutabakat sağlayan dinamikler sistem içinde mevcuttur. Böyle olunca sistemin dengeli ve istikrarlı olması durağan olduğu anlamına gelmez. Bir endüstri ilişkileri sistemi çatışmayı ortadan kaldırmaksızın dengede olabilir (Walker, 1977, 313). Aktörler dengeli biçimde sürekli çatışma halinde bulunabilirler. Buna karşılık eğer bir endüstri ilişkileri sistemi kendiliğinden dengeyi sağlayıcı eğilimler içerisindeyse ve radikal çatışma aktörlerin ideolojileri içinde görülmezse endüstri ilişkileri gerçek dünyada sistem sayılmaz (Hyman, 1989b, 68). Dunlop'un yaklaşımı çatışmadan ziyade istikrarın temel olduğundan hareket eder. Çünkü amaçlara ve rollere ilişkin en azından bir dereceye kadar uzlaşmanın olması sistem kavramını gerekli kılar. Dunlop'un anlayışında öncelik düzen sağlamada, kural yapma sürecinde çatışmanın nasıl kontrol edildiğini açıklamaya verilmiştir. Çatışmanın nasıl doğduğu sorunu devre dışı bırakılmıştır.”

Çoğulcu yaklaşımda ise çatışma (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:65) endüstri ilişkilerinin en temel özelliğidir. Toplu pazarlık endüstri ilişkilerinde çatışmanın ortaya çıkmasını önlemekte ve bütünleştirici bir rol oynamaktadır. Sendikalar da çatışmanın nedeni olmaktan çok bu çatışmaların çözümlenmesinde taraf olmaktadır. Çoğulcu yaklaşımda çatışmanın temel nedeni olarak işçi ve işverenlerin çıkar farklılıkları gösterilmektedir.

Çoğulcular için çatışma toplumun genel yapısında bazı aksaklıklar olduğu anlamına gelmemektedir (Yıldırım, 1997:107; Crouch, 1982:19). Özgür bir toplumda çatışma toplu pazarlık gibi kurumlar sayesinde denetim altına alınabilir (Yıldırım 1997:107; Clegg 1975:311). Bu yaklaşımın savunucularına göre çatışmanın kurallarını devlet belirler. Tarafların ortak kararlarının meşruiyeti ise sorgulanmaz. Çoğulcu yaklaşımın bir diğer ismi Jack Barbash, çatışmanın ister açık ister gizli olsun çalışma ilişkilerinin temelini oluşturduğunu, çalışma ilişkilerinin amacının da bu çatışmaların çözümlenmesi olduğunu belirtir. Gücün değişik gruplar arasında dağıldığı varsayılan kurumsal çoğulcu yaklaşımda ise herhangi bir grubun diğerlerine üstün gelecek şekilde gücünü kullanamayacağı, açık çatışmanın da tarafların isteklerinin güç tarafından bastırılmadığını göstermesi nedeniyle yararlı olduğu kabul edilir.

Tekilci yaklaşıma göre ise (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:65) çalışma ilişkilerinde çatışma kaçınılması gereken ve sistemin yapısını bozan bir durumdur. Tekilci yaklaşımın temelinde işçi ve işverenler arasında çıkar farklılıklarının bulunmadığı, her iki tarafın amacının işletmenin devamını sağlamak olduğu görüşü yer almaktadır. Örgütün bütünü için çıkarları en iyi şekilde yöneticilerin savunacağı iddia edilen bu görüşte toplu pazarlık ve sendikalar ise çıkar ayrılığını pekiştirdiği için endüstri ilişkileri sisteminde çatışmanın nedeni olarak görülmektedir. Tekilci yaklaşım çatışmanın yöneticilerin tek taraflı müdahalesiyle çözülebileceğini ileri sürmektedir. Ortaya çıkan çatışmanın çözümünü ya otoriter ya da babacan (paternalist) yöntemlerle sağlar. Çalışanların değişime direnç göstermeleri modası geçmiş sınıf savaşı kalıntısı ya da aptallıktır. Çalışanların amaçları ve davranışları ancak yönetiminkiyle uyumluysa akılcıdır, çünkü sadece yöneticilerin amaç ve politikaları akılcı kabul edilmektedir.

Çalışma ilişkileri düzeninde güç ve çatışma kuramsal yaklaşımlarda, emek, sermaye ve devlet arasındaki ilişkileri etkilediği varsayılan çeşitli unsurlara göre incelenmektedir. Örneğin sistem yaklaşımı aktörlere, çoğulcu yaklaşım çıkar gruplarına atıfta bulunurken,

Marksist yaklaşım sınıfları vurgulamaktadır (Yıldırım, 2007:36). Hyman'a göre (Yıldırım, 2007:37; Hyman, 1989) Marksistleri geleneksel endüstri ilişkileri araştırmacılarından ayıran temel özellik; neyin veri alınıp, neyin sorunsal olarak tanımlandığıdır. Örneğin; Marksistlere göre toplu pazarlığın, yönetimin kontrolü yerine endüstriyel demokrasiyi getirdiği iddiası gerçek dışıdır. Ortak düzenleme ortak yönetim anlamına gelmemektedir. Marksist çalışma ilişkileri (Yıldırım, 2007:37-38) siyasi ve iktisadi yapılara ve süreçlere karşı hassas olup, sermaye birikiminin dinamikleri, işçi sınıfının özellikleri ve doğası ve emek ile sermaye arasındaki ilişkilerde devletin değişen rolü gibi konuları incelemektedir. Yıldırım (2007:37-38) Marksistlerin genel olarak sermayenin emek ile ilişkilerinde izlediği stratejileri ve yönetimi pek incelemediklerini belirtmektedir. Buna karşılık geleneksel endüstri ilişkileri araştırmacıları teorik çerçevelerinde yönetimin politikalarını ve çabalarını endüstri ilişkilerinin temel belirleyicisi olarak değerlendirmişlerdir. Bu yaklaşımların temel zayıflığı yönetim stratejisinin sermaye birikiminin yapısal dinamiklerinden ayrı bir otonomisi olduğunu varsaymalarıdır.

Yıldırım'a göre (1997:255) her bir yaklaşım insan davranışı ve toplum hakkında farklı varsayımlara dayanmaktadır. Sistem yaklaşımı işveren, işçi ve hükümet tarafları arasında endüstri ilişkilerinin düzenlenmesi üzerinde durarak, tarafların meydana getirdikleri kurallara, bu düzenlemeyi nasıl sağladıklarını inceleme amacını taşımaktadır. Bu yaklaşım bir dizi endüstri ilişkileri değişkenleri ve bunların karşılıklı etkileşimde bulunduğu ortamları belirleyerek endüstri ilişkileri uygulamalarının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Kurallar ve toplu pazarlık gibi kural yapma süreçleri çıktı olarak değerlendirilirken, kural yapmada rol oynayan aktörler sistemin girdisini oluşturmaktadır. Böylelikle herhangi bir endüstri ilişkileri yapısı içinde, örneğin işletmede, işkolunda ve ülke düzeyinde cereyan eden ilişkileri açık bir şekilde incelemek sözkonusu olabilmektedir.

Çoğulcu teori toplumsal seviyeye vurgu yaparken, sistem teorisi daha dar olarak endüstri ilişkileriyle ilgilidir. Çoğulculuk düzenleme süreçlerinin ahlakiliği ile ilgilenir ama sonuçların ahlaki olup olmadığı onu ilgilendirmez. Sistem teorisi endüstri ilişkilerinin yapısal özellikleri üzerinde yoğunlaşırken, kurumsal çoğulcu yaklaşım toplumun ve toplumdaki güç ilişkilerinin pragmatik bir yorumunu sağlamaya çalışmaktadır. Kurumsal

çoğulcu yaklaşım sistem yaklaşımından farklı olarak ideolojiden ziyade ahlaka önem vermekte ve endüstri ilişkileri sistemi yerine toplu pazarlık kurumlarını ön plana çıkarmaktadır. Marksist endüstri ilişkileri yaklaşımlarına göre endüstri ilişkileri toplumdaki güç ilişkilerinin bir yansıması olup, taraflar arasındaki güç ve denetim ilişkilerini ifade eder. Marksist yaklaşıma göre ortaya çıkan çatışmaların nedeni çıkar farklılıklarıdır.

Tablo 1:
Çatışma ve Sendikalar

	Sistem	Çoğulcu	Tekil	Marksist	Emek süreci	Sosyolojik	Enformasyon toplumu
ÇATIŞMA	Çatışmadan ziyade istikrarın temel olduğundan hareket eder	Çatışma endüstri ilişkilerinin en temel özelliğidir	Çatışma kaçınılması gereken ve sistemin yapısını bozan bir durumdur.	Toplumsal ve siyasal değişimin itici gücü, toplumsal sınıflar arasındaki çatışmadır. Bu çatışmayı ise, üretim araçlarının üzerindeki özel mülkiyet doğurur.	Çatışma-mücadele süreçlerini üretimin siyaseti olarak kavramlaştırır	Çatışmalar endüstri toplumunun özündeki bir olgudur	Bireyselleşme, sınıf bilincinin azalması Güç merkezleri işçi hareketleri ve sendikalar yerine vatandaş hareketleri ve sivil toplum örgütlenmelerinden kaynaklanacaktır.
SENDİKALAR	Sendikalar endüstri ilişkileri şebekesi içinde alt grup olup, sistemin dengesine katkı sağlayacak faaliyetler içinde olmaları beklenir	Sendikalar çatışmanın nedeni olmaktan çok bu çatışmaların çözümlenmesinde taraf olmaktadır	Toplu pazarlık ve sendikalar çıkar ayrılığını pekiştirdiği için endüstri ilişkileri sisteminde çatışmanın nedeni olarak görülmektedir.	Amaç, proletaryanın devrimi sonucu sınıfsız topluma ulaşmak. Sendikalar bu devrime temel oluşturmaktan çok işçi-işveren arasında geçici uzlaşmalar sağlar			Sendikaların katılımı ya da sendikasılaştırma

Enformasyon toplumu yaklaşımlarında Alan Peyrefitte'nin ifadesiyle (Bauman, 2005: 40-41) modern kapitalist toplumun en önde giden, aslında kurucu özelliğinin güven olduğu belirtilmekte ve istihdam sağlayan işletme ona göre güven aşılama ve geliştirilmenin en önemli mekanı olduğu ifade edilmektedir. Buna göre; çalışanlar kendi hakları için savaştırlarsa, bunun nedeni haklarının umdukları ve arzuladıkları gibi kaydedileceği çerçevenin "tutma" gücüne duydukları güvendir.

Sendika ve Toplu Pazarlık

Klasik yaklaşımın temelini atan isimler olan Webb'ler İngiliz sendikacılığının gelişimi üzerinde önemli bir etkide bulunmuşlardır. İlk çalışmalarında işçi sendikalarının temel amacının ücretlilerin çalışma koşullarını geliştirip korumak olduğunu söylemişlerdir.

Bunu gerçekleştirmenin yolları da da toplu pazarlık süreci ve yasal düzenlemelerdir. Toplu pazarlık süreci ile ücretlerde ve çalışma koşullarında standartların belirlenmesi gerçekleştirilebilir, piyasada çalışma koşullarının oluşturulması için toplu pazarlığın yanı sıra yasal düzenlemeler de kullanılabilir. Yasal düzenlemenin özellikle çalışanların tamamını ilgilendiren asgari ücret gibi konularda üzerinde durmuşlardır. İlk çalışmalarında toplu pazarlığa ağırlıklı bir yer vermelerine karşın daha sonraki çalışmalarında işçilerin hak ve özgürlüklerinin sağlanmasında endüstriyel demokrasinin önemini vurgulamışlardır. Buna göre (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:45) endüstriyel demokraside hem işçi hem de işverenler sendikalaşma, toplu pazarlık, grev ve lokavt hakkına sahip olacaktır. Yasaların getirdiği küçük kısıtlar dışında örgütlenmenin verdiği güçle hem işçiler hem de işverenler bu haklarından özgürce yararlanabilir. Devlet, uzlaştırmaya katkıda bulunacak bir işlev üstlenmelidir.

Demokrasici sosyalistliği yaymak için kurulan Fabian Derneği'nin önde gelen düşünürleri Webb'lerin 1897'de endüstriyel Demokrasi isimli kitapları yayınlandığında yadırgandıklarını kaydeden Talas bunun nedenlerini şöyle açıklar (Talas, 1970:191):

“Bu yadırganma esas itibariyle iki bakımdan belirmektedir. Birisi doğrudan doğruya kitabın adından gelmekteydi. Siyasal alanda tartışılması bir türlü bitmeyen ve zamanımızda da sürüp giden demokrasi sözünün sanayi içinde ne yeri olabilirdi ve sınai demokrasi gerçekten Webb'lerin ona vermek istedikleri anlama uymakta mı idi? Öteki de bazı eleştiricilerin işçi örgütlerine bu derece önem verip onlar hakkında koca bir kitap yazmaya değer mi diye ileri sürdükleri düşünce.”

Webb'lere göre (Talas, 1970:193); sanayileşmiş toplumlarda sendikalar bizzat demokrasidir. Bunun anlamı; sendikaların iç tüzüklerinin “halkın, halk tarafından, halk için idaresi” ilkesine dayanmasıdır. O halde bu tür toplumlarda halkın dörtte üçünü teşkil eden emekçilerin örgütleri aracılığı ile sanayin oluşmasında, sevk ve idaresinde söz sahibi olmaya başlaması makro planda bir sınai demokrasileşmedir. Çünkü ileri toplumlarda sanayi hem yarattığı değer hem de çalıştırmakta olduğu insanların sayısı bakımından siyasal örgütlenmeye, onun biçimine ve içeriğine kendi damgasını vurmaktadır. Endüstriyel Demokrasi kitabının üç bölümündeki başlıkların sırası (“Sendikanın Yapısı”, “Sendikanın Fonksiyonu” ve “Sendika Kuramı”) da bunu göstermektedir. Kapitalist toplumlarda sendikasız bir endüstriyel demokrasi düşünülmesi güçtür. İşçiler sorunlarını tartışmak için bir araya geldiklerinde ve bir adım sonra milli bir örgüt kurduklarında bağımsız gelir isteklerini ortaya koymakta, temsilcilerini seçmekte ve birlikte pazarlık

yapıp hareket etmekte; devlet içinde kendi demokrasilerini kurmaktadırlar. Eğer devlet en yüksek ve en ileri gelişme aşamasına ulaşırsa işçi örgütlerinin şimdiki ve başlıca arzuları istihdam şartlarını saptamak olacaktır. Bu da sanayinin idaresinde sendikaların özel işlevlerini gösterir.

Webb'ler sendikaları endüstriyel demokraside merkezi bir konuma alırlar ancak endüstriyel demokrasi anlayışları sosyalist toplumların demokrasi anlayışından farklıdır (Talas, 1970:197-198); "Düşünce kapitalist bir toplumun dışına çıkmamıştır. Bu durumda, işletmelerini doğrudan doğruya idare eden sosyalist bir toplumda sendikacılık hareketine başka görevler tevccüh etmektedir. Filhakika üretim mallarının kamuya mal edilmesi ile sınıf çatışması önlenmiştir ama çalışanların isteklerinin devamını, idare edenlerle zaman zaman uyumsuzluğa düşmelerini giderememiştir. Böylece doğrudan doğruya idarede sendikalar hem idare edici hem de talep edici duruma gelmiş" olmak durumunda kalacaklardır.

Sistem yaklaşımında endüstri ilişkilerinin aktörleri, yöneticiler ve yöneticilerin temsilcilerinden oluşan bir hiyerarşi, işçiler ve işçi temsilcilerinden (sendikalar) oluşan bir hiyerarşi ve işçi işveren ilişkilerinde uzmanlaşmış kamu kuruluşları ve özel kuruluşlar olarak sıralanmıştır. İşçiler örgütlü olmak zorundadırlar. Sendikalar dışında birlikte hareket etmelerine olanak sağlayacak kurumsal mekanizmaların içinde olabilirler. Tarafların güç kaynaklarının eşit olmadığı durumlarda, güçlü olanın gücünü kullanmasına gerek yoktur. Ancak güçlü olan tarafın karşı tarafa bunu iletmesi, göstermesi veya bu durumu algılamasını sağlaması gerekmektedir. Bu zayıf tarafın direnmesini önlemek için yeterlidir. Güçsüz olan tarafın, karşı tarafın taleplerine direnmenin muhtemel sonuçlarının farkında olması sağlanmalıdır. Örneğin toplu pazarlık sırasında sendikanın önemli bir güç kaynağı işletmedeki üye yoğunluğudur. Görüşmeler sırasında sendika temsilcisi, grev anında büyük destek alacaklarını yönetime iletebilmeli veya gösterebilmelidir(Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:41). Dunlop işçilerin biçimsel olarak örgütlenmelerini zorunlu saymamaktadır. Ona göre uzunca bir süre ortaklaşa bir çalışmanın yapıldığı bütün durumlarda, formel nitelikte olsa bile bir örgüt oluşur. Öte yandan işçilerin biçimsel örgütlerin kurul ya da komite, sendika ya da siyasal parti gibi çeşitli biçimler alması da olanaklıdır.

“Dunlop sistemin aktörleri olarak işçi ve yöneticileri belirtse de, kitabında toplu pazarlığa taraf olan örgütler üzerinde durmaktadır. Analizde aktörler insanlardan ziyade örgütsel yapılar olarak görülmektedir. Bu yapılar (sendikalar, şirketler ve ilgili kamu kuruluşları) önemlidir, ancak bunlar üzerinde yoğunlaşma endüstri ilişkilerinin formal yönüne aşırı bir önem verilmesine yol açar. Bunun sonucu olarak endüstri ilişkileri insanlar arasında değil de sanki örgütler arasında cereyan eden bir ilişki olarak görülür.” (Yıldırım, 1997:99)

Çoğulcu yaklaşımda (Yıldırım, 1997:125) sendikalara istihdam koşulları hakkında söz hakkı verilirken örgüt içinde karar verme ve otorite kullanımında aynı bakış açısı geçerli değildir. İşletme yönetimleri istihdamın koşullarını belirlemede sendikaların varlığına katlanabilir fakat sendikalar örgütsel kararlara karışamazlar. Tekilci yaklaşım sendikaları örgüt yönetiminde kullanılacak bir araç olarak görmeyi ister. Tekilci yaklaşım sendikaları yadsımakla birlikte onların yönetim bürokrasisinin bir uzantısı olarak görülebileceğini ve işçilerle iletişim sağlamak, denetim ve birlik için birer araç olarak işlev görebileceklerini varsayar. Hayek’e göre (Yıldırım, 1997:125) bu sendikacılık modeli serbest piyasa modeliyle uyumlu olabilir. Modern ekonomilerde sendikalar tanınma karşılığında grev silahından vazgeçebilirler, üyeleri için niteliklerini geliştirici mesleki eğitim sağlayabilirler, üyelerine hukuki ve ekonomik danışmanlık hizmetleri sunabilirler. Hayek, sendikaların “arkadaşça topluluklar” olarak gönüllü kuruluşlar şeklinde varlıklarını sürdürebileceklerini, üyelerine hastalık ve kaza yardımı yapabileceklerini, hizmetlerin bireysel temelde sunulabileceğini belirtmektedir. Toplu pazarlık ise söz konusu değildir.

Tekilci yaklaşıma göre, işletmeleri oluşturan işçi ve işverenler ortak ve tek bir amacı paylaşmaktadırlar: işletmenin devamını sağlamak. Sendikalar ve topluk pazarlık ise taraflar arasında çıkar farklılığını temel aldığı için çatışmaya neden olmaktadır. Yönetim işletmede çalışan işçilerin de çıkarlarını koruyacak şekilde hareket ettiği için işçilerin sendikalara üye olmasına gerek kalmamaktadır. Çoğulcu yaklaşımda toplu pazarlık aracılığıyla sendikaların ve yönetimin kural yapma sürecinde eşit bir rol oynaması öngörülürken, tekilci yaklaşımda ise yönetimin tek tarafı olarak çalışma koşullarını belirlemesi yönetsel gücün kullanımı olarak kabul edilmektedir (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:61). Çoğulcu yaklaşıma göre bir işletmede birbirinden farklı çıkarları olan gruplar bulunmaktadır. Bunlar arasında meydana gelebilecek çatışmanın kuralları devlet tarafından belirlenmekte; toplu pazarlık mekanizmasıyla taraflar arasında güç dengesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Endüstri ilişkilerinde en önemli iş düzenleme kurumu, kural

yapma süreci olarak görülen toplu pazarlıktır. Toplu pazarlık ile çalışma koşullarının belirlenmesi ve çalışanlara istihdam güvencesinin sağlanması, bir toplu pazarlık örgütü olan sendikaları da önemli ve güçlü kuruluşlara dönüştürmektedir. Toplu pazarlık süreci, grevde olduğu gibi, devlet tarafından düzenlenmiş kurallara tabidir. Toplu pazarlık aracılığıyla sendikalar, işverenlerin otoritesini ve gücünü sınırlamaktadırlar. (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:60)

Çoğulcu yaklaşımda (Yıldırım, 2007:31) toplumdaki makro çoğulcu güç ilişkileri işletme seviyesinde de varsayılır. Buna göre iş örgütleri minyatür demokratik bir devlettir ve yönetim burada hükümetin toplumdaki hakemlik rolünü üstlenmektedir. Bu temel varsayıma ilave olarak üç alt varsayım daha vardır:

1. İktisadi güç orantısız bir şekilde dağıtılmıştır. Bazı ellerde toplanmıştır.
2. Bu yapı içerisinde grupsal çıkarların yanında kamu ya da milli çıkarlardan da söz etmek mümkündür.
3. Devlet bu kamu çıkarlarının muhafızı (koruyucusu) durumundadır.

Ancak, Yıldırım, (2007:38) yönetime katılma ve devletin yasal düzenlemeler yapmasının endüstri ilişkilerinde istikrarı sağlamaya yetmediğini kaydetmektedir. Bu önlemlerin sendikaların bağımsızlığına ve işletme yönetimine karşı muhalefet oluşturma işlevine zarar verebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bakımdan endüstri ilişkilerinde cereyan eden olumsuzlukların en aza indirilmesi için toplu pazarlığın yaygınlaştırılması ve desteklenmesi gerektiğini kaydeden Yıldırım'a göre "topluların formelleştirilmesi, devletin empoze edeceği reformlar şeklinde değil, tarafların kendilerince ve gönüllü olarak katılmalarıyla gerçekleştirilebilir"

Marksistlere göre (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:47; Çetik-Akkaya, 1999) yoğunlaşmış bir toplumsal güç olan sermaye karşısında kendi aralarında rekabet eden, emek gücünden başka bir şeye sahip olmayan, gücü sayısal çokluğuna bağlı olan işçiler, eşit koşullarda sözleşme yapmamaktadır. İşçiler, sözleşme koşullarını en azından köle olma durumunun üstüne çıkarabilmek ve aralarındaki rekabeti ortadan kaldırabilmek için sendikaları kurmuşlardır. "Bireysel olarak işçilerin zayıflığı, kendi sınıf çıkarlarını korumak için sendikalaşmalarına ya da örgütlenmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle, toplu pazarlık

ve sendikacılık kapitalist bir toplumda endüstri ilişkilerinin sorunlarını çözemez ve proleteryanın devrimi için bir temel sağlayamaz. Bu örgütler sadece kapitalist bir toplumda üretim ilişkilerinin ve sosyal ilişkilerin doğasında var olan çelişkileri geçici olarak uzlaştırmaktadır” (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:47; Farnham-Pimlott, 1990). Marksistlere göre sendikalar (Uçkan-Kağnıcıoğlu, 2008:48; Çetik-Akkaya, 1999) sermayeye karşı günlük ve yerel mücadeleye gereğinden fazla eğildiklerinden hala kapitalist sisteme karşı mücadelede sahip oldukları gücün farkında değildirler. Bu nedenle de siyasal mücadele ve genel eylemlerden uzak kalmışlardır. Sendikaların durumunu bu şekilde değerlendiren Marks onlara yeni görevler yüklemektedir. Sendikalar artık işçi sınıfının kesin kurtuluşunun merkezi olma bilinciyle hareket etmelidir. Bu doğrultudaki her toplumsal ve siyasal harekete yardımcı olmalıdırlar. Tüm işçi sınıfının savunucusu ve temsilcisi olan sendikalar, üye olmayan işçileri de saflarına almalıdırlar.

Enformasyon toplumu, bilgi toplumu ya da post-fordist yaklaşımlar ise sendika ve toplu pazarlık konularında diğer endüstri ilişkileri yaklaşımlarından farklı, dönüşüm olarak nitelenebilecek çaba ve anlayışları gündeme getirmektedir. Bauman'ın (2005:38) değerlendirmesine göre sanayi toplumundaki sermaye-emekçi karşılıklı bağımlılık ilişkisini sermaye tek taraflı sona erdirmiştir.

“ Ağır makineler ve fabrika personelinin oluşturduğu safrayı atan sermaye, yanında bir evrak dosyası, dizüstü bilgisayar ve cep telefonundan oluşan bir el çantasıyla hafif bir halde seyahat etmektedir. Sermaye eski zamanlarda - olması gereken yerde – olmayan, toprak sahiplerinin asla başaramadıkları bir ölçüde, geçmişte hayal bile edilemeyen bir özgürlükle emekle olan bağımlılık ilişkisini kesmiştir. Bağımsızlık kuşkusuz tam değildir. Yerel hükümetlerin “baş belası” iktidarı onun hareket özgürlüğüne hala can sıkıcı kısıtlamalar getirebilmektedir. Ancak sermaye kendi taleplerine boyun eğdirmek için ülke düzeyinde işleyen siyasi yapılara şantaj yapmaya tamamen yeterlidir. Yerel bağları kesme ve bir başka yere taşınma tehdidi, sorumlu bir hükümetin tam bir ciddiyetle ele alması gereken bir şeydir. Siyaset bugün sermayenin hareket edebilme hızı ile yerel güçlerin onu yavaşlatma kapasiteleri arasında bir halat çekme oyunu haline gelmiştir ve kendilerini kazanılması mümkün olmayan bir savaş veriyorlarmış gibi hissedenler, yerel kurumlardır. Dünyanın her yerindeki borsalar ve yönetim kurulları “sayıları azaltma”, “küçülme” ve “özelleşme” gibi doğru yönde çözümlenin bütün adımlarını anında ödüllendirmekte, artan istihdam ve şirketin uzun vadeli projelere “saplanması”yla ilgili haberler karşısında ise aynı hızla cezalandırıcı olmaktadır.”

BÖLÜM 3. SENDİKALARIN GÜCÜNDE HALKLA İLİŞKİLERİN ROLÜ VE ÖNEMİ

Bilinç inşası yoluyla hegemonik yapının sürekli yeniden üretimi, bir saatin işlemlerini sağlayan çarklar gibi birbirini destekleyen/besleyen düzeneğin (içiçe geçmiş) işleyişiyle gerçekleşmektedir. İşleyiş karmaşık görünen, ancak anahatları oldukça basit olan bir yapıya sahiptir. Bu yapı küreden yerele özellikle devletlerin düzenleyici olarak önemli işlev gördüğü bir tasarıma sahip görünmektedir. Ancak yapıyı kurgulayan, bildiğimiz anlamda örgütlenmiş bir yapı değildir. Yapıyı kurgulayan; devletler ya da örgütler dışında ama hepsiyle içiçe olan, iktidarı elinde bulunduran çevrelerin egemenliğini elinde bulunduranlardır. Yapının kurgulanması ve işleyişi bu kümenin iktidar çevreleri içinde egemen olmasıyla gerçekleşmiştir. Bilindiği gibi hegemonik düzeni sağlayan bilinç inşası iktidar ilişkilerinin ortaya çıktığı zamandan itibaren söz konusudur. Ancak bilinç inşasının küresel boyutta işlemlerini sağlayan yapının inşası, sermayenin küresel egemenliği ile gerçekleşmiştir. O döneme kadar hegemonya devlet iktidarını elinde bulunduranların amaçlarına hizmet ederken, sermayenin egemenliği ile devletler de bu yeni egemen sınıfın çıkar ve amaçlarına hizmet eden birer aracı/düzenleyici unsura dönüşmüştür.

3.1. Bilinç İnşasının İnşası ve İşleyişi

Mevcut hegemonik düzenin işleyişi kapitalist düzenin hizmet ettiği egemen sınıfın iktidarını sürekli yeniden üretmek ve güçlendirmeye yöneliktir. Bildiğimiz anlamda biçimsel bir örgütlenme yapısına sahip olmayan bu “egemen sınıf”ın faaliyet alanını tüm küre oluşturmakta; çıkarlarını gerçekleştirmeleri için gerekli düzenlemeler devletler ve uluslararası (!) örgütler aracılığı ile yapılmaktadır. Bu süreçte medya, bilim ve eğitim çevreleri, aydınlar, kanaat önderleri, sivil toplum örgütleri (devletin ideolojik aygıtları) egemen sınıfın yararına bir dünya tasarımı içeren ideolojileri üretmekte, aktarmakta, yaymakta; egemen sınıfın zihinsel üretim araçları olarak işlev görmektedirler.

3.1.1. Devletlerin İşlevi

Görünürde devletlerin bulunduğu bu sürecin işleyişini bir boyutuyla Galtung emperyalizmin yapısal kuramında açıklamaktadır. Galtung’a göre (Ergil, 1977:190)

kapitalizmin eşitsizlikten kaynaklanan temeli devletlerin kendi aralarındaki eşitsizlikleri korumaya yönelik çabalarıyla korunup güçlendirilmektedir. Kapitalizmin eşitsiz gelişme yasası, üretici güçlerini diğerlerinden önce geliştiren toplumların gelişmelerini diğer toplumların kaynaklarından sağlamaları şeklinde bir ilişkinin yapılaşmasına neden olmuştur ve diğerlerinden önce gelişmeye başlayan devletler, geride kalanlarla aradaki farkı kapatmamak için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Böylelikle dünya düzeni gelişmiş merkez devletler ve merkezin vesayeti altındaki çevre devletlerden oluşmuştur.

Emperyalizmi devletler arasındaki bir egemenlik ilişkisi olarak tanımlayan Galtung'a göre emperyalizm, "kollektiviteyi parçalayıp, bazı parçalarını bir çıkar uyumu içinde birleştiren, diğer parçalarını da çıkar uyumsuzluğu ya da çıkar çatışması içinde birleştiren bir sistemdir" (Ergil, 1977:190). Bu çerçevede, merkez ve çevre devletlerin merkezleri arasında bir çıkar uyumu vardır ve her iki tarafın da merkezleri birlikte gelişir ya da gerilerler. Her iki tarafın da merkezleri ile çevreleri arasında bir çıkar uyumsuzluğu vardır ancak bu uyumsuzluk çevre devletin merkezi ile çevresi arasında daha fazladır. Her iki tarafın merkezleri arasındaki çıkar uyumu en önemli unsur iken çevreler arasında ise çıkar uyumsuzluğu söz konusudur. Hem fiziki olarak (mekan) hem de modern devlet yapılanması içinde birbirlerinden ayrılan 'çevre'lerin çıkar uyumsuzluğu ortadan kalkarsa ortaya çevrelerin ittifakı çıkar ki bu da merkezlerin istemediği bir durumdur.

Hem gelişmiş hem de gelişmemiş toplumların merkezleri, toplumun ekonomik, siyasal, kültürel, toplumsal seçkinlerinden oluşmaktadır. Modern devlet yapılanması ile emeğin (faaliyetlerinin- etki alanının) devlet sınırları içinde çevrenmesi ve diğer ülkelerdeki emek sınıfı ile ittifakının engellenmesi ya da sınırlanması söz konusudur. Bu da sermayenin küresel ölçekte hareket serbestisi ve işbirliği, emeğin ise bölünüşü ve sınırlanması demektir.

Emperyalizmin yapısal kuramında merkez ve çevre devletler ile onların merkezleri ve çevreleri arasındaki etkileşimler incelendiğinde ortaya şöyle bir durum çıkmaktadır (Ergil, 1977:200):

1. Merkez ile çevre arasındaki etkileşim dikeydir.
2. Çevre ile çevre arasında etkileşim yoktur.
3. Her üçünü içeren çok düzeyli bir etkileşim yoktur.

4. Dış dünya ile etkileşim iki olguyu içeren bir biçimde merkezin tekeline alınmıştır:
 - a) Çevrenin (çevre devletin) diğer merkez devletlerle ilişkisi yoktur.
 - b) Çevre devletler gibi merkez devletlerin de diğer merkezlere bağlı çevre devletlerle etkileşimi yoktur.

Galtung, devletler arasındaki ilişki ve işbölümünün dikey yapısının emperyalist anlamda ülke içinde de aynı şekilde bulunduğunu ve bunların birbirine sıkıca bağlı olduğunu kaydetmektedir. Emperyalist yapıda çevre devletteki merkez, merkez devletin merkezinin çıkar uyumu içinde olduğu ve çevreyi sömürmede köprübaşı olarak kullandığı sosyal kesittir (Ergil, 1977:202). Her iki tarafın merkezleri arasındaki bu ittifak aynı zamanda çevrenin çevresinde düzene başkaldırı amacı taşıyan tüm eğilimleri susturmak için bir denetim düzeni oluşturmaktadır. Yalnızca mükemmeliyetten uzak, amatörce emperyalizm için silahlara gerek olduğunu savunan Galtung, bu denetim düzeninin başlıca unsurlarını şöyle sıralamaktadır (Ergil, 1977:202):

“1. Çevre ülkede yüksek düzeydeki eşitsizlik ve çıkar uyumsuzluğundan dolayı çevrenin çevresi genel olarak yoksullaştırılır.

1. Çevre ülkede çevrenin etkileşimi, örgütlenmesi ve birlikte harekete geçmesi önlenir.

2. Merkez ülkelerin özellikle tahrip ve iletişim araçları üzerindeki tekelci denetimi yoluyla çevre ülkeler yoksullaştırılır.

3. Çevre ülkelerin aralarında etkileşmeleri, ortak bir eyleme yönelmeleri ve örgütlenmeleri önlenir. Bu durum iki şekilde gerçekleşir:

a) Aynı merkeze bağlı çevre ülkelerin kendi aralarında etkileşmeleri bağlı oldukları merkez tarafından zorlaştırılır.

b) Diğer merkezlere bağlı çevre ülkeler arasında etkileşim daha da zorlaştırılır.

4. Çevre ülkelerin çevrelerinin etkileşmeleri, ortak eyleme geçmeleri ve örgütlenmelerinin zorluğu veya olanaksızlığı

a) Ülke içinde 1 ve 2'inci maddelerde belirtilen nedenler,

b) Ülkeler arasında 3 ve 4'üncü maddede sözü edilen nedenler yüzündendir.

c) Ayrıca, çevredeki merkezin uluslararası etkileşimde her doğrultuda tekelci bir denetimi vardır ve bu nedenle kendi çevresinin çıkarını önemli ölçüde gözeteceği düşünülmez.

5. Çıkar uyumsuzluğu nedeniyle çevre'nin çevresinin merkez'in çevresine ya da merkez'in merkezine ulaşma yolları tıkalıdır.”

Merkez ve çevre ülkeler arasındaki ilişkinin niteliğine göre ekonomik, kültürel, siyasal, askeri ve iletişimsel olmak üzere beş emperyalizm türünden bahsedilebileceğini belirten Galtung, siyasal emperyalizmin, bir ulusun karar alma merkezinin o ulustan koparılıp merkez ulusa nakledilmesi olduğunu kaydetmektedir. Böylelikle diğer emperyalizm türlerinin işleme için en önemli adım da gerçekleşmiş olmaktadır. Siyasal emperyalizm, merkez devletlerin kararları alması, çevre devletlerin de buna başeğmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

Emperyalizmin yapısal kuramında Galtung, devletler arasındaki etkileşim ve ilişki ağlarından bahsederken dikkatler devletler arasındaki egemenlik ilişkisine yönelmektedir. Ancak bu düzende aslında hem merkez hem de çevre devletlerde “merkez”de yer alanların yönettiği etkileşim ve ilişkiler vardır. Hem merkezin hem de çevrenin merkezleri arasındaki çıkar uyumuna karşın uluslar arasında çıkar uyumsuzluğu olması, devletlerin bu işleyişte aracı-düzenleyici bir işlev görmeleri gözönünde bulundurulduğunda, sürecin oyuncularının ya da başka bir deyişle ilişkinin taraflarının her iki tarafın merkezinde yer alanlar olduğu görülmektedir.

Çevre ülkelerin bağımlı hale gelmesini sağlayan bu sürecin başlangıcı emperyalizmin, sermayenin egemen olduğu dönemden itibaren uygulanma şekli ile bağlantılıdır. Bu da doğrudan sömürgecilik yerine dolaylı sömürgeciliğin hayata geçirilmesinde (sömürge) devletin iktidarını elinde bulunduranların kontrol edilmesi ile gerçekleştirilmektedir.

3.1.2. Siyasal Karar Alma Merkezlerinin Yönetimi

Sermayenin iktidar çevreleri içindeki egemenliği ele geçirmesiyle hegemonyanın yalnız ülke içinde değil ülkeler arasındaki etkileşimde de kurulmasını sağlayacak bir dünya düzeni kurulmaya başlanmıştır. Bu, maddi üretim araçlarının yanısıra zihinsel üretim araçlarının da sahipliği ya da denetimini elinde bulunduran yeni egemen sınıfın sınırlı sorumluluk, sınır tanımayan çıkar düzeninin kurulması anlamına gelmektedir. Devletlerin yeni egemen sınıfın çıkar ve amaçlarına uygun bir düzen için aracı-düzenleyici işlev görür hale geldiği bu yapılanmanın ana unsurlarının başında, devlet iktidarını elinde bulunduranların denetimini elde bulundurmaya gelmektedir. Böylelikle merkezin merkezi, çevrenin merkezini kendi saflarına dahil etmekte ve onlar aracılığıyla çevre ülkelerin kaynaklarını kullanmaktadırlar. Galtung’un çevre ülkelerin karar alma merkezlerinin

merkez ülkelere nakledilmesi (siyasal emperyalizm) olarak değerlendirdiği bu süreç özünde bilinç inşasıyla ilgilidir. Hamelink'in (1991:268-269) kaydettiği gibi 18'inci yüzyılda ülkeler arasında ticaret ve enformasyon trafiği yeniden oluşmaya başlamış, bununla birlikte çevre ülkelerde yeni bir değerler ve düşünceler dizgesinin istilası gerçekleşmiştir. Tanrının yeryüzündeki krallığını genişletmek isteyen sömürgeci ülkelerin misyonerleri, tacirler ve savaş gemileriyle birlikte gittikleri sömürgelerde "güzide" okullar açmışlardır (Hamelink,1991:269):

"Sonuçta sömürgeciler, sömürge haline getirdikleri ülkelerde kendileri tarafından bu "güzide" okullarda okumak için özel olarak seçilmiş, kendileriyle uzlaşabilecek küçük bir azınlığın eğitildiği ve Batılıların kültürünü, dinini ve dillerini öğreten ilk ecnebi okulları açtılar.

Bu okullarda eğitim gören insanların tümünün kolonyalistleri körü körüne taklit ettikleri söylenemez kuşkusuz; ancak Batılıların açtıkları eğitim kurumları, sömürge ülkelerdeki yerli elit kesimin, -Batılılara, onların yaşam biçimlerine özenen yeni, batılı bakış açıları edinmelerine önayak oldu. Birkaç kuşak sonra sömürge ülkelerde yaşayan kimi insanlar, Fransa'daki, İngiltere'deki, ve Hollanda'daki üniversitelerde eğitim görmeye başladılar; buralardan mezun olan, diploma alan insanlar sömürgeci ülkelerde ayrıcalıklı kişiler olarak görüldü."

Hamelink çevre ülkelerde merkezde yer alanlar; orduda, hükümette, ekonomide önemli görevler üstlenenlerin çoğunun Batı'da eğitim görenler arasından seçildiğini belirtmektedir. Bu durum, sömürge ülkelerde kendi çıkarlarını gözetten sömürge valileri, askeri güçler vs. bulundurmaktan çok daha etkili sonuçlara ulaşmalarını sağlamıştır. Böylelikle (Hamelink, 1991:270), çevre ülkelerde kolonyalist yöneticilerin yerini, sömürgeci kültürü ve sömürgecilerden miras kalan kimi kurumlar almıştır ve sömürgeci ülkeler, sömürülen çevre ülkelerde, eski efendilerini aratmayacak yeni işbirlikçi yöneticiler aracılığıyla egemenliklerini gizli kapaklı sürdürmektedirler.

3.1.3. Enformasyon Dengesizliği, Bilim -Eğitim Çevreleri ve Aydınların İşlevi

Gramsci hegemonya kuramında bir ülke içinde iktidarı elinde bulunduranların diğer kesimlerin rızasını sağlamak ve/veya sürdürmek için onların fikir üreticilerini ele geçirme, aynı zamanda kendi fikir üreticilerini üretmenin öneminden bahseder. Dünya ölçeğinde hegemonik bir düzende ise bu, çevre ülkelerin merkezinin ele geçirilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Böylelikle çevre ülkelerin kaynaklarının merkez ülkelerin merkezine akması sağlanmaktadır. Çevrenin merkezinin de bundan çıkar sağlaması ile her iki tarafın egemenleri arasında çıkar uyumu gerçekleşmektedir. Bu işleyişte özellikle

çevrenin çevresi, yani işleyişten en çok zarar gören, ezilen kesimlerin rızasının sağlanması ise egemenlerin ideolojilerinin egemenliği ile gerçekleşmektedir.

Enformasyon dengesizliği, yanısıra kültürel ve iletişimsel emperyalizm, hegemonyanın kurulmasında önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Enformasyon dengesizliği hem toplumlar arasında hem de aynı toplum içinde bazı kesimlerin enformasyon üretimi, işlenmesi ve dağıtımında üstünlüğe sahip olmaları şeklinde açıklanabilir. Hem toplumlar arasında hem de aynı toplum içinde enformasyon üretimi, işlenmesi ve dağıtım konusunda üstünlüğe sahip olanlar bunu kendi amaç ve çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanmakta, üstünlüklerini sürdürüebilmek için geride kalanlarla aradaki farkın kapanmamasına çabalamaktadırlar. Böylelikle diğerlerinin bağımlılığı yani eşitsizliğin kapanmaması sağlanmaktadır.

Enformasyon türleri ve boyutları açısından bir değerlendirme yapıldığında şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır (Hamelink, 1991:258):

1. Enformasyon dengesizliği herşeyden önce bazı ülkelerin diğer bazı ülkelere daha fazla yararlı bilgiyi ellerinde bulundurması olayıdır.
2. Enformasyon dengesizliği ayrıca bazı ülkelerin diğer ülkelere enformasyon üretme, kaydetme, işleme ve dağıtım açısından daha fazla olanaklara ve kapasiteye sahip olması anlamına gelmektedir.
3. Bu kapasite, enformasyonun oluşturularak biçimlendirilmesi ve kullanılması için gerekli olan bilgisayarlar ve enformasyonun taşınmasında önemli işlevler gören kitapların varlığıyla doğrudan ilintilidir. Bu “information hardware” denilen olaydır.
4. Bu olay, enformasyon elde etme tekniklerine (software) yani enformasyonun kendisine sahip olmayla da ilintilidir.
5. Ayrıca pek çok enformasyon türünün varlığından söz edilebilir. Ulusların bilimsel, teknik, parasal, ticari, askeri, siyasal, doğal kaynakları ve güncel yaşamla ilgili enformasyon türlerinden söz etmek olanaklıdır.”

Enformasyon üretimi gibi, enformasyon üretimi ve işlenmesinde, dağıtılmasında kullanılan araçların sahipliğinde de dengesizlik vardır. Bu araçların üretimi gelişmiş merkezin elinde olduğundan çevre ülkeler kullanmak için bir bedel ödemek zorundadır. Üstelik kullanabildikleri araçlar, gelişmiş merkezin uygun bulduklarıyla sınırlıdır. Benzer bir ilişki enformasyonun kendisi için de sözkonusudur. Gelişmiş merkez tüm dünyadan enformasyon toplarken elindeki enformasyondan ancak uygun bulduklarını diğerleri ile paylaşmaktadır. Bu, popüler kültür ürünlerinden bilimsel enformasyona, eğitim-öğretim

teknolojisine kadar her alanda geçerlidir. Enformasyonun kendisinin paylaşımı konusundaki dengesizliğin sonuçlarının başında çevrenin üretmekten çok tüketime yöneltilmesi ve bunun sürdürülmesi gelmektedir. Bu da bağımlılık ilişkisinin daha sıkılaşarak sürmesi demektir. Çünkü enformasyon dengesizliği her boyutuyla merkezin üstünlüğünü pekiştirmeye yöneliktir. Örneğin, merkezin ürettiği, yeni teknolojiye dayanan popüler kültür ürünlerini (film, müzik, oyun vb.) tüketmek için o teknolojiye sahip araçları satın almak gerekmektedir. Bu da hem kültürel hem ekonomik dengesizliğin (bağımlılığın) sürmesine katkıda bulunmaktadır.

Bilimsel enformasyon açısından bu alışverişin boyutları ve sonuçları çevre için daha da vahimdir. Örneğin (Kazgan, 1997:36); dünya çapında yayınların yüzde 70'inin İngilizce olması toplumsal değer yargılarının da bu dilin konuşulduğu merkezin değerler sisteminden etkilenmesine yol açmaktadır. Bilimsel enformasyonda bu daha da çarpıcı sonuçlar getirmektedir. Kazgan'ın kaydettiğine göre (1997:36) sosyal bilimler alanında bunun örneklerinden biri ABD'de kalkınma iktisadı ya da Keynesçi Okuldan kaynaklanan kuramlar küreselleşme gereği ders kitaplarından dışlanınca, ABD'deki ders kitaplarını örnek alan diğer (çevre) ülkelerde de dışlanmakta ve bu ülkelerde Keynes'in ya da kalkınma iktisadının kuramları öğretim dışı bırakılmaktadır. Bu durumu yalnızca merkez ülkelerle çevre ülkeler arasındaki enformasyon alışverişi ile dengesizliğin sürdürülmesi olarak değerlendirmek ise eksik ve hatalı bir yorum olmaktadır. Çünkü dışlanan kuram ve yaklaşımlar özünde ezen-ezilen, yöneten-yönetilen, emek-sermaye ilişkisi ile ilgilidir ve sermayenin bilinç inşasında en etkili sonuçları aldığı kesimlerden birinin bilim-eğitim çevreleri olduğunu göstermektedir.

Erdoğan'ın kaydettiği gibi (2000:10) egemen bilim faaliyetlerinin ardında gerçekte bir teknolojik ve ideolojik egemenliğin sağladığı çıkarlar düzeninin korunması ve gelişmesi çabası yatmakta; bilim kapitalizmin ortaya çıkardığı sorunlara çözüm üretirken aslında kapitalizmin yarattığı ciddi sorunların çözümleyicisi değil, yaratıcısı ve destekleyicisi bir işlev görmektedir. Çünkü aslında bu süreçte bilimin getirdiği çözümler sorunları yaratan düzendeki değişikliğin değil, bazı istenmeyen, tepkilere neden olan sonuçlarının kapatılmasıdır. Nitekim sosyal politikanın bir bilim alanı olarak ortaya çıkışı da tamamen bununla ilgilidir. Sanayi devrimi sonrasında emek sınıfının yaşadığı büyük sıkıntı, sefalet ve baskıların yol açacağı sosyal patlamaların mevcut kapitalist düzeni yıkabilecek boyuta

erişmesini engelleyebilecek önlemleri üretmek amacıyla sosyal politika gündeme gelmiştir.

Elbette aslında üzerinde durulması gereken unsur, bilim çevrelerinin bilinç inşasında gördükleri işlev kadar hatta ondan daha önemli ve öncelikli, temel olarak; bilim çevrelerinin maruz kaldığı bilinç inşasıdır. Bu da bilimin ürettiklerinin ne kadarının egemen düzene rağmen insan ve toplum odaklı olduğunu, ne kadarının bilinçli ya da aksine egemenler lehine bilinç inşası ürünü olduğunu üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza getirmektedir.

Bu konudaki çarpıcı örneklerden birini de küreselleşme sürecinin emperyalizmin dışında, adeta ondan bağımsız bir şekilde ele alınıp tartışılması oluşturmaktadır. Emperyalizmin bir olgu olarak her zamankinden güçlü olmasına karşın bu olguyu değiştirebilme ve dünyayı ezilenlerin lehine değiştirebilme beklentilerinin şimdilik ortadan kalktığını kaydeden Boratav, bunda tek başına küreselleşme sürecinin emperyalizmden bağımsız, ayrı bir olgu gibi ele alınmasının önemini şöyle açıklamaktadır (2000:30):

“Patnaik’in yargısına katılmamak mümkün değildir: “Günümüzün Marksist söyleminin emperyalizm üzerindeki suskunluğu... (emperyalizmin) olağanüstü gücü... ve onun egemenliğine karşı çıkabilecek akımları başarıyla yönlendirebilme yeteneğinden kaynaklanıyor”. Boratav’a göre bu; devrimci veya reformist bir politik pratik ile paralel olarak gelişmiş olan bir kuramsal yaklaşımın, kendisine ilham veren siyasi programlar tasfiyeye uğradıkça geçersiz olmasına yol açmaktadır. Doğru olmasına karşın gitgide güçsüzleşen ve böylelikle dünyayı ve ezilenlerin kaderini değiştirebilecek güçten yoksun görünen eleştirel analizin pratik olarak önemi kaybolmakta, sadece düşünce tarihi içinde dar bir alanda kalmaktadır. Güncel sorunlara işlevsel yanıtlar arayan “sol” akımlar ise küreselleşme karşısında hızla ideolojik teslimiyete sürüklenmektedirler. Böylesi bir teslimiyetin ise dünyayı emperyalizmin kuramcılarının gözlüğü ile algılaması beklenmemelidir. Günümüzde yaşanan dönüşümler, dünyayı belirleyen temel ekonomik ilişkilerin bütünü “emperyalizm”le ilgili olmasına karşın “küreselleşme” kavramı ile açıklanmaktadır. “Küreselleşme”yi kavram olarak “emperyalizm”in yerine koyarak yapılan çözümler ise aynı olgulara farklı bakışlar getirmektedir. Boratav, küreselleşme terminolojisini kullanan çözümlerinin, emperyalizmi stratejik bir kavram olarak kullananlardan üç bakımdan ayrıldığını belirtmektedir (2000:28-29):

“Piyasa ilişkilerinden herkesin yararlanacağına iman edilir”!

- a. Yapısal bağımlılığın yerini karşılıklı bağımlılık alır. Dünya ekonomisinin, emperyalizm kuramcılarınca betimlenen türden hiyerarşik ve eşitsiz özellikler içerdi kabul edilmez. Dünyamıza “küreselci” bakış, her değişkenin bütün diğer değişkenlere bağımlı olduğu bir genel denge modeline indirgenebilir.
- b. Çevre ekonomilerinden sistematik olarak artık aktarımının önem taşıdığı bölüşüm çatışmaları gündem dışına kaydırılır, bunun yerine *pozitif toplamlı oyun* özellikleri taşıyan bir yaklaşım yerleşir. Piyasa ilişkilerinin genişlemesiyle sağlanan etkinlik artışlarından herkesin yararlanacağına iman edilir. Ulusal ekonomiler arasındaki asimetric kaynak transferleri, piyasa güçlerine verilen basit tepkileri olarak algılanır ve bunların son tahlilde, başlangıç noktasındaki (eşitsiz) kaynak dağılımını düzeltereği öngörülür.
- c. Piyasa güçlerinin eşitsiz ekonomik politik güç ve dengeleri altında işlediğini vurgulayan eleştirel perspektif terk edilir ve bunun yerini uluslararası mal ve sermaye piyasalarına karşı duyulan fanatik bir güven perspektifi (yeni tür bir “piyasa fetişizmi”) alır. Sosyoekonomik gelişimin hız ve niteliğinin devletçe belirlenebileceği, bu yeni piyasa fetişizmince kabul edilmez. Siyasi iktidar aracılığıyla temel ve olumlu toplumsal dönüşümlerin gerçekleştirilebileceğine ilişkin devrimci, reformist ve kalkınmacı programlar, artık “ham hayaller” olarak görülür.”

Enformasyon dengesizliği haberlerin dolaşımında da sözkonusudur. Dünya ölçeğinde haber dolaşımının yüzde 80’den fazlası Batı merkezli uluslararası haber ajansları aracılığıyla gerçekleşmekte; çevreden merkeze gelen haberler, merkezden çevreye gelen haberlere oranla çok cılız kalmaktadır. Dengesizlik yalnız sayısal değil, içerik açısından da önemli boyuttadır. Çevreden merkeze gelen haberlerin içeriğini daha çok kazalar, felaketler, yoksulluk, geri kalmışlık vb. konular oluştururken, merkezden çevreye güç, yenilikler, gelişme, kültürel içeriğe sahip haberler yayılmaktadır.

Haberlerin dolaşımında çevre-çevre etkileşimine engel oluşturan bir unsurun özellikle üzerinde durulması gerekmektedir. Çevre ülkeler sınır komşusu olsalar dahi birbirleri ile ilgili haberleri uluslararası haber ajansları aracılığı ile yani Batının süzgecinden geçtikten sonra alabilmektedirler. Bu da çevre ülkelerin kendi aralarında etkileşimlerinin denetim altında tutulmasını sağlayan yöntemlerden biridir.

Enformasyon yalnızca ülkeler arasında etkileşimi denetim altında tutmakla sınırlı bir dolaşım göstermemektedir. Ülke içinde enformasyon üretimi, işlenmesi ve dağıtımında da tasarlanmış içerik ve akış gerçekleşmekte, buna karşın çevrenin hem içerik üretimi hem de üretilen içeriğin dağıtımını konusunda güçsüz olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla ülke içinde de merkezin çevreyi denetim altında tutması sözkonusudur. Merkezde yer alanlar lehine içerik üretimi ve dağıtımını propaganda modeli ile açıklayan Herman ve Chomsky de servet ve iktidar eşitsizliğinin ve bu eşitsizliğin medyanın çıkar ve seçimlerine etkisini beş ana başlıkta ortaya koymuşlardır ;

“1. Egemen medya şirketlerinin büyüklüğü, yoğunlaşmış mülkiyeti, kar amaçlı oluşu ve sahiplerinin serveti;

2. Reklamcılığın medyanın en önemli gelir kaynağı olması;

3. Medyanın, iki temel kaynak ve iktidar odağı olan hükümet ile iş çevrelerinden ve bunların mali destek sağlayıp onayladığı ‘uzmanlar’dan sağladığı bilgileri temel alması;

4. Medyayı hizaya sokmak amacıyla kullanılan bir yöntem olan ‘medyaya yönelik tepki üretimi’;

5. Ve ulusal bir din ve denetleme mekanizması olan ‘anti-komünizm’.

Herman ve Chomsky’e göre devlet bürokrasisinin iktidar aygıtlarını elinde tuttuğu ülkelerde, kitle iletişim araçları üzerinde uygulanan ve genellikle resmi sansürle desteklenen tekeli denetim, iletişim araçlarının egemen seçkinlerin amaçlarına hizmet ettiğini açıkça göstermektedir. Oysa iletişim araçlarının özel sektöre ait olduğu ve resmi sansürün bulunmadığı ülkelerde ise bu sistemin işleyişini fark etmek oldukça zordur. Kitle iletişim araçlarının sıkı rekabet içinde olduğu, hükümetlerin ve şirketlerin yolsuzluklarını hedef alıp bunları ortaya çıkardığı, kendilerini genel toplum çıkarlarının ve konuşma özgürlüğünün yılmaz savunucuları olarak sergilediği ülkelerde geçerlidir. Bu ülkelerde medya tarafından tartışılmayan ve gözden kaçan nokta ise bu tür eleştirilerin kısıtlı özelliklerini, kaynak dağılımındaki büyük eşitsizlikler ve bu eşitsizliğin özel medya sisteminde sesini duyurabilme, medyanın davranış ve işleyişini etkileme açısından yarattığı sonuçlardır (Herman-Chomsky,).

Herbert Schiller de baskı yöntemleriyle sonuca ulaşamadığında insanların manipüle edildiğini, manipülasyonun güçlü bir denetim aracı olduğunu belirtmektedir. Toplumun kazananlar ve kaybedenler olarak iki kümeye bölünmüş halde varlığını sürdürmesinin,

özel mülkiyet kavramının itirazsız benimsenmesi ve bunun sonuçlarının yadırganmaması ile mümkün olduğunu ifade eden Schiller (1993:12-13), insanların bu durumu kabullenmelerini zihin yöneticiliği olarak adlandırdığı faaliyetlerle izah etmektedir.

“Süreç, merkezden yönlendirilme gereksinimi duymadan işlemektedir, bu bakımdan son derece etkili ve kolay anlaşılabilir cinstendir. Kökü özel mülkiyeti, iş bölümünü, erkeğin ve kadının rolünü, üretimin organizasyonunu, gelirin bölümünü belirleyip güçlendiren layüsel³ temel sosyo-ekonomik düzenlemelerde yatmaktadır. Çok uzun bir zaman dilimi içinde oluşturulup meşruiyet kazandırılan bu düzenlemeler, kendi dinamiklerine sahiptir ve kendi kaçınılmazlarını üretmektedir.” (Schiller:1993:15)

Schiller, kaybedenlerin içinde buldukları durumu kabullenip rıza göstermelerinin paketlenmiş bilinç içeriği oluşturan mitlerle gerçekleştirildiğini, bunların başında da bireysellik ve kişisel tercih mitinin geldiğini söylemektedir. Böylelikle üretim araçlarının özel mülkiyette bulunması savunulmakta, kişinin mülk edinme hakkı olmadan kişiliğini korumasının mümkün olmayacağı yolundaki bir kabulün pekiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bireyselliği ve özel girişimi kutsayan bu yaklaşım, toplumsal önüne bireyseli geçirmekte ve insanları tekleştirmektedir. Paketlenmiş bilinç içeriğinin ya da manipülasyonun başarısı Schiller’e göre “varlığına delalet eden unsurların ortada gözükmemesiyle mümkündür” (1993:23). Manipüle edilen insanlar içinde yaşadıkları toplumun kurumlarının yansızlığına inanmalıdır. Halk, ülkedeki karar alma mekanizmaları üzerinde herhangi bir çıkar grubunun etkisi olmadığına inandırılmalı ve bu inanç sürekli tazelenmelidir. Medyanın, hükümetin, eğitim ve bilimin çıkar kavgalarının dışında olduğu kanaati olmalıdır. Özellikle bilimin yansızlığına ikna edilmelidir.

“Diğer entelektüel faaliyetler gibi cari ekonomik sisteme göbeğinden bağlı olan bilimin yansızlığına inanılması istenmektedir. ... İlkokuldan üniversiteye varıncaya kadar eğitim sisteminin tamamının ideolojik bir amaçtan yoksun olduğu yalanına halk kitlelerinin inanması için büyük çabalar harcanmaktadır. Eğitim tezgahından geçenlerin büyük bir kısmının, topluma hakim güçlerin inanmalarını istediklerine inanmaları, inanmamalarını istediklerine de inanmamaları, bu kimselerin ne denli şiddetli bir şartlanmaya tai tutulduklarının bir işareti olsa gerektir.” (Schiller, 1993: 25)

Schiller, zihin manipülasyonu olarak adlandırdığı enformasyon üretiminin üzerine inşa edildiği temel mitlerden bir başkasının da insanların kendi kararlarını kendilerinin

³ Sorumsuz, hesap sorulamayan.

verdiği, tercihlerini kendilerinin yaptığına inanması olduğunu belirtmektedir. Medyanın fiziksel zenginliği ve çeşitliliği, içerik çeşitliliğinin varlığı için bir kanıt olarak sunulmakta ve insanlar gerçekte olmayan seçenekler arasından seçim yapmak durumunda bırakılmaktadır.

“Bu, zihin yöneticiliğinin üzerine inşa edilmiş bulunduğu temel mitlerden birini oluşturmaktadır. Seçim ve çeşitlilik her ne kadar farklı kavramlar ise de birbirlerinde ayrı düşünülmeleri de mümkün değildir. Seçmek, ancak çeşitliliğin olduğu yerde mümkündür. Çeşitlilik yoksa seçmek fiili gerçekleştirilemez. Gerçek seçenekler yoksa, seçmek ya manasız ya da manipülatif olur. Çeşitliliğin olmadığı bir ortamda seçmenin bir mana ifade ettiği yolunda bir yanılgı kasıtlı olarak inşa olunmaktaysa bunun anlamı seçme işinin manipülatif olduğudur. ...

Büyük çoğunluk, tuzağa düşmüş, tekdüze enformasyon yelpazesinde tavuskuşunun kuyruğundaki renk cümbüşünü görmekte olduğu yanılgısına kapılmıştır. ...

İletişim monopollerini faal oldukları her yerde enformasyon seçimine kısıtlamalar getirmektedirler. Realitenin tek bir versiyonunu sunmaktadırlar, bu onların realitesidir. ...

Gerçek manada bir farklılıktan, bir çeşitlilikten yoksun bu iletişimsel çoğulculuk, cari şuur paketleme düzeninin gücünü artırmakta, varolmaya devamını kolaylaştırmaktadır. Çok kanallı iletişim akışının varlığı, özgürce enformasyon seçebilme şansının var olduğu yolundaki inancın pekişmesine hizmet etmektedir. Bu arada esas etkisi statükoyu sürekli olarak güçlendirmek şeklinde tezahür etmektedir.” (Schiller, 1993: 35)

Bu saptamalara bir ekleme yapmak gerekmektedir; Schiller, insanların çeşitliliği olduğuna inandıkları enformasyonlar arasından seçim yaptıkları yanılgısının altını çizmektedir. Peki aslolan insanların kendilerine sunulanlar arasından seçim yapması mıdır? Burada asıl önemli olan insanların kendilerinin seçenekler üretebilir olmasıdır. Sunulanların gerçekliği, çeşitliliği, yeterli ya da yetersiz olması üzerinden bir tartışma, sunulanlar arasından seçim yapmayı olağan kabul etmek anlamına gelmektedir. O halde zihinsel üretimi, dolayısıyla egemenliği elinde bulunduranların tasarladığı bir dünyada yaşamaya ve onların verdiği kadarıyla yetinmeye razı olmaya da devam edilecektir.

Medyada gerçeğin basitçe yeniden üretilmediğini, belli amaçlara uygun biçimde yeniden inşa edildiğini kaydeden Dursun (2001:79), bu sürecin seçme ve sunma, yapılandırma ve biçimlendirme işlemlerinin bütününe içine aldığını belirtmektedir. Haber inşasıyla biçimlendirilen içerik aynı zamanda profesyonel ideolojilerin paketlenmiş karakterini taşımaktadır. Medyanın enformasyon ve algılama şablonlarıyla kamuoyunu etkilerken, siyasal ve toplumsal yaşamı biçimlendirirken, bilgi ve enformasyon adına neler sunduğu;

toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunları ve içinde bulunulan durumu nasıl tanımladığı ve yorumladığı önem kazanmaktadır (Alver, 2003:208). Haberde gerçeklik tasarımları ve önyargı içerikli iletilerle ilgili çalışmalar medya haberlerinin gerçekliği yansıtmadığını, aksine özellikle de toplumsal açıdan önemli ve tartışmalı konularda haber seçiminde tek yanlı, önyargılı ve politik davranıldığını göstermektedir (Alver, 2003:205). Medyanın hangi konuda olursa olsun hem haberin içeriği hem de içeriğin dayandırıldığı aktörleri seçimi rastlantısal değildir. Medya topluma iktidar odaklarının mesajlarını taşımakta, sıradan insana iktidar odaklarının mesajlarıyla kurgulanan bir dünyanın resmini çizmektedir. Alver'e göre (2003:211) iktidar odakları (seçkinler) iktidarın uygulanması ya da sürdürülmesi için gerekli ideolojik çerçeveyi söylem yoluyla sağlamaktadırlar. Söylem ve haber söylemi içinde dayandırılan ideoloji, iktidarın harekete geçirilmesinde ya da meşrulaştırılmasında önemli rol oynamaktadır. Haberlerde sık sık seçkinlere yer verilerek onların ideolojilerinin ve iktidarlarının onaylanması ve meşrulaştırılması sağlanmaktadır. Medya profesyonelleri bir yandan iktidar sahiplerinin iktidarlarını betimlemekte, diğer yandan ise kendi çalıştıkları medya örgütünün iktidarının sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır.

Medyanın başlıca haber kaynakları ya da aktörlerini siyasal karar vericiler, sivil ve askeri bürokrasi, ekonomi çevreleri, entelektüeller, eğitim ve bilim çevreleri oluşturduğu söylem seçkinleridir. Söylem seçkinleri iktidarın uygulanması ya da sürdürülmesi için gerekli ideolojik çerçeveyi söylem yoluyla sağlamakta, medya onların söylemlerini topluma iletmektedir. Haberlerle bilginin stratejik denetiminin toplumsal ve siyasal gerçekliklerin özgül yeniden inşaları yoluyla uygulandığını ifade eden Rigel'e göre (2000:192) bu süreç, çeşitli seçkin aktörlerin, kurumların, sınıfların ulusların çıkarlarına ağırlık verilmesini destekleme eğiliminde olan haber ve haber değeri hakkındaki mesleki ideolojiler sistemi tarafından yönetilmektedir. Haber üretim sürecindeki tematik ve şematik yapıda söylem seçkinleri (haberde kaynak ya da aktör konumunda olanlar) tematik yapının, eşik bekçileri (medyanın yayın politikası ve kimliğine uygun olarak hangi haberlerin yayınlanacağına karar verenler) şematik yapının belirleyicileri durumundadır. Tematik yapının oluşumuna katkı sağlayan haber kaynağı ya da aktörleri söylem seçkinleri ve söylem düşkünleri olarak ikiye ayrıldığını kaydeden Rigel, bu ayırımı iktidarın haber içeriğindeki rolünün ortaya çıktığını belirtmektedir:

“İktidarın söylem yoluyla toplumsal denetim uygulamasının önemli bir koşulu söylemin denetimi ve bizzat üretimidir. İktidar, çeşitli söylem türleri, içerikleri ve stillerine farklı erişme derecelerine sahip olunması yoluyla dolaysız olarak uygulanır. Reklama bağımlı olan özel mülkiyet yoluyla işleyen medya açısından bu dolaylı denetim büyük şirketler tarafından ve hatta medyanın bağımlı olduğu enformasyonu düzenli olarak sağlayan önde gelen haber kaynakları ve aktörleri tarafından uygulanabilir. Bu aynı iktidar grupları, özellikle kitle medyası söyleminin çeşitli dağılım tarzlarını denetleyebilirler” (Rigel, 2000: 191; Van Dijk, 1993: 276)

3.2. Halkla İlişkiler: Hegemonyanın Uygulanması

Örgütlü yapıların ilgili çevrelerini çıkar ve amaçları doğrultusunda etkileme süreçlerini ifade eden halkla ilişkiler, bağımlı grupların rızasının sağlanmasını ifade eden hegemonyayla sıkı sıkıya ilişkili bir kavramdır.

Hegemonya, iktidarın elde edilmesi ve sürdürülmesinde kaba kuvvet, baskı, doğrudan denetim gibi unsurlardan ziyade rıza sağlamaya yönelik faaliyetlerin; bir başka deyişle bilinç inşa etmenin kalıcı ve etkili olduğu düşüncesinden temellenir. Halkla ilişkiler ise “rıza üretimi”, “bilinç inşa etme işi”, “bilinç yönetimi” tanımlarında da görüldüğü üzere hegemonyanın uygulanma sürecidir. Dolayısıyla halkla ilişkiler iktidar çevreleri açısından hegemonik bir düzen kurma ve sürekli yeniden üretimini sağlamanın araç, ortam ve yollarını anlatır.

Hem hegemonya hem de halkla ilişkiler tarihsel olarak süreklilik, fiziksel olarak sınırsızlık arzeden basit bir temele oturtulmuş karmaşık ilişkiler ağından oluşmaktadır. Hegemonya ve halkla ilişkiler maddi üretim araçlarının yanısıra zihinsel üretim araçlarının sahipliği ya da denetimi ile kurulan bilinç inşasını ifade etmektedirler.

Bilinç inşası, insanların öyle olduğunu sandıkları bir dünyada yaşadıklarını sanmalarını sağlamakta; bunun için her türlü araç, ortam ve yöntemle gerekli kavramsal çerçeve oluşturulmaktadır. Kavramlar, hegemonik bir düzenin en etkili unsurları arasında yer almaktadır. Hatta zihinsel üretim araçlarının “öyle olduğu sanılan” bir dünya inşasında en önemli işlevlerinin ‘kavramsallaştırma’ olduğu kabul edilebilir. Kavramların bilinç inşasının temel taşı olarak “şeylerin baş aşağı” edilmesini; egemen sınıfın çıkar ve amaçlarına göre düzenlenen bir dünyayı diğerlerinin de içselleştirmesini sağlaması, tüm etkileşim araç ve ortamlarıyla birbirini destekleyen-tamamlayan bir şekilde gerçekleşmektedir. Kavramlar, Althusser’in kaydettiği gibi (Hançerlioğlu, 2004), “ideolojik ve felsefi savaşta hem silah hem de uyutucu madde”ye dönüşebilir. Kavramları

oluşturur ya da açıklarken kullanılan dil, seçilen sözcükler, başkalarını etkileme, yönlendirme aracı olarak işlev görür. Böylelikle, kavramları oluşturur ve açıklarken kullandığımız dil, “nesnel gerçekliğin öznel biçimde algılanış ve anlatılışını sağlayan bir çerçeve, bir tür düşünsel yapı sunar. Var olan ve düşlenen her şeyi belirtmekle kalmaz; gerçekliğin kendine özgü bir görünüm almasını sağlar” (Vardar, 2001:18). Burke’ye göre bu, bazı filozof ve sosyologların “gerçekliğin toplumsal olarak inşası” dedikleri şeyin bir özel durumudur ve bilim adamlarının inceleme nesnelerini/konularını inşa edip etmedikleri kendi başına bir inceleme konusu haline gelmiştir. (Burke, 2006:109). Erdoğan (2000:10-11)bu konuda “Güç ilişkileriyle baskınlığı belirlenen, sürdürülen ve ideolojik pratiklerle nesnelleştirilen öznel çıkarlar, toplumda doğruyu tanımlar ve kurumlaştırır. Yani doğruyu ve haklıyı saptayan nesnel ölçütler değil, belli güçlerin nesnelleştirilmiş öznel çıkarının ölçekleridir” saptamasını yaparken, Foucault (1982) da inşacı konunun etkili formüleştirmesini şöyle açıklar: “söylemler, haklarında söz söylediği nesnelere sistemli olarak kuran/inşa eden uygulamalardır”. Kavramsallaştırma, diğerlerinin yalnızca egemenlerin çıkar ve amaçlarına göre düzenlenen bir dünyayı kabullenmesini değil, aynı zamanda bu çıkar ve amaçları benimseme ve savunmalarını da sağlamaya yöneliktir.

Bilinç inşası tutarlı ya da yeterli görünen bir kavramsal çerçeveler bütünü sunarak ancak aynı zamanda insanları grinin tonları arasında kaybolmaya iten belirsizlikler ya da ayrıntılarla meşgul eden; resmin bütünü görmeyi engelleyen yöntemlerle de gerçekleştirilmektedir. Bizzat halkla ilişkiler kavramı bunun anlamlı bir örneğini oluşturmaktadır. Profesyonel bir faaliyet alanı olarak ortaya çıkması kapitalizmle gerçekleşen halkla ilişkiler anaakım yaklaşıma göre “örgütlerle toplum arasında her iki tarafa da yarar sağlayacak bir uzlaştırıcı”dır. Örneğin Nolte’ye göre halkla ilişkiler örgütlerle “sosyal, ekonomik ve politik çevresi arasında her ikisinin de yararını gözeterek uyum sağlamasına yardımcı olan, adapte eden bir yönetim görevidir” (Peltekoğlu, 1993:6). Eleştirel yaklaşımda ise halkla ilişkilerin uygulayan tarafın yararına tasarlanıp yürütülen bir süreç olduğu açıklanır. Buna göre halkla ilişkiler bir bilinç inşa etme işidir.

Halkla ilişkilerin ne olduğuna dair bir anlama ve açıklama yapabilmek için kavramı oluşturan halk ve ilişki terimlerini irdelemek gerekmektedir. Halkla ilişkilerde “halk” hedef kitleyi ifade etmektedir. Hedef kitle, düşünce ve/veya eylemlerinde amaçlar

doğrultusunda bir değişiklik gerçekleştirilmesi hedeflenen kişi/ler, küme/ler veya örgütlerdir. Bu durumda halkla (hedef kitleyle) belli amaçlara yönelik ilişkilerden sözedilmektedir. Bu ilişkiyi kuran ve tasarlanmış bir şekilde sürdüren ise halkla ilişkileri uygulayan taraftır. Dolayısıyla halkla ilişkiler etkileyen ve etkilenen taraflar arasındaki “belirli” ilişkileri kapsamaktadır. Etkileme ve etkilenme sürecinde ilişkiyi tasarlayan ve uygulayanın üstünlüğü, etkilenmenin her iki taraf için de aynı, dengeli ve yararlı olduğuna dair bir varsayımın fazlaca iyimser olduğunu ortaya koymaktadır. Halkla ilişkilerde belli ilişkilerden sözedilmesinin nedeni de bu ilişkilerin iletişim araç, ortam ve yöntemleriyle gerçekleştirilmelerinden dolayı zihinsel bir etkiyi gerçekleştirmeye yönelik; bilinçle ilgili olduklarını ifade etmektedir.

Halkla ilişkiler kavramında dikkatler hep ilişkinin etkilerinin yöneltildiği halka yönelmekte, halkla ilişkiyi belli amaçlarla kurup sürdüren taraf gölgede kalmaktadır. Bu, ilişkiyi kurup sürdüren tarafın yeterince irdelenmesini de engelleyici bir işlev görmekte, görünmezlik zırhı ile korunmasını sağlamaktadır. Halkla ilişkileri hedef odaklı bir kavramsal çerçeveye oturtan bu yaklaşımın bilinç inşası ile ilgisinin altını çizmek gerekmektedir:

“Halk ve ilişki kavramları yanyana konulduğunda, “halk” denen ile olan ilişkiler anlamına gelir. Halkla ilişkiler kavramında “kimin halkla ilişkileri?” sorusuna (halk denen ile kim ilişki kuruyor? Sorusuna) apaçık bir cevap yoktur. Cevap tanımlamalar içinde bir bilinç oyunu olarak sunulur. Halkla ilişkiler ilk bakışta, adı belirlenemeyen bir gücün halkıyla (veya halklarıyla) olan ilişkilerini ima eder. Dolayısıyla halkla ilişkiler bir tarafın halk denen bir tarafla olan ilişkilerini düşünmesi ve düzenlemesini anlatmaktadır. Dikkat edilirse halkla ilişkiler kavramı bir tarafın amacına yönelik bir ilişkiyi anlatmaktadır.” (Erdoğan: 2002, 339)

3.3. Sendikalarda Halkla İlişkilerin Yeri ve Önemi

“1920’lerde halkla ilişkiler güçlü bir endüstri olmaya başladı, o denli güçlüydü ki 1930’a girerken bu endüstriyi soruşturmak için kongre komiteleri kuruldu. 1930’larda işçi sınıfı Wagner Yasasıyla örgütlenme hakkını kazandı. Chomsky’nin belirttiği gibi, demokrasi kötüye çalışıyordu: kitleler yasal zafer kazanıyordu ve bu şekilde olmaması gerekirdi. Yalnız, atomlaşmış ve birbirinden kopmuş, “seyirci” olması gereken insanlar örgütlenmeye başlıyordu. Kitlelerin siyasal güç olacağı korkusu yeniden alevlendi. Sermaye, emeğin bu zaferinin son zaferi olmasını garantilemek için harekete geçti. Amerikan emekçilerinin sendikalar yoluyla

mücadelesi İkinci Dünya Savaşına kadar bazı başarılar kazandı. Fakat ondan sonra sürekli gerilemeye başladı. Bu gerileme sermayenin örgütlü karşıtlığı ile sağlandı. Bu örgütlü egemenlik uygulamasında halkla ilişkiler önemli bir yer aldı.” (Erdoğan, 2000:366)

Sendikaların ortaya çıkmasına yol açan gelişmeler sanayi devriminin ardından Avrupa’da ortaya çıkan eşitsizliklerdir. Son derece ağır koşullarda, sefalet ücretleriyle yaşamlarını sürdürmeye çalışan geniş kitleler ve varlıklı sermayedar kesim arasındaki ekonomik ve toplumsal farklılaşmanın giderek artması toplumsal patlamalara da zemin hazırlamıştır. Ortaya çıkan sorunlara karşı çeşitli çözüm yolları öneren düşünsel akımlar oluşmuştur. Liberal düzenin egemenliğine karşı sosyalist düzeni öneren bu düşünceler üç ana kümede toplanabilir. Birlikçi-kooperatifçi sosyalistler, bilimsel sosyalistler ve demokratik sosyalistler. Birlikçi-kooperatifçi sosyalistler mevcut sorunların çözümü için emekle sermayenin yeniden bütünleşebileceği bir yapı önermişlerdir. Bu yaklaşımda birlik-kooperatif yapılanması ile emekle sermayenin sanayi devrimi öncesindeki gibi bütünleşebileceği bir düzen toplumsal soruna çözüm olarak görülmüştür. Bilimsel sosyalizm akımı “kapitalist toplum yapısının tümüyle ve devrimci yöntemlerle değiştirilerek sosyalist toplum yapısına” (Güven, 1995:44) geçilmesi gerektiğini savunmuştur. Demokratik sosyalizm akımı ise devrim yerine demokratik süreç içinde sosyalizme geçişi önermiştir. Bu yaklaşımların ortak özelliği mevcut düzene karşı olmaları ve toplumsal sorunların çözümünde liberal düzen dışında bir yapıyı önermeleridir. Dolayısıyla egemenliği elinde bulunduran çevreler için bir tehdit oluşturmaktadırlar.

Aynı dönemde ortaya çıkan bir diğer akım, sosyal politika akımı ise mevcut düzeni kaldırmak yerine bu düzen içinde kimi iyileştirmeler yaparak toplumsal sorunların çözülebileceğini ileri sürmüştür. Sosyal politika akımı özellikle bilimsel sosyalistler tarafından eleştirilmiş, temeli eşitsizliğe dayanan bir yapı içinde düzeltmelerin anlamlı olmayacağı belirtilmiştir. Onlara göre, “anamalcı toplum düzeninde, anamalcı doğası gereği işçiyi sömürmektedir. Sosyal politika önlemleriyle anamalcıların bu tutumlarının değişeceğini ileri sürmek doğru değildir.” (Güven, 1995:58). Bilimsel sosyalistler (Güven, 1995, 58); devletin politikasında reformlar yapılarak işçilerin yaşam düzeylerinin yükseltilmesinin ve sosyal refahtan daha adil pay almalarının sağlanmasının da olanak dışı olduğunu kaydetmişlerdir. Çünkü kapitalist düzende artı değere el koyan sınıf ekonomik güçle birlikte siyasal güce de sahip olmakta ve toplumun kurumlarını ve

yasalarını belirleme olanağı elinde olmaktadır. Bu durumda devlet aslında sermayenin elindedir ve devletin görevi de doğal olarak bu sınıfın çıkarlarını korumak ve artırmaktır.

Toplumsal sorunların çözümü için benimsen yaklaşım, mevcut düzen içinde iyileştirmeleri öneren sosyal politika yaklaşımı olmuştur. Günümüzde emeğin ve emeği temsil eden kurumların içinde bulunduğu durum, bilimsel sosyalistlerin eleştirilerinin geçerliliğini de ortaya koymaktadır. Mevcut düzen içinde iyileştirmelerin sermaye lehine eşitsiz durumu koruyup geliştirmeyi önleyemediği açıktır. O tarihten bu yana gelir dağılımındaki eşitsizliğin, emek açısından zaman zaman elde edilen ancak tekrar kaybedilen hakların bir listesini çıkarmak durumu açıkça görmeyi sağlamaktadır. Değişen, yönetilenlerin bu duruma ikna olması; rıza göstermesidir. Bu süreç emeği temsil eden örgütlere ‘rağmen mi’ gerçekleşmiştir yoksa iktidara karşı bir güçten iktidarın ideolojik aygıtlarına dönüşmüş olmalarıyla mı? Sanayi devrimiyle kapitalizmin egemenliği, olumsuz koşullara karşı örgütlü direnişi ve hak arama mücadelesini ortaya çıkarırken başka bir doğum da gerçekleşmiştir: halkla ilişkiler.

“Profesyonel halkla ilişkilerin günümüzdeki biçimiyle gelişmesi kapitalist üretim tarzı ve ilişkilerinin Avrupa’da özellikle de Amerika’da gelişmesine bağlı olarak olmuştur. Çünkü, günümüzdeki biçimde halkla ilişkilerin oluşmasına neden olan başlangıç, kapitalist ekonomik ve siyasal pazarın çıkışı ile gerçekleştirilmiştir. Genel olarak burjuvazinin çıkışı ve feodal sistemin çöküşünü hazırlayan koşullara ve özel olarak 19. Yüzyılın koşullarına kadar geri götürerek başlamak doğru olacaktır. İlk başlangıçlara bakıldığında, halkla ilişkilerin çıkışının siyasal ve ekonomik alanlarda olduğu görülür. Her ikisinde de başlangıçlar düzenli bir kurumsallaşmayı getiren girişimler değil, belli zaman ve yerde yapılan planlı tek bir etkinlik biçiminde olmuştur. Bu sırada bireysel profesyoneller ortaya çıkmış ve halkla ilişkiler işini yürütmüştür. Böylece halkla ilişkiler tanımına, iletişimde gönderici anlamında, devletin ve özel çıkarların halkla ilişkilerini üstlenen profesyoneller dahil olmuştur.” (İşler, 2007:88)

Halkla ilişkiler, iktidarı elinde bulunduranlar için hegemonyanın uygulama yol ve yöntemlerini; bağımlı gruplar açısından ise iktidarı elinde bulunduranları kendi yararına etkilemeye yönelik çabaları ve bu çabalarla elde edilen gücü ifade eder. Birinci bölümde belirtildiği gibi iktidar-güç bağlantısı yalnızca iktidarla bulunanlarla iktidarı ele geçirmek isteyenler arasındaki çatışmaya ilişkin değildir. Aynı zamanda iktidarın sahip olduğu güçten kendi lehine koşullar oluşturmak, çıkar sağlamak için onu (iktidarı) etkilemeye çalışanlar arasında da bir çatışma vardır ve bu çatışmada üstünlüğü sağlayanın sahip olduğu “etkide bulunma yeteneği” onun gücünü ifade etmektedir.

Bu çerçevede sendikalar için halkla ilişkileri irdelerken başlıca iki değerlendirme açısı ortaya çıkmaktadır:

1. İktidardan bağımlı gruplara, dolayısıyla sendikalara yönelik halkla ilişkiler; hegemonya: Başlangıçta egemenliği elinde bulunduranlara, düzene karşı bir tehdit unsuru olan sendikaların düzen içinde, düzeni tehdit etmeyecek şekilde düzenlenmelerine olanak veren sosyal politika uygulamaları bu kapsamda değerlendirilebilir. Bilindiği gibi sanayi devriminin ardından ortaya çıkan toplumsal sorunların ardından emeğin örgütlenmesi düzeni tehdit eden önemli bir gelişme olmuş, aynı dönemde liberal düzene karşı sosyalizm başta olmak üzere fikir akımları ve eylemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sosyal politika, sorunları mevcut düzen içinde kimi değişikliklerle çözmeye çalışarak toplumsal patlamaları önlemeye yönelik tedbirleri içeren bir yaklaşım olarak ortaya çıkıp benimsenmiş ve olası bir düzen değişikliğinin de önüne geçilmiştir.

2. Bağımlı gruplardan iktidara yönelik halkla ilişkiler faaliyetleri: Diğer sivil toplum örgütleri ya da bağımlı gruplar gibi sendikalar da iktidarı kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda etkilemek için çaba harcarlar. Bu çabaların önemli bir bölümü halkla ilişkiler faaliyetlerinden oluşur. Sendikaların iktidara yönelik halkla ilişkileri daha önce belirtilen ikincil gruplar arasındaki çatışma ve güç ilişkileri içinde değerlendirilebilir. Sendikaların görünürde “emek-sermaye-devlet”in yer aldığı çalışma ilişkileri düzeninde hakem olarak gösterilen devlete ve çıkar çatışması olan sermaye ile etkileşimleri bu çerçevede yer alır. Ancak devletin iktidarını elinde bulunduranların egemenliğinin sermayede bulunması dolayısıyla bu çerçevedeki ilişkiler baştan yanılısamalar üzerine kuruludur ve yanılısamalar üzerinde yürümektedir. Bu yanılısama içinde sendikalar da bir taraftan hegemonyaya maruz kalan diğer taraftan devletin ideolojik aygıtları olarak işlev gören örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla sendikaların halkla ilişkiler faaliyeti bir önceki maddede belirtilen iktidardan bağımlı gruplara yönelik faaliyetlerin tamamlayıcısı olarak değerlendirilebilir.

3.3.1. Halkla İlişkilerde Çevre ve Sendikalar

Her örgüt gibi sendikalar da etkiledikleri ve etkilendikleri bir çevre içinde varlıklarını sürdürür; hem varlıklarını sürdürmek hem de var olma amaçlarını gerçekleştirmek için

içinde yer aldıkları çevreyle etkileşimlerini düzenlemeye ve kendileri açısından olumlu bir şekilde geliştirmeye çalışırlar. Bu kapsamda çevre, etkileşim içinde olunan ekonomik, kültürel, siyasal, toplumsal koşulların toplamı olarak tanımlanabilir. Özlüce etkilenen ve etkilenilen unsurların toplamı olarak tanımlayabileceğimiz çevre halkla ilişkilerde hedef kitleleri de içerir. Etkileme ve etkilenme unsurları açısından halkla ilişkilerin uygulanmasında sistem yaklaşımının geçerli olduğu açıktır. Sistem yaklaşımına göre halkla ilişkiler “belirlenmiş amaçları gerçekleştirmek üzere çevreden alınan girdilerin değerlendirilerek, hazırlanan planlar doğrultusunda çevreye çıktı olarak sunulduğu süreçtir”. (Karpat,1998: 83)

Tablo 2:
Sistem yaklaşımı çerçevesinde halkla ilişkiler yönetiminin çevresi

Sosyal Ortam	Örgütün rakiplerinin, hedef kitlelerinin varlığı ve bu gruplarla iletişimi
Kültürel Ortam	Örgütün çalışanlar, ücret politikası, vb. ile bölgedeki gelenek görenekler, değer yargıları, yasal düzenlemeler
Fiziksel Ortam	Örgütün içinde bulunduğu coğrafi ortam koşulları, teknolojik donanımı

(Kaynak: Karpat,1998: 83)

Bu süreçte çevre, farklı çerçevelerde kümelenen kimi unsurların toplamından oluşmaktadır. Örneğin çevreyi fiziksel, kültürel ve sosyal ortamların bütünü olarak kabul eden yaklaşıma göre (Karpat, 1998: 83-84) sosyal ortam örgütün rakiplerinin de içinde yer aldığı ilişkilerini; kültürel ortam örgütlerin birbirleri ile iletişimlerini sürdürdükleri değer ve normları; fiziksel ortam da faaliyetlerin yürütüldüğü yerdeki fiziksel çevre koşullarını ifade etmektedir.

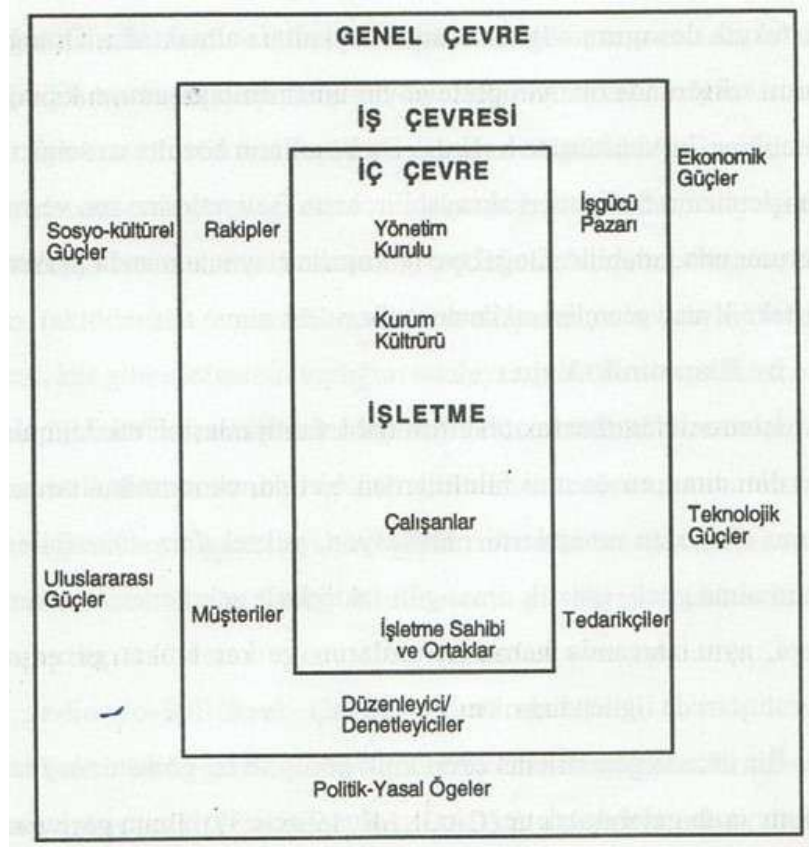
Çevre bir başka yaklaşıma göre iç ve dış çevre olarak iki kümede ele alınıp değerlendirilmektedir. Buna göre örgütün dış çevresi (Gürüz, 1995: 42-47):

- a) Hukuki ve politik yapı

- b) Toplumsal yapı
c) Ekonomik yapı
ç) Teknolojik yapıdan oluşmaktadır.

İç çevre ise örgütün yapısı, çalışanları, bütçesi, örgüt politikası gibi unsurlardan oluşmaktadır.

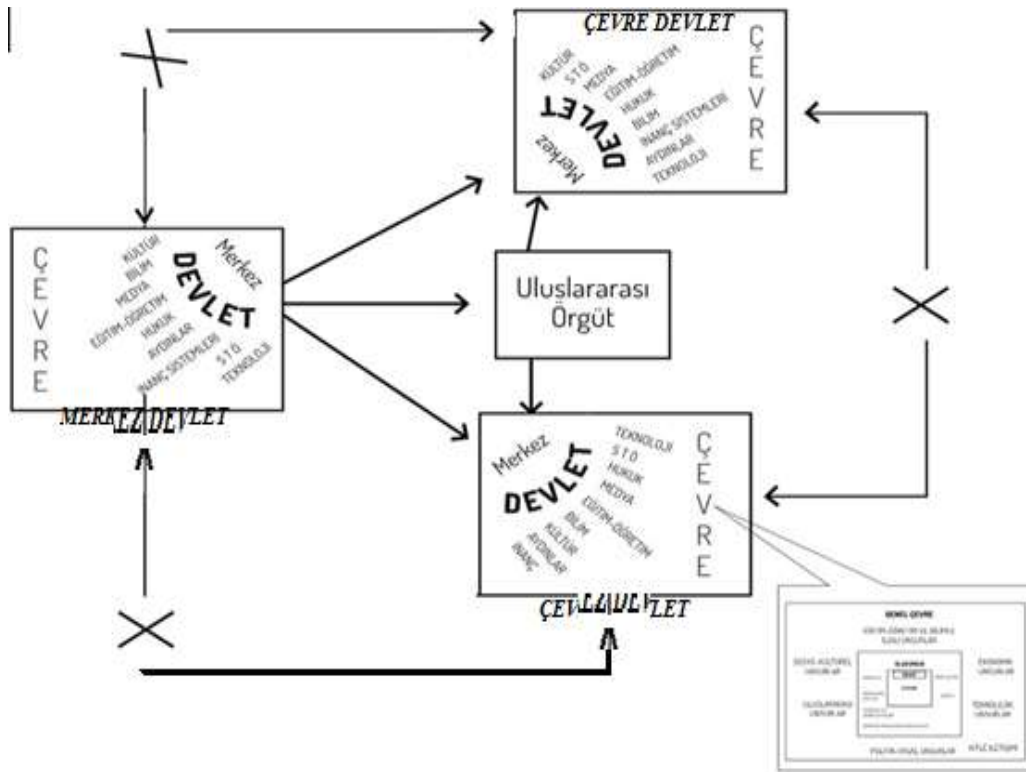
Halkla ilişkiler açısından çevreyi daha kapsamlı ele alan Bovee ve arkadaşlarının örgütsel çevre çalışmasıdır. Bovee ve arkadaşları örgütlerin çevrelerini sosyo-kültürel unsurlar, uluslararası unsurlar, politik-yasal unsurlar, teknolojik unsurlar ve ekonomik unsurların yer aldığı genel çevre; rakipler, müşteriler, düzenleyici-denetleyiciler, tedarikçiler, işgücü pazarının yer aldığı dış çevre; örgütün kendisi, yönetimi, çalışanları ve örgüt kültürünün yer aldığı iç çevre olarak açıklamaktadırlar.

Şekil 1:
Sistem Yaklaşımına Göre Örgütler ve İlgili Çevreleri

(Kaynak: Karpat, 1998: 87)

Ancak halkla ilişkiler için özellikle sendikalarda halkla ilişkiler yönetimi için ilgili çevrelerde eğitim-öğretim ve bilimle kitle iletişiminin genel çevre içinde özel ve temel bir önem taşıdığı bilinmesi gerekmektedir. Çevreleri sendikalar açısından değerlendirdiğimizde; iş çevresi: rakipler (aynı işkolundaki diğer sendikalar, işveren sendikaları), potansiyel üyeler, düzenleyici-denetleyiciler, tedarikçiler, işbirliği yapılabilecek kişi, kuruluş, kümeler, medya; iç çevresi de sendika yönetimi, üyeler, çalışanlar ve örgüt kültürü olarak kümelenebilir. Sendika yönetimi, üyeler ve diğer emekçiler bu yapı içinde paydaş, diğer çevreler ise hedef kitledir. Genel çevre ise tüm örgütler gibi sendikaların da daha çok etkilendikleri ve tek başlarına denetim altına almalarının mümkün olmadığı unsurlardan oluşmaktadır. Genel çevre bu anlamda sürekli izlenerek olası gelişmelerin değerlendirilmeye, buna göre konum belirlemeye çalışılan unsurları ifade etmektedir. Sendikalar açısından genel çevrenin değerlendirilmesinde merkez-çevre ilişkileri ve etkileşimi ayrıca önem kazanmaktadır. Merkezin çevreyi etkilediği bu yapı içinde sendikaların durumu aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

Şekil 2:
Toplumsal Düzen ve Sendikalar

3.3.2. Sendikalarda Halkla İlişkiler Yönetimi

Bir bilinç inşa etme işi olarak halkla ilişkiler kim için uygulanıyorsa onun amaç ve çıkarları doğrultusunda ilgili çevrelerinin etkilenmesi ve onlarda amaçlar doğrultusunda düşünce veya davranış değişikliği oluşturulmasını sağlamaya yöneliktir. Halkla ilişkiler, tanımlanan amaçlar doğrultusunda birbirini anlamlı bir şekilde tamamlayan birçok etkinlikle gerçekleştirilir. Bu etkinliklerin amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmesi halkla ilişkilerin yönetimi ile ilgilidir.

Pratikte halkla ilişkiler işlevi adı konulmamış olsa da üst yönetim kademelerinde bulunan diğer yöneticiler tarafından yerine getirildiğinden ve halkla ilişkiler birimleri sınırlı bir şekilde basınla ilişkileri yürütmek, çeşitli etkinliklerde yardımcı bir role itildiğinden idealize edilen halkla ilişkilerin gerçek koşullarda karşılığını bulmak pek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla mühendislik boyutunda gerçekleştirilmesi gereken işlevin ancak teknisyenlik boyutunda yürütülmesi anlamına gelmekte ve halkla ilişkiler işlevi dolaylı olarak üst yönetim tarafından gerçekleştirilirken, ilgili birimler halkla ilişkiler yönetiminden uzak bir şekilde kendilerine verilen görevleri yerine getirmektedir. Bu bir anlamda hekim tarafından gerçekleştirilmesi gereken işlerin hastabakıcı tarafından gerçekleştirilmesi ancak hastabakıcıya ne yapması gerektiğini de inşaat mühendisinin söylemesine benzemektedir. Dolayısıyla birçok örgütte olduğu gibi sendikalarda da halkla ilişkiler işlevi çoğunlukla ne gerçek anlamda yerine getirilebilmekte ne de alanında donanımlı sorumlular tarafından gerçekleştirilmektedir. Sendikalarda halkla ilişkiler işlevini yerine getiren birimlerin genellikle basınla ilişkiler adı altında örgütlenmesi ve üst yönetime doğrudan bağlı olmak yerine ikinci, üçüncü dereceden yönetim basamaklarına bağlı olarak konumlandırılması da bunun göstergelerinden biridir.

Halkla ilişkiler yönetiminin gerçekten arzu edilen, idealize edilen işlevlere sahip olması öncelikle halkla ilişkilerin ne olduğu ve öneminin kavranmasına ve buna uygun yetki ve sorumluluklarla donatılarak örgüt içinde konumlandırılmasına bağlıdır. Bu çalışmada tüm bu koşulların olduğu varsayılarak halkla ilişkiler yönetimi yönetim işlevleri; planlama, örgütlenme, kadrolama, eşgüdümleme, bütçeleme, raporlama-değerlendirme açısından ele alınmaktadır.

Planlama; nereye, nasıl, ne zaman, hangi araç, yol ve yöntemleri kullanarak ulaşılabileceğinin belirlenmesidir. Her örgütün varlığını sürdürebilmek için temel amaçlarını gerçekleştirmesini sağlayacak plan/lara sahip olması beklenir. Aksi durumda örgütün varlığını sürdürmesi ve amaçlarını gerçekleştirmesi rastlantılara ve/veya sezgisel yöntemlere bağlı olacaktır. Örgütlerin amaçlarını gerçekleştirmek için bütüncül planları olduğu gibi, örgüt içinde yer alan birimlerin de bu temel amaçlarla uyumlu, kendi etkinlik alanları ile ilgili planlarının olması gerekir. Bu çerçevede halkla ilişkiler işlevinin örgüt amaçlarına uygun şekilde yerine getirilebilmesi için halkla ilişkilerin de planlamasının yapılması gerekmektedir.

Halkla ilişkilerde planlama, örgütün temel amaçları ile uyumlu olarak iç ve dış çevrelerle sürdürülecek ilişkilerin amaçları, niteliği, yönü, zamanlaması, kullanılacak araç, ortam ve yöntemlerin belirlenmesini ifade eder. Bu aynı zamanda gelişmelere göre tutum almak yerine gelişmelerde belirleyici olmayı; bir başka anlatımla ilişkilerin gelişimi konusunda çeşitli etkenlerin kontrolünde olmak yerine kontrolü elde bulundurmaya sağlar. Diğer örgüt içi birimlerde olduğu gibi halkla ilişkiler de planlamada örgütün üst yönetimi tarafından yapılan genel plana uygun kısmi planlardan biridir. Kısmi planın temel özelliği, genel planda belirlenen amaçlara uygun, temel amaçlarla bütünlük içinde ve onlara ulaşmak için kendi sorumluluk alanıyla ilgili amaçların belirlenmesidir. Bu çerçevede sendikalarda halkla ilişkiler planlama süreci şu evrelerden oluşur:

- a) **Mevcut durumun değerlendirilmesi:** İçinde bulunulan dönem itibarıyla daha önce belirlenen amaçlara ne oranda ulaşılabildiği, sapma varsa nedenleri, dönem itibarıyla iç ve dış koşullar ele alınarak bir değerlendirme yapılır.
- b) **Bilgi toplama ve değerlendirme:** Örgüt içi ve dışındaki duruma ilişkin bilgilerin toplanması ve değerlendirmesi geleceğe yönelik adımlar için sağlıklı bir temel oluşturacaktır. Bu nedenle hem örgüt içindeki birimlerin kendi alanlarıyla ilgili hazırladıkları raporlar hem de genel ekonomik, siyasal, toplumsal durum ve diğer unsurlarla ilgili geçmişten bu döneme gerçekleşen gelişmeler ve gelecekte gerçekleşmesi olası gelişmelere ilişkin değerlendirmeler ele alınır. Her biri farklı olasılıklar da dikkate alınarak irdelenir ve hem daha önce belirlenen amaçların ne ölçüde gerçekleştirilebileceği hem de duruma göre değişiklikler yapıp yapılmayacağı belirlenir. Bu aşama geçmiş ve bugüne ait verilerden yararlanarak

geleceği tahmin etmeyle ilgili aşamadır. Dolayısıyla sağlıklı verilerden hareket ederek gerçekçi ve duruma göre esneklik kazanabilecek bir plan için önem taşımaktadır.

- c) **Planlama:** Bir önceki aşamada elde edilen veriler ışığında yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak planlama yapılır. Amaçlar net şekilde belirtilir, uygun araç, ortam ve yöntemler belirlenir; aynı zamanda olası gelişmeler için farklı seçenekler de belirlenir. Örneğin çalışma hayatı ile ilgili olası yasal düzenlemeler ve bunlara yönelik olarak destekleyici ya da önleyici çalışmaların neler olabileceği gibi.
- d) **Değerlendirme:** Örgütlerde olduğu gibi örgüt içi birimlerinde planlarını kısa, orta ve uzun vadeler için hazırlaması gerekir. Kısa vadeli planlar bir ayla üç ay arası dönemleri, orta vadeli planlar bir ila beş yıl, uzun vadeli planlar ise beş yıldan daha uzun süreyi kapsar. Kısa ve orta vadeli planlar uzun vadeli planın belli sürelerde ulaşılması gereken hedefleri ile ilgilidir. Özellikle ayda ya da üç ayda bir yapılan değerlendirmelerle mevcut durumun planlamaya ne kadar uygun olduğu, sapma olup olmadığı, varsa nedenleri belirlenir ve uzun vadeli planda belirlenen amaçları gerçekleştirmek için gerekli önlemlerin alınması söz konusu olabilir.

Örgütleme; planlama sürecinde belirlenen amaçlar doğrultusunda yapılacak işleri, bu işleri yapabilmek için gerekli sayı ve nitelikte elemanı ve maddi unsurları belirleme ve gereksinimlere en uygun şekilde değerlendirebilmek için sorumlulukları belirleme, yetkilendirme ve kümeleme sürecini içerir. Örneğin amaçlar arasında daha geniş kitlelere ulaşmak ve toplumsal desteğin artırılması bulunuyor ve bunun için de sosyal medyayı etkin şekilde değerlendirmek uygun yollardan biri olarak görülüyor olabilir. O zaman halkla ilişkiler biriminin hem bu konuda uzman bir elemanla desteklenmesi hem gerekli teknolojik altyapının sağlanması hem de uzmana işini verimli bir şekilde gerçekleştirebilmesi için sorumluluğuna denk yetkinin verilmesi gerekecektir.

Halkla ilişkiler kimi örgütlerde örgüt içi bir birim tarafından, kimi örgütlerde dışardan bir halkla ilişkiler ajansından hizmet satın alınarak kimilerinde de hem örgüt içi halkla ilişkiler birimi hem de dışardan halkla ilişkiler hizmeti satın alınması yoluyla yürütülmektedir. Örgütleme işlevi bu konuda da karar ve uygulamayı kapsamaktadır. Örneğin medya izleme ve değerlendirme hizmetinin bu konuda uzmanlaşmış bir ajanstan

sağlanması, diğer etkinliklerin örgüt içi birim tarafından yerine getirilmesi uygun bulunabilir ve bu yönde bir düzenleme gerçekleştirilebilir. Böylelikle halkla ilişkiler biriminin daha etkin değerlendirilmesi söz konusu olabilir.

Örgütlenme işlevinin amaca uygun şekilde gerçekleştirilebilmesi de temel adım olan planlamanın ne ölçüde yeterli ve gerçekçi olduğuyula ilişkilidir.

Kadrolama; Halkla ilişkiler birimi yöneticisi ve çalışanlarının gereksinimlere en uygun şekilde belirlenmesi ve değerlendirilmesini ifade etmektedir. Halkla ilişkiler faaliyetlerinin sorumluluğunu üstlenen yönetici aynı zamanda örgütün üst düzey yönetimine de danışmanlık yapabilecek nitelikte olmalı, birimde görev alacak kişilerin de alanlarında yetkin olmalarına özen gösterilmelidir. Günümüzde halkla ilişkilerle ilgili kavram karmaşasının ve uygulamada yaşanan sorunların ardında çoğu kez bu sorumlulukları uygun nitelikte kişilerin üstlenmemesi yatmaktadır. Sonuçta halkla ilişkiler işlevi çevresiyle ilişkileri iyi olan kişi/lerin sorumluluğuna verilmekte ve asli halkla ilişkiler yerine ancak teknisyenlik düzeyinde uygulamalarla karşılaşmakta, halkla ilişkilerin karşılama-ağırlama, şikayet dinleme, basın bülteni yazma, fotoğraf çekmeyle sınırlı bir alan olduğuna dair anlayış da varlığını sürdürmektedir.

Yönelme: Örgütün birimlerini ve çalışanlarını emir, güdüleme ve önderlikle belirlenen amaçlar doğrultusunda yönlendirme işlevi. Böylelikle örgütteki tüm birimlerin ortak amaç doğrultusunda faaliyet göstermesi sağlanır.

Eşgüdümleme: Örgütsel faaliyetlerin uyum içinde ve birbirini tamamlayıp destekleyerek yürütülmesi belirlenen planların gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Bunun için birimlerin uyumu kadar her birimin kendi içinde uyumlu ve destekleyici bir çalışma yürütmesi gerekmektedir.

Değerlendirme: Çalışmaların plana uygunluğunu değerlendirmek, aksaklık varsa önlem alabilmek belli aralıklarla denetim yapılmasını gerektirmektedir. Denetim yapılabilmesi önceden belirlenmiş amaç ve stratejilerin varlığıyla ilgilidir, yani planlamayla. Bu nedenle örgütün bütününe kapsayan genel planın yanısıra her birimin genel planla uyumlu kısmi planlarının bulunması gerekir. Denetim dört aşamalı bir süreçten oluşur (Gürüz, 1995:111):

1. Hedeflerin belirlenmesi: Plan ve politikalar hazırlanırken belirlenen hedefler denetim aşamasında hareket edilecek standartları oluşturmaktadır.
2. Mevcut durumun belirlenmesi: Faaliyetlerin standartlara uygunluğunun ölçülebilmesi için öncelikle faaliyetlerin ne aşamada olduğu belirlenmelidir.
3. Mevcut durumla standartların karşılaştırılması: Standartlarla faaliyetlerin mevcut durumunun karşılaştırılması ve varsa sapmaların belirlenmesi, plana uygunluğun belirlenmesini sağlamaktadır.
4. Düzeltme: Plandan sapma varsa bunların giderilmesi için gerekli önlemlerin alınması.

3.3.3. Sendikalarda Halkla İlişkilerin Amaçları ve Görevleri

Halkla ilişkiler, örgütün çevre ile ilişkilerini belirli amaçlar çerçevesinde düzenleyip geliştirmeye yönelik bir yönetim işlevidir. Halkla ilişkilerin temel amacı ilgili çevrelerde örgütün amaçları doğrultusunda düşünce ve davranış değişikliği oluşturmak ve geliştirmektir. Tüm maddi ve zihinsel etkinlikler için tanımlanan amaçlar özünde bu nihai amacı gerçekleştirmeye yöneliktir. Dolayısıyla aşağıda verilecek amaçlar da bu çerçevede değerlendirilmektedir. Sendikaların temel amacı basitçe temsil ettikleri kesimin hak ve çıkarlarını elde etmeleri ve bunları koruyup geliştirmek olarak ifade edilebilir. Ancak bu, sendikaların devletin ideolojik aygıtları tanımlaması içinde değerlendirilmesi durumunda farklı bir boyut kazanmaktadır. Çünkü bu durumda dolaylı olarak iktidarı elinde bulunduran çevreler lehine kendi üyelerini yönetip kontrol altında tutmaya yönelik faaliyetleri ifade etmektedir. Dolayısıyla tanımlanan amaçları politik, ekonomik ve toplumsal gerçeklikler içinde görmeye çalışmak ve özünde amacın ne olduğunu bilmek önem kazanmaktadır.

Halkla ilişkilerin görevleri temel amacı ve onu destekleyen amaçları gerçekleştirmeye yöneliktir. Dolayısıyla halkla ilişkilerin görevleri amaçlar sıralanırken belirtilmiş olmaktadır. Buna göre sendikalarda halkla ilişkilerin amaçları ve üstlenmesi beklenen görevler şöyle sıralanabilir:

- Bilinç inşası: İlgili çevrelerde örgütün amaç ve çıkarları doğrultusunda düşünce ve/veya davranış değişikliği gerçekleştirmeye çalışmak;

- Bunun için enformasyon üretmek, işlemek ve yaymak, ilişkileri düzenlemek,
- İlgili çevrelerle ilişki ve iletişim politikasını belirleyip hayata geçirmek,
- İlgili çevrelerdeki gelişmeleri izlemek ve yorumlamak,
- Gelecekte ortaya çıkacak gelişmeleri öngörmeye çalışmak ve gerekli önlemleri almak-hayata geçirmek.

Tüm bunlar iletişim araç, ortam ve yöntemlerini her bir hedef çevre ve etkinliğe uygun şekilde seçip tasarlayarak kullanmayı gerektirmektedir.

Halkla ilişkiler çoğu örgütte olduğu gibi sendikalarda da bir yönetim işlevi olarak kabul görmemektedir. Aslında halkla ilişkilerin sorumluluğunda olan işlevler örgütlerde yönetim kademesinde bulunanlar tarafından kişisel bilgi ve deneyimlerle yürütülmektedir. Bütçe, üretim, pazarlama, işgören vb. konularda planlama yapıp politikalar belirlenirken konunun uzmanlarıyla gerçekleştirilen işbirliği ve danışma halkla ilişkiler söz konusu olunca gerekli görülmemektedir. Bunda halkla ilişkiler konusundaki sorumlu/görevlilerin yetkinliği de önemli pay sahibidir.

3.3.4. Sendikalarda Halkla İlişkilerin Araç, Ortam ve Yöntemleri

Halkla ilişkiler araç, ortam ve yöntemleri basitçe tanıma ve tanıtmaya yönelik olmak üzere iki kümede toplanabilir. Tanıma, ilgili çevrelerdeki gelişmeleri yeterince anlayıp yorumlayabilmek için sürekli gözlem ve araştırma yapmaya ilişkindir. Sosyal bilimlerde araştırma yöntemlerinin tümü, özellikle kamuoyu yoklamaları, piyasa yoklamaları, anket ve gözlem, görüşmeler tanıma amaçlı etkinliklerdendir. Özellikle genel çevredeki gelişmeleri izleyip yorumlayabilmek için, rakiplerin, uluslararası kuruluşların, düzenleyici ve denetleyicilerin etkinliklerinden haberdar olabilmek için medya izleme-çözümlemenin yanı sıra faaliyet gösterilen alandaki üst kuruluşların raporları ve toplantılar yaygın olarak kullanılmaktadır.

Tanıtmaya ise hedef kitlelere yönelik iletişim faaliyetlerini içerir. Hedef kitlelerin her birine özelliklerine göre tasarlanmış içerikler uygun araçlarla ulaştırılmaya çalışılır. Hedef kitlelerin özelliklerine göre farklı içerikler üretilip farklı araç ve yöntemlerle ulaştırılsa da halkla ilişkiler faaliyetleri bir bütünün parçalarıdır; temel bir amaç çerçevesinde geliştirilen parçaların oluşturduğu bir bütün. Dolayısıyla burada halkla ilişkilerin rastgele

veya gelişmelere tepki şeklinde değil, tasarlanmış, ölçülebilir ve uzun vadeli iletişim faaliyetlerinden oluştuğunun altını özellikle çizmek gerekir.

3.3.4.1. Tanımaya Yönelik Araç, Ortam ve Yöntemler

Tanıma, etkileşimde bulunulan tüm çevrelerdeki gelişmeleri izlemeyi, gerekiyorsa değişikliklere göre tutum belirlemeyi, önlem almayı sağlar. Örneğin siyasal karar vericilerin faaliyetlerini izlemek mevzuattaki değişiklik hazırlıklarından haberdar olmayı ve eğer olumsuz bir etkiye yol açacaksa buna karşı girişimlerde bulunmayı sağlayabilir. Yaygın olarak kullanılan tanımaya ilişkin araç, ortam ve yöntemlerin başlıcaları şunlardır:

a) Medya izleme-çözümleme: Halkla ilişkiler faaliyeti yürüten her birim veya sorumlu medya izleme faaliyetinde bulunur. Medya izleme ile hem ilgili çevrelerdeki gelişmeler; örneğin rakiplerin neler yaptığı ya da yasa koyucunun örgütü ilgilendiren çalışmaları, uluslararası gelişmeler izlenebilir hem de örgütün medyada nasıl yer bulduğundan hareketle çevreye nasıl yansıdığı belirlenir. Çevrelerle ilgili gelişmeler izlenip yorumlanarak gerekli önlemler alınırken, örgütle ilgili içerikler amaçlara ulaşma açısından bir veri olarak da değerlendirilir.

Medya izleme el yordamıyla da olsa hemen her örgütte gerçekleştirilirken, bu izleme ile elde edilen verilerin değerlendirilmesi genellikle yapılmamakta dolayısıyla yönetime medyada ne kadar yer alındığına ilişkin bir bilgi akışı ile sınırlı kalmaktadır. Oysa medya izleme faaliyetinin yararı izleme ile elde edilen verilerin değerlendirilmesiyle görülmektedir. Bunun için belirli dönemlerde niteliksel ve niceliksel içerik çözümleme yapılması gerekmektedir. Böylelikle örgütün belirlediği amaçlara uygun bir şekilde yansıtılıp yansıtılmadığı belirlenebilecek ve gerekiyorsa çözüm üretilebilecektir. Konuyu bir örnekle açıklamak gerekirse Kocaeli Üniversitesi vizyonunu bilgi aktaran değil, bilgi üreten üniversite olarak belirlemiştir. Bu, kurumun amacının bilimsel araştırma ve üretim niteliği ile öne geçmek olduğunu belirtmektedir. Konunun halkla ilişkiler ve medya izleme-çözümleme ile ilgili yanı; bu amacın ilgili çevreler tarafından da bilinirliğinin sağlanmasına ve Kocaeli Üniversitesi'nin imajında bilimsel üretim niteliğinin belirginleşmesine katkıda bulunma görevidir. Medya izleme ve çözümleme, KOÜ'nün bilimsel üretim niteliğinin medyada ne kadar ve ne şekilde yer bulabildiğini

belirlemeyi sağlayacaktır. Belirli dönemlerde yapılan içerik çözümlenmeleri ile KOÜ ile ilgili medya içeriklerinin konulara göre dağılımı saptanacak ve yansıtılmak istenen boyut eğer yeterli değilse medyaya bu konuda daha fazla enformasyon ulaştırılması, içerik üretebilmeleri için daha uygun ortamlar oluşturulması ile açığın giderilmesine çalışılacaktır. Dikkat edilirse medya izleme ve çözümleme faaliyetlerinden gerçekten yarar sağlanabilmesi için örgütün olduğu gibi halkla ilişkiler biriminin de planlama yapması, amaçlarını belirlemesi gerekmektedir. Güncel gelişmelere tepkilerle yürütülecek faaliyetler rotasız bir yolculuktan farklı olmayacaktır.

Kamuoyu yoklamaları-anketler: İlgili çevrelerden bir veya birkaçının herhangi bir duruma yönelik tepkilerini belirlemek için uygulanırlar. Toplumun geneli ya da herhangi bir kesitinde belli bir konuyla ilgili algı, kanaat, tepki ya da tutumlarının ne yönde olduğunu belirlemek için anket yöntemi uygulanabilir. Yalnızca belirli amaçlara yönelik olarak halkla ilişkiler birimi tarafından gerçekleştirilen araştırmalar değil, örgütteki diğer birimlerin araştırmaları ve diğer örgütler tarafından gerçekleştirilen araştırmalar da değerlendirilmektedir. Her örgüt gibi sendikalar için de kimi gelişme ve konularda toplumun kanaatini, hangi unsurlardan etkilenildiğini öğrenmek önem taşır. Örneğin çalışma ilişkileri düzeni ya da sosyal güvenlik sisteminde yapılacak değişikliklerle ilgili halkın yeterince bilgi sahibi olup olmadığını, boykot, grev ya da benzeri eylemlere toplumsal destek sağlanıp sağlanamayacağını öğrenmek için kamuoyu yoklaması yapmak gerekebilir.

b) Gözlem: Basit ya da bilimsel gözlem hem örgüt içinde hem de iş çevresi ve genel çevrede olan biteni tam ve doğru öğrenip yorumlamaya yardımcı olur. Basit gözlem, halkla ilişkiler sorumlularının her türlü araç ve ortamdan yararlanarak çevrede olanları izlemesi ile ilgilidir. Bilimsel gözlem ise belirli konularda gerekirse yetkin kişi ve kuruluşlardan destek alarak gerçekleştirilebilir.

ç) Toplantılar-Yüzyüze Görüşmeler-Kulis Faaliyetleri: Meslek örgütleri, üyeler, rakipler, siyasal karar vericiler ya da diğer ilgili çevrelerle yapılacak toplantılar, resmi veya resmi olmayan ortamlarda yapılan görüşmeler kimi zaman en hızlı ve güvenilir bilgi edinme yollarındandır.

c) Dilek- öneriler, şikayetler: Gerek iç gerek diğer çevrelerin herhangi bir konudaki dilek, şikayet ya da önerilerini iletebilmelerini sağlayacak bir iletişim ortamı oluşturmak tanıma için vazgeçilmez yöntemlerdendir. Çoğu kez çeşitli ara basamaklarda takılan olumsuz iletilerden haberdar olmamak yaklaşan bir krizi algılamayı da geciktirebilmektedir. Dolayısıyla her kesimden gelebilecek olumlu ya da olumsuz iletilerin özenle değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.3.4.2. Tanıtmaya Yönelik Araç, Ortam ve Yöntemler

Tanıtmaya, sendikanın ilgili çevrelerinin bütününe veya bir kısmına yönelik amaçlar doğrultusunda etki oluşturmaya yönelik faaliyetlerin bütünüdür ifade etmektedir. Tıpkı planlamada olduğu gibi (genel ve kısmi planların bütünlüğü) iç ve dış çevrelerin tümüne yönelik faaliyetlerin tutarlı, destekleyici ve aslında temel amaç çerçevesinde, temel amaca yönelik olarak tasarlanıp uygulanması gerekir.

Halkla ilişkilerde tanıtmaya yönelik faaliyetler çoğu örgütte medyada olumlu içerikle yer bulabilme, tanıtım, pazarlama iletişimi, ağırlama, karşılama, basın bülteni yazma, kampanya hazırlama-uygulama gibi etkinliklerle sınırlı olarak yerine getirilmektedir. TÜHİD (Türkiye Halkla İlişkiler Derneği) ile İDA (İletişim Danışmanlığı Şirketleri Derneği) tarafından yapılan araştırma da yöneticilerin iletişim faaliyetleri içinde en yüksek oranda talep ettikleri etkinliğin medya ilişkileri olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3:
İletişim sorumlularından talep edilen faaliyetlerin dağılımı

(Kaynak: www.tuhid.org.tr)

Halkla ilişkiler sorumlularından en çok talep edilen hizmetin medya ilişkileri olmasında bu faaliyetin yöneticiler tarafından da görülebilen sonuçları olmasının etkili olduğu açıktır. Medyada olumlu içerikle yer almak, halkla ilişkiler sorumlularının başarılarının en önemli ölçütlerinden biri gibi görülmektedir. Dolayısıyla ilgili çevrelere yönelik tanıtma (etkileme, ikna etme, savunma, destekleme vb. gibi) faaliyetleri arasında medyaya yönelik araç ve yöntemler ağırlıklı bir yer tutmaktadır.

Halkla ilişkiler faaliyetlerinin ilgili çevrelere belirli amaçlar doğrultusunda etkilemeye yönelik olduğu gözden uzak tutulmadığında medyada yer almanın önemli ama yeterli olmadığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Dolaylı kimi araç ve yöntemler çok daha etkili ve ikna edici olabilmektedir. Sinema, edebiyat, müzik bu araç ve yöntemler arasında yer almaktadır. Avustralya'nın yerlileri hakkında bir romanın (Bir Çift Yürek) yarattığı etkiyi kaç gazete haberi ya da televizyon programı aynı şekilde yaratabilecektir? Ya da Kızılderililere sempati duyarken onlara yönelik soykırımdan sorumlu tutmayı aklımıza getirmedığımız devletleri hatta soykırımdan çoğumuz bile haberdar olmadığımız için sinema filmlerindeki müthiş manipülasyonu kaç kişi sorgulayacaktır. Müzik eserlerinin

bir endüstriyel üretimin parçası olduğunu, şarkı dinlediğini zannederken bir yaşam biçimi ve tüketim kültürünü benimsediğini farkedip eleştirenlerin oranı ne kadardır?

Konu, ideolojik etki-ikna açısından ele alındığında ise eğitim-öğretim tartışmasız ilk sırada yer almaktadır. Ulusal eğitim-öğretim her toplumda egemenliği elinde bulunduranların yararına bir dünya tasavvurunu, kavramsal çerçeveyi benimsetmenin vazgeçilmez aracıdır. Böylelikle egemenliği elinde bulunduranların çıkar ve amaçlarına uygun bir bilinç inşası sağlam temeller üzerinde yükseltilebilmekte; Althusser'in deyimiyle yönetilenleri kontrol altında tutmak için kendi bilinçleri bekçilik görevini üstlenmektedir. Akademisyenler üretim maliyetinde işçilik oranını hesaplayıp belli düzeyde tutmayı son derece doğal bulurken ne kadarı sermayenin kar oranını hesaplayıp sorgulamakla ilgilenmektedir? Üniversitelerin ekonomik faaliyetlerle doğrudan veya dolaylı ilgili bölümleri, örneğin işletme, halkla ilişkiler, reklamcılık bir yandan daha düşük maliyetle daha yüksek üretimi gerçekleştirmenin, diğer yandan üretilenleri daha çok tükettirmenin yol ve yöntemlerini araştırmakta ve öğretmektedir. Emek, emeği sömürmenin, sermayeyi daha da güçlendirmenin yollarını araştırıp geliştirmekte ve yaymaktadır.

Sendikalar açısından da halkla ilişkilerin ideolojik bir temel üzerine kurgulanması gerektiği açıktır. Dolayısıyla haberlerde yer bulmak gibi anlık etkilerden ziyade kalıcı ve etkin etkilere yönelik; kısa zamanda sonuç almak mümkün olmasa da zaman içinde etkili sonuç alınabilecek araç, ortam ve yöntemlere yönelmek gerekmektedir. Elbette tüm araç, ortam ve yöntemler sağlıklı bir plan içinde birbirini bütünleyip destekleyen bir şekilde kullanılmalıdır. Bu konuda en önemli sorunların başında yönetimde bulunanların tutumu yer almaktadır. Çünkü sonuçları uzun sürede alınabilecek bu tür faaliyetleri kabul edip onaylamaları kendi popülariteleri üzerine kurulu bir halkla ilişkiler anlayışından vazgeçmelerini gerektirecek aynı zamanda kurumsal yapıda da yeni, sendikaların var olma nedenine uygun bir düzenlemeyi zorunlu kılacaktır.

Sendikalarda halkla ilişkilerde lobicilik, kulis vb. gibi karar vericileri etkilemeye yönelik etkili yöntemlerin yeterli ve etkin kullanılıp kullanılmadığı da tartışmalıdır.

3.3.5. Sendikalarda Halkla İlişkilerde Karşılaşılan Sorunlar

Hemen tüm kurumlarda olduğu gibi sendikalarda da halkla ilişkiler açısından sorunlar yaşanmaktadır. İşin gereğine uygun yetki ve sorumluluk sağlanmaması, bağımsız bir bütçe ayrılmaması gibi her kurumda karşılaşılabilen sorunların yanısıra, sendikalarda halkla ilişkilerin sorunları aşağıda ele alınmaktadır.

3.3.5.1. Bilinç ya da Kimlik Sorunu

Sendikalarda halkla ilişkiler faaliyetlerinin sağlıklı bir temele sahip olması için öncelikle sendikaların kim ya da ne olduklarına dair sorununun ortaya konulması gerekmektedir. Sendikalar, üyeleri başta olmak üzere emeği temsil eden örgütler midir yoksa üyeleri üzerinde iktidar kuran örgütler mi?

Sendikaların kendilerini emeği temsil eden örgütler olarak tanımlaması durumunda iktidarın hegemonyasını etkisizleştirmeye, sınıf bilinci oluşturmaya ve dayanışmaya yönelik bir politika uygulamaları ve kimlik sorunu ile karşı karşıya olmamaları yani var olma nedenleri ile çelişmedikleri söylenebilir. Bu durumda halkla ilişkiler sorumlularının enerjilerinin çoğunu sendikanın değil de yöneticilerin halkla ilişkiler faaliyetleri için harcamaları gibi sorunların ortaya çıkması da beklenmez. Halkla ilişkiler de sendikanın amaç ve stratejilerinin belirlendiği plana uygun halkla ilişkiler planının uygulanmasına yönelik olarak planlanıp gerçekleştirilir. Ancak pratikte sendikaların çoğu için böyle bir halkla ilişkiler faaliyetinin söz konusu olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu durumda halkla ilişkiler faaliyetleri yöneticilerin programına ve taleplerine göre, büyük ölçüde medya ilişkilerini yürütmek şeklinde gerçekleşmektedir.

Sendikaların karşı karşıya olduğu toplumsal desteğin azalması, üyelerle ilişkilerin, güvenin ve baskı örgütü olarak gücünün zayıflaması gibi sorunların ardında kendilerinden kaynaklanan nedenleri sorgulamaları gerekmektedir.

Sendikaların varlık nedenleri; kim oldukları, kime, neden, nasıl hizmet ettiklerine dair “kim”lik sorununun açıkça ortaya konulamaması bir türlü çözülemeyen gölge sorunlarla mücadele etme açmazının içinde çabalamaya yol açmaktadır. Sendikalarda halkla ilişkilerin temel sorununun; sendikaların kim ve ne oldukları, kime ve neye hizmet ettiklerine dair bilinç sorunundan kaynaklandığı görülmektedir. Bunun temel göstergesi ise sendikaların amaçları ve amaçlarına ulaşmak için hazırladıkları planlardır. Hangi

sendikalar toplu sözleşme takvimi, görüş bildirecekleri toplantı ve etkinlikler dışında eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik; herhangi bir şirketin hedefini ve stratejisini net olarak belirlediği plana benzer bir plana sahiptir?

3.3.5.2. Kavram Sorunu: Halkla İlişkilerin 'NE'liği

Hemen tüm kurumlarda halkla ilişkilerde yaşanan sorunların ardında halkla ilişkilerin ne olduğuna dair kavram sorunu yer almaktadır. Halkla ilişkileri medya ilişkileri ile sınırlı kabul eden kurum yöneticilerinin diğer faaliyetleri gereksiz bulması ve onaylamaması en sık karşılaşılan sorunlardan biridir. Halkla ilişkileri karşılama-ağırlama ya da danışma faaliyetleri şeklinde algılayan kurumlar da buna uygun bir politika izlemektedir. Sendikalarda halkla ilişkilerin sorunları arasında da medya ilişkileriyle sınırlı bir halkla ilişkiler anlayışını benimseyen yönetimin tutumu gelmektedir. Birçok kurumda olduğu gibi sendikalarda da halkla ilişkiler faaliyetlerinin yöneticilerin iletişim etkinliklerine ağırlık verdiği; bunun da tabana yönelik yukardan aşağıya, örgüt dışına yönelik olarak da örgütten çevreye enformasyon akışı şeklinde gerçekleştirildiği gözlenmektedir. Sonuçta tabandan yönetime, çevreden örgüt yönetimine enformasyon akışı oldukça sınırlı, örgütün iç ve dış çevresindeki gelişmeleri sağlıklı izleyip değerlendirememesi ve politikalarını eksik ya da yeterince güvenilir olmayan verilere dayanarak oluşturması söz konusu olmaktadır.

Halkla ilişkilerin rutin iş ve görevler dışında ağırlıklı olarak yukardan aşağıya bir yönlendirme ile yürütülmesi, yatay etkileşimin sınırlı ya da söz konusu olmayışı, bu yönetim işlevinin tam ve etkin olarak gerçekleştirilememesine neden olmaktadır.

3.3.5.3. Konumlandırma Sorunu: Yetki-Sorumluluk Dengesizliği

Halkla ilişkilerin örgütün ilgili çevreleriyle iletişimini düzenleyip yöneten bir yönetim işlevi olduğunun kabul edilmemesi halkla ilişkilerin örgüt içindeki konumlandırmasına da yansımakta, üst yönetime doğrudan bağlı bir konumlandırma yapılmamaktadır. Paralelinde yetki ve sorumluluk dengesizliği, bağımsız kullanılacak bir bütçe olmaması sorunları da ortaya çıkmaktadır.

BÖLÜM 4. SENDİKALARDA HALKLA İLİŞKİLER VE TOPLUMDAKİ YANSIMALARI

Sanayi devriminin ardından yaşanan gelişmeler, sermayenin dünya çapındaki örgütlenmesini gerçekleştirirken, diğerlerini bağımlı kılan zihinsel üretim üstünlüğünün göstergesidir. İster gelişmiş ister geri kalmış olsun devletlerin merkezinde yer alanlar arasında bir çıkar uyumu bulunduğunu, buna karşın çevrelerin kendi aralarında etkileşiminin engellenmesi yoluyla bağımlı grupların işbirliğinin engellendiğini ortaya koyduğu emperyalizmin yapısal kuramı sermayenin örgütlenme ve sınıf bilincini anlatmaktadır. Yalnızca bu tespit bile dünya çapında örgütlü ve sınıf bilincine sahip bir egemenlik karşısında sendikaların ve emeğin durumunun olumsuzluğunu belirtmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de sendikaların içinde bulunduğu durum halkla ilişkiler yönetimi açısından incelenmekte ve ilgili çevrelerini etkileyebilme kapasiteleri irdelenmektedir.

4.1. Türkiye’de Sendikalar ve Halkla İlişkiler Yönetimi

Avrupa’da üretim ilişkilerinin temelinden değişmesine yol açan ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmeler ağır çalışma ve yaşam koşullarında bir işçi sınıfı ve siyasal iktidarı da kontrolüne alan bir sermaye sınıfını ortaya çıkarmıştır. Sermayenin gücü ve refahına karşı emeğin içinde bulunduğu sefalet koşullarına devletin müdahale etmek bir yana işçilerin örgütlenme ve hak aramalarına yasaklarla engel olunmaya çalışılması nedeniyle, “bu toplumlarda sosyal farklılıklar büyümüş, ağır toplumsal uyuşmazlıklara ve sınıf savaşımına yol açmıştır” (Güven, 1995: 40). Sanayi devriminin geliştiği toplumlardaki bu sorunların ağırlığı karşısında çözüm üretmeye yönelik fikirler ve eylemler ortaya çıkmıştır. Liberal düzenin egemen olduğu bu dönemde ortaya çıkan sorunlara karşı sosyalist bir düzenin önerildiği sosyalist politika, mevcut düzen içinde iyileştirmeler yaparak toplumsal dengeyi kurmayı öneren sosyal politika düşünce akımları bu dönemde gelişmiştir. Aynı zamanda işçiler de önceleri dağınık, plansız ve anlık direniş ve karşı çıkışlara başlamış, kısa sürede örgütlü bir şekilde mücadele etmeye başlamışlar, sendikalar ortaya çıkmıştır. Bugünkü anlamına 18’inci yüzyıldaki işçi mücadeleleri ve örgütlenmeleri ile ulaşan sendika kavramı (Demir, 2013:19), Eski Roma ve Yunan Hukuk sistemlerinde bir birliğin (Site’nin) temsilini sağlamakla görevli kişileri ifade eden “syndic” deyiminden kaynaklanmaktadır. “Syndic”in fonksiyonlarını ve bu fonksiyonların yürütüldüğü yeri (makamı) anlatmak için “Syndicat” deyimini

kullanılmıştır. Temsil ettiği kesimlerin ekonomik, siyasal, sosyal ve diğer haklarını koruyup geliştirmeyi amaçlayan hak ve çıkar örgütleri olarak ifade edilen sendikalar 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda, "işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar" olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye'de çalışma ilişkileri kendi toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel koşulları içinde bir seyir izlemiş, sendikaların ortaya çıkışı da bu çerçevede; bir işçi sınıfı mücadelesi ile değil, "siyasal otoritenin demokratikleşme sürecinde gerekli gördüğü kurumlar olarak" (Koray, 1994:155) gerçekleşmiştir.

Ekonomik üretimin tarıma dayalı olduğu, ilk fabrikaların 1830'lu yıllarda kurulduğu Osmanlı İmparatorluğu döneminde esnaf, sanatkar ve tüccarın birarada "üyelerinin çıkarlarını toplum çıkarları ile dengeleyerek koruyan" (Önsal, 2008:18) Ahi Birlikleri (loncalar) çalışma ilişkileri ile ilgili de düzenlemelerde bulunan örgütlerdir. Sendikal hareketin ortaya çıktığı Avrupa (1817'de İngiltere'de) ilk toplu sözleşmenin gerçekleştirildiği yer olarak kabul edilir ancak "bu tarihten yaklaşık bir asır önce Kütahya'da çini sanayiinde çalışma koşullarını düzenleyen" (Önsal, 2008:19; Önsal, 1977) bir sözleşme yapılmıştır. Kütahya Müzesi'nde bulunan sözleşmede üretim miktarı, çırak, kalfa ve ustaların ücretleri, sağlık sorunlarında yardım gibi konulardaki maddelerin yanısıra işçi ve işverenlerin hoşnutluğu ile yapılan bir anlaşma olduğu belirtilmektedir.

Osmanlı imparatorluğu'nda modernleşme hareketleriyle yeni bir ekonomik düzenin, liberalizmin de önü açılmış, tanzimat reformlarının ardından Ahi Birlikleri yıkılmış, özellikle 19'uncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren madenlerde, demiryollarında, tersanelerde, halı dokuma tezgahlarında çalışan işçiler arasında işçi hareketleri görülmeye başlanmıştır. Bu hareketler çoğunlukla yabancı şirketlerin işçileri çok ağır ve kötü koşullarda çalıştırmasından kaynaklanmıştır. Örgütlenme ve hak arama çabalarına karşı devlet çeşitli önlemler almıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bilinen ilk işçi örgütü, Avrupa'daki gelişmelerin de etkisiyle çoğunluğu işçi sınıfı dışında olan aydınların 1871'de kurduğu Ameleperver Cemiyeti'dir. (Önsal, 2008:20-21; Yalçın, 1975:21) Ameleperver Cemiyeti'nin ardından 1895'te kurulan Osmanlı Amele Cemiyeti, işçi

haklarının yanısıra katı mutlakiyet yönetimine karşı da mücadele vermiştir. (Atılğan, 2009:38-40)

24 Temmuz 1908’de yürürlüğe giren Kanuni Esasi’de toplanma ve dernek kurma özgürlüğüne yönelik düzenlemeler, Alman sermaye gruplarının isteğiyle ilan edilen Tatili Eşgal Kanunu Muvakkati ile iki ay sonra, 25 Eylül 1908’de kaldırılarak dernek kurmak ve grev yapmak yasaklanmış, sendikalar kapatılmış ve yeni sendika kurulması da yasaklanmıştır. Ancak bu iki aylık sürede 28 grev gerçekleşmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun ardından 1921’de Ereğli Havza-i Fahmiye Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun görüşmelerinde genel bir iş yasası çıkarılması gündeme gelmiş,1923’te Şark Şimendiferi işçilerinin grevi dolayısıyla iş yasası yeniden tartışılmış ve 1924’te meclis gündemine gelen yasa tasarısı üç yıl gündemde kalmasına rağmen yasalaşamamıştır. 1927, 1929, 1932 ve 1934 yıllarında da iş yasası tasarıları hazırlanmış, nihayet 1936’da 3008 sayılı ilk iş yasası çıkarılmıştır. Grevleri yasaklayan ve uyuşmazlıkların zorunlu tahkim yoluyla çözmei öngören bu yasanın ardından 1938’de çıkarılan Cemiyetler Kanunu da işçilerin örgütlenmesini yasaklayan, işveren ve sermayeden yana bir yasa olarak değerlendirilmektedir. (Önsal, 2008, 27) 1924 Anayasası ile dernek kurma özgürlüğünün güvence altına alındığını ve bu tarihten itibaren işçi dernekleri kurulduğunu belirten Atılğan (2009:49) bu derneklerin iç sorunları ve birbirleriyle uğraşırken işçi hakları için somut herhangi bir adım atamadıklarını kaydetmektedir. 1925’te çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu ile işçilerin örgütlenmeleri yasaklanmıştır.

Makal, Türkiye’de cumhuriyetin kuruluşundan 1946’ya kadar ağırlıklı olarak dayanışmacı bir sosyolojik temelde yükselen halkçılık düşüncesinin kritik bir öneme sahip olduğunu kaydetmektedir. Dolayısıyla “ toplumsal yaşama egemen olan halkçılık ilkesi çerçevesinde, sınıfların varlığı ve/veya sınıf mücadeleleri reddedilmekte ve devlet bu mücadeleleri engelleme doğrultusunda hukuksal düzenlemeler ve uygulamalar yapmaktadır.” (Makal, 2007:77) 1945’te Çalışma Bakanlığı kurulmuş, 1946’da Cemiyetler Kanunu’nda sendikaların kurulabilmesine olanak veren değişiklikler yapılmış, 1947’de UÇÖ’nün anayasası kabul edilmiş ve İşçi İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Bu yasanın ardından işçi sendikaları, 1949 yılında da ilk işveren sendikaları kurulmuştur. (Önsal, 2008:27)

UÇÖ'nün 98 sayılı Toplu Pazarlık İlkelerinin Uygulanmasına İlişkin Sözleşmesi onaylanmış, 1952'de Türk-İş kurulmuştur. Bütün çalışanlara sendika kurma, sendikaya üye olma, grev yapma hakkı tanıyan, sosyal güvenlikten yararlanmalarını teminat altına alan 1961 Anayasası'nın ardından 1963'te çıkarılan 274 sayılı Sendikalar Kanunu toplu sözleşme ve grev hakkı düzenleyen ilk kanundur. Aynı yıl 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu da kabul edilmiştir.

Ancak 1969'da bu kazanımların bir kısmının geri alınmasını hedefleyen tasarılar hazırlanmış, 1970'de kamuoyundan gizli ve yasa yapma tekniğine aykırı bir şekilde 274 sayılı yasada değişiklikler yapılmıştır. Büyük tepki alan, 15-16 Haziran 1970'de üç işçinin ölümü ve yüzlerce işçinin yaralanmasıyla sonuçlanan büyük işçi direnişine yol açan bu değişiklik Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. (Atılğan, 2009:66-67)

1967'de Türk-İş Konfederasyonu'ndan ayrılan üç sendika ve Türk-İş üyesi olmayan Türkiye Gıda-İş DİSK'i kurmaya karar vermiş, Türkiye Maden İşçileri Sendikası'nın da katılımıyla beş sendika tarafından DİSK kurulmuştur. 1970 yılından itibaren dünyada 1980'den sonra Türkiye'de esen değişim rüzgarlarının ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapıda derin değişikliklere yol açtığını kaydeden Yorgun (2005:144) bu değişim dalgasından sendikaların da payına düşeni aldığını belirtmektedir. Dünyada sendikaların küresel şartların ortaya çıkardığı sorunları çözmek için adem-i merkezileştirdiğini, Türkiye'de ise 1980 sonrasında çıkarılan yeni Sendikalar Kanunu ile merkezleşmenin zorunlu kılındığını kaydeden Yorgun'a bu süreçte sendikalardaki en önemli değişimi: "Merkezleşmenin artması, sendikal bölünmenin memurları da kapsayacak şekilde devam etmesi, 1995 yılına kadar kamu kesiminde çatışma ağırlıklı ilişkilerin egemen olması ve 1990 yılından sonra yoğunlaşan ve önlenemeyen üye kayıpları şeklinde olmuştur." 1980'deki askeri darbenin ardından hazırlanan 1982 Anayasası sendikaların faaliyet alanını daraltmış, 1980 sonrası dönem çalışanlar için zor bir dönem olmuştur. (Atılğan, 2009:61-86) Selamoğlu bu süreçte sendikaların hemen her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de siyasal desteğin azalmasıyla karşı karşıya kaldığını kaydetmektedir. (2003:69): "Hemen hemen her siyasal iktidar sendikal hareketle olan ilişkisini mesafelendirmiştir. Bu bağlamda siyasal desteğini kaybeden işçi sendikacılığının kamu ve özel sektörde temsil gücünün de zayıfladığını ileri sürmek yanıltıcı olmayacaktır."

Türkiye’de toplumsal değişimin toplumsal güçler yerine üstten belirlenen bir yapılanmayla gerçekleştiğini, sendikalarla ilgili sürecin de bunun dışında olmadığını belirten Koray (1994:158-196), Batı toplumlarına benzer bir sosyo-ekonomik gelişme yaşanmaması nedeniyle merkezi otoritenin gücünü sınırlayacak sosyal sınıfların oluşmadığını, reform isteklerinin sivil ve askeri bürokratlardan geldiğini kaydetmektedir. Türkiye’deki sendikacılığın bir hareketin değil, bir örgütlenmenin öyküsü olarak ele alınabileceğini, toplumsal dinamikler yerine üst yapıdaki ivmelerle belirlenen tüm toplumsal değişimler gibi sendikal hakların kazanılmasında da işçi sınıfının önemli bir rolü olmadığını ifade eden Koray ancak 1970’li yıllardan itibaren bir sendikal hareketten bahsedilebileceğini söylemektedir. Uzun yıllar kamu kesiminde odaklaşan sendikacılığın belirli haklar elde etmesinin karşılığında devletle uzlaştığını, ancak özel kesimde güçlenmesiyle sınıf bilinci ve farklı bir sendikacılık arayışına girdiğini kaydeden Koray, Türkiye’deki sendikal anlayış konusunda şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Gerek uzlaşmacı sendikacılığı, gerek işçi sınıfındaki siyasal bilinç yetersizliğini yalnız siyasal yasaklamalarla açıklamak da yeterli görülmemektedir. Türkiye koşullarında özellikle örgütlü kesim için sömürü koşullarını azaltan toplu pazarlık uygulamasının ve devletin gelirin yeniden dağılımında üstlendiği sosyal devlet anlayışının önemli rolü olduğunu da belirtmek gerekir.

Ancak kamu kesimindeki gelişme ve bazı hakların kolay gelişmesi sendikacılığa birtakım zaaf lar da getirmiştir. Herşeyden önce dar kapsamlı ve üyeleri adına mücadele veren bir sendikacılık varolmuş ve sendikalar, tüm ücretli çalışanlar adına bir rol üstlenmekten, işçi sınıfı adına konuşmalar da bu sınıfı temsil etmekten uzak kalmışlardır. Yani sendikacılığın bir çıkar örgütlenmesi olma özelliği ağır basmıştır.

... Kendi aralarında mücadele ve farklı politikaların benimsenmesiyle sendikalar daha geniş anlamdaki hedefleri gözden kaçırmış ya da önlerine böyle bir hedef koymaktan uzak kalmışlardır. Siyasal yasaklar, partilerüstü politika, işçi sınıfının siyasete el koyması derken ne etkin bir baskı grubu olunabilmiş ne de siyasi partilerle sürekli ve etkin bir siyasal işbirliği yapılabilmıştır. Bu konuda bir uçtan öbür uca savrulan ya etkisizleşen ya da radikalleşen politikalar içinde sınıfsal etkinlik de kullanılamamıştır.” (Koray,1994:158-196)

1980 sonrası, işçi sınıfı ve sendikalar açısından yalnız Türkiye’de değil, tüm dünyada sorunların gitgide ağırlaştığı bir sürece girilmiştir. 1970’lerin başında orta sınıftan sayılan işçi kesiminin günümüzde yoksul kategorisinde yer aldığını kaydeden Şenkal sendikaların da var olma savaşı verdikleri bir dönemde olduklarını belirtmektedir. (Şenkal, 2007:461)

Sendikaların içinde bulunduğu durumun yalnızca dış çevresel etkenlerle açıklanmasının doğru olmadığı, sendikalar-sendikacıların sorumluluklarının da dikkate alınması gerektiği ortadadır. Örneğin Çerkesoğlu (2008:209) geleneksel sendikal hareketin işçi sınıfının yeni gerçekliğini kavrama gücünden yoksun olduğunu ifade ederken, “bugünkü sendikal krize baktığımızda, aslında bunun neyin krizi olduğu tartışılabilir” diyen Akkaya (2008:83), sendikal krizin kökeninde kapitalist sistemle bütünleşmenin yattığını kaydetmektedir:

“Eğer sendikacılığı kapitalist sistemin kendisiyle bütünleşerek, korporatist ilişkiler kurarak, hükümetlerle, işverenlerle bu çerçevede politikalar hayata geçirerek yerine getiriyorsanız, belirli bir dönemden sonra işçi sınıfının size yönelik güveni de azalacaktır.”

Sendikaların kapitalist üretim sisteminin işçilere reva gördüğü olumsuz koşullara karşı bir mücadeleyle ortaya çıktığını ancak özellikle 20’nci yüzyılda kendilerini kapitalizmin yapısı doğrultusunda şekillendirdiklerini belirten Müftüoğlu (2008:95) bugünkü krizde, sendikaların kapitalizmin yeni liberal politikalarına uyum sağlayamamasının etkili olduğunu söylemektedir.

Sermayenin egemenliğinin yeni bir ivme kazandığı 1980 sonrası, sendikalar açısından halen devam eden güç ve güven kaybının yaşandığı bir süreçtir. Bu süreçte bazı ülkelerde gerek üye sayısı gerekse çalışanları temsil etme açısından güçlerini koruyabilmesine karşın çoğu ülkede güç ve güven kaybına uğradıklarını kaydeden Urhan (2005:24-25), sendikaların belli bir işçi kitlesini koruyan özel bir işçi kulübü olduğuna dair fikirlerin yaygınlaşmaya başladığını belirtmektedir. Sendikaların en güçlü olduğu dönemlerde dahi azınlık, kadın ve işgücü piyasasının güvencesiz işçilerini kapsayabilecek bir kapasiteye sahip olamadığını ifade eden Urhan’ın bu saptaması da sendikaların mevcut koşullarda güç kaybını önlemekte ne kadar başarılı olabileceğine dair bir ipucu vermektedir.

İçinde bulunduğumuz dönemde Türkiye’de sendikalar güven ve itibar kaybı, toplumsal desteğin azalması, örgütlenme sıkıntıları, maddi sıkıntılar, sendika içi demokrasinin olmayışı, tabanla bağın kopması, dikey iletişimin egemen olması, çıkar ve konfor vb. sorunlarla gündemdedir. Bu boyutuyla “sendikal kriz sendikacıların krizidir“ (Sazak,

2008:18). Lordoğlu'nun tespitleri de güven ve itibar kaybı başta olmak üzere mevcut sorunlarda sendikacıların sorumluluklarını ifade etmektedir:

“Türkiye de kimi sendikalar için Genel Başkanlık görevi adeta “ömür boyu genel başkanlık” türü bir gelişmeyi beraberinde getirebilmektedir. ... Sendika yönetimlerinin ve oluşturduğu profesyonel kadroların sendika için maliyeti oldukça yüksektir.(*) Burada tanımlama yapmanın zorluğuna rağmen bu giderlerin bazıları şu şekilde sıralamak mümkündür. Ücret giderleri, Mobil ve araç telefon giderleri, Temsil ve Harcırah giderleri, her yıl için asgari 30 günlük tazminat giderleri (Bazı sendikalarca ödenen hizmet tazminatları) Sendika makam aracı giderleri gibi farklı kalemlerden oluşmaktadır. Bir sendika için yıllık maliyeti 100 bin dolara ulaşan Sendika Genel Başkanları bulunmaktadır. Bu durumun çalışan kesimlerce algılanışı ve “ağalık” kavramı ile ilişkilendirilmesine yol açabilmektedir.

Sendika Yöneticisi her şeyin tek hakimi ve genel başkandır. Sendika Yönetim Kurulları, Başkan aynı kaldığı sürece birkaç örnek dışında çok az değişikliğe uğramaktadır. ... “Sendika liderini devirmek ülkede devrim yapmakla aynı şeydir” diyebilen sendikalılar olduğu dikkate alınır, liderlerin sendikalarda ne denli bir güce sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. ... Sendikaların uzman kadrolarında görev alanların bir bölümü farklı sendika yöneticilerinin yakınlarıdır. Bu türlü kayırma ilişkileri ile sendikal alanda bulunan işler sayesinde sendikaların ihtiyacı olan alanlardaki uzmanların iş bulamaması veya sendikal konulara yönelik eğitim veren “Çalışma Ekonomisi” bölümü öğrencilerinin çok azı sendikalarda istihdam edilmektedir. ... Sendika siyasi parti ilişkileri sorun alanlarından sadece biri olarak görülmektedir. Sendikaların “gelenek” oluşturamayan ve bu anlamda bir model eksikliğinden kaynaklanan yapıları nedeni ile siyasi partiler tarafından bir etki alanı içinde görülmüşlerdir. Sendikaların bu etkileme süreçlerinden bağımsız kalabilmeleri ise mümkün olamamıştır” (Lordoğlu, 2004:88- 91

Bir sendikacının seçim kazanabilmek için bin 700 işçinin üyeliğini iptal ettirdiğini belirten Özveri de işçi evine ekmek götürebilme derdindeyken, sınıfının sorununu çözemeyen sendikacının ise kendi derdinde olduğunu belirtmektedir (2008:121).

Türkiye’de sendikalar ve sendikalaşmaya ilişkin durum sayısal olarak değerlendirildiğinde ise çalışanların çok sayıda sendika ve konfederasyona bölünmüş bir örgütlenme içinde oldukları görülmektedir. Türkiye’de sendikalar tabanda işkolu, çatıda konfederasyon örgütlenme modeline göre örgütlenmektedir. Bu çalışma için anket ve mülakat uygulamalarının gerçekleştirildiği dönemde üç tane işçi sendikaları konfederasyonu varken araştırma tamamlanıncaya kadar bu sayı beşe çıkmıştır. Türkiye’de halen beş işçi, on memur sendikaları konfederasyonu ve bir işveren sendikaları konfederasyonu bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’de sendikaların içinde bulunduğu durum halkla ilişkiler yönetim ve uygulamalarına odaklanarak değerlendirilmekte ve sendikaların gücünde halkla

ilişkilerin yeri ve önemi irdelenmektedir. Sendikalarda halkla ilişkiler yönetimi ve uygulamaları işçi ve işveren sendikaları konfederasyonları örneği üzerinden üçüncü bölümde verilen çerçevede incelenmiştir. Mülakat ve basit gözlem tekniğinin kullanıldığı bu inceleme ile sendikaların mevcut halkla ilişkiler yönetim ve uygulamalarına dair bir değerlendirme yapılmıştır. Bu süreçte elde edilen verilerden yararlanılarak gerçekleştirilen anket uygulamasıyla da sendikaların halkla ilişkiler yönetim ve uygulamalarının toplumdaki yansımaları incelenerek, mevcut halkla ilişkiler faaliyetlerinin etkinliği hakkında değerlendirme yapılabilecek veriler elde edilmiştir.

4.2. Türkiye’de Sendikalarda Halkla İlişkiler Yönetim ve Uygulamaları ile İlgili İnceleme: İşçi ve İşveren Konfederasyonlarında Halkla İlişkiler

Türkiye’de sendikaların halkla ilişkiler yönetimi ve uygulamaları işçi ve işveren konfederasyonları örnek alınarak incelenmiş, bunun için DİSK, Hak-İş, TİSK ve Türk-İş’in halkla ilişkiler sorumluları ile yazılı mülakat gerçekleştirilmiştir. Sendikalarda halkla ilişkilerin konumlandırılması; görevleri ve amaçlarını belirlemeye yönelik dokuz; halkla ilişkiler anlayışı ve yönetimi, kullanılan araç ve ortamları belirlemeye yönelik 28 sorudan oluşan mülakat formu belirtilen konfederasyonların halkla ilişkiler sorumlularına e-posta yoluyla iletilmiş, yanıtlar da yazılı olarak e-posta yoluyla alınmıştır. Uygulamanın ilk bölümünü oluşturan ve halkla ilişkiler etkinliklerinin topluma yansımalarını belirlemeye yönelik anket çalışmasına da temel olan mülakatın dört konfederasyonun genel başkanları ile gerçekleştirilmesi de planlanmış ancak iki konfederasyondan hiçbir yanıt alınamaması, diğer ikisinin de halkla ilişkiler sorumluları ile yapılan mülakatın yeterli olduğunu belirtmeleri nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Bu süreç aynı zamanda basit gözlemlerle sendikaların iletişim ve halkla ilişkiler uygulamalarına dair bir veri oluşturmuştur. Konuyla ilgili mülakat talebi konfederasyonların iletişim için verilen e-posta adresleri kullanılarak iletilmiştir. Konfederasyonların internet sitelerinde verilen iletişim bilgilerinde yalnızca HAK-İŞ Genel Başkanı Mahmut Arslan’ın kendi adına açılmış e-posta adresi tespit edilmiştir. Dolayısıyla Hak-İş genel başkanına belirtilen e-posta adresinden, diğer konfederasyonlara ise iletişim için gösterilen e-posta adresleri üzerinden mülakat formları bir ön açıklamayla iletilmiş ve formların konfederasyon başkanlarına iletilmesi istenmiştir. Yöneticilerle yapılması planlanan mülakat için Hak-İş ve TİSK en kısa sürede geri dönüş yapan kurumlar olmuştur.

TİSK konuyla ilgili daha önce halkla ilişkiler sorumlusu ile yapılan mülakatın kurum adına geçerli kabul edildiğini belirterek ayrıca yönetimle bir mülakat yapılmasına gerek olmadığı yanıtını vermiştir.

Hak-İş'ten ise daha önce halkla ilişkiler sorumlusu ile yapılan mülakatın kurum için de geçerli olduğuna ancak yine de talep edilmesi halinde en yakın tarihte Konfederasyon Başkanı ile yüzyüze bir mülakat için randevu verilebileceğine dair bir yanıt alınmıştır.

DİSK Genel Başkanına e-posta yoluyla iletilen mülakat talebine herhangi bir yanıt alınamayınca bu kez telefonla iletişim kurulmaya çalışılmış ancak genel merkezdeki ilgililer başkanın Ankara'da olduğunu belirtmişler, Ankara'da da iki kez telefon açılmasına karşın genel başkanla görüşülememiştir. Telefon görüşmeleri özellikle DİSK'in internet sitesinde verilen numaralar kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

TÜRK-İŞ genel başkanı ile mülakat yapmak için e-posta yoluyla form gönderme işlemi önce e-postanın ulaşamaması nedeniyle gerçekleşmemiştir. TÜRK-İŞ'in internet sitesinde iletişim için belirtilen e-posta adresinde bir sorun olduğu ilgililere iletilmiş ve birkaç gün sonra mülakat formu bu kanal kullanılarak iletilebilmiştir. Ancak daha sonra telefonla yapılan hatırlatmaya karşın herhangi bir geri bildirim alınamamıştır.

4.2.1. Araştırmanın Varsayımları

İşçi ve işveren sendikaları konfederasyonlarının halkla ilişkiler sorumluları ile gerçekleştirilen mülakatta yanıt aranan sorular şöyle sıralanmaktadır:

1. Sendikalarda halkla ilişkiler birimi örgüt içinde nasıl konumlandırılmaktadır?
Görev, yetki ve sorumlulukları nelerdir?
2. Halkla ilişkiler biriminin bağımsız bir bütçesi var mıdır?
3. Halkla ilişkiler birimi, sendikanın planlarıyla uyumlu olarak kısa, orta ve uzun vadeli planlar yapmakta mıdır? Yapmakta ise bu planlarda ölçülebilir/değerlendirilebilir hedefler ve bunlara ulaşmak için stratejiler belirlenmiş midir?
4. Hedef kitleleri nelerdir ve her bir hedef kitle için uygun araç, ortam ve yöntemler belirlenmiş midir?

Araştırmanın varsayımları şöyledir:

1. Sendikalarda halkla ilişkiler birimleri doğrudan üst yönetime bağlı olarak konumlandırılmamaktadır.
2. Sendikalarda halkla ilişkiler birimlerinden ağırlıklı olarak medyayla ilişkiler konusunda çalışmalar beklenmektedir.
3. Halkla ilişkiler birimlerinin bağımsız bir bütçesi bulunmamaktadır.
4. Halkla ilişkiler birimlerinin net, ölçülebilir ve değerlendirilebilir hedefleri ve bu hedefleri gerçekleştirmek için stratejileri bulunmamaktadır.
5. Sendikalarda halkla ilişkiler birimleri ilgili çevreler/hedef kitlelerle ilgili yeterli bilgiye sahip değildir; hedef kitle tanımı ve uygun iletişim araçları konusunda araştırmaya değil, sezgilere ve deneyime dayalı seçimler yapılmakta ve uygulamada bunlar kullanılmaktadır.
6. Halkla ilişkiler birimleri lobcilik, kulis gibi yöntemlerden ziyade medya ilişkileri ağırlıklı araç, ortam ve yöntemleri kullanmaktadır.

4.2.2. Araştırmanın Bulguları

Halkla ilişkiler sorumluları ile gerçekleştirilen mülakattan elde edilen bilgiler çerçevesinde Türkiye’de işçi ve işveren konfederasyonlarında halkla ilişkiler anlayışı, yönetimi ve uygulamalarının durumu aşağıda verilmektedir.

4.2.3. DİSK’te Halkla İlişkiler

DİSK (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) 13 Şubat 1967 tarihinde kurulan bir işçi sendikaları konfederasyonudur. 12 Eylül’de kapatılan DİSK, 1992 yılında faaliyetine bıraktığı yerden yeniden başlamıştır. DİSK’e bağlı 19 sendika bulunmaktadır.

DİSK üyesi sendikalar: Basın-İş, Bank-Sen, Birleşik Metal-İş, Cam Keramik-İş, Dev Maden-Sen, Dev Sağlık-İş, Dev Turizm-İş, Devrimci Yapı-İş, Emekli-Sen, Enerji –Sen, Genel-İş, Gıda-İş, Lastik-İş, Limter-İş, Nakliyat-İş, Sine-Sen, Sosyal-İş, Tekstil, Tümka-İş.

DİSK'te halkla ilişkiler yönetimi ve uygulamaları Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Müdürü Fahrettin Engin Erdoğan'ın mülakata verdiği yanıtlardan yararlanılarak değerlendirilmiştir.

Halkla İlişkilerin Konumlandırılması

DİSK'te halkla ilişkiler etkinlikleri Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi tarafından yürütülmektedir. DİSK'in 13 Şubat 1967 tarihindeki kuruluşundan hemen sonra yayınlanan yönetmelikte "Basın Yayın ve Tanıtma Dairesi" olarak amacı ve görevleri tarif edilerek kurulmuş; Daire Başkanı, Daire Müdürü, Uzmanlar, Teknik Elemanlar ve Personel olarak iç şeması ve görevleri belirlenmiştir. Tüm daire başkanlıkları "seçilmişlerden", yani Yönetim Kurulu Üyeleri'nden oluşan DİSK'te diğer sorumlular "uzman" ve personel kadrosundadır. Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi doğrudan Genel Sekreter'e karşı sorumlu olarak çalışmaktadır.

BYHİ uzmanlık dairesinin görevleri yazılı olarak net bir şekilde belirlenmiştir:

- a. Örgütün çeşitli konulardaki eylem ve görüşlerini kamuoyuna duyurmak,
- b. Örgüt ve üye sendikaların çalışmalarını tanıtmak, basın ve yayınlara kalıcı ilişkileri düzenlemek,
- c. Organ kararları gereğince üye sendikalar arasında görüş birliğini sağlamaya yönelik yayın yapmak,
- ç. Üye sendikaların, basın-yayın çalışmalarının en üretken ve en işlevsel düzeyde çıkmasını sağlamak,
- d. İşçilerin daha ileri bilinç düzeyine ulaşması için gerekli bütün kitle iletişim bağlarını kurmak,
- e. İşçi sınıfının ve tüm emekçi halkın temel ekonomik ve demokratik hakları uğruna verdiği mücadeleyi kapsayacak görüş, düşünce ve eylemlerini yayın konusu yapmak,
- f. Sendikal mücadelenin başarılı olması için gerekli bilgileri derlemek,
- g. Alınan bilgiler ve kurulan ilişkiler ışığında karar organlarınca değerlendirme konusu edilecek somut tasarı ve öneriler getirmek,
- ğ. Geçmişin kültürel kalıtlarına sahip çıkarak işçi sınıfı kültürünün oluşumuna katkıda bulunmak,
- h. DİSK'in amaç ve ilkeleri doğrultusunda her türden yayını yapmak,

1. Çalışma hayatı ile ilgili haberleri derlemek ve değerlendirmektir.

k. Daireye verilecek diğer görevleri yapmaktır.

12 Eylül öncesi 20 kişinin istihdam edildiği basın yayın ve halkla ilişkiler dairesinde ikinci kuruluş yılı sayılan 1993 sonrası sayısı 6-8 arasında değişen personel görev yapmıştır. Bugün 1 müdür ve 1 uzman olmak üzere iki kişi çalışmaktadır. Her ikisinin de lisans eğitimi olmasına karşın iletişim-halkla ilişkiler alanında lisans eğitilmiş değiller.

BYHİ'de görev alacakların seçiminde dikkat edilen özellikler, verileri değerlendirme ve sonuç çıkarmaya yatkın olması; iletişim ve diyalog kurma becerisi olarak belirtilmektedir.

Ekonomik sorunlardan dolayı gerekli/yeterli istihdam sağlanamayan dairede sosyal medya ile ilgili bir bölüm yakın tarihlerde oluşturulmuştur. Bu bölümün faaliyete geçmesiyle DİSK ve üye sendikaların önemli bir kısmının sosyal medyada görünür olması; Twitter, Facebook, Youtube, Flickr ve diğer sayfalarda profil oluşturulması ve etkin kullanımı sağlanmıştır. Yakın gelecekte eğitim, iletişim ve sosyal medyada etkisi bulunan bir film merkezi oluşturulması planlanmaktadır.

Giderleri periyodik olarak belirlenmiş olan BYHİ Dairesine bunun dışında sadece belirli kampanyalar ya da özel günlerde bütçe verilmektedir.

Halkla İlişkiler Yönetimi ve Planlama

BYHİ'de özellikle örgütlenmeye ilişkin konfederasyonun tanıtımı açısından planlamalar yapılmakta, kısa, orta ve uzun dönemler için belirlenen hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için uygun stratejiler belirlenmektedir. Dairemizin örgüt politikalarının oluşturulmasında etkin bir rolü vardır.

Örgüt politikalarının genel eksenini Genel kurul kararlarıyla belirlenmekte ve bu kararlar doğrultusunda güncel, kısa, orta ve uzun vadeli planların, projelerin ya da etkinliklerin oluşturulmasında kolektif bir çalışma gerçekleştirilmektedir. BYHİ Dairesi bu politikaların oluşturulması ve hayata geçirilmesi sürecinde yer almaktadır. Yöneticiler çoğu etkinlikte BYHİ'in görüş ve önerilerini almalarına karşın zaman zaman da doğrudan görev vermektedirler.

Hedef Kitleler ve İletişim

Hedef kitlelerle iletişim konusundaki soruya verilen yanıt, hedef kitlenin işçiler olarak belirlendiğini ifade etmektedir:

“Sonuç itibarıyla en uygun (ve şart olan) iletişim biçimi “yüzyüze” (yaşamına dokunarak) ilişkilerin geliştirilmesidir. Kalıcılık açısından bu önemlidir. Günümüzde mevcut sendikaların büyük bölümü işçi kitleleriyle iletişim kurmak yerine tek yanlı bir “ileti”yi tercih etmektedirler. İşçilerin anında reaksiyon gösterebilecekleri araçları tercih etmek, işçi iradesinin sendikal mücadeleye katkısının sağlanması açısından önemlidir.”

Kullanılan araç, ortam ve yöntemler

Lobicilik, kulis faaliyetleri ve kamuoyu yoklamaları dışında genellikle diğer yöntemleri kullanmayı tercih ettikleri, bunun dışında telefon ve “akıllı telefon” seçeneğinin haberleşme ve etkin iletişimde kullanımını geliştirmeye çalıştıkları belirtilmektedir.

Halkla İlişkiler Tarafından Önerilen ve Hayata Geçirilen Etkinlikler

DİSK’in yaptığı çalışma ve kampanyaların büyük bölümü BYHİ tarafından projelendirilmektedir. “Kıdem Tazminatlarının Yok Edilmesine Karşı #Direnişçi!” kampanyası ve 2008 yılında internette gerçekleştirilen, 250 bin kişinin katıldığı “Savaşa Dur De!” sanal mitingi bu konuda verilen örneklerdir.

Sürelî ve Diğer Yayınlar

DİSK’in sürelî ve diğer tüm yayınları, yayınların içerikleri, yazıları, görselleri, mizanpajı, baskı ve dağıtımı BYHİ tarafından yapılmaktadır. Bunlar, aylık yayınlanan DİSK’in Sesi Gazetesi, DİSK Basın Ajansı yayınları, üç aylık periyodla çıkartılan DİSK-AR Dergisi, DİSK Yayınları’ndan çıkartılan üç aylık broşürler, etkinliklerle ilgili broşürler, afiş, bildiri, www.disk.org.tr adresinden yayın yapan web sitesi, twitter, facebook ve youtube sayfaları. Sadece DİSK-AR Dergisi Araştırma Dairesiyle ortaklaşa çıkartılmaktadır. İçeriği Araştırma Dairesi tarafından belirlenen derginin mizanpaj ve tüm görsel malzemeleri BYHİ tarafından yapılmaktadır.

Kriz Planı

Sürekli güncellenen kriz planlarının olduğu belirtilmiştir.

Halkla İlişkiler Tanımı

“Yaygın olarak “kurumsal iletişim” veya “algılama yönetimi” olarak tanımlanan halkla ilişkiler, belirli bir çevre tarafından da halkı (ya da hedef kitleyi) belirli bir tutumu kabule ya da belirli bir uygulama yolunu izlemeye “inandırma” sanatı diye tanımlansa da, bizim gibi örgütler için, uygun, düzenli ve denetimli iletişim araçlarına başvurarak, kendileriyle karşılıklı yarar, güven, anlayış ve sempati sağlayacak sürekli bağlar kurmak amacıyla ilişki kurduğu ya da kurmak zorunda olduğu kitleleri tanıma ve onlara yaklaşma isteğini ifade etmektedir. Sonuçta kitlede kuruluşun, kuruluşta da kitlenin istekleri yönünde değişikliklerin gerçekleştirilmesine yönelik, sistemli ve sürekli çabaları içeren bir diyalog yöntemi olarak değerlendiriyoruz.” (Erdoğan, 2014)

Halkla İlişkileri Hangi Düzeyde Uygulayabiliyorlar

Basın bülteninden konuşma metnine her türlü içeriğin yönetim ve planlamanın önemli unsurlarından biri olduğu, bu çerçevede halkla ilişkilerde “kolektif akıl” olarak adlandırabilecekleri bir anlayışın geçerli olduğu belirtilmiştir.

Üst Yönetimin Halkla İlişkilere Bakışı

En sık istenen etkinlikler: basın açıklamaları, basın takibi, görsel çekim, yayın ve propaganda.

Dışardan Halkla İlişkiler Hizmeti Sağlanması

Basın takibi profesyonel bir ajanstan alınmaktadır.

Halkla İlişkiler Planlama ve Uygulamalarında Bağımsızlık

Bağımsızlığı kolektif üretimin bir parçası olarak gördükleri, yönetime karşı sorumlu oldukları; düşünce, proje vs. üretmekte tamamen özgür oldukları ancak son kararı yönetim kurulunun verdiği uygulama aşamasında ise diğer birimlerle eşgüdüm içinde çalışıldığı belirtilmiştir.

Örgütiçi Halkla İlişkiler

Örgütiçi halkla ilişkiler faaliyetlerinin daha geri plana atılmasını gerektiren koşullar olduğu belirtilerek bu konuda ekonomik sıkıntı, teknolojik olanakların kullanılmasındaki sıkıntılar ve statükonun sınırladığı bir çerçevede daha kısıtlı çalışmalar yapıldığı belirtilmektedir.

Bağlı Sendikalarla İşbirliği

Yetersiz olduğu ve halkla ilişkiler faaliyetlerinin sınırlı bir çerçevede gerçekleştirilebilmesi konusunda bile büyük sıkıntılar yaşandığı kaydedilmektedir.

4.2.4. Hak-İş'te Halkla İlişkiler

Hak-İş, 22 Ekim 1976 tarihinde Ankara'da kurulmuştur. 12 Eylül 1980'de faaliyeti durdurulan Hak-İş Şubat 1981'de yeniden faaliyete geçmiştir. ÇSGB verilerine göre Hak-İş'e bağlı 18 sendika bulunmaktadır: Hizmet-İş, Çelik-İş, Öz Orman-İş, Öz Gıda-İş, Öz İplik-İş, KKTC Kamu-Sen, Öz Ağaç-İş, Oleyis, Birlik Orman-İş, Öz-İş, Öz Büro-İş, Öz Maden-İş, Medya-İş, Öz Petrol-İş, Futbol-Sen, Öz Taşıma-İş, Liman-İş, Öz Finans-İş. Hak-İş Basın Danışmanı Birsen Çiçek, halkla ilişkiler yönetimi ve uygulamaları hakkında aşağıdaki bilgileri vermiştir.

Halkla İlişkilerin Konumlandırılması

Hak-İş'te halkla ilişkiler faaliyetleri basın müşavirliği birimi tarafından yürütülmektedir. Konfederasyon yönetim kurulu yapısı içerisinde medyadan sorumlu bir genel başkan yardımcılığı bulunmaktadır. Konfederasyonda, medya ve basınla ilgili ayrı bir başkan yardımcılığı yer almaktadır.

Basın Müşavirliği konfederasyonun 22 Ekim 1976 tarihinde kuruluşundan beri bulunmaktadır. Hak-İş'te basın müşavirliğinin görev tanımı, medyaya konfederasyon ve bağlı sendikalarla ilgili enformasyon üretimi ve ulaştırılması, medya özetlerinin yönetime sunulması, medya içeriklerinin arşivlenmesi başta olmak üzere ayrıntılı olarak belirtilen medya ile ilgili etkinlikleri içermektedir.

Hak-İş'in 12. Olağan genel kurulunda kabul edilen ana tüzüğüne göre basın müşavirliği eğitim ve iletişimden sorumlu genel başkan yardımcısına bağlı olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Eğitim ve iletişimden sorumluluğu genel başkan yardımcısının görevi "Konfederasyonun halkla ilişkiler, basın-yayın ve araştırma ile ilgili faaliyetlerini düzenler. Kendisine bağlanan, daire, büro ve personelin çalışmalarını denetler" şeklinde düzenlenmiştir. Genel sekreterin görevleri arasında da basınla ilgili faaliyetlerin kontrol ve yönetimi bulunmaktadır. Ancak tüzükteki bu ifadelerle karşın basın müşavirliğinin çalışmalarını doğrudan genel başkana bağlı olarak gerçekleştirdiği belirtilmiştir.

Birimde, basın müşaviri, stajyer basın müşaviri, görsel yayın birimi sorumlusu ve web master olmak üzere dört kişi çalışmaktadır. Basın Müşaviri lisansüstü, stajyer basın müşaviri lisans, görsel yayın birimi sorumlusu önlisans ve web master lise düzeyinde öğrenim görmüştür.

Birimde görevlendirmede, kurumun basınla ilişkilerini yürütebilecek, basın faaliyetlerinin yürütülmesi konusunda bilgi ve birikime sahip kişiler olması tercih sebebidir. Basın birimine alınacak olanlar ihtiyaca göre, yönetim kurulu tarafından işe alınmaktadır. Basın müşavirliğinin ayrı bir bütçesi bulunmamaktadır, ancak yapılan harcamalar Hak-İş Yönetim Kurulu kararınca karşılanmaktadır.

Planlar ve Hedefler

Hak-İş Konfederasyonu'nun genel kurulları dört yıllık yol haritalarını şekillendirecek kararların alındığı platformlardır. Bu kararlar doğrultusunda basın müşavirliğinin de kararların gerçekleştirilmesi sırasında aktif görev aldığı belirtilmektedir. Son genel kurulda üyelerle iletişimin sürdürülmesindeki işlevinin altı çizilerek basın ve sosyal medyanın etkin bir şekilde değerlendirilmesine yönelik kararlar da bu çerçevede yer almaktadır.

Örgüt Politikalarının Oluşturulmasında Halkla İlişkiler

Bu konuda verilen bilgiler ve gösterilen örnekler, basın müşavirliğinin konfederasyonun etkinliklerinde medya ilişkilerini sağladığını ancak örgüt politikalarının oluşturulmasında etkin olmadığını göstermektedir.

Hedef Kitleler ve İletişim

Üyeleri başta olmak üzere işçiler ve toplumun tamamının hedef kitleleri olduğu belirtilmiş ve iletişim için kullanılan araç ve ortamlar “basın açıklaması, basın toplantısı, sosyal medya, kurumsal web sitesinin aktif kullanımı, sms programları, tv programları, etkinliklerin tv’lerden canlı yayınlanması” olarak sıralanmıştır.

Araç, Ortam ve Yöntemler

Bu soruya verilen yanıtta, “Lobicilik, kulis, yüzyüze görüşme, toplantılar, kamuoyu yoklamaları, gözlem, anket, medya izleme-çözümleme, sosyal medya yöntemlerine ek olarak, rutin basın açıklamaları, refleks açıklamalar, kurumsal web sitesinin aktif kullanımı, sms sistemi, tv programları ve etkinliklerin tv’lerden canlı olarak yayınlanması gibi yöntemler kullanılmaktadır.” denilmektedir. Ancak bir önceki sorunun yanıtı ve basın müşavirliğinin görevleri göz önünde bulundurulduğunda lobicilik, kulis çalışmaları, kamuoyu yoklamaları ve anket gibi araç ve yöntemlerin konfederasyonun diğer birimlerince gerçekleştirilen ve sonuçları basın müşavirliğince medya içeriğinde değerlendirilen çalışmalar olduğu sonucuna varılmaktadır.

Planlanan ve Uygulanan Halkla İlişkiler Etkinlikleri

Basın toplantıları, basın açıklamaları, TV programları ve yayınları, afiş ve broşür hazırlanması gibi basınla ilgili faaliyetlerden oluşmaktadır.

Sürelili ve Diğer Yayınlar

Üç ayda bir konfederasyonun kurumsal faaliyetlerine yer verilen Hak-İş dergisi dört ayda bir Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi yayınlanmaktadır.

Genel kurullar öncesinde hazırlanan faaliyet raporları ve dönemsel olarak faaliyet gösterilen işkollarına ilişkin ya da gündemdeki konulara ilişkin raporlar, bildirimler, afiş ve broşürler basın müşavirliği tarafından hazırlanmaktadır.

Kriz Planı

Krizlerin aşılmasında 38 yıllık birikim ve örgütün sorumlu, özgün çalışma-üretim anlayışının önemli bir yol gösterici olduğu belirtilmiştir.

Halkla İlişkiler Tanımı

“Halkla ilişkileri kurumların hedef kitleye ulaşmak amacıyla yürüttükleri iletişim faaliyetleri olarak tanımlayabiliriz. Hedef kitle üyelerimiz başta olmak üzere işçiler ve toplumun tamamı ve medya organları oluşturmaktadır. Faaliyetler kimi zaman eylemler, kimi zaman basın açıklamaları, toplantıları gibi yöntemler olabilir. Bunun için de çeşitli araçlar kullanılabilir. “ (Çiçek, 2014)

Halkla İlişkilerin Düzeyi

Halkla ilişkiler faaliyetlerinin daha sınırlı gerçekleştirildiği teknikerlik mi yoksa daha geniş anlamda, mühendislik düzeyinde mi olduğuna ilişkin soruya şöyle yanıt verilmektedir: “Kurumumuzda Basın Müşavirliği faaliyeti bir mühendislik düzeyindedir. Yapılacak faaliyetlerin teknik hazırlıklarının yapılması, duyurulma şekli, hazırlanan metinlerin içerikleri konusunda mühendislik faaliyetine benzer titiz bir çalışma yürütülmektedir. Örneğin bir konuşma metni hazırlanmışsa bu metin başında genel başkanın da olduğu bir ekip tarafından masaya yatırılmakta her kelime titizlikle incelenmektedir. “

Halkla İlişkilerden Beklentiler

Basın müşavirliğinin konfederasyonun belirlediği hedeflerin gerçekleştirilmesi konusunda aktif rol aldığı, kurum yöneticilerinin söz konusu hedeflerin gerçekleştirilmesi konusunda basın müşavirliğinden basın toplantıları organize edilmesini, basın bültenleri hazırlanması, tv programlarının organizasyonu ve yayınlanması, konuşma metinleri hazırlanması, dergi ve gazetelere röportaj metinleri, broşür ve tanıtım filmi hazırlanması gibi konularda taleplerde bulunduğu belirtilmektedir.

Yöneticilerin Halkla İlişkilere Bakışı

Kurum yöneticilerinin halkla ilişkiler faaliyetlerine büyük önem verdiği, halkla ilişkileri üyeleri başta olmak üzere işçilere, ulusal ve uluslararası kamuoyuna ulaşmak için bir yol olarak değerlendirdikleri ifade edilmektedir.

Dışarıdan Halkla İlişkiler Hizmeti Sağlanması

Bu konuda taşeron işçilerin profilini ortaya koymak amacıyla konfederasyonunun gözetiminde gerçekleştirilen “Taşeron İşçisi Gerçeği” araştırması örnek olarak verilmiştir.

Örgüt İçi Halkla İlişkiler

Kurumsal iletişimde e-mail, ve sms ile mevzuat değişiklikleri, yasal düzenlemeler, hazırlanan tasarılar, yürütülen kampanyalar ve etkinliklerin teşkilata duyurulduğu, sosyal medya ve konfederasyonun web sitesi üzerinden kullanılan bilgilendirme sisteminin kullanıldığı belirtilmiştir. Ayrıca bu kapsamda eğitime yönelik toplantılar da yapılmaktadır.

Bağlı Sendikalar ve Üyelere Yönelik Halkla İlişkiler

Bağlı sendikalarla birlik, bütünlük, dayanışma ve kurumsal aidiyeti güçlendirmek amacıyla eğitim faaliyetleri düzenlenmekte, yayınların düzenli olarak teşkilata ulaşması sağlanmaktadır.

Üyelere yönelik çeşitli dönemlerde sendikal eğitim programları düzenlenmekte, sendikalar tarafından işyeri ziyaretleri, işyerlerine ilişkin özel programlar, mevzuat değişiklikleri ya da TİS görüşmelerine ilişkin bilgilendirme toplantıları gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Ayrıca kurumsal iletişimden, sosyal medyaya, etkin sendikal iletişimden etkili iletişim tekniklerine kadar iletişim konusunda eğitimler verilmektedir.

4.2.5. TİSK’TE Halkla İlişkiler

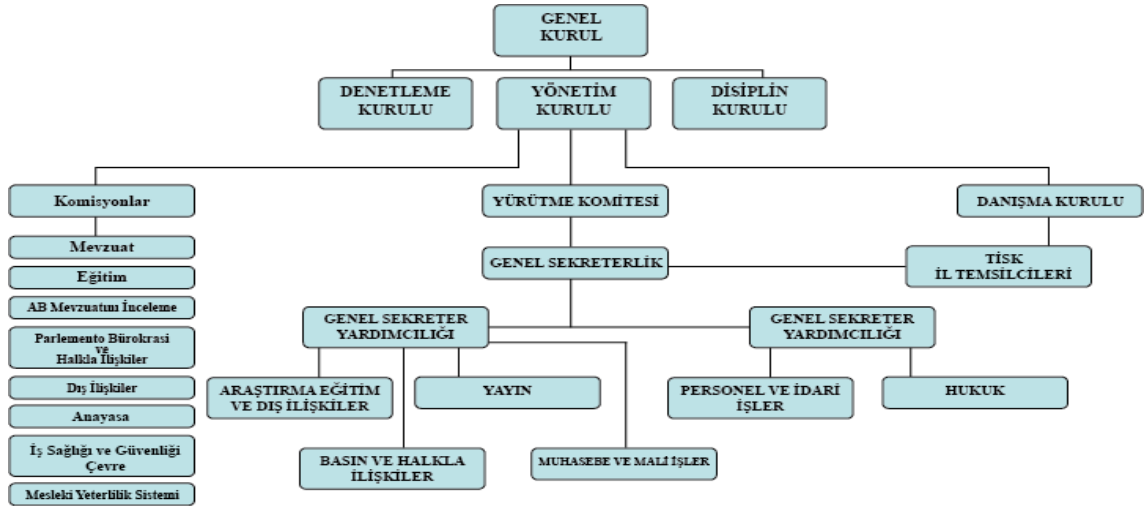
Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nun doğuşu aşağıda belirtilen altı işveren sendikasının 15 Ekim 1961 tarihinde "İstanbul İşveren Sendikaları Birliği" adı altında toplanmalarıyla başlamıştır: Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası, İstanbul Tahta Sanayii

İşverenleri Sendikası, İstanbul Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası, İstanbul Gıda Sanayii İşverenleri Sendikası, İstanbul Matbaacılık Sanayii İşverenleri Sendikası, İstanbul Cam Sanayii İşverenleri Sendikası.

Ülke çapında bir örgütlenmeye gidilmesiyle Birliğin adı 20 Aralık 1962 tarihinde toplanan II. Olağan Genel Kurul'da "Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu" olarak değiştirilmiştir. Konfederasyon üyelerinin sayısı 22'ye ulaşmıştır. Halkla ilişkiler yönetimi ve uygulamaları konusunda TİSK Basın ve Halkla İlişkiler Uzmanı Koray Balkaya'nın verdiği bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Halkla İlişkilerin Konumlandırılması

TİSK'te halkla ilişkiler etkinlikleri Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü tarafından yürütülmektedir. TİSK Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü, TİSK'in basın bültenlerini hazırlar, yürütülen proje ve faaliyetlerin iletişim stratejilerini belirler, Yönetim Kurulu'na gelen mülakat ve görüş taleplerini koordine eder ve TİSK yayınlarına katkıda bulunur.

Şekil 3:
TİSK örgüt şemasında halkla ilişkiler biriminin yeri

(Kaynak: www.tisk.org.tr)

Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü yalnızca üst yönetimle değil, kurumun her departmanı ile yakın bir işbirliği içinde olmalıdır. Kurumda yürütülen tüm faaliyetleri bilen bir Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü, kurumsal haberleri basına uygun şekilde iletir ve gelecek talepleri uygun şekilde yanıtlayabilir.

TİSK Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü'nde halkla ilişkiler öğrenimi görmüş bir basın ve halkla ilişkiler uzmanı görev yapmaktadır. Kurumda bu birimde görev alanların basın ve halkla ilişkiler alanında gerekli eğitim ve deneyime sahibi olmaları, iyi derecede İngilizce bilmeleri beklenmektedir.

Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü çalışanları, diğer TİSK personeli gibi, Yönetim Kurulu'nun onayıyla Genel Sekreterlik tarafından, yapılan mülakatlar neticesinde seçilir.

Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü'nün ayrı bir bütçesi yoktur. Faaliyetler ana bütçeden ayrılan ödenekler ile gerçekleştirilir.

Halkla İlişkilerde Planlama

TİSK Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü İletişim Stratejisi çerçevesinde kısa, orta ve uzun vadeli planlamalar yapmaktadır. Planlamaların temel amacı TİSK'in görüş ve mesajlarının uygun araçlarla, hedeflenen kitleye doğru şekilde ulaştırılmasıdır.

Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü faaliyetleri kurumsal işbirliği içinde yürütülmektedir.

İletişim Araç, Ortam ve Yöntemleri

Yüz yüze görüşme, toplantılar, medya izleme kullanılan araç ve yöntemlerdir. TİSK önümüzdeki günlerde açacağı LinkedIn hesabı ile sosyal medyada da yer alacaktır.

Sürel ve Diğer Yayınlar

Yayın Bölümü ile Halkla İlişkiler Bölümü işbirliği içinde çalışmaktadır. Yayın Bölümü http://tisk.org.tr/tr/tisk_yayinlari.php adresinde çevrimiçi görülebilecek sürel ve süresiz yayınları hazırlamaktadır.

4.2.6. Türk-İş'te Halkla İlişkiler

1952'de kurulan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Türk-İş'e bağlı sendikalar: Ağaç-İş Sendikası, Basın-İş Sendikası, BASS Sendikası. Türkiye Belediye İş Sendikası, Türkiye Çimse-İş Sendikası, Demiryol-İş Sendikası, Türkiye Denizciler Sendikası, Deri-İş Sendikası, Dokgemi-İş Sendikası, Türkiye Gazeteciler Sendikası, Türkiye Haber-İş, Türk Harb-İş Sendikası, Hava-İş Sendikası, Türk Koop-İş Sendikası, Kristal-İş Sendikası, Liman-İş Sendikası, Genel Maden-İş Sendikası, Türkiye Maden-İş Sendikası, Türk Metal Sendikası, Orman-İş Sendikası, Petrol-İş Sendikası, Sağlık-İş Sendikası, Selüloz-İş Sendikası, Şeker-İş Sendikası, Tarım-İş Sendikası, Tekgıda-İş Sendikası, Teksif Sendikası, Tes-İş Sendikası, Tezkoop-İş Sendikası, TOLEYİS Sendikası, TÜMTİS Sendikası, Türkiye Yol-İş Sendikası, Türksen Federasyonu, Hür-İş.

TÜRK-İŞ'te halkla ilişkiler yönetimi ve uygulamaları konusunda Basın Müşaviri Hasan Tahsin Benli bilgi vermiştir.

Halkla İlişkilerin Konumlandırılması

Doğrudan üst yönetimle bağlantılı basın müşavirliği ve basın müşavirine bağlı grafiker, fotoğrafçı, sosyal medya sorumlusu bulunmaktadır. Sendikalarda son dönemlerde daha faal olduğu belirtilen halkla ilişkilerle ilgili birimlere gerektiğinde konfederasyon basın müşavirliğince destek verilmektedir.

En Çok Kullanılan İletişim Araçları

Ağırlıklı olarak geleneksel kitle iletişim araçlarının kullanıldığı bağlı sendikalarda yakın zamanlarda sosyal medyanın da halkla ilişkiler faaliyetleri için etkin kullanımının söz konusu olduğu belirtilmektedir. Sosyal medyaya yönelişte özellikle geleneksel kitle iletişim araçlarında emekle ilgili içeriklerin gitgide daha az yer bulmasının etkili olduğu kaydedilmektedir.

Halkla İlişkilerin Görevleri

1960'lı yıllardan bu yana Türk-İş'te basın müşavirliğinin önemli bir yeri olduğu, Türk-İş Dergisi'nin yayınlanmaya başladığı 1963'te o dönemin ünlü gazetecilerinin (örneğin

İlhami Soysal) görev aldıkları ve derginin yayıma hazırlanmasının yanında, basın danışmanlığı görevini de yürüttükleri belirtilmiştir. Türk-İş Basın Danışmanlığı, derginin yayımı, sosyal medya araçlarının kullanımı, toplantı organizasyonu gibi konularda da görev üstlenmektedir. Yöneticilerin konuşma metinlerini hazırlamanın yanısıra, iç ve dış çevreyle ilişkilere dair danışmanlık görevi söz konusu olmaktadır.

Basın danışmanlığı görevi için gazetecilik geçmişi önemli bir ölçüttür. Basın müşavirliğinin faaliyetleri için ayrı bir bütçe bulunmamakta, giderler genel bütçeden karşılanmaktadır.

4.2.7. Bulguların Değerlendirilmesi ve Varsayımların Sınanması

Sendikalarda halkla ilişkilerin görev, yetki ve sorumlulukları ile örgüt şeması içindeki konumu, sendikaların yönetsel politikalarının oluşturulmasında, ilgili çevreleriyle etkileşimlerinde halka ilişkilerin yerini belirlemeye yönelik bir veri oluşturmaktadır. Bu veri de sendikaların gücünde halkla ilişkilerin yeri ve önemini belirlemeye çalışırken öncelikle halkla ilişkilerin sendikalar içindeki gücünü ve yerini görme olanağı sağlamaktadır. İşçi ve işveren konfederasyonlarında halkla ilişkilerin konumlandırılması, görevleri, kullanılan araçlar ve hedef kitlelerine ilişkin durum özlü olarak aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 4:
İşçi ve işveren konfederasyonlarında halkla ilişkiler

	DİSK	HAK-İŞ	TİSK	TÜRK-İŞ
HALKLA İLİŞKİLERİN KONTROL ANIDIRI	Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi. Dair Başkanı yönetim kurulu üyeleri arasından belirleniyor. BYHİ Dairesi genel sekretere bağlı olarak çalışıyor.	Basın Müşavirliği. Eğitim ve İletişimden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısına bağlı olarak çalışıyor.	Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü Genel Sekreter Yardımcısına bağlı olarak çalışıyor.	Basın Müşavirliği genel başkana doğrudan bağlı; müşavire bağlı olarak a grafiker ve sosyal medya uzmanı görev yapıyor
HALKLA İLİŞKİLERİN GÖREVLERİ	Örgütün çeşitli konulardaki eylem ve görüşlerini kamuoyuna duyurmak, üye sendikaların çalışmalarını tanıtmak, basın ve yayıncı kalıcı ilişkileri düzenlemek, üye sendikalar arasında görüş birliğini sağlamaya yönelik yayın yapmak, Üye sendikaların, basın-yayın çalışmalarının çıkmasını sağlamak, İşçilerin daha ileri bilinç düzeyine ulaşması için gerekli bütün kitle iletişim bağlarını kurmak, İşçi sınıfının ve tüm emekçi halkın temel ekonomik ve demokratik hakları uğruna verdiği mücadeleyi kapsayacak görüş, düşünce ve eylemlerini yayın konusu yapmak, Sendikal mücadelenin başarılı olması için gerekli bilgileri derlemek, karar organlarınınca değerlendirme konusu edilecek somut tasarı ve öneriler getirmek, Geçmişin kültürel kalıtlarına sahip çıkarak işçi sınıfı kültürünün oluşumuna katkıda bulunmak, DİSK'in amaç ve ilkeleri doğrultusunda her türden yayını yapmak. Çalışma hayatı ile ilgili haberleri derlemek ve değerlendirmek.	Hak-İş'in basın ile ilişkilerini, kamuoyu oluşturma çalışmalarını yürütmek, bağlı sendikalarını ilgilendiren yayımlanmış haber, yorum, makale ve TV görsellerini derlemek, arşivlemek, kurumsal web sayfasında yayınlanan haberleri üretmek ve yayınlanmasını sağlamak, Hak-İş Dergisinin içeriklerinin hazırlanması ve yayınlanması, Gazete, dergi ya da kitap gibi yayınların gazetelere gönderilmesini sağlamak, Basın temsilcileriyle yakın işbirliği oluşturmak ve görüş alışverişine dayalı diyaloglar gerçekleştirmek, genel başkanın konuşma metinlerini hazırlamak,	Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü, TİSK'in basın bültenlerini hazırlamak, yürütülen proje ve faaliyetlerin iletişim stratejilerini belirlemek, Yönetim Kuruluna gelen mülakat ve görüş taleplerini koordine etmek ve TİSK yayınlarına katkıda bulunmak görevlerini yürütüyor.	Basın müşaviri üst yönetimle doğrudan iletişim halinde çalışmalarını sürdürüyor, danışmanlık yanısıra konuşma metinlerinin hazırlanması ve medya ilişkilerini üstleniyor.
KULLANILAN ARAÇ, ORTAM VE YÖNTEMLER	Lobicilik, kulis faaliyetleri ve kamuoyu yoklamaları dışında genellikle diğer yöntemleri kullanmayı tercih ettikleri, yüzyüze iletişim, geleneksel medyanın yanısıra sosyal medya ve kendi yayınları, telefon ve "akıllı telefon" seçeneğinin haberleşme ve etkin iletişimde kullanımını geliştirmeye çalıştıkları belirtilmektedir.	İletişim için kullanılan araç ve ortamlar "basın açıklaması, basın toplantısı, sosyal medya, kurumsal web sitesinin aktif kullanımı, sms programları, tv programları, etkinliklerin tv'lerden canlı yayınlanması"	Yüz yüze görüşme, toplantılar, medya izleme kullanılan araç ve yöntemler. Sosyal medyada LinkedIn hesabı ile yer alma çalışmaları var.	Medyaya yönelik içerik üretimi, medyayla ilişkiler, Türk-İş Dergisi'nin ve diğer süreli yayınların yayımı, sosyal medya araçlarının kullanımı, toplantı organizasyonu.
HEDEF KİTLELER	Üyeleri ve işçi sınıfı.	Üyeleri başta olmak üzere işçiler ve toplumun tamamının hedef kitleleri olduğunu belirtmişlerdir.	Belirtilmedi	Üyeler ve medya

Halkla ilişkiler sorumluları ile gerçekleştirilen mülakatta yanıtı aranan sorular üzerinden bir değerlendirme yapıldığında şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1. Halkla ilişkiler birimi örgüt şemasında doğrudan üst yönetime bağlı görünmemektedir. Uygulamada (ağırlıklı olarak) halkla ilişkiler sorumluları ile üst yönetimin örgüt şemasındaki konuma bağlı olmaksızın doğrudan iletişim içinde olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu iletişimin özellikle halkla ilişkilerin rutin faaliyetleri dışında yukardan aşağı dikey ağırlıklı olduğu anlaşılmaktadır.
2. Halkla ilişkiler faaliyetlerinin giderlerinin genel bütçeden karşılandığı görülmektedir.
3. Halkla ilişkiler birimlerinin uzun, orta ya da kısa vadeli planlarının olmadığı, mülakatlar çerçevesinde DİSK Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesinin bu kapsamda çalışmaları olduğu anlaşılmaktadır.
4. Hedef kitlelerle ilgili soruya “üyeler ve diğer çalışanlar, toplum” şeklinde yanıtlar verilmiştir. Mülakattaki diğer yanıtlardan medyanın da hedef kitleler arasında bulunduğu ayrıca DİSK’in halkla ilişkiler sorumlusunun siyasi iktidarı etkilemeyi hedefleyen çalışmalarından bahsettiği görülmektedir. Ancak bütünü içinde değerlendirildiğinde üyelerini hedef kitle olarak nitelendirmelerinin sendikaların işlevi konusunda sorgulamayı gerektiren önemli bir veri olduğu değerlendirilmektedir. Belirttikleri hedef kitleleri ile iletişim için tercih ettikleri araç ve ortamların da hedef kitleyi tanımaya ve uygun araç ve ortamları belirlemeye yönelik araştırma sonuçları ile belirlenmediği ortaya çıkmaktadır. Nitekim mülakattan sonra gerçekleştirilen anket uygulamasında tercih edilen araç ve ortamlarla (belirtilen) hedef kitlelere düşük oranlarda ulaşılabildiği ortaya çıkmıştır. Sendikaların halkla ilişkiler açısından hem hedef kitleleri hem de tercih edilen araçların uygunluğunu gözden geçirmesi gerekmektedir.

Üç işçi ve bir işveren konfederasyonunda halkla ilişkiler sorumluları ile gerçekleştirilen mülakatın varsayımları doğrulayıp doğrulamadığı incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır: Halkla ilişkiler yöneticileri genel olarak doğrudan üst yönetime bağlı olarak faaliyet gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Ancak bunun da daha çok üst yönetimin gerek duyması halinde söz konusu olduğu görülmektedir. Elde edilen veriler ilk varsayımın kısmen doğrulandığını göstermektedir.

Araştırmanın ikinci varsayımı sendikalarda halkla ilişkiler birimlerinden ağırlıklı olarak medyayla ilişkiler konusunda çalışmalar beklendiğine dairdir. Görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin sorulara verilen yanıtlar “basınla ilişkiler” konusunda görev ve sorumlulukların ağırlıklı olduğunu göstermektedir. DİSK’te üye sendikalar ve işçilerle ilişkilerin de halkla ilişkiler faaliyetleri içinde önemli yeri olduğu belirtilmektedir. TİSK’te halkla ilişkiler konusunda bağlı sendikaların halkla ilişkiler birimleri ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin sürdüğü belirtilmiştir. Bunun dışında konfederasyonlarda halkla ilişkiler etkinliklerini (yanıtlar halkla ilişkiler etkinliklerinden ağırlıklı olarak toplantı ve basın toplantısının kastedildiğini göstermektedir) planlamak, gerçekleştirmek ve süreli ya da süresiz yayınların hazırlanması ya da hazırlanmasına katkıda bulunmayı da içermekle birlikte ağırlıklı olarak basına enformasyon sağlama görevinin beklendiği anlaşılmaktadır.

Halkla ilişkiler sorumlularının planlama konusundaki sorulara verdikleri yanıtlardan gerçekçi ve sağlıklı bir planlama yapıldığına dair bir sonuç elde edilememektedir. Planlama, örgüt hedefleriyle uyumlu net hedefler belirlenmesini ve onlara ulaşmak için stratejileri de barındırmalıdır. Hedef kitleler ve her birine yönelik iletişim stratejisi ve araçları hakkında somut bir açıklama yapılmaması da planlama konusundaki eksikliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan hedef kitle ile üyelerin kastedilmesi halkla ilişkiler konusunda ilgili çevreler hakkında yeterli olunmadığını ortaya koymaktadır.

Bilinç inşası, hegemonya ve karşı hegemonya konusunda verilen yanıtlar halkla ilişkiler sorumlularının konuyla ilgili farkındalıklarını ifade etmektedir. Ancak, halkla ilişkilerin sendikalardaki yeri de dikkate alındığında bu farkındalığın sendikaların üst yönetimi için de geçerli olması durumunda bir anlam taşıyacağı sonucuna varılmaktadır. Bu konudaki sorulara yalnızca DİSK ve Hak-İş halkla ilişkiler sorumluları yanıt vermiş, TİSK ve Türk-İş halkla ilişkiler sorumluları ise yanıt vermemiştir. Yoruma dayalı bu yanıtların kısaltma yapmadan değerlendirilmesi amacıyla çalışmanın sonunda ekler kısmında yer verilmiştir.

4.3. Sendikaların Halkla İlişkileri ve Toplumdaki Yansımaları

Sendikaların halkla ilişkiler yönetimi ve uygulamalarına dair konfederasyon halkla ilişkiler sorumluları ile yapılan mülakatlardan elde edilen veriler üyelerine ve diğer

çevrelere yönelik etkinliklerde ağırlıklı olarak kitle iletişim araçlarının tercih edildiğini göstermektedir. Medyada haber, tartışma veya yorumlarda sendikal faaliyetlerin ya da sendika yöneticilerinin görüş ve değerlendirmelerinin yer almasına odaklanan bu yöntemin sendika üyeleri de içinde olmak üzere topluma nasıl yansıdığını belirlemeye yönelik bir araştırmayla yöntemin yeterliliği ve etkinliğinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

4.3.1. Araştırmanın Yöntemi

Sendikaların halkla ilişkiler etkinliklerinin topluma yansımalarını değerlendirebilmek amacıyla bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. 16 yaş üzerinde her eğitim, gelir düzeyi ve toplumsal kümeyi içine almasına özen gösterilerek uygulanan anket çalışması Kocaeli’de gerçekleştirilmiştir. Anketin örneklemin Kocaeli’den seçilmesinde yoğun göç alan, dolayısıyla ülkenin her coğrafi kesiminden çeşitli nedenlerle gelerek bu kentte yaşamını sürdüren bir nüfus yapısına sahip olması ve bir sanayi kenti olması dolayısıyla sendikalarla ilgili çalışmada uygun bir yerleşim yeri olması etkili olmuştur.

Açık uçlu ve derecelendirme ölçekli toplam 44 sorunun yer aldığı anket, Ağustos-Ekim 2014 tarihleri arasında uygulanmıştır. Kartopu örnekleme yöntemiyle gerçekleştirilen anket için binin üzerinde form bastırılmış ancak 439 formun geri dönüşü olmuştur. Deneklerin soruların fazla olması, soruların siyasal içerikli bulunması vb. gerekçelerle ankete katılım konusunda isteksiz ve çekingen olmaları katılım sayısının düşük olmasında başlıca etken olarak gözlenmiştir. Formlardan 16’sı katılımcıların demografik özelliklerle ilgili bölümü doldurmamaları ya da soruların büyük kısmını yanıtlamamaları nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır.

4.3.2. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada yanıtı aranan sorular şöyle sıralanmaktadır:

1. Türkiye’de sendikalara güven düzeyi ve toplumun sendikalara bakışı nasıldır?
2. Türkiye’de insanlar sendikalar ve çalışma hayatı ile ilgili haberleri ağırlıklı olarak hangi kaynaklardan almaktadır?

3. Haber aldıkları kaynakların siyasal tutumu ve yayın politikası ile insanların sendikalara ve çalışma hayatına yönelik olan bitene ilişkin görüşleri arasında uyum var mıdır?
4. Sendikalara güveni etkileyen unsurlar nelerdir?
5. Çalışanlar sendikalara hangi nedenlerle üye olmaktadır?
6. Sendikalarla üyeleri arasında iletişim hangi araç, ortam ve yöntemlerle gerçekleştirilmektedir?
7. Sendikalarla üyeleri arasındaki iletişim hangi düzeydedir?
8. Sendikalarla üyeleri ve diğer hedef kitleleri arasındaki iletişim sendikaların amaçlarına uygun ve yeterli midir?

Araştırmanın varsayımları şöyledir:

1. Sendikalar ve emekle ilgili haberler genel olarak yaygın medyadan alınmaktadır. Sendikaların yayınları emekle ilgili gelişmeleri izlemek için ilk sırada tercih edilen medya arasında yer almamaktadır. Sendika üyesi olanlar için de bu durum geçerlidir.
2. Toplumun geneli emekle (çalışma hayatıyla) ilgili gelişmeleri sendikal kaynaklardan daha çok siyasal kaynaklardan öğrenmekte ve izlemektedir (birincil haber kaynağı siyasal aktörlerdir).
3. Toplumun her kesiminde sendikalara duyulan güven düşüktür. Sendikalara güvenin düşük olmasında sendika yöneticilerinin kişisel çıkarlarını gözetmeleri, siyasal faaliyetlerinin sendikal faaliyetlerden daha çok görünür-duyulur olması, sendikaların üyelerini ve üyelerinin haklarını korumakta yetersiz kaldığına dair kanaatler etkilidir.
4. Toplumun her kesiminde sendikaların güçlü olmadığı kanaati yaygındır.

5. Toplumun her kesiminde sendikaların işlevini yitirdiğine dair kanaat yüksek orandadır. Sendikaların emekçinin hak ve çıkarlarını korumakta yetersiz olduğuna inanılmaktadır.
6. Çalışanlar, sendika üyeliğinin hak ve çıkarlarının korunması açısından önemli bir fark oluşturmadığını düşünmektedir.
7. Sendikalara güvenin düşük olmasında sendika yöneticilerinin kişisel çıkarlarını gözetmeleri, siyasal faaliyetlerinin sendikal faaliyetlerden daha çok görünür- duyulur olması, sendikaların üyelerini ve üyelerinin haklarını korumakta yetersiz kaldığına dair kanaatler etkilidir.
8. Sendikaların yayınlarının üyelerine ulaşma oranı düşüktür, dolayısıyla üyeleri sendikaların yayınları hakkında bilgi sahibi değildir ve üyelerin sendika yayınlarını izleme oranı düşüktür.
9. Üyelerin sendika ile ilgili bilgileri yeterli değildir.
10. Sendika seçiminde siyasal nedenler, arkadaşların ve yakın çevrenin etkileri sendikaların bu yöndeki faaliyetlerinden daha etkilidir.

4.3.3. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme

Anket uygulaması ile elde edilen veriler, SPSS (Statistical Packages for Social Sciences) veri analiz programı kullanılarak değerlendirilmiştir. İlk bölümde katılımcılara ilişkin demografik özellikler; ikinci bölümde enformasyon kaynakları; üçüncü bölümde sosyal haklar ve çalışma hayatı ile ilgili; dördüncü olarak sendikalarla ilgili görüşlerine dair bulgular verilmiştir.

4.3.4. Demografik Özellikler

Anketin ilk bölümünde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla yer verilen soruların yanıtları değerlendirildiğinde şu veriler ortaya çıkmıştır.

Tablo 5:
Yaş dağılımı

Yaş Aralığı	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
16-19	21	5,0	5,0	5,0
20-29	155	36,6	36,6	41,6
30-39	109	25,8	25,8	67,4
40-49	75	17,7	17,7	85,1
50-59	40	9,5	9,5	94,6
60 ve üzeri	23	5,4	5,4	100,0
Toplam	423	100,0	100,0	

Ankete katılan toplam 423 kişiden yüzde 5'ini oluşturan 21 kişi 16-19; yüzde 36.6'sını oluşturan 155 kişi 20-29; yüzde 25.8'ini oluşturan 109 kişi 30-39; yüzde 17.7'sini oluşturan 75 kişi 40-49; yüzde 9.5'ini oluşturan 40 kişi 50-59 ve geriye kalan yüzde 5.4'ü oluşturan 23 kişi 60 ve üzeri yaş aralığındadır. Ankete katılanların yüzde 45.2'si (191 kişi) kadın, yüzde 54.8'i (232 kişi) erkektir.

Tablo 6:
Cinsiyete Göre Dağılım

Cinsiyet	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kadın	191	45,2	45,2	45,2
Erkek	232	54,8	54,8	100,0
Toplam	423	100,0	100,0	

Ankete katılanlar arasında en yüksek oranda (yüzde 27.9) lisans düzeyinde öğrenim görenler yer almaktadır. Bu kümeyi yüzde 25.3 ile (107 kişi) lise mezunları; yüzde 18.2 (77 kişi) ile önlisans mezunları izlemektedir. Ankete katılanlar içinde en düşük oranda okuryazar olanlar (yüzde 0.9-4 kişi) bulunmaktadır.

Tablo 7:
Öğrenim Durumuna Göre Dağılım

Öğrenim Durumu	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Okuryazar	4	,9	,9	,9
İlkokul	47	11,1	11,1	12,1
Ortaokul	26	6,1	6,1	18,2
İlköğretim okulu	5	1,2	1,2	19,4
Lise	107	25,3	25,3	44,7
Önlisans	77	18,2	18,2	62,9
Lisans	118	27,9	27,9	90,8
Yük. Lisans	26	6,1	6,1	96,9
Doktora	13	3,1	3,1	100,0
Toplam	423	100,0	100,0	

Öğrenim durumu ile ilgili dağılım, anket formunun kapsamı ve uzunluğu ile ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Anketin sendikalarla ilgili olması ve demografik bilgilerin istenmesi nedeniyle formu doldurmayı reddedenler olduğu gibi demografik bilgilerin bulunduğu bölümü kimi çekincelerle boş bırakanlar değerlendirmeye alınmamıştır. Anket formlarını kimi çekincelerle doldurmayı reddedenler veya demografik bilgilerin bulunduğu bölümü boş bırakanların ağırlıklı olarak iş güvencesine sahip olmadığını belirtenler olduğu gözlenmiştir. Anket uygulaması esnasında eğitim düzeyi ile çekinme arasında ters orantı olduğu gözlenmiştir.

Tablo 8:
Yaptıkları İşe Göre Dağılım

İş Durumu	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İşçi (özel sektör)	66	15,6	15,7	15,7
İşçi (kamu)	16	3,8	3,8	19,5
İşçi (sigortasız)	2	,5	,5	20,0
İşçi (taşeron)	33	7,8	7,8	27,8
Memur (özel sektör)	16	3,8	3,8	31,6
Memur (kamu)	56	13,2	13,3	44,9
Esnaf	21	5,0	5,0	49,9
Tacir	3	,7	,7	50,6
Sanayici	5	1,2	1,2	51,8
Yönetici (alt düzey)	3	,7	,7	52,5
Yönetici (orta düzey)	5	1,2	1,2	53,7
Yönetici (üst düzey)	3	,7	,7	54,4
Öğretmen	10	2,4	2,4	56,8
Akademisyen	14	3,3	3,3	60,1
Asker	9	2,1	2,1	62,2
Din görevlisi	3	,7	,7	62,9
Çiftçi	5	1,2	1,2	64,1
Ev kadını	46	10,9	10,9	75,1
İşsiz	6	1,4	1,4	76,5
Öğrenci	40	9,5	9,5	86,0
Sporcu	2	,5	,5	86,5
Sendikacı	1	,2	,2	86,7
Emekli	13	3,1	3,1	89,8
Diğer	43	10,2	10,2	100,0
Toplam	421	99,5	100,0	
Boş	2	,5		
Toplam	423	100,0		

Ankete katılanlar işleri açısından değerlendirildiğinde yüzde 15.6 ile özel sektörde işçi olarak çalışanların en yüksek oranda yer aldığı görülmektedir. Bu kümeyi yüzde 13.2 ile devlet memurları, yüzde 10.9 ile ev kadını, yüzde 9.5'lik oranla öğrenciler izlemektedir. Diğer seçeneğini işaretleyen 43 kişinin avukat, hekim, mühendis gibi kariyer meslek sahipleri olduğu görülmektedir. Alt işverene bağlı olarak çalışanların yüzde 7.8 gibi yüksek bir oranda olması dikkate alınması gereken bir veridir.

Tablo 9:
Aylık Gelir Düzeyine Göre Dağılım

Aylık Ortalama Gelir	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kendine ait geliri yok	94	22,2	22,4	22,4
600 liradan az	3	,7	,7	23,1
600-900 TL	24	5,7	5,7	28,8
900-1500 TL	94	22,2	22,4	51,2
1500-2000 TL	53	12,5	12,6	63,8
2000-2500 TL	78	18,4	18,6	82,4
2500-3000 TL	37	8,7	8,8	91,2
3000-3500 TL	18	4,3	4,3	95,5
3500-4000 TL	4	,9	1,0	96,4
4000-6000 TL	9	2,1	2,1	98,6
6000-8000 TL	1	,2	,2	98,8
8000-10.000 TL	4	,9	1,0	99,8
Diğer	1	,2	,2	100,0
Toplam	420	99,3	100,0	
Boş	3	,7		
Toplam	423	100,0		

Bu soruda geçerli yanıtlara göre bir değerlendirme yapıldığında (3 kişi aylık gelir düzeyini belirtmemiştir) yüzde 22.4 oranı ile kendine ait bir geliri olmayanlar (ev kadını, öğrenci, işsiz) ve aynı oranla (yüzde 22.4- 94 kişi) aylık gelirleri 900-bin 500 TL aralığında bulunanlar ilk sırada yer almaktadır. Bu iki küme katılımcıların neredeyse yarıya yakınını (yüzde 44.8) oluşturmaktadır. Aylık geliri 2 bin ile 2 bin 500 TL arasında olanlar yüzde 18.6 oranı ile ikinci sırada yer almakta, bu kümeyi yüzde 12.6'lık oranla aylık geliri bin 500-2 bin TL aralığında olanlar izlemektedir.

4.3.5. Enformasyon Kaynakları

Bu bölümde ankete katılanların dünyada olup bitenleri öğrenmek için en yaygın kullanılan kanallardan hangilerini tercih ettiklerine dair bilgi edinilmek amacıyla açık ve kapalı uçlu toplam 10 soru sorulmuştur. Elde edilen sonuçlar her yaş ve eğitim düzeyinde internet kullanım oranının yüksekliğini ve olan bitenden haberdar olmak için internet kullanımının daha çok tercih edildiğini göstermektedir.

Tablo 10:
Gazete Okuma Tercihlerine Göre Dağılım

Hangi Gazeteleri Okumayı Tercih Ediyorlar	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
STAR	9	2,1	2,1	2,1
POSTA	43	10,2	10,2	12,3
SABAH	36	8,5	8,5	20,8
SÖZCÜ	35	8,3	8,3	29,1
ZAMAN	7	1,7	1,7	30,7
ULUSAL	5	1,2	1,2	31,9
AKİT	8	1,9	1,9	33,8
HÜRRİYET	38	9,0	9,0	42,8
YEREL GAZETELER	30	7,1	7,1	49,9
CUMHURİYET	17	4,0	4,0	53,9
SPOR GAZETELERİ	2	,5	,5	54,4
TARAF	2	,5	,5	54,8
YENİ ŞAFAK	6	1,4	1,4	56,3
BİRGÜN	8	1,9	1,9	58,2
EVRENSEL	3	,7	,7	58,9
MİLLİYET	23	5,4	5,4	64,3
DİĞER	41	9,7	9,7	74,0
HABERTURK	18	4,3	4,3	78,3
RADİKAL	20	4,7	4,7	83,0
TAKVİM	4	,9	,9	83,9
MİLLİ GAZETE	2	,5	,5	84,4
YENİÇAĞ	4	,9	,9	85,3
HEPSİ	17	4,0	4,0	89,4
OKUMUYORUM	45	10,6	10,6	100,0
TOPLAM	423	100,0	100,0	

Katılımcılara hangi gazeteleri okumayı tercih ettiklerine dair açık uçlu bir soru yöneltilmiş, ilk sırada tercih ettikleri gazeteler değerlendirmeye alınmıştır. Gazete okumadıklarını belirtenlerin oranı yüzde 10,6 (45 kişi) iken yabancı gazete okumayı tercih ettiklerini belirtenlerle gazete adı yerine gazete türünü belirtenler diğer seçeneği içinde değerlendirilmiştir. Ankete katılanların arasında okumayı tercih ettikleri gazeteler arasında Posta Gazetesi'ni ilk sırada belirtenler yüzde 10,2 ile en yüksek oranı

oluşturmaktadır. Bunu yüzde 9.7 ile diğer; yüzde 9 ile Hürriyet; yüzde 8.5 ile Sabah; yüzde 8.3'lük oranla Sözcü Gazetesi'ni okumayı tercih ettiğini belirtenler izlemektedir. Taraf, Evrensel ve Milli Gazete yüzde 0.5 ile yüzde 0.7'lik oranlarla en düşük oranda tercih edilen gazeteler arasında yer almaktadır. Basılı olarak yayınlanmayan Radikal Gazetesi'ni okumayı tercih edenlerin oranının yüzde 4.7 olması bu gazeteyle ilgili tercih belirtenlerin yanı sıra katılımcıların tümünün gazeteleri internetten okuyup okumadıkları ile ilgili ayrı bir sorunun gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 11:
Gazete Okuma Sıklığına Göre Dağılım

Hangi sıklıkta gazete okuyorsunuz	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hergün	179	42,3	42,3	42,3
Haftada birkaç gün	79	18,7	18,7	61,0
Arada sırada	113	26,7	26,7	87,7
Nadiren	8	1,9	1,9	89,6
Okumuyorum	44	10,4	10,4	100,0
Toplam	423	100,0	100,0	

Ankete katılanların yüzde 42.3'ü her gün gazete okuduklarını belirtmiştir. Arada sırada gazete okuduklarını belirtenler yüzde 26.7; haftada birkaç gün gazete okuduklarını belirtenler yüzde 18.7; gazete okumadıklarını belirtenler yüzde 10.4 oranındadır. Gazetelerin tirajları dikkate alındığında katılımcıların bir kısmının gazeteleri internetten okuduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Anket formunda bu sorunun gazete satın alma konusunda bir soru ile desteklenmemiş olması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 12:
İzlemeyi Tercih Ettikleri TV İstasyonuna Göre Dağılım

Hangi TV istasyonunu izlemeyi tercih ediyorsunuz	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
ATV	37	8,7	8,7	8,7
KANAL D	39	9,2	9,2	18,0
SHOW TV	16	3,8	3,8	21,7
STAR TV	29	6,9	6,9	28,6
NTV	34	8,0	8,0	36,6
CNN	22	5,2	5,2	41,8
ULUSAL	7	1,7	1,7	43,5
FOX TV	23	5,4	5,4	48,9
SAMANYOLU	14	3,3	3,3	52,2
TRT	30	7,1	7,1	59,3
DİĞER	102	24,1	24,1	83,5
KANAL7	9	2,1	2,1	85,6
TV8	5	1,2	1,2	86,8
CNBC-E	13	3,1	3,1	89,8
HALK TV	6	1,4	1,4	91,3
HABERTÜRK	5	1,2	1,2	92,4
İZLEMİYORUM	32	7,6	7,6	100,0
TOPLAM	423	100,0	100,0	

Ankete katılanların yaklaşık yüzde 24.1'i hangi televizyon istasyonunu izlemeyi tercih ettiği ile ilgili açık uçlu soruya izlemeyi tercih ettiği program türleri (yarışma, dizi, belgesel, maç gibi) ile yanıt vermiştir. 24.1'lik oran içinde yer alan dört kişi ise yabancı tv istasyonlarını izlemeyi tercih ettiğini belirtmiştir. Geriye kalan yüzde 75.9'luk katılımcının tercihleri ise şöyledir: Kanal D yüzde 9.2, ATV yüzde 8.7, NTV yüzde 8, TRT yüzde 7.1, Star TV yüzde 6.9. Tercih edilen televizyon istasyonlarının programlarının içeriği dikkate alındığında izlemeyi tercih ettikleri programlarla ilgili sorunun yanıtları ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 13:
TV İzleme Sıklığına Göre Dağılım

Hangi sıklıkta TV izliyorsunuz?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Her gün	224	53,0	53,0	53,0
Haftada birkaç gün	80	18,9	18,9	71,9
Arada sırada	96	22,7	22,7	94,6
Nadiren	4	,9	,9	95,5
Yanıtlanmamış	19	4,5	4,5	100,0
Toplam	423	100,0	100,0	

Ankete katılanların yalnızca yüzde 53'ü her gün televizyon izlediklerini belirtmiştir. Her gün gazete okuduğunu belirtenlere oranla daha yüksek bir televizyon izleme oranı olmakla birlikte beklenen bir sonuç değildir. Bu sonucun internetin kullanımının yaygınlaşmasıyla ilişkisi olduğu, katılımcıların bir bölümünün televizyondaki programlara internetten erişebilmesinin dışında anketin uygulandığı mevsim (yaz) nedeniyle televizyon izleme oranının bu kadar düşük çıkabileceği, sosyal medyanın kullanımındaki artışın da bu oranda etkisi olabileceği değerlendirilmektedir.

Tablo 14:
İnternette Bilgi Edinme Kaynaklarına Göre Dağılım

İnternette bilgi edinmek için hangi kaynakları tercih ediyorsunuz	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yok	40	9,5	9,5	9,5
Haber portalları	172	40,7	41,1	50,6
Tartışma-forumlar	11	2,6	2,6	53,2
Belirtilmemiş	174	40,2	40,6	93,8
Diğer	26	6,1	6,2	100,0
Toplam	423	100,0		

Anket formunda internette bilgi edinme kaynaklarına ilişkin soruda katılımcıların hangi haber portalları ya da tartışma forumlarını daha çok tercih ettiğine ilişkin bir veri elde edilmesi amaçlanmıştır. Ancak katılımcıların çoğunun açık uçlu soruya haber portalları ya da tartışma forumları şeklinde yanıt verip açık adres belirtmemesi nedeniyle yanıtlar

haber portalları, tartışma forumları ve diğer şekilde kümelenmiştir. İnternette bilgi edinme kaynakları konusunda katılımcıların yüzde 41.1'i haber portallarından yararlandığını belirtmiş; yüzde 40.6'sı ise bu konuda bilgi vermemiştir.

Tablo 15:
İnternete Girme Sıklığı

İnternete hangi sıklıkta girersiniz	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hergün	262	61,9	63,1	63,1
Haftada birkaç gün	48	11,3	11,6	74,7
Arada sırada	71	16,8	17,1	91,8
Nadiren	34	8,0	8,2	100,0
Toplam	415	98,1	100,0	
Geçersiz	8	1,9		
Toplam	423	100,0		

Bilgi edinme kaynaklarından hergün seçeneğinin en yüksek oranda işaretlendiği kanal internet olmuştur. Ankete katılanların yüzde 63.1'i internete hergün baktıklarını belirtirken, nadiren seçeneğini işaretleyenlerin oranı yüzde 8.2'dir.

İnternet, gelişmiş ülkelerle geri kalmış ülkeler arasındaki sayısal uçurumu azaltacağı ve geri kalmış toplumların daha hızlı bir gelişme göstermesine katkıda bulunacağı iddia edilen ve hızla altyapısı kurulup tüm dünyada kullanımı yaygınlaşan bir mecradır. Ancak internetin, ulaşılan enformasyonun yüzeyselliği ve güvenilirliği konusunda kullanıcının yeterli birikime sahip olmaması halinde ne ölçüde sağlıklı ya da güvenilir bir mecra olabileceği kuşkuludur. Diğer yandan nitelikli bir tartışma ortamı oluşturulmaması dolayısıyla olan bitenin değerlendirilmesi konusunda da yüzeysel tartışmalarla yetinilmesine yol açtığı ve ileri sürülen nitelikli demokratik katılıma olanak sağlama özelliğine dair çekinceler ciddiye alınması gereken boyuttadır.

Tablo 16:
Kitap ve Dergi Okuma Durumuna Göre Dağılım

Kitap ve dergi okuma durumu	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kitap okurum	151	35,7	36,0	36,0
Dergi okurum	42	9,9	10,0	46,1
Hem kitap hem dergi okurum	158	37,4	37,7	83,8
Diğer	64	15,1	15,3	99,0
Yanıtlanmamış	4	,9	1,0	100,0
Toplam	419	99,1	100,0	
Geçersiz	4	,9		
Toplam	423	100,0		

Ankete katılanlar içinde kitap okuduğunu belirtenler yüzde 35.7, hem kitap hem de dergi okuduğunu belirtenler yüzde 37.4 oranındadır. Diğer seçeneğini işaretleyenler ne kitap ne de dergi okumayı tercih etmediklerini belirtmişlerdir (yüzde 15.1). Kitap ve dergi okuma oranının pek düşük olmadığı sonucu ortaya çıksa da bu sonucun okuma sıklığı ile birlikte değerlendirilmesi daha anlamlı olacaktır.

Tablo 17:
Kitap-Dergi Okuma Sıklığı

Hangi sıklıkta kitap-dergi okursunuz?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hergün	92	21,7	22,4	22,4
Haftada birkaç gün	116	27,4	28,3	50,7
Arada sırada	137	32,4	33,4	84,1
Nadiren	64	15,1	15,6	99,8
Toplam	410	96,9	100,0	
Geçersiz	13	3,1		
Toplam	423	100,0		

Bilgi edinme kaynakları arasında kitap ve/veya dergi en seyrek tercih edilen araçlar olarak belirlenmiştir. Her gün seçeneğinin en düşük oranda (yüzde 21.7) işaretlendiği araçlar kitap ve/veya dergilerdir. Bu sonuç da önceki tablodaki kitap ve dergi okuma oranlarının aslında yüksek olmadığını ifade etmektedir. Daha çok ne tür dergi ve kitap okunduğuna

dair ayrı bir inceleme bu konudaki düşük oranın nitelikli okumayla bağlantısını da görmeyi sağlayabilecektir.

Tablo 18:
Hangi Gazete Yazı Türü Daha Güvenilir Bulunuyor

Hangi gazete yazı türlerini daha güvenilir buluyorsunuz?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Haber	163	38,5	38,9	38,9
Makale	80	18,9	19,1	58,0
Köşe yazısı	62	14,7	14,8	72,8
Röportaj	67	15,8	16,0	88,8
Söyleşi	28	6,6	6,7	95,5
Diğer	19	4,5	4,5	100,0
Total	419	99,1	100,0	
Geçersiz	4	,9		
Toplam	423	100,0		

Gazete yazı türleri arasında yüzde 38.5’le haberlerin en güvenilir yazı türü olarak görüldüğü belirlenmiştir. Ankete katılanların yalnızca yüzde 14.7’si köşe yazılarını daha güvenilir bulduklarını belirtmiştir.

Tablo 19:
Hangi TV Programları Daha Güvenilir Bulunuyor

Tv programlarına güven	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Haberler	120	28,4	28,4	28,4
Belgeseller	148	35,0	35,1	63,5
Tartışma programları	110	26,0	26,1	89,6
Yorumlar	12	2,8	2,8	92,4
Filmler	13	3,1	3,1	95,5
Yarışmalar	11	2,6	2,6	98,1
Diğer	8	1,9	1,9	100,0
Toplam	422	99,8	100,0	
Geçersiz	1	,2		
Toplam	423	100,0		

Televizyon programları içinde belgeseller hem haberlerden hem de tartışma programlarından daha güvenilir olarak değerlendirilmiştir. Ankete katılanların yüzde 35'i belgesellerin, yüzde 28.4'ü haberlerin, yüzde 26'sı tartışma programlarının daha güvenilir olduğunu belirtmiştir.

Haber kaynaklarına güven düzeyinin yanı sıra hangi haber aktörlerine güven duyulduğu da çalışmanın konusu ile doğrudan ilgili bir veri oluşturmaktadır. İktidarın görünürdeki temsilcilerine duyulan güvenle yansızlığına dair bir ön kabul bulunan bilim adamlarına duyulan güven arasındaki fark bu nedenle anlamlı ve üzerinde durulmaya değer görülmektedir. Bu veri Schiller'in (1993: 23), bilinç inşasında manipüle edilen insanların içinde yaşadıkları toplumun kurumlarının, özellikle bilimin yansızlığına ikna edilmelerinin önemiyle ilgili tespitleri dikkate alınarak değerlendirildiğinde hegemonik yapının işleyişine dair bir örnek oluşturmaktadır.

Tablo 20:
Haber Aktörlerine Güven Düzeyi

HABER AKTÖRLERİNE GÜVEN	KESİNLİKLE GÜVENİLİR	GÜVENİLİR	KARARSIZIM	GÜVENİLMEZ	KESİNLİKLE GÜVENİLMEZ
Siyasi İktidar Temsilcilerine	6,6	19,2	21,9	30,9	21,4
Muhalefet Partilerinin Temsilcilerine	3,2	17,3	29,5	28,5	21,5
Yabancı Politikacılara	3,0	7,9	34,6	27,9	26,7
Cumhurbaşkanına	17,0	27,1	20,2	20,4	15,3
Türk Bilim Adamlarına	18,5	50,1	21,1	8,5	1,8
Sendikacılara	7,6	21,5	37,4	20,7	12,9
Bürokratlara	3,5	19,2	39,6	26,0	11,6
Sade Vatandaşa	19,8	46,2	24,6	5,5	3,8
Kanaat Önderine	8,8	22,8	46,9	14,5	7,0
Din Adamlarına	13,9	28,4	28,6	15,4	13,7

Ankete katılanlar arasında haber aktörü olarak siyasi iktidarın temsilcilerine güven duyanların oranı yaklaşık yüzde 26'dır. Siyasi iktidarın temsilcilerini güvenilir bulmayanlar yüzde 50'nin üzerinde iken kararsız olduklarını ifade edenler yüzde 21.9 oranındadır.

Haber aktörü olarak muhalefet partilerinin temsilcilerine duyulan güven ise iktidar partisinin temsilcilerine duyulan güvenden daha düşüktür. Muhalefet partilerinin temsilcilerini güvenilir bulanların oranı yaklaşık yüzde 20 iken, güvenilir bulmayanların oranı yüzde 48.5'tir.

Yabancı politikacıları haber aktörü olarak güvenilir bulanların oranı yüzde 10.9 iken güvenilir bulmayanlar yüzde 52.2 oranındadır.

Cumhurbaşkanını haber aktörü olarak güvenilir bulanların oranı yüzde 44.1, güvenilir bulmayanların oranı ise yaklaşık yüzde 35'tir.

Bilim adamları haber aktörü olarak yüzde 68.7 oranı ile en yüksek düzeyde güven duyulan kümeyi oluşturmaktadır.

Haber aktörü olarak sendikacıları güvenilir bulmayanların oranının güvenilir bulanlardan yüksek olduğu görülmektedir. Ankete katılanların yüzde 29'u sendikacıları haber aktörü olarak güvenilir bulduğunu belirtirken, güvenilir bulmayanlar yüzde 34'e ulaşmaktadır.

Bürokratları haber aktörü olarak güvenilir bulanların oranının daha düşük olduğu (yüzde 22.7), güvenilir bulmayanların yüzde 37.7 olduğu belirlenmiştir.

Kanaat önderlerini haber aktörü olarak güvenilir bulanlar yüzde 31.6, güvenilir bulmayanlar ise yüzde 21.5 oranındadır. Kanaat önderleri ile ilgili güven konusunda kararsızların oranının daha yüksek olduğu görülmektedir, yüzde 46.9.

Din adamlarını güvenilir bulanların oranı yüzde 42.3, bu konuda kararsızlar ise yüzde 28.6'dır. Din adamlarını güvenilir bulmayanlar ise yüzde 29.1 oranındadır.

Haber aktörü olarak güven düzeyi açısından sade vatandaş bilim adamlarının ardından ikinci sırada yer almaktadır. Sade vatandaş güvenilir bulanların oranı yüzde 66.1 iken, güvenilir bulmayanlar yüzde 9.3'tür. Bu veri katılımcıların olan biteni öğrenmek için

geleneksel ve yeni medyayı kullanmakla birlikte medyanın içeriğine, özellikle haber aktörlerine güvensizlik duyduklarını göstermektedir. Haber aktörleri arasında bilim adamlarına duyulan güvenin yüksekliği, hegemonik bir düzende bilim, eğitim-öğretim çevrelerinin işlevinin önemine dair bir veri oluşturmaktadır.

Haber Aktörlerine, Enformasyon Türlerine ve Konularına Rastlama

Araştırmanın bu bölümünde ankete katılanların çalışma hayatı ile ilgili haberlerde hangi aktörlere ne sıklıkta rastladıkları; çalışma ilişkileri ile ilgili çeşitli konu, metin ve program türlerine rastlama ve bunları izlemeyi tercih etme oranlarını belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur.

Tablo 21:
Çalışma İlişkileri Konusunda Haber Aktörlerinin Açıklamalarına Rastlama Sıklığı

Çalışma ilişkileri ile ilgili haberlerde hangi aktörlerin açıklamalarına rastlıyorsunuz?	Çok sık	Sık	Nadiren	Hiç
Başbakanın	24,2	23,5	36,2	16,1
Çalışma Bakanının	15,6	30,3	38,2	15,9
Muhalefet Partilerinin Temsilcilerinin	18,9	36,8	31,7	12,6
Sendika Yöneticilerinin	13,7	31,1	38,5	16,7
Sanayici-İşadamlarının	5,5	12,1	40,6	41,8
İşçi-Memurların	30,2	34,0	20,7	14,6

Başbakanın çalışma hayatı ve/veya çalışma ilişkileri ile ilgili açıklamalarına sık rastladığını belirtenler yüzde 23.5, çok sık rastladığını belirtenler yüzde 24.2 oranındadır. Çalışma Bakanının çalışma hayatı ve ilişkileri konusundaki açıklamalarına sık sık rastladıklarını belirtenler yüzde 45.9, hiç rastlamadıklarını belirtenler ise yüzde 15.9 oranındadır.

Çalışma hayatı ya da ilişkileri konusunda muhalefet partilerinin temsilcilerinin açıklamalarına sık sık rastladığını belirtenlerin oranı başbakan ya da çalışma bakanının açıklamalarına rastladığını belirtenlerden daha yüksektir; yüzde 55.7. Sendika

yöneticilerinin çalışma hayatı veya ilişkileri konusundaki açıklamalarına sık rastladığını belirtenler yüzde 44.8 oranındadır.

Anketin uygulandığı döneme yakın tarihte gerçekleşen kömür madenindeki facianın da bu durumda etkisi olabileceği dikkate alınmalıdır.

Bu soruya yanıt verenlerin yüzde 64.2'si medyada çalışma hayatı ve ilişkileriyle ilgili haberlerde işçi ve memurlara haber aktörü olarak sık sık rastladıklarını ifade etmektedir. Bu oran, aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere medyada çalışma hayatı ve sorunlarıyla ilgili içeriğe rastlama oranının düşüklüğü göz önünde tutularak değerlendirildiğinde daha sağlıklı bir sonuca götürmektedir.

Tablo 22:
Medyada Çeşitli İçeriklere Rastlama Sıklığı

Medyada rastlanan içerikler	Çok sık	Sık	Nadiren	Hiç
Çalışanların Sorunları Hakları ve Çalışma Hayatına Yönelik Haberlere rastlama	13,0	22,1	49,8	15,2
Çalışanların Sorunları Hakları ve Çalışma Hayatına Yönelik Belgesellere rastlama	4,9	16,4	42,2	36,5
Çalışanların Sorunları Hakları ve Çalışma Hayatına Yönelik Filmlere Rastlama	5,4	15,0	40,8	38,8
Sanayici-İşadamları ile İlgili Haber, Yorum, Tartışma, Filmlere Rastlama	6,9	29,3	41,9	21,9
Politika ve Politikacılarla İlgili Haber, Yorum, Tartışma, Filmlere Rastlama	31,3	35,5	25,6	7,7
Futbol ve Futbolcularla İlgili Haber, Yorum, Tartışma, Filmlere Rastlama	54,5	23,4	16,7	5,5

Katılımcıların okuma-izlemeyi tercih ettikleri medyanın sayıca çok çeşitli olmasına karşın rastladıkları içeriklerin ağırlıklı olarak futbol, futbolcu ve politika-politikacılar olduğunu belirttikleri görülmektedir. Yarısından fazlası düşük gelirli (yüzde 22.4'ü kendine ait geliri olmayan, yüzde 28.8'i aylık 1500 ve altı gelire sahip); yaklaşık yüzde 95'i emekçi olan katılımcıların maruz kaldıkları medya içeriklerinin kendi yaşam koşulları ve sorunlarından çok politika ve futbolla ilgili olması, medyanın kitleleri kontrol işlevine dair bir veri oluşturmaktadır. Bu aynı zamanda sendikaların iletişim araçları

arasında ağırlıklı olarak yaygın medyayı kullanmayı tercih etmesinin de tartışılması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 23:
Medyada Çeşitli İçerikleri İzleme Sıklığı

Medyada çeşitli içeriklerin izlenmesi	Her Zaman	Sık Sık	Nadiren	Hiç
Çalışanların Sorunları, Hakları ve Çalışma Hayatına Yönelik Haberler ve Diğer Programları İzleme	15,5	21,7	46,8	15,5
Politika ve Politikacılara Yönelik Haberler ve Diğer Programları İzleme	22,9	40,6	28,1	7,9
Sanayici ve İşadamlarına Yönelik Haberler ve Diğer Programları İzleme	9,2	19,6	47,9	22,8
Futbol ve Futbolculara Yönelik Haberler ve Diğer Programları İzleme	34,2	29,7	19,3	16,3
Oyuncu, Müzisyen vb. Yönelik Haberler ve Diğer Programları İzleme	31,9	21,6	31,4	14,5
Yarışma Programlarını İzleme	34,6	25,8	25,8	12,8

Katılımcıların maruz kaldıkları medya içeriklerinin kendi yaşam koşulları ve sorunlarıyla doğrudan ilgili olmamasının yanında izlemeyi tercih ettikleri medya içeriklerinin türünün de ağırlıklı olarak eğlence, futbol ve politika olduğu görülmektedir. Çalışma yaşamı, çalışanların sorunları, hakları vb. konularla ilgili programları daha az izleme tercihi bazı sorulara yol açmaktadır. Acaba insanlar kendileriyle, yaşam ve çalışma koşullarıyla ilgili medya içeriklerini izlemeyi neden pek fazla tercih etmemektedir? Geleneksel medyada okur ya da izleyicinin yayın saati, yeri vb. konularda çok fazla seçeneğinin olmadığı düşünülebilirdi. Ancak katılımcıların önemli bir bölümü ağırlıklı olarak yeni medyayı tercih ettiklerini belirtmektedir. Bu, kendi yaşam koşulları ve/veya sorunlarına dair farkındalıkları ve sorunlarına sahip çıkma bilinç ve isteği ile ilgili bir değerlendirmeye gereksinim olduğunu göstermektedir.

4.3.6. Ekonomik ve Sosyal Konularla İlgili Değerlendirmeler

Katılımcıların ekonomik ve sosyal konulara ilişkin değerlendirmeleri beş ölçekli bir değerlendirme formu ile alınmıştır.

Tablo 24:
Mevcut Hükümetin Sosyal Haklarda Olumlu Gelişmeler Sağladığını Düşünenlerin Dağılımı

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
Mevcut hükümet sosyal haklarda olumlu gelişmeler sağladı	20,7	28,7	11,7	22,4	16,5
Mevcut hükümet çalışanlara önemli haklar sağladı	12,3	28,3	15,3	26,1	18
Mevcut hükümet çalışanların haklarını koruyor	9,6	28,3	15,4	25,5	21,2
Mevcut hükümet ücretleri enflasyona ezdirmedi	10,4	18,4	14,9	30,8	25,5
Sağlık hizmetlerinde kalite yükseldi	25,9	38,9	10,6	13,1	11,6
Sağlık hizmetleri eskiye göre daha ucuz	20,4	28,7	11,1	22,7	17,1
Sosyal güvenlik sisteminde vatandaşların yararına düzenlemeler yapıldı	20,6	33,6	16,3	15,8	13,8
Son yıllarda refah düzeyi hissedilir derecede arttı	17,0	25,8	9,4	25,3	22,5
Demokratikleşmede önemli gelişmeler sağlandı	16,8	28,2	9,9	18,8	26,4
Devlet memurlarının iş güvencesi azaldı	14,8	25,7	27,5	21,9	10,2
Her kesimde iş güvencesi azaldı	23,2	30,0	16,8	19,6	10,4
Adam kayırma, torpil, baskı ve rüşvet azaldı	12,2	15,3	14,5	19,1	38,8
Esnek çalışma çalışanın yararınadır	15,3	23,7	24,0	17,9	19,1
Zenginle yoksul arasındaki gelir dengesizliği son yıllarda azaldı	11,1	15,4	9,8	24,9	38,9
Emeklilik yaşı ile ilgili düzenlemeler çalışanların yararınadır	10,1	17,8	13,3	23,6	35,2
Bireysel emeklilik sistemine geçiş olumludur	14,8	26,0	24,7	17,8	16,8
Mevcut hükümet sosyal adaletin sağlanması konusunda olumlu çalışmalar yapıyor	15,2	26,4	14,8	18,5	25,1
İşsizlik eskiye göre azaldı	14,0	24,7	8,4	20,9	31,9
Yoksulluk eskiye göre azaldı	14,6	19,9	9,8	23,2	32,3

Elde edilen bulgular ekonomik ve sosyal konularda hükümetin uygulamalarının genel olarak olumlu bulunduğunu, sosyal güvenlik sisteminde vatandaşın yararına düzenlemeler yapıldığını düşünenlerin olumsuz düşünenlerden daha fazla olduğunu göstermektedir. Ancak işsizlik, ücretler, yoksulluk, gelir dengesi, emeklilik yaşı, iş güvencesi gibi konularda olumsuz değerlendirmelerin oranının yükselmesi çelişkili görünmektedir. Bu durumun sosyal güvenlik sistemi, sosyal ve ekonomik hakların soyut

ve içeriği konusunda yeterince bilgi sahibi olunmayan kavramlar; işsizlik, yoksulluk, iş güvencesi gibi konuların ise gözledikleri veya yaşadıkları kavramlar olması bu nedenle aralarındaki bağlantıyı tam olarak kuramamalarından kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir.

Tablo 25:
Çalışanların En Önemli Sorunlarına Dair Görüşlerin Dağılımı

Çalışanların en önemli sorunu aşağıdakilerden hangisidir?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İş güvencesi	84	19,9	22,3	22,3
Düşük ücretler	94	22,2	24,9	47,2
Emeklilik yaşı	35	8,3	9,3	56,5
Mobbing	13	3,1	3,4	59,9
Esnek çalışma	2	,5	,5	60,5
İşsizlik oranlarındaki yükseklik	10	2,4	2,7	63,1
Örgütsüzlük	34	8,0	9,0	72,1
Siyasal iktidarın politikaları	22	5,2	5,8	78,0
Sosyal hakların yetersizliği	15	3,5	4,0	82,0
Taşeronlaşma	33	7,8	8,8	90,7
Kayıtdışı istihdam	5	1,2	1,3	92,0
Enflasyon	3	,7	,8	92,8
Özelleştirme	7	1,7	1,9	94,7
Diğer	20	4,7	5,3	100,0
Toplam	377	89,1	100,0	
Geçersiz	46	10,9		
Toplam	423	100,0		

Çalışanların en önemli sorununun ne olduğuna dair soruya verilen yanıtlar, bu sorunlara yol açan; temelde yatan uygulamalardan ziyade bu uygulamaların sonuçlarının sorun olarak kabul edildiğini göstermektedir. Katılımcıların yüzde 24.9'u düşük ücretleri, yüzde 22.3'ü iş güvencesi olmayışının en önemli sorun olduğunu belirtirken, taşeronlaşma, özelleştirme ve kayıt dışı istihdamı en önemli sorun olarak niteleyenlerin toplamı yüzde 12 civarındadır. Bu veriler aşağıdaki tablolar dikkate alınarak değerlendirildiğinde daha anlamlı sonuçlara ulaşmayı sağlayacaktır. Örneğin katılımcıların ifade ettiği en önemli sorunlar siyasal iktidarın bu sorunlara yol açan uygulamalarıyla ilgilidir. Ancak

katılımcılar siyasal iktidarın olumsuz uygulamaları arasında da bu uygulamaları belirtirken, siyasal iktidarın sosyal politikalarını olumsuz değerlendirenlerin oranı bu verilerle paralel değildir (olumsuz değerlendirdiğini belirtenler yaklaşık yüzde 40, fikrim yok diyenler yüzde 11.7). Katılımcıların yarısına yakını siyasal iktidarın sosyal haklarda olumlu gelişmeler sağladığını belirtmişlerdir. Bu durum siyasal iktidarın sosyal politikalarının yalnızca çalışma ilişkileri ile sınırlı bir çerçevede değerlendirilmediğini, diğer (örneğin başörtüsü) sosyal konulardaki politikalarının da bu değerlendirmeye dahil edildiğini göstermektedir.

Tablo 26:
Mevcut Hükümetin Çalışanlara Yönelik Olumlu Uygulamalarına İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Mevcut hükümetin çalışanlara yönelik en olumlu uygulaması nedir?	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yanıtlanmamış	75	17,7	22,7	22,7
<u>Yok</u>	<u>161</u>	<u>38,1</u>	<u>48,6</u>	<u>71,3</u>
Kıyafet özgürlüğü	5	1,2	1,5	72,8
İş güvencesi	5	1,2	1,5	74,3
Diğer	28	6,6	8,5	82,8
Sağlıkta reform	14	3,3	4,2	87,0
İş güvenliği	7	1,7	2,1	89,1
Akil insanlar	3	,7	,9	90,0
İktidarı destekleyenleri kayırması	4	,9	1,2	91,2
Sigortasız çalışanları savunması	6	1,4	1,8	93,1
Çalışma koşulları	8	1,9	2,4	95,5
İşsizlik ödeneği	6	1,4	1,8	97,3
Ücretlerdeki artış	3	,7	,9	98,2
Eşit işe eşit ücret	2	,5	,6	98,8
İlgilenmiyorum	1	,2	,3	99,1
Torba yasa	1	,2	,3	99,4
Kadınlara erken emeklilik	2	,5	,6	100,0
Toplam	331	78,3	100,0	
Geçersiz	92	21,7		
Toplam	423	100,0		

Mevcut hükümetin çalışanlara yönelik en olumlu uygulaması sorusuna katılımcıların yüzde 48.6'sı "yok" yanıtını verirken yüzde 22.7'si yanıtı bırakmıştır. Sağlık reformunun hükümetin çalışanlara yönelik uygulamaları içinde yüzde 4.2 ile en olumlu bulunan uygulama olduğu görülmektedir. Bu sorunun hemen altında yer alan en olumsuz uygulamayla ilgili sorunun da toplamda yakın sayılabilecek oranlarda yanıtı

bırakılması veya “yok” diye yanıtlanması dikkat çekici bir durumdur. Ancak anket uygulaması sırasında katılımcıların bu konularda görüşlerini belirtme konusunda çekingen ya da endişeli oldukları gözlenmiştir.

Tablo 27:
Mevcut Hükümetin Çalışanlara Yönelik Olumsuz Uygulamalarına İlişkin Görüşlerin Dağılımı

Mevcut siyasal iktidarın çalışanlara yönelik en olumsuz uygulaması nedir	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Taşeronluk	50	11,8	15,6	15,6
Yok	32	7,6	10,0	25,6
Yanıtlanmamış	111	26,2	34,7	60,3
Emeklilik yaşının yükseltilmesi	18	4,3	5,6	65,9
Denetleme	7	1,7	2,2	68,1
Çalışanları önemsememek	5	1,2	1,6	69,7
Diğer	27	6,4	8,4	78,1
İşçi ölümleri	7	1,7	2,2	80,3
Özelleştirme	6	1,4	1,9	82,2
Ücretlerin düşüklüğü	22	5,2	6,9	89,1
Ayrımcılık	1	,2	,3	89,4
Zamlar	15	3,5	4,7	94,1
Tümü	10	2,4	3,1	97,2
Soygun	4	,9	1,3	98,4
Eşitsizlik	2	,5	,6	99,1
Sınavsız atamalar	1	,2	,3	99,4
İlgilenmiyorum	2	,5	,6	100,0
Toplam	320	75,7	100,0	
Geçersiz	103	24,3		
Toplam	423	100,0		

Katılımcıların yaklaşık yüzde 45’i siyasal iktidarın çalışanlara yönelik en olumsuz uygulaması konusunda herhangi bir uygulamayı belirtmemiştir; yüzde 34.7’si soruyu yanıtsız bırakırken yüzde 10’u olumsuz buldukları bir uygulama olmadığını kaydetmiştir. Çalışanların sorunları konusunda iş güvencesi ve düşük ücretler ilk sıralarda yer alırken

mevcut hükümetin çalışanlara yönelik olumsuz bulunan uygulamaları arasında ilk sırada taşeronluk (yüzde 15.6) yer almaktadır. Katılımcıların yaklaşık yarısı kendine ait bir geliri olmayanlar veya aylık 1500 TL altında geliri olanlardan oluşmaktadır ancak ücretlerin düşüklüğünü en önemli sorun olarak belirtenlerin oranı yüzde 6.9'dur.

Tablo 28:
Çalışma Koşulları Açısından En İyi Durumda Olduğu Düşünülenler

Sizce çalışma koşulları açısından en iyi durumda olanlar kimlerdir	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Milletvekilleri-politikacılar	62	14,7	28,3	28,3
Patronlar	20	4,7	9,1	37,4
Memurlar	64	15,1	29,2	66,7
İşçiler	7	1,7	3,2	69,9
Mali müşavirler	2	,5	,9	70,8
Askerler	4	,9	1,8	72,6
Polisler	4	,9	1,8	74,4
İktidarı destekleyenler	7	1,7	3,2	77,6
Bürokratlar	10	2,4	4,6	82,2
Yöneticiler	19	4,5	8,7	90,9
Öğretmenler	11	2,6	5,0	95,9
Kariyer meslek sahipleri (dr, avuk, müh. Gibi)	7	1,7	3,2	99,1
Kamu çalışanları	2	,5	,9	100,0
Toplam	219	51,8	100,0	
Geçersiz	204	48,2		
Toplam	423	100,0		

Çalışma koşulları en iyi olanlara yönelik değerlendirmede memurlar (yüzde 29.2) tüm meslek gruplarının önünde yer almıştır. Milletvekili-politikacılar çalışma koşulları açısından yüzde 28.3'le ikinci sırada, patronlar yüzde 9.1'le ancak üçüncü sırada, mali müşavirler ise binde 9'luk oranla son sıradadır.

4.3.7. Sendikalarla İlgili Değerlendirmeler

Katılımcıların sendikalarla ilgili değerlendirmeleri mevcut durumu eleştirmekle birlikte, sendikaların çalışanların hakları için gerekli kurumlar olduğuna inandıklarını göstermektedir. Sendikaların güç ve itibar kaybına karşın “emekçilerin hakları için vazgeçilmez kurumlar” olarak nitelenmesinde bağımlı iş ilişkileri içinde yer almayanları da içeren hak ve çıkar örgütlenmelerinin henüz fazla bilinmemesi, sendikalar dışında emeğin hak ve çıkarları ile ilgili örgütlenme olmamasının, dolayısıyla halihazırda sendikaların tek seçenek olarak görülmesinin dikkate alınması gerekmektedir.

Tablo 29:
Sendikaların Son Yıllarda En Başarılı Olduğu Konuya Dair Görüşler

Sendikaların son yıllarda en başarılı olduğu konular	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yanıtlanmamış	72	17,0	21,2	21,2
Yok	186	44,0	54,9	76,1
Başkanlarını-yöneticileri zenginleştirmek	8	1,9	2,4	78,5
İşçi haklarını korumak	19	4,5	5,6	84,1
Kargaşa yaratmak	6	1,4	1,8	85,8
Siyaset	13	3,1	3,8	89,7
Suskunluk	3	,7	,9	90,6
Grevler	2	,5	,6	91,2
Toplu yürüyüşler	1	,2	,3	91,4
Açıklama yapmak	8	1,9	2,4	93,8
Sosyal tesisler	2	,5	,6	94,4
Para yemek	2	,5	,6	95,0
Örgütlenememek	1	,2	,3	95,3
Örgütlenme	3	,7	,9	96,2
İşverene yaranmak	5	1,2	1,5	97,6
Koltuklarını korumak	1	,2	,3	97,9
İktidara destek vermek	2	,5	,6	98,5
Ücret artışı	3	,7	,9	99,4
İlgilenmiyorum	2	,5	,6	100,0
Toplam	339	80,1	100,0	
Geçersiz	84	19,9		
Toplam	423	100,0		

Sendikaların son yıllarda başarılı oldukları konulara dair açık uçlu soruyu katılımcıların yüzde 38.9’u yanıt vermemiştir. Ancak yanıt vermeyenlerin bir kısmı yanıt bölümüne

çizgi ya da çarpı şeklinde işaretleme yapmış (toplam katılımcıların yüzde 17.0'ı) bir kısmı hiçbir işaret ya da yanıt (toplam katılımcıların yüzde 19.9'u) vermemiştir. Yanıt bölümünde işaretleme yapanlarla hiç yanıt vermeyenler arasında sorulan konuya bakışla ilgili farklılığın değerlendirilebilmesi için herhangi bir işaret kullananlar (yanıtlanmamış) kodlamasıyla diğerlerinden ayrı belirtilmiştir. Bu kümedeki katılımcıların sendikaların son yıllarda en başarılı olduğu konulara ilişkin soruya olumsuz yanıt verdiklerini ifade etmek için çizgi ya da çarpı şeklinde işaretler kullandıkları gözlenmiştir. Dolayısıyla soruya (yok) yanıtı verenlerle birlikte tüm katılımcıların yüzde 53'ünün sendikaların son yıllarda başarılı olduğu herhangi bir konu olmadığını düşündükleri sonucuna ulaşılmaktadır.

İlgili soruyu sözel ya da işaretle yanıtlamayanlar dışındaki katılımcıların değerlendirmeleri dikkate alındığında katılımcıların 21.2'sinin sözel yanıt vermemiş, yüzde 54.9'unun "yok" dediği görülmektedir. Bu, sendikaların başarılı olduğu konuyla ilgili görüş belirtenlerden yüzde 76.1'inin "yok" dediği şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak katılımcıların sendikaların başarılı olduğu konularla ilgili "kargaşa yaratmak, para yemek, koltuklarını korumak, işverene yaranmak, vb" yanıtları dikkate alındığında sendikaların başarılı olduğu konuların çoğunluğunun beklenen işlevleri ile örtüşmeyen konular olduğunun belirtildiği ortaya çıkmaktadır. Sorunun açık uçlu olması herhangi bir yönlendirme ya da sınırlandırma olmadan katılımcıların görüşlerini almak için tercih edilmiştir. Katılımcıların sendikaların başarılı oldukları konulara dair ifadeleri, sendikal faaliyetlerin yeterli bulunmadığı ve sendikaların nasıl algılandığını göstermektedir. Katılımcıların yalnız binde 9'u ücret artışı, binde 9'u örgütlenme, binde 6'sı sosyal tesisler, binde 6'sı da grevler konusunda sendikaların başarılı olduğunu belirtmişlerdir.

Bu veriler, merkez-çevre ilişkileri dolayısıyla sendikalara ve faaliyetlerine yaygın medyada daha az yer verilmesiyle ilgili bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Ancak bu durumda sendikaların halkla ilişkiler faaliyetlerinde yaygın medyayı en ağırlıklı iletişim araç ve ortamı olarak tercih etmelerinin, iletişim sorununu giderecek veya azaltacak çözümler üretememelerinin sorgulanması gerekmektedir.

Tablo 30:
En Başarılı Sendikaya Dair Değerlendirmeler

Sizce en başarılı sendika	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yok	171	40,4	50,6	50,6
Yanıtlanmamış	75	17,7	22,2	72,8
TÜRK-İŞ	8	1,9	2,4	75,1
DİSK	29	6,9	8,6	83,7
METAL-İŞ	3	,7	,9	84,6
.TÜRK EĞİTİM-SEN	1	,2	,3	84,9
SİME-SEN	3	,7	,9	85,8
EĞİTİM-SEN	13	3,1	3,8	89,6
MEMUR-SEN	1	,2	,3	89,9
HAK-İŞ	3	,7	,9	90,8
LASTİK-İŞ	8	1,9	2,4	93,2
UMUT-SEN	1	,2	,3	93,5
HAVA-İŞ	1	,2	,3	93,8
TÜRK METAL	1	,2	,3	94,1
ÖGE-SEN	2	,5	,6	94,7
SELÜLOZ-İŞ	1	,2	,3	95,0
BİRLEŞİK METAL İŞ	1	,2	,3	95,3
TGS	1	,2	,3	95,6
GENEL-SEN	1	,2	,3	95,9
PETROL-İŞ	3	,7	,9	96,7
İLGİLENMİYORUM	3	,7	,9	97,6
BEMBİR-SEN	3	,7	,9	98,5
SAĞLIK-SEN	1	,2	,3	98,8
KESK	3	,7	,9	99,7
EĞİTİMBİR-SEN	1	,2	,3	100,0
Toplam	338	79,9	100,0	
geçersiz	85	20,1		
Toplam	423	100,0		

Sendikaların başarılı oldukları konularla ilgili olumsuz değerlendirmeler en başarılı sendikanın hangisi olduğuna dair soruda da görülmektedir. Katılımcıların yüzde 50.6'sı bu soruyu “yok” diye yanıtlarken, yüzde 22.2'si yanıt vermemiştir. Açık uçlu soruda

katılımcıların bir kısmı sendikaları, bir kısmı da konfederasyonları başarılı sendika olarak belirtmişlerdir. Buna göre konfederasyonlar arasında DİSK, sendikalar arasında da Lastik-İş en başarılı bulunan kurumlar olarak görülmektedir.

Tablo 31:
Son Yıllarda Başarılı Bulunan Sendikacılar

Başarılı buldukları sendikacı	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yok	203	48,0	60,1	60,1
Yanıtlanmamış	70	16,5	20,7	80,8
Bilmiyorum	22	5,2	6,5	87,3
İsmail Koncuk	4	,9	1,2	88,5
Mahmut Arslan	5	1,2	1,5	89,9
Kani Beko	10	2,4	3,0	92,9
Ergun Atalay	3	,7	,9	93,8
Kamuran Karaca	4	,9	1,2	95,0
Başaran Aksu	2	,5	,6	95,6
Abdullah Karaca	3	,7	,9	96,4
Süleyman Çelebi	2	,5	,6	97,0
Arzu Çerkesoğlu	4	,9	1,2	98,2
Uğur Güç	1	,2	,3	98,5
Ali Ufuk Yaşar	1	,2	,3	98,8
İlgilenmiyorum	3	,7	,9	99,7
Seyit Aslan	1	,2	,3	100,0
Toplam	338	79,9	100,0	
Geçersiz	85	20,1		
Toplam	423	100,0		

Son yıllarda başarılı buldukları sendikacının sorulduğu açık uçlu soruya katılımcıların yüzde 60.1', "yok" yanıtını vermiştir. Soruya yanıt vermeyenler (yüzde 20.7) ve "bilmiyorum" diyenler (yüzde 6.5) ile birlikte katılımcıların yüzde 87.3'ü başarılı buldukları herhangi bir sendikacı olmadığını doğrudan veya dolaylı olarak belirtmişlerdir. Başarılı bulunan sendikacılar arasında ilk sırada Kani Beko (yüzde 3.0), ikinci sırada Mahmut Arslan (yüzde 1.5) yer almaktadır. İsmail Koncuk, Kamuran Karaca ve Arzu Çerkesoğlu yüzde 1.2 ile üçüncü sıradadır.

Katılımcıların bir kısmının herhangi bir sendikacı adını hatırlayamadığının gözlemlendiği ankette başarılı sendikacılarla ilgili soruya yüzde 87.3 oranında “yok” yanıtı verilmesi, sendikalara duyulan güvene ve toplumsal desteğe ilişkin ilişkiler verileri, durumun yalnızca sendikaların halkla ilişkiler faaliyetlerinin yeterli olup olmamasıyla değerlendirilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Halkla ilişkiler, diğer yönetim işlevleri gibi örgütlerin temel amaç ve politikaları doğrultusunda tasarlanıp uygulanmaktadır ve bu durumda halkla ilişkilere çerçeve oluşturan, yön veren amaç ve politikalarla ilgili bir değerlendirme yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 32:
Sendikaların En Önemli Sorunlarına Dair Görüşlerin Dağılımı

Sizce sendikaların en önemli sorunu aşağıdakilerden hangisidir	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Güven kaybı	87	20,6	24,8	24,8
Toplumsal desteğin azalması	41	9,7	11,7	36,5
Siyasal iktidarın tutumu	49	11,6	14,0	50,4
Örgütlenme sıkıntıları	51	12,1	14,5	65,0
Güç kaybı	16	3,8	4,6	69,5
Maddi güçsüzlük	11	2,6	3,1	72,6
Bilinç eksikliği	22	5,2	6,3	78,9
Kendi aralarındaki rekabet, bölünme	52	12,3	14,8	93,7
Diğer	22	5,2	6,3	100,0
Toplam	351	83,0	100,0	
Geçersiz	72	17,0		
Toplam	423	100,0		

Sendikaların en önemli sorununa ilişkin soruda katılımcıların yüzde 24.8’i güven eksikliği, yüzde 14.8’i kendi aralarındaki rekabet, bölünme seçeneğini işaretlemişlerdir. Örgütlenme sıkıntıları (yüzde 14.5) ve siyasal iktidarın tutumunu (yüzde 14.0) işaretleyenlerin ardından katılımcıların yüzde 11.7’sinin sendikaların en önemli sorununun toplumsal desteğin azalması olduğunu düşündükleri görülmektedir. Toplumsal desteğin azalması ve güven kaybı toplumun, sendikaların bu tabloda yer alan

diğer sorunlarla baş etmedeki başarı durumlarına dair değerlendirmesini ifade eden bir veri olarak değerlendirilmektedir. Katılımcıların yüzde 14'ünün siyasal iktidarın tutumunu sendikaların en önemli sorunu olarak belirtmesi, diğer sorunlar konusunda sendikaların sorumluluğunun daha yüksek olduğunun bir ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Sendikalara Güven

Sendikalara ilişkin değerlendirmeler de beş ölçekli bir soru formu ile elde edilmiştir. Katılımcıların yüzde 23'ü sendikaların durumu ve işlevleri ile ilgili görüşlerini belirlemeye yönelik bu bölümü boş bırakmışlardır. Aşağıdaki tabloda, katılımcıların ilgili soruları yanıtlayan yüzde 77'lik kısmının değerlendirmelerine ilişkin dağılım görülmektedir.

Tablo 33:
Sendikalarla ilgili değerlendirmeler

Sendikalar hakkında	Kesinlikle katılıyorum	Biraz katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
Sendikalar çalışanların hakları ve çıkarlarının korunması için vazgeçilmez kurumlardır	32,2	37,4	11,9	11,7	6,7
Sendikalar olmasa çalışanların durumu bugünkünden kötü olurdu	35,8	31,8	15,0	12,5	4,9
Sendikalar eskisi gibi güçlü değil	44,0	25,1	19,8	9,6	1,5
Sendikacılar üyelerinden çok kendi çıkarlarını düşünüyorlar	37,0	26,1	21,7	12,1	2,5
Ülkemizde sendikalar sosyal adaletin sağlanmasında büyük önem taşımaktadır	23,2	29,4	19,3	20,5	7,6
Sendikalar asıl işlerinden çok siyasetle uğraşmaktadır	32,3	32,0	23,0	10,6	1,9
Sendikalar çalışanların hak ve çıkarlarını korumaktan çok sendikacıların siyasal ve bireysel çıkarları için işlev görür hale gelmiştir	36,7	30,6	21,4	8,9	2,4
Sendikalara güveniyorum	17,2	33,5	17,8	21,5	9,8
Sendikalar çalışanların güvencesidir	24,6	41,5	14,2	12,6	7,1
Sendikalı olmak çalışanlara sıkıntı yaratıyor	16,9	27,2	21,9	24,1	10,0

Sendikalara yönelik değerlendirme sorularını yanıtlayanların yarısından fazlası bu kurumların gerekli ve çalışanların hakları açısından vazgeçilmez olduğunu belirtmiştir (kesinlikle katılıyorum yüzde 32.2, biraz katılıyorum yüzde 37.4). Sendikaların çalışanların güvencesi olduğunu belirtenlerin oranı yüzde 66.1'dir. Sendikalara güven duyduklarını belirtenler yüzde 50.7 oranındadır.

4.3.8. Sendika Üyelerinin Değerlendirmeleri

Anket formunun sonunda sendika üyelerinin sendikaları hakkında bilgi, görüş ve sendikayla iletişim şeklini belirlemeye yönelik bir bölüme yer verilmiş ve bu bölümü yalnız sendika üyelerinin yanıtlanması istenmiştir. Geçerli 423 formdan 59'unda bu bölüm yanıtlanmıştır. Buna göre katılımcıların yaklaşık yüzde 14'ü bir sendikaya üyedir. Sendika üyesi katılımcılardan yüzde 8.5'i ilk veya ortaokul mezunu, yüzde 20.3'ü lise, yaklaşık yüzde 54'ü üniversite, yüzde 17'si de yüksek lisans veya doktora düzeyinde öğrenim gördüğünü belirtmiştir.

Bir sendikaya üye olduğunu belirten katılımcıların yüzde 15.3'ü aylık gelirlerinin 900-1500 TL, yüzde 13.6'sı 1500-2000 TL arasında olduğunu belirtmiştir. Yüzde 37.3'ü aylık gelirlerinin 2500-3000 TL arasında olduğunu kaydederken, aylık geliri 4000 TL'nin üzerinde olanlar yüzde 8.5 oranındadır.

Tablo 34:
Katılımcıların Üye Oldukları Sendikalara Göre Dağılımı

Sendika	Sayı	Oran	Geçerli	Kümülatif
.	1	1,7	1,7	1,7
Tük Eğitim-Sen	1	1,7	1,7	3,4
ASİM-SEN	1	1,7	1,7	5,1
SİME-SEN	7	11,9	11,9	16,9
HİZMET-İŞ	13	22,0	22,0	39,0
EĞİTİM-SEN	6	10,2	10,2	49,2
PETROL-İŞ	2	3,4	3,4	52,5
EMEKLİ-SEN	3	5,1	5,1	57,6
GÜVEN-DES	3	5,1	5,1	62,7
EĞİTİM-İŞ	2	3,4	3,4	66,1
BASİSEN	3	5,1	5,1	71,2
TGS	3	5,1	5,1	76,3
MEDYA-İŞ	1	1,7	1,7	78,0
BEM-BİRSEN	6	10,2	10,2	88,1
MEMUR-SEN	5	8,5	8,5	96,6
EĞİTİMBİR- SEN	1	1,7	1,7	98,3
Türk Eğitim-Sen	1	1,7	1,7	100,0
Toplam	59	100,0	100,0	

Sendika üyelerinin yüzde 32.2'si daha önce başka bir sendikaya üye olduklarını belirtmişlerdir. Daha önce başka bir sendikaya üye olduğunu belirtenlerin ayrılma nedenleri konusunda yüzde 30'u siyasal nedenlerin, yüzde 30'u sendikanın çalışmalarını yeterli bulmadığı için, yüzde 10'u da işveren baskısının etkili olduğunu ifade etmiştir. Bu kümedekilerin yalnızca yüzde 10'u şu anda üye oldukları sendikanın çalışmalarını beğendikleri için üye olmaya karar verdiklerini kaydetmiştir.

Tablo 35:
Sendika Üyeliğinin Nedenleri

	Geçerli Yüzde	Kümülatif
Örgütlü Olmanın Yararına İnanıyorum İçin	43,6	43,6
Arkadaşlarımla İsrarı Nedeniyle	10,9	54,5
İşyerinde Haklarımı Daha İyi Koruyabileceğine İnanıyorum İçin	30,9	85,5
Siyasal Nedenlerle	1,8	87,3
Diğer	1,8	89,1
Yanıtsız	10,9	100,0

Bir sendikaya üye olduğunu belirtenlerin yüzde 43.6'sı “neden sendikaya üye oldunuz?” sorusuna örgütlü olmanın yararı, yüzde 30.9'u ise işyerinde haklarını daha iyi koruyabileceğini düşündüğü için yanıtını vermiştir. Sendikalı olmasında siyasal nedenlerin etkili olduğunu belirtenlerin oranı yüzde 1.8'dir. Sendika değiştirmesinde siyasal nedenlerin etkili olduğunu söyleyenler dikkate alındığında, sendikaya üye olma konusunda çalışma koşulları ile ilgili beklentilerin belirleyici olduğu, siyasal nedenlerin ise hangi sendikaya üye olunacağı konusunda bir etkisinin olduğu görülmektedir. Ancak sendika üyesi oldukları için hangi avantajlara sahip olduklarına dair soru bu beklentilerinin karşılanmasıyla ilgili bir değerlendirmeleri olarak da görülmektedir. Sendikalıların yüzde 5.1'i ücret artışı (3 kişi), yüzde 3.4'ü (iki kişi) ise bankadan kredi çekerken indirim yapıldığını yazmış, açık uçlu bu soruya yaklaşık yüzde 90'ı herhangi bir yanıt vermemiştir.

Üye oldukları sendikalarla ilgili bilgi, görüş ve iletişimlerine dair soruların yanıtları, sendikaların halkla ilişkiler faaliyetlerinin “hedef kitle” olarak tanımladıkları bu kümeye yansımaları üzerinde de değerlendirme yapma olanağı vermektedir.

Ankete katılanlar arasında üye oldukları sendikanın genel başkanının adını doğru yazanlar yüzde 37.3, yanlış yazanlar 13.6, bu soruyu yanıtlamayanlar ise yüzde 49.2 oranındadır. Üye oldukları sendikanın bağlı olduğu konfederasyonun genel başkanının adını katılımcıların yüzde 29.1’i doğru yanıtlamış, yüzde 70’inden fazlası bu soruya yanıt vermemiştir.

Tablo 36:
Üye Oldukları Sendikanın Akıllarına İlk Gelen Özelliği

	yüzde
Güvenilir Olması	5,6
Yeni Oluşu	1,9
Yanıtlanmamış	55,6
Toplumcu	1,9
Eğitim Alanında Örgütlü Olması	3,7
Siyasallaştı	3,7
Sarı	3,7
İktidar Yanlısı	5,6
Sınıf Mücadelesi Tercihi	7,4
Özgürlükçü	3,7
Yöneticilerle Kolkola Gezmeleri	1,9
Etkin	3,7
Milli Değerler	1,9
Toplam	100,0
Toplam	

Üye oldukları sendika veya bağlı olduğu konfederasyonla ilgili akıllarına ilk gelen özelliği yazmalarının istendiği açık uçlu soruya katılımcıların yüzde 55.6’sı herhangi bir yanıt vermemiştir. Bu soruda yüzde 7.4’le en yüksek oranda “sınıf mücadelesi tercihi”, ardından yüzde 5.6’şar oranla “güvenilir olması” ve “iktidar yanlısı” olduğu yanıtları

verilmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar incelendiğinde, daha önceki sorularda olduğu gibi üyelerin sendikalardan çalışma koşulları ile ilgili beklentilerinin yüksek olduğunu, sendikaların siyasetle ilişkilerinin bu çerçevenin dışında olmasını fazla onaylamadıklarını göstermektedir.

Tablo 37:
Üye Oldukları Sendikaların Başarılı Olduğu Konularla İlgili Değerlendirmeleri

	Yüzde
Yanıtlanmamış	80,9
Tekel Grevi	2,1
Toplumsal Sorunlara Tepki Gösterme	8,5
İsrail'i Kınamak	4,3
Hükümet Ne Derse O	4,3
Toplam	100,0

Üyelerin, sendikalarının başarılı olduğu konulara ilişkin açık uçlu soruya verdiği yanıtlar da yukarıdaki sonuçla uyumlu görünmektedir. Bu soruyu sendika üyesi katılımcıların yüzde 80'i yanıtlamamıştır. Yanıtlar da dikkate alındığında sendika üyesi katılımcıların yüzde yaklaşık yüzde 90'ı sendikalarının başarılı olduğu bir konu belirtmemiştir.

Sendikaların üyeleriyle iletişimine dair bir değerlendirme olanağı verecek sorularda da mevcut iletişim araç ve yöntemlerinin etkinliğinin değerlendirilmesini gerektirecek sonuçlara ulaşılmıştır. Üyesi olduğu sendikanın veya bağlı olduğu konfederasyonun yayınladığı kitaplardan birinin adını yazan sadece bir katılımcı olmuştur. Üyesi olduğu sendika veya bağlı olduğu konfederasyonun dergi yayınladığını bildiğini söyleyenler yüzde 30.5, ancak yayınlanan bu dergi/dergilerden birinin kendisine ulaştığını belirtenler ise yüzde 19 oranındadır.

Katılımcıların yaklaşık yüzde 45'i üye oldukları sendikanın internet sitesini arada sırada veya sürekli izlediğini belirtmiştir.

Katılımcılar, üye oldukları sendikanın iletişim için en çok telefonda kısa mesaj (yüzde 37.3) ve e-postayı (yüzde 13.6) tercih ettiğini belirtmiş, yüzde 20'si sendikadan değil arkadaşlarından duyduklarıyla gelişmelerden haberdar olduğunu, yüzde 15.3'ü ise sendikanın gelişmeler hakkında işyeri temsilcisi aracılığıyla bilgi verdiğini belirtmiştir.

4.3.9. Varsayımların Sınanması ve Değerlendirme

Araştırmanın bulguları üzerinden varsayımların sınanması yapıldığında şu sonuçlara ulaşılmaktadır. Katılımcıların olan bitene, çalışma hayatı ve sendikalara ilişkin bilgi edinme kaynağı yaygın medyadır. Sendikaların yayınlarını izleyenler, tüm katılımcılar arasında yüzde 7.1 oranında olan sendika üyelerinin yüzde 50'si civarındadır. Diğer yandan yaygın medyada çalışma hayatı, emek, sendikalarla ilgili haberlerin aktörünün sendikalar-temsilcilerinden daha çok siyasal aktörler olduğu görülmektedir. Bu durum, ilk iki varsayımı doğrularken, sendikaların ilgili çevreleriyle iletişim konusunda içinde oldukları durumu da göstermektedir. Yaygın medyada sendika kaynaklı haberlerin ve sendika temsilcilerinin haber ve haber aktörü olarak yer bulabilme olanağı siyasal ve ekonomik aktörlere göre daha azdır. Diğer yandan kendi yayınlarının ilgi görmemesi nedeniyle ilgili çevrelerine mesajlarını iletme olanakları da azdır.

Çalışmanın üçüncü ve dördüncü varsayımları sendikalara duyulan güvenin düşük, sendikaların eskisi kadar güçlü olmadığına dair kanaatin de yüksek oranda olduğuna ilişkindir. Sendikaların başarılı oldukları konular (tablo 23) ve sendikalarla ilgili değerlendirmeler (tablo 31'deki veriler) varsayımları doğrulamaktadır.

Araştırmanın sonuçları halkla ilişkiler yönetim ve uygulamalarına dair veriler de gözönünde bulundurularak değerlendirildiğinde sendikaların güç ve güven kaybında halkla ilişkiler yönetim ve uygulamalarındaki kimi eksiklik ve hataların olduğu görülmektedir. Bunlardan biri, sendikaların iletişim araç, ortam ve yöntemleri arasında yaygın medyayı ilk sırada değerlendirmeyi tercih etmeleridir. Bu, medyanın içinde yer aldığı yapının çıkar ve amaçlarını gerçekleştirilmesinde gördüğü işlevin farkında olmamak ya da bu durumu yeterince ciddiye almamak şeklinde yorumlanmaya açık bir durumdur. Medya, çıkar ve amaçlarına uygun enformasyonun topluma ulaştırılmasındaki işlevi nedeniyle iktidar çevrelerinin mülkiyet ve denetimini asla ihmal etmedikleri bir kanaldır. Sendikaların bu kanaldan mevcut durumda iletebileceği enformasyonun iktidar

çevrelerinin süzgecinden geçebilen enformasyon olacağı bir gerçektir. Sendikaların ileteceği enformasyona daha çok yer veren medya kuruluşlarının da toplumun çok az bir bölümüne ulaşabildikleri bilinmektedir.

Yaygın medyanın en yoğun kullanılan iletişim araç, ortam ve yöntemleri arasında ilk sırada yer almasının sendikalar açısından yukarıdaki açıklamayı tamamlayan bir boyutu daha vardır: merkez-çevre ilişkileri. Tıpkı devletlerarası ilişkilerde olduğu gibi bir toplumun içinde de merkez-çevre ilişkilerinin geçerli olduğuna daha önce değinilmişti. Yaygın medya toplumun kendi içindeki merkez-çevre ilişkilerinde merkezin yarar ve çıkarına uygun içerikleri çevreye ileten bir işlev görmektedir. Haber aktörlerine dair araştırmalar da çevrede yer alanların ancak edilgin rolleri (kurban, mağdur gibi), olumsuzluk içeren olaylar (suç vb. gibi) ya da ilginç, sıra dışı olaylar söz konusu olduğunda haber aktörü olabildiğini ortaya koymaktadır. O halde sendikaların yaygın medya ile ilgili seçiminde merkez-çevre ilişkilerini de yeterince iyi değerlendirmedikleri görülmektedir.

Sendikaların yayınladığı süreli ve diğer yayınların toplumun ne kadarına ulaşabildiğinin sorgulanması, yaygın medya dışındaki seçeneklerin doğru ve tam kullanılabilmesiyle ilgili durumun görülebilmesini sağlayacaktır. Bu çalışma için yapılan araştırmada sendika üyelerinin telefon mesajları, e-posta ile iletilen mesajlar dışında sendikaların enformasyonunu alabildikleri bir yol ya da araç olmadığını göstermektedir. Kimi sendikaların internet sitelerinden tamamı okunabilecek dergi, kitap veya broşürlerin okunma oranına ilişkin durum da aynı araştırmada görülmektedir. Sendikaların halkla ilişkilerini de etkileyen daha temel bir sorunu da sendikaların ancak bağımlı iş ilişkileri ile ilgili bir alana sıkışmış sendikal faaliyet sınırlarıdır. Bağımlı iş ilişkileri dışına çıkarılma-n üyenin sendika üyeliğinin de sonra ermesi sendikaların bu açmazda çalışma ve emeği bağımlı iş ilişkilerini tasarlayan egemen çevrenin kurallarına uymaya zorunlu kılmaktadır.

Çalışmanın tamamı değerlendirildiğinde “sendikalar, emeği temsil eden örgütler midir yoksa emeği yöneten DİA’lar mı?” sorusunun yerine “sendikalar ne ya da kim’dir” sorusuna sendikaların bir yanıt bulması gerektiği görülmektedir. Sendikalar bugün ‘ne’ olarak işlev görmektedir. Bu soruya bu çalışma çerçevesinde verilen yanıt dolaylı da olsa sendikalardan gelmiştir. Sendikaların birincil ve neredeyse tek hedef kitlelerinin

“işçiler/üyeler” olarak ifade edilmesi, düşünce veya davranış değişikliği gerçekleştirilmesi amaçlanan kesimin varsayıldığı gibi iktidar-sermaye çevreleri değil, emekçiler olduğunu ifade etmektedir. Üçüncü bölümde sendikaların halkla ilişkilerinde ilgili çevrelerle ilgili bölümde işçiler/üyelerin iç çevre içinde yer aldığı görülmüştü. Dolayısıyla bu kesimin sendikaların paydaşı olduğu açıktır. Ya da sendika kurumuna yüklenen anlamla bu kesimin sendikaların asli unsuru olması gerekmektedir. Oysa pratikte (dördüncü bölümde mülakatlarda da görüldüğü gibi) sendikalar diğer çevreleri hedef kitleler arasında saymamakta, üyelerini ve/veya diğer çalışanları hedef kitle olarak nitелеmektedir. Bu durumda sendikaların üyelerini hangi amaçlar-yararlar doğrultusunda bir düşünce ve/veya davranış değişikliğine ikna etmeye çalıştıkları sorusu ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Sendikaların günümüzdeki durumu değerlendirildiğinde, emeği temsil eden; hak ve çıkarlarını sağlayıp korumaları için işlev gören bir güç olarak kabulü azalırken, güç işlevi görüp görmediği ya da hangi yönde bir güç işlevi gördüğünün de sorgulandığı görülmektedir. Sosyal devlet anlayışının geri kalmış ülkelere göre hala güçlü olduğu gelişmiş ülkelerde daha az olmakla birlikte tüm dünyada sendikaların örgütlenme, maddi yetersizlikler, toplumsal desteğin azalması, siyasal iktidarın sermaye lehine politikaları gibi sorunlarla karşı karşıya olduğu ifade edilmekte ve bu sorunların çözümü için çaba harcanmaktadır.

Sendikaların içinde bulunduğu durum öncelikle kendilerinin karşı karşıya oldukları sorunları çözemezken emeğin sorunlarını çözebilme yetilerinin sorgulanması gerektiğini göstermektedir. Sendikaların gerek kendileri gerekse emeğin sorunlarına yönelik hangi çözümleri geliştirdiği ve hangi sorumlulukları üstlendiğine dair etkin bir planları olduğuna dair somut herhangi bir veri görülememektedir. Sendikaların sorunu olarak ileri sürülen konuların asıl sorunun sonuçları olup olmadığını sorgulamalarının-sorgulamanın, kendilerinin ve emeğin bugün içinde buldukları durumu değerlendirmek için daha sağlıklı bir zemin sağlayacağı düşünülmektedir.

Günümüzde ekonomik, siyasal ve toplumsal durum emek ve sermayeye odaklanarak gözden geçirildiğinde sendikaların gücü ve işlevine dair daha iyi bir değerlendirme yapılabilecektir. Dünya ekonomisindeki büyümeyi ifade eden sayısal değerler kimi zaman duraklayıp yavaşlasa da yükselmekte, üretim ve ticaret hacmi giderek artmaktadır. Ancak ekonomik büyümeyle birlikte ekonomik eşitsizlikler de büyümekte; hem toplumlar arasında hem aynı toplumun kesimleri arasında gelir ve refah farkı artarak devam etmektedir.

Bilim ve teknik, üretim ve ticaretin daha da artışını sağlayacak; daha düşük maliyetli, daha yüksek üretim ve ticaret olanağı sağlayacak araçlar, çözümler, yollar, yöntemler geliştirirken devletler, üretim ve ticaretin artırılabilmesi, daha sorunsuz gerçekleştirilebilmesi için düzenlemeler yapmış, üretim ve ticaretin daha elverişli koşullarda gerçekleşebilmesi için sınırları geçirgen hale getirmiştir. İletişim ve ulaşım alanındaki gelişmeler sermayenin küresel ölçekte hareket yeteneğini artırırken,

devletlerin destekleyici düzenlemeleri de enerji ve hammadde kaynaklarına sahip olabilmek veya elverişli kullanabilmek olanağı sağlamaktadır. Sermayenin küresel hareketliliğini kolaylaştıran düzenlemeler daha ucuz işgücü sağlanmasını da kapsamakta; emeğin hareketliliği içinse sınırlar aynı şekilde geçirgen olma özelliği taşımamaktadır.

Dünya ekonomisinin büyümesi, dünya ölçeğinde refaha dönüşmediği gibi eşitsizlikler artarak devam etmektedir. Dünya nüfusunun bir kısmı açlık ve yoksulluk sınırının altında yaşamakta, bir kısmı kendisinin hiçbir katkısı olmayan, sonunda da kazancının olmayacağı savaşların, terörün gölgesinde ya da içinde yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Eşitsizlik, yoksulluk, adaletsizliğe çözüm vaadiyle uygulanan politikalar, sorunları ortadan kaldırmadığı gibi sürmesini sağlayacak sonuçlar üretmektedir.

Maddi üretim araçlarıyla birlikte zihinsel üretim araçlarının da mülkiyet ve/veya denetimini elinde bulunduran sermayenin egemenliğine karşı emeğin ne maddi ne de zihinsel üretim potansiyelini değerlendirememesinin gitgide zorlaşan koşulların oluşmasındaki asıl unsur olduğu görülmektedir.

Sermaye, siyasal iktidarların üzerindeki kontrolüyle küresel hegemonyasını sağlarken, sendikaların kurulmasına izin verildiği ilk anda emek karşısındaki zaferini de kazanmıştır. Böylelikle sendikalar bağımlı iş ilişkileri içindeki emekçiyle sınırlanan hak ve çıkar arama temsiline hapsedilmiş, hareket yeteneği siyasal iktidarlar üzerindeki gücü nedeniyle dolaylı olarak sermayenin kontrolü altına alınmıştır. Sendikaların bağımlı iş ilişkileri içindeki emekçiyle sınırlanan temsil gücünün, emeğin bölünmesi ve diğerlerinin bu alanın dışında tutulmasını sağlayan işlevinin, sınıf bilincinin zayıflamasındaki unsurlardan biri olduğu açıktır. İşsiz kaldığı anda sendikaların temsil alanının dışında kalan işçi emekçi niteliğini kaybetmemiştir ama sendikaların temsil ettiği emekçi olma niteliğini kaybetmiştir. Bu, emeğin bölünmesinde etkili bir unsur ve sendikaların sınıf bilincinin zayıflamasında farkına varmadıkları bir işlev görmesi demektir.

Bağımlı iş ilişkileri dışındakileri içermeyen emek örgütlenmesinin, sadece çalışma ve iş kavramının bağımlı iş ilişkileri ile özdeşleştirilmesine katkısı bile bu işlevin önemini açıklamaktadır. Bağımlı iş ilişkileri dışındakilerin önemli bir kısmı “iş”te çalışıyor olmanın sağladığı sosyal güvencelerden kısmen veya tamamen mahrumdur. Gelir elde ettiği bir faaliyeti olması “iş”siz olarak nitelenmesini ve “sigortalı bir iş bulma” baskısını;

resmi kayıtlarda “işsiz” olarak geçmesini ve işsizlik oranının bir “iş”e sahip olanlar üzerinde başta ücretlerin düşüklüğü ve bu düşüklüğe neden olarak gösterilmesini önlemeye değil sağlamaya yaramaktadır. Hizmet sektöründe bağımlı iş ilişkileri içinde “çalışanlar” dışındakilerin bir bölümü “ev kadını”dır ve “çalışanlar” arasında değildir, -devletin kayıtlarında da-. Kendi tarlasında tarım işçiliği yapan, hayvancılık yapan köylü de “işçi” değildir. Sendikanın temsilini “işçi”, “memur”la sınırlamak, çoğunluğun mücadele alanı dışında tutulmasını sağladığı gibi onları sendikalıların, sendikalılara sağlanan koşullarla da onları kontrol etmenin yolunu açmıştır. Kapitalist düzenin gereklerine uygun; çalışma kavramını bağımlı iş ilişkileri ile sınırlayan; emeği emekçiyi bölerek kontrol etmeye hizmet eden bu işleyiş devlet temel bir katkıda bulunmaktadır. Örneğin TÜİK’in çalışan nüfusa ilişkin istatistiklerinde çalışan nüfus ücretli veya yevmiyeli çalışanlar dikkate alınmaktadır. Kayıt dışı bile olsa çalışmanın karşılığı bağımlı iş ilişkileri içinde yer almaktır:

İşteki durum Employment status	İstihdam Employment		Kayıt dışı ⁽¹⁾ Unregistered		Kayıt dışı oranı Unregistered	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Toplam - Total	26 410	27 342	9 622	9 572	36,4	35,0
Ücretli veya yevmiyeli Regular or casual employee	17 226	18 097	3 524	3 511	20,5	19,4
İşveren Employer	1 211	1 236	179	158	14,8	12,8
Kendi hesabına Self employed	4 494	4 464	2 765	2 716	61,5	60,8
Ücretsiz aile işçisi Unpaid family worker	3 479	3 545	3 153	3 187	90,6	89,9
Tarım - Agriculture	5 914	6 018	4 970	4 942	84,0	82,1
Ücretli veya yevmiyeli Regular or casual employee	670	803	574	613	85,7	76,3
İşveren Employer	47	54	24	29	51,1	53,7
Kendi hesabına Self employed	2 232	2 210	1 601	1 556	71,7	70,4
Ücretsiz aile işçisi Unpaid family worker	2 964	2 952	2 771	2 745	93,5	93,0
Tarım dışı - Non-agricultural	20 496	21 323	4 652	4 630	22,7	21,7
Ücretli veya yevmiyeli Regular or casual employee	16 555	17 294	2 951	2 898	17,8	16,8
İşveren Employer	1 164	1 182	155	129	13,3	10,9
Kendi hesabına Self employed	2 262	2 254	1 163	1 161	51,4	51,5
Ücretsiz aile işçisi Unpaid family worker	515	593	383	443	74,4	74,7

Örneğin TÜİK’in 2015 Temmuz ayı itibariyle bir önceki dönemle karşılaştırmalı olarak yayınladığı istatistiklerde çalışan nüfus yaklaşık yüzde 30’u kayıt dışı olmak üzere 27 milyon 342 bin kişi olarak gösterilmektedir. Bağımlı iş ilişkileri içinde yer almayanları dışarda bırakan, çalışma kavramını bağımlı iş ilişkileri içinde yer alma durumuna göre çerçeveleyen bu anlayış hem bilim hem emeği temsil ettiği varsayılan sendikalar tarafından da benimsenmiş görünmektedir. Bu durum, sendikaların mevcut hegemonyaya dahil olduklarına (en azından dışında kalmadıklarına) dair bir göstergedir. Kendileri

sermaye lehine bir kavramsallaştırmayı reddetmez görünürken sendikaların emeğin hak ve çıkarlarını koruyup geliştirmede işlevleri sorgulanmayı gerektirmektedir.

Çok sayıda örnekle irdelenebilecek bu işleyiş, halkla ilişkilerin sendikaların gücündeki yeri ve öneminden önce sendikaların gücünün düzeyi ve etki alanının analiz edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bir yönetim işlevi olarak halkla ilişkilerin başarılı olması, halkla ilişkilerin hangi amaçları gerçekleştirmek için tasarlanıp uygulanacağını belirlemeyi gerektirir. Bu da örgütün amaçları doğrultusunda belirlenir. Dolayısıyla önce örgütün amaçlarının net olarak ortaya konulması ve halkla ilişkilerin de buna göre tasarlanıp yönetilmesi gerekir.

Bu durumda yanıtlanması gereken ilk soru sendikaların temel amacının ne olduğu; bu amaca ulaşmak için neler yaptıkları, neler yapmayı ve nasıl yapmayı planladıklarıdır? Sendikal faaliyetlerin tamamının da bu temel amacı gerçekleştirmeye yönelik, uyum ve bütünlük içinde, ana planda çizilen yolda ilerlemeyi sağlayacak adımlar olması gerekmektedir. Durum analizi emeğin gitgide olumsuzlaşan koşulları ve sendikaların ne kendileri ne de emek için etkili çözümler üretmekte yetersiz olduğunu gösteriyorsa, amaç ve işlev konusunda gerçekçi bir sorgulama yapılması gerektiği ortadadır.

Sendikaların gücünde halkla ilişkilerin yeri ve önemine dair bu çalışmada, sendikaların durumu, içinde yer aldığı sistemin yapısı, işleyişi, ilişkiler ve etkileşimler bütünü içinde, tarihsel gelişim süreci de göz önünde bulundurularak değerlendirilmeye çalışılmış ve bu çerçevede sendikalarda halkla ilişkilerin yeri ve önemi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın kuramsal bölümlerinde iktidarın çıkarlarına uygun bir dünya tasarımının içselleştirilmesini sağlayan hegemonyanın kurulmasındaki ilişki ve araçlar bütünü incelenmiştir. Çalışmanın ilk varsayımı işçi sendikalarının ilgili çevreleri kendi amaçları doğrultusunda etkilemede başarısız olduklarına dairdir. Çalışmanın uygulama kısmında da sınındığı üzere sendikaların gerek iktidarı gerekse üyelerini etkileyebilme gücünün düşük olduğu görülmektedir.

Hali hazırda sendikaların halkla ilişkileri konfederasyon örnekleri üzerinden incelendiğinde, nitelik ve yeterlilik açısından olumlu bir sonuca varılamamaktadır. Sendikaların amaç ve planlarına dair sorgulamanın halkla ilişkiler yönetiminin amaç ve

planları için de gerekli olduğu görülmektedir. Ancak bunun için önce sendikaların bu sorgulamayı gerçekleştirmesi ve halkla ilişkilere “nasıl” yöneteceğini tasarlayabileceği “ne” sorusunun karşılığını verebilmesi gerekmektedir.

Halkla ilişkiler sorumlularının hedef kitlelerini “medya, üyeler ve/veya diğer çalışanlar” olarak belirtmesi önce sendikaların kendileriyle ilgili sorgulamasının gerekliliğini gösteren oldukça önemli bir veridir. Hedef kitle, halkla ilişkiler faaliyetleriyle amaçlar doğrultusunda düşünce ve/veya davranış değişikliği gerçekleştirilmesi hedeflenen kişi, küme veya kurumlardır. Bu durumda halkla ilişkiler faaliyetleriyle üyelerin ve diğer çalışanların hangi amaçlar doğrultusunda etkilenecek düşünce ve/veya davranış değişikliği gerçekleştirmeleri için çaba gösterildiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Sendikaların varlık nedeni emeğin hak ve çıkarlarını sağlamak ise emek paydaş, hak ve çıkarlar konusundaki sorunları oluşturanlar hedef kitledir. Sendikaların emeğin hak ve çıkarları doğrultusunda etkilemesi gerekenleri siyasal iktidar değil de çalışanlar olarak nitelemesi yine işlevlerinin ne olduğuna dair soruyu gündeme getirmektedir.

Halkla ilişkiler faaliyetlerine örnek olarak konuşma metinlerini hazırlamak, basın toplantıları düzenlemek, medyayla enformasyon akışını sağlamak, dergiler, kitaplar yayınlamak, mitingler düzenlemek, vb gösterilmektedir. Faaliyetlerin ağırlıklı olarak medya ilişkileri-medyada görünürlüğe odaklandığı görülmektedir. Anket uygulamasının bulguları haber aktörü olarak sendikalar ya da sendikacılara rastlama, güvenme ve okumayı/izlemeyi tercih etme oranlarının düşüklüğünü göstermektedir. Medyada merkez çevre işleyişinin geçerliliği de göz önünde bulundurulduğunda bu faaliyetlerin etkinliğinin değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Diğer taraftan hedef kitlelerle iletişim için en sık kullanılan iletişim araç ve ortamının medya olduğu görülmektedir. Medyanın amaçlar doğrultusunda daha etkin kullanımının yanı sıra diğer araç, ortam ve yöntemlerle ilgili seçeneklerin de değerlendirilebilmesi gereği görülmektedir.

Halkla ilişkiler faaliyetleriyle ilgili örnekler, basın bülteni, konuşma metni, basın toplantısı, broşür, toplantı, mitingler düzenlenmesi olarak verilmiştir. Tüm bunlar “ne” için sorusunun karşılığı, “.....’yı protesto etmek”, “.....’ya karşı tepkimizi belirtmek” ise bir süreci yönetmekten ziyade gelişmelere göre anlık tepki göstermeyi ifade etmektedir. Protesto ya da tepki beyanları, gelişmeler karşısında görüşü yazılı veya kalabalık bir grup olarak ifade etmiş olmak dışında bir sonuca yol açmakta mıdır? Bu etkinliklerin sonuçları

öncesi ve sonrasındaki farklar ölçülerek değerlendirilmekte midir? Bu etkinlikler tepki gösterilen şeyin durmasını, engellenmesini sağlamıyorsa, “teпки göstermenin giderek anlamsızlaşmasına, gereksiz görülmesine ve itaati desteklemeye katkı sağlama olasılığı var mıdır?” sorusu ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın ikinci varsayımı “Türkiye’de işçi sendikalarının temsil ettikleri (varsayılan) çevrelerin çıkar ve sorunlarını gündeme getirme ve bu konuda kamuoyu oluşturarak destek sağlama açısından değerlendirildiğinde başarısız oldukları ve gündem oluşturmaktan ziyade gündeme taşınmış olan konulara tepki veren bir tutum sergiledikleri görülmektedir.” şeklindedir. Yukarıda örneklendiği üzere işçi sendikalarının gelişmelere tepki verme tutumundadır; gündemdeki konulara pozisyon alırken sorunları gündeme taşıma konusunda etkili bir varlık gösterememektedirler.

Sendikaların gelişmelere tepki verme tutumunun da emeğin çıkarlarıyla uyumlu olmayan düzenlemelerin hayata geçirilmesini engelleyememesi, tepkilerin engelleyebilecek düzeyde ve nitelikte olmadığını göstermektedir. Kimi zaman protesto gösterileri/mitingler, ağırlıklı olarak basın toplantıları ve basın bültenleri ile ifade edilen tepkilerden sonuç alınamaması hem üyelerinin hem de toplumun güvenini olumsuz etkilemektedir. Bu durum, sermayenin birçok araç ve yöntemi amaçlarına uygun şekilde kullanabilme yeteneğine karşın sendikaların geleneksel araç ve yöntemleri de etkin kullanamadığını göstermektedir. Sendikaların tepkileri sonuç almaktan ziyade güven ve itibar aşındırıcı “teпки gösterdiğimizi gösteriyoruz” mesajı verir niteliktedir.

Çalışmanın son varsayımı sendikaların sıkıntılı durumunun halkla ilişkilerden de yeterli ve sağlıklı yararlanamamalarına yol açtığı şeklindedir. Sendikalarda halkla ilişkiler faaliyetlerinin, bir amaç doğrultusunda hazırlanmış bir planla yönetildiğini söyleyebilecek sonuçlara ulaşamamıştır. Ancak bunun ağırlıklı sendikaların işlevlerini sorgulamasını gerektiren durumuyla, ardından halkla ilişkilerin ne olduğuna dair hem örgüt yöneticilerinin hem halkla ilişkiler sorumlularının anlayış ve uygulamalarıyla ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Halkla ilişkiler örgütün temel amaçlarına ulaşmasında önemli katkı sağlayan bir yönetim işlevidir ancak bu işlevin yerine getirilebilmesi örgütün amaçları ve planlarına bağlıdır.

Halkla ilişkiler uzun vadede, ancak etkili sonuçlar almaya yönelik, her biri amaçlar doğrultusunda planlanmış birbirini tamamlayan, her biri için doğru araç ve yöntemlerin belirlendiği etkinlikler bütünü tasarlanıp hayata geçirilmesiyle yürütülür. Ancak sendikalarda halkla ilişkilerden ağırlıklı olarak medyayla ilişkileri yönetmesi beklendiği görülmektedir. Medya ilişkileri halkla ilişkiler içinde önemli yer tutmakla birlikte, neredeyse tamamen medya ilişkilerine odaklı faaliyetlerin halkla ilişkiler işlevini sağlaması beklenemez.

Diğer yandan mevcut medya düzeninde sendikaların medyayı değerlendirme biçimleri medya ilişkilerinin de etkin, çok yönlü sonuç almaya yönelik yürütülmesini sağlamaktan uzaktır. Medyada sendikalar ve emekle ilgili haberlerin oranı medyanın başka şekillerde değerlendirilmesi, bu yönde seçenekler oluşturulmasını gerektirmektedir. Halkın sendika ve emeğin sorunlarına duyarlılığını artıracak filmler veya karakterler bir seçenek olabilir.

Sendikaların işlevi ve sorunlarına dair sorgulamaların sendikacılar için de en azından kendi işlevlerine yönelik bir sorgulamayı içermesi gerektiği düşünülmektedir. Sendikacılığın profesyonel bir mesleğe dönüştüğü, özellikle yönetim basamaklarını tırmandıkça üyelerle ilişki ve etkileşimin zayıfladığına dair eleştiriler bu sorgulamanın gerekliliğini göstermektedir. Devlet aygıtı ile devlet iktidarı ayrımı sendikalar ve sendikacılar için de geçerlidir; sendikalar, yönetim tarafından işlev kazandırılan örgütlerdir. Sendikalar, birer örgüttür tıpkı devlet aygıtı gibi. Devlet iktidarını elinde bulunduranların işlevi ile sendika iktidarını elinde bulunduranların işlevi özünde farklı değildir. Dolayısıyla devlet kavramsallaştırmasındaki iktidarı elinde bulunduranları ve sorumluluklarını perdeleyen yaklaşım sendika kavramsallaştırmasında da söz konusudur.

Sendikalar sendikacılar tarafından yönetilen örgütlerdir; emeğin hak ve çıkarlarını koruyup geliştirmekle sorumlu olan bu örgütleri yönetmek sendikacıların sorumluluğundadır. Sendikalara ilişkin olumsuzlukların; sendikaların güç ve itibar kaybının sendikalara değil, bu aygıtı kullanan sendikacılara ait olduğu kabul edilmeden; sorunu ve sorunun kaynağını doğru belirlemeden aranacak çözümler anlamsız olacaktır. Sendikacıların bu sorumlulukları yerine sendika iktidarını tercih edip sorumlulukları sendika örgütüne yükleyip yüklemedikleri önemli bir soru işaretidir.

Mevcut durum bu soru işaretine bir şekilde yanıt oluşturmaktadır. Halihazırda sendikalararası rekabet olarak nitelenen bölünmeler özünde sendikacıların iktidar kavgası-paylaşımını göstermektedir. Nitekim bu araştırmanın uygulanmaya başlandığı tarihte üç olan işçi sendikaları konfederasyonu sayısı araştırma sürerken beşe çıkmıştır. ÇSGB verilerine göre Temmuz 2015 itibariyle işçi sendikaları konfederasyonlarının durumu şöyledir:

	Sendika Sayısı	Üye Sayısı
Türk-iş	33	842.322
Hak-İş	20	385.065
DİSK	20	143.233
Aksiyon-İş	8	27.384
Tüm-İş	5	117
Bağımsız Sendikalar	76	30.935

Sendikalaşma oranının daha yüksek olduğu memur sendikalarında konfederasyon sayısı dokuzaya ulaşmıştır. Temmuz 2015 itibariyle ÇSGB verilerine göre memur sendikaları konfederasyonları ve üye dağılımı şöyledir:

	Üye Sayısı
Memur-Sen	836.505
Türkiye Kamu-Sen	445.729
KESK	236.203
Birleşik Kamu-İş	57.365
Cihan-Sen	29.000
Tüm Memur-Sen	8.338
DESK	5.982
BASK	4.360
Hak-Sen	4.187
EKSEN	2.173
Bağımsız Sendikalar	49.186

Sendikalar kendi kendine bölünüp çoğalabilen canlı organizmalar olmadığına göre “sendikal bölünme” ya da “sendikalar arası rekabet” kavramları da yanıltıcıdır. Sendika veya konfederasyon sayısının çoğalmasının sendikacıların iktidar alanı oluşturma çabaları olup olmadığının sorgulanmasını önleyen bu kavramsallaştırma gözden uzak tutulmamalıdır. Emegün çalışan-işsiz, işçi-memur, kayıtlı-kayıtdışı, üst-alt işverene bağlı

vb. yollarla bölünmesi ve hatta kutuplaştırılmasına, sendikalar da kendi aralarındaki bölünme ve iktidar paylaşımları ile katkıda bulunmaları nasıl değerlendirilmelidir?

Sendikacıların, sendikaların işlevini toplumsal sistemin bütünü içinde ilişki ve etkileşimlerin hangi unsurların belirleyiciliğinde gerçekleştiğine dair analizlerini gözden geçirmeleri gerektiği açıktır. Bugün içinde buldukları sıkıntılara gerekçe olarak gösterdikleri “sorunların” asıl sorunun sonuçları olduğu ortadadır.

Türkiye’de sendikaların –dolayısıyla sendikacıların- temsil ettikleri varsayılan kesimle ilişkilerine dair bir sendika halkla ilişkiler yöneticisinin bu çalışmada gerçekleştirilen mülakatta aktardığı gözlemleri bu çerçevede oldukça anlamlı bir veri niteliğindedir:

“Sendikaların ilişkilerini, “halkla ilişkiler” olarak değil de, “üyeyle ilişkiler” olarak değerlendirmek daha doğru olur. Çünkü sendikaların halkla ilişkileri hemen hemen hiç yoktur. Üyelerle ilişkiler ise sınırlıdır çünkü üye ile sendika arasında çeşitli ara kademeler vardır. Sistem, üyenin doğrudan sendikaya ulaşmasını istemez ve bunu engellemeye çalışır. Doğrudan sendikaya ulaşan işçiden hoşlanılmaz. (Bu arada belirtmem gereken bir şey daha var. **Üyeler sendikacılar için “işçi”dir. Sendikacılar, inanılmaz bir soyutlamayla, kısa bir süre önce birlikte çalıştığı arkadaşlarını “işçi” olarak tanımlarlar, öyle söz ederler.**) İşçinin kendilerine ulaşmasını engellemek için arada temsilci, baş temsilci, şube yöneticisi, şube başkanı gibi kişiler vardır. İlişki biçimi bu şekilde kurulmuştur. “Halk” sendikacı için önemsizdir o nedenle de halkla ilişkiler söz konusu değildir. ... Gazeteci sendikacı için tehlikeli biridir. Çünkü gazeteci eleştirir, görülmesinin istenmediği şeyleri görür ve yazar. O nedenle, sendikalar için basınla ilişkiler ne kadar az olursa o kadar iyidir. ... Onlara ek olarak şunu da söylemeliyim. Dediğim gibi, sendikacı gazeteciden korkar. Onun için en iyi basın danışmanı, onu gazeteciden koruyan, onun istediği gibi anlatan, iyi ilişkiler kurmasını sağlayanıdır. Basın danışmanı, temsil ettiği kurumun ya da kişinin hakkında çıkacak haberleri ne kadar engelliyorsa, o kadar başarılıdır. ... Basın danışmanlığı olarak devam edersek) Elbette ki şu anda olduğu konumdan daha farklı olmalıdır. Görevi, belirli sınırlar içinde kalmalıdır. Ancak’de böyle değildir. Genel Başkanın her şeyidir, ona konuşma yazar, gazetecilerle bir araya getirir, onu –deyim yerindeyse- piyasaya satar, arabada yanına o oturur, bilgi toplar, istihbarat yapar, hatta seçimlere bile karışır, rakipler hakkında gazetelerde olumsuz haberler yaptırır vs. Bunlar yaşanmış, deneyimlere dayanan

bilgilerdir. ... **Halkla ilişkilerde uzun vadeli hedef kurumu, özellikle de kurumun genel başkanını korumak ve kollamaktır.** (Yönetimin halkla ilişkilerden beklentileri konusunda) Kurumu ve genel başkanı koruma ve kollama hatta kurtarma. ... Burada şunun da altını çizmek isterim. Yukarıda sendikacılara ilişkin söylediklerim, istisnai durumlar değildir. Tam tersine, sistem tarafından istenen, beklenen odur. **Sistem kirli sendika, kirli sendikacı ister.** Zaman zaman hakkında yolsuzluk iddiaları olan belediyeler, şirketler, dernekler, vakıflar vs. basılır, hesapları incelenir (bunların birçoğu siyasi olabilir) ama siz hiç bu durumda sendika gördünüz mü? Onca habere rağmen... Sistem kirli sendika ister. ... yüz yüze konuşmak en iyisi, emin olun yazmakta sıkıntı çekiyorum. **SizeSendikası'nın devletle nasıl iç içe geliştiğini ayrıntılarıyla anlatacağım, söz...**"⁴

Yukarıda üzerinde durulan unsurlar çerçevesinde son olarak halkla ilişkilerin sendikaların gücüne katkılarının sendikaların pratikteki işlevleri ve sendikacıların nitelikleri dikkate alınarak irdelenmesinin anlamlı olacağı düşünülmektedir.

Halkla ilişkiler bir bilinç inşa etme işidir. Hegemonya, eğitim öğretim sisteminden medyaya, hukuka birçok unsurun egemenin yararına bir bilinç inşası için uyumlu, birbirini destekleyen ve süreklilik arzeden işlevler üstlenmesiyle sağlanmaktadır. Dolayısıyla halkla ilişkiler, gerçekleştirmek istediği amacı net olarak belirleyen ve bunun için gelişigüzel değil, planlı çabalayan bir kurum için gerekliliği tartışmasız bir yönetim işlevidir.

Sermayenin egemenliğinin kaba güce değil hegemonyaya dayanması, emeğin mücadelesinin hegemonyayı bertaraf edebilecek zihinsel üretim üzerine kurulması halinde anlamlı ve sağlam bir zemin kazanabileceğini göstermektedir. Bilinç inşasıyla kurulan hegemonya bilinçlenmeyle kırılarak farklılıkların azaldığı daha dengeli bir topluma ulaşmak olasıdır.

⁴ Gözlemlerini yazılı olarak aktaran halkla ilişkiler sorumlusunun böyle bir talebi olmamasına rağmen kimliğinin açıklanmaması uygun bulunmuştur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKAD, Mehmet, (1976), **Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No:2138, Hukuk Fakültesi Nu: 479, Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- AKİPEK, Ömer İlhan, (1966), **Devletler Hukuku Kaynaklarından ve Belgelerinden Örnekler: Devletler Hukuku Metinleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 213. Cilt
- AKKAYA, Yüksel, (2007), **“Örümcek Ağı Teorisi: İşçi Neredeyse Sorunu da Oradadır”**, **Sendikal Kriz Yaklaşımları Sendikalar Krizi Tartışıyor**, Fikret Sazak (derleyen), Epos Yayınları, Ankara.
- ALTHUSSER, Louis, (2003), **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Alver, Füsün, (2011), **Gazetecilik Bilimi ve Kuramları**, İstanbul: Kalkedon
- ALVER, Füsün, (2003), **Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı**, Der Yayınları, İstanbul:
- ATILGAN, Semra, (2009), **Türk Basınında Fikir İşçileri ve Yasal Hakları, BAS-HAŞ, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti**, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt, (2005), **Bireyselleşmiş Toplum**, Ayrıntı, İstanbul.
- BERNAL, J.D., (2008), **Tarihte Bilim**, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- BENLİ, Abdurrahman, (1997), **1980 Sonrası Türk Sendikacılığı Değişim ve Yeni Arayışlar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Siyaset Anabilim Dalı, 1997
- BOEİTE, Etienne de, (1987), **Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev**, Bilim Felsefe Sanat Yayınları, İstanbul.

- BONIFACE, Pascal, (1997), **Güçsüzlük İsteği Uluslararası ve Stratejik Tutkuların Sonu mu?**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BORATAV, Korkut, (2000), **“Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?”**, **Küreselleşme: Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı**, Ahmet Tonak (derleyen), İmge, Ankara.
- BUĞRA, Ayşe, KEYDER, Çağlar, (2007), **Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BUĞRA, Ayşe, KEYDER, Çağlar, (2009), **21. Yüzyılda Karl Polanyi’yi Okumak Bir Siyasi Proje Olarak Piyasa Ekonomisi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BURKE, Peter, (2006), **Kültür Tarihi**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- CANETTİ, Elias. (2003) **Kitle ve İktidar**, Ayrıntı, İstanbul.
- CEMAL, Mustafa, (1996), **Eşitlikçi Toplumlar Sömürsüz Bir Gelecek İçin Antropolojik İnceleme**, Belge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul.
- CEVİZCİ, Ahmet, (1999), **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma, İstanbul.
- COŞKUN, Abdulvahap, (2007), **Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- CREHAN, Kate, (2006), **Gramsci**, Kültür, Antropoloji, Kalkedon, İstanbul:
- ÇERKESOĞLU, Arzu, (2007), **“Toplumsal Hareket Sendikacılığı”**, **Sendikal Kriz Yaklaşımları Sendikalar Krizi Tartışıyor**, Fikret Sazak (derleyen), Epos Yayınları, Ankara.
- DURMAZ, Orkun Saip, (2006), **Küreselleşme Karşıtı ve Sendika Dışı Emek Hareketleri**, Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara Üniversitesi SBE Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD, Ankara.
- DURUN, Çiler, (2001), **Tv Haberlerinde İdeoloji**, İmge Kitabevi, Ankara.
- DUVERGER, Maurice, (1998), **Siyaset Sosyolojisi**, Varlık Yayınları, İstanbul

- ERDOĞAN, İrfan, (2000), **Kapitalizm Kalkınma Postmodernizm ve İletişim**, Erk, Ankara.
- ERDOĞAN, İrfan, (2006), **Teori ve Pratikte Halkla İlişkiler**, Erk, Ankara.
- ERDOĞAN, İrfan, ALEMDAR Korkmaz, (2010), **Öteki Kuram Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi**, Erk Yayınları, Ankara.
- FRANK, Andre, G., GİLLS, B. K. (2003), **Dünya Sistemi 500 Yıllık mı 5000 Yıllık mı**, Ankara: İmge
- FOUCAULT, Michel, (2000), **Özne ve İktidar**, Ayrıntı, İstanbul.
- GORZ, Andre, (2001), **Yaşadığımız Sefalet Kurtuluş Çareleri**, Ayrıntı, İstanbul.
- GÖZE, Ayferi, (1986), **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- GÖZLER, Kemal, (2011), **Devletin Genel Teorisi: Bir Genel Kamu Hukuku Ders Kitabı**, Bursa: Ekin Basım Yayın
- GRAMSCI, Antonio, ((2011), **Hapishane Defterleri 1. Cilt**, Kalkedon, İstanbul.
- GÜRÜZ, Demet, (1995), **Halkla İlişkiler-Reklam Ajansları İşletmeciliği ve Yönetimi**, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları No:7, İzmir.
- GÜVEN, Sami, (1995), **Sosyal Politikannın Temelleri**, Ezgi, Bursa.
- HAMELİNK, Cees. J., (1991), **Merkez Ve Çevre Ülkeler Arasındaki Enformasyon Dengesizliği: Enformasyon Devrimi Efsanesi**, (Der. Y. Kaplan), Rey Yayıncılık, İstanbul.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, (2004), **Felsefe Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HERMAN Edward. S., CHOMSKY, Noam, (1999), **Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir**, Minerva, İstanbul.
- İŞIKLI, Alpaslan, (2005), **Sendikacılık ve Siyaset**, İmge Kitabevi, Ankara.

- İŞLER, Esra Keloğlu, (2007), **Halkla İlişkiler Mitler ve Gerçekler**, Gazi Üniversitesi İletişim Fakóltesi 40. Yıl Kitaplığı No:4
- KARPAT, Işıl. GÜRÜZ, Demet, vd, (1998), **Halkla İlişkiler Yönetimi**, Ege Üniversitesi İletişim Fakóltesi Yayınları Nu: 10
- KAZGAN, Gülten, (1997), **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?**, Bilimsel Sorunlar Dizisi Altın Kitaplar, İstanbul.
- KESER, Aşkın, (2009), **Çalışma Psikolojisi**, Ekin Basım Yayın, Bursa
- KIŞLALI, Ahmet Taner, (1995), **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge Kitabevi, Ankara.
- KORAY, Meryem, (1994), **Değişen Koşullarda Sendikacılık (Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye)**, TÜSES, İstanbul.
- KORAY, Meryem, (2008), **Sosyal Politika**, İmge Kitabevi, Ankara.
- LUKES, Steven, (2006), **“İktidar ve Otorite”**, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi-II**, Tom Bottomore, Robert Nisbet (derleyen), Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- MAKAL, Ahmet, (2007), **Ameleden İşçiye Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARX, Karl, (2011), **Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı**, Sol Yayınları, İstanbul.
- MARX, Karl., ENGELS, Frederick, (2010), **Alman İdeolojisi (Feuerbach)**, Sol Yayınları, İstanbul.
- MARX, Karl., ENGELS, Frederick, (2010), **Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri**, Sol Yayınları, İstanbul.
- McNeill, William H., (2008), **Dünya Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara.
- MORTON, David, (2011), **Gramsci’yi Çözümlemek**, Kalkedon, İstanbul, İstanbul.

- MÜFTÜOĞLU, Özgür, (2007), **Sendikalar Varolma Koşullarını Hatırlıyor mu?**, **Sendikal Kriz Yaklaşımları Sendikalar Krizi Tartışıyor**, Fikret Sazak (derleyen), Epos Yayınları, Ankara.
- ÖNSAL, Naci, (2008), **Sendikal Notlar**, Türk-İş, Ankara
- ÖZVERİ, Murat, (2007), **“Ne Kadar “Az Hukuk”- O Kadar “Çok Hak”, Sendikal Kriz Yaklaşımları Sendikalar Krizi Tartışıyor**, Fikret Sazak (derleyen), Epos Yayınları, Ankara.
- PELTEKOĞLU, Filiz, (1993), **Halkla İlişkiler Giriş**, Marmara Üniversitesi Yayın No:524, İletişim Fakültesi Yayın No:1, İstanbul.
- PORTELLİ, Hugues, (1982), **Gramsci ve Tarihsel Blok**, Savaş Yayınları, Ankara
- RİGEL, Nurdoğan, (2000), **İleti Tasarımında Haber**, Der yayınları, İstanbul.
- SANTUCCİ, Antonio, (2011), **Gramsci’yi Anlamak**, Kalkedon, İstanbul:
- SCHİLLER, Herbert, (1993). **Zihin Yönlendirenler**, Pınar Yayınları, İstanbul.
- SİVAS, Hakan, (2011), **Uygarlık Tarihi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını Nu: 2265, Açıköğretim Fakültesi Yayını Nu: 1262, Eskişehir.
- ŞENKAL, Abdulkadir, (2007), **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, Alfa, İstanbul.
- TINAR, Mustafa Yaşar, (2000), **Sosyal Siyaset’ten Endüstri İlişkileri’ne / Endüstri İlişkileri’nden İnsan Kaynakları’na? “Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Öğretiminde Yeniden Yapılanma” Üzerine, Prof. Dr. Nusret Ekin’e Armağan**, Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayın No: 38, Ankara.
- TİMUÇİN, Afşar, (2005), **Düşünce Tarihi 1**, Bulut, İstanbul.
- UÇKAN, Banu, (2002), **Türkiye’de Sendikalararası Rekabet**, Selüloz-İş Sendikası Eğitim Yayınları: 13, İzmit.

- UÇKAN, Banu, KAĞNICIOĞLU, Deniz, (2008), **Endüstri İlişkileri**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını Nu: 1573, Açıköğretim Fakültesi Yayını Nu: 829, Eskişehir.
- URHAN, Betül, (2005), **Sendikal Örgütlenme Bunalımı ve Türkiye’de Durum**, Petrol-İş Yayınları: 97, İstanbul.
- VARDAR, Berke, (2001), **Dilbilimden Yaşama: Yapısalcılık, Multilingual**, 2001
- VERGİN, Nur, (2008), **Siyasetin Sosyolojisi**, Doğan Kitap, İstanbul.
- YILDIRIM, Engin, (1997), **Endüstri İlişkileri Teorileri (Sosyolojik Bir Değerlendirme)**, Değişim Yayınları, İstanbul.
- YILDIRIM, Engin, DEMİRKAN, Mahmut, (2007), **Endüstri İlişkileri Ders Notları**, Sakarya Kitapevi, Adapazarı

SÜRELİ YAYINLAR

- AYDINALP, Halil, (2010), **Sosyal Çatışma ve Din**, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 2.
- BAĞLA, Lusin, (1977), “**Antonio Gramsci ve Aydınların Rolü Sorunu**”, 70’lerin Birikimi,
<http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=2&dsid=271&dyid=4180> (01/06/2010).
- BERİŞ, H. Emrah, (2008), “**Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme**”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63 (1).
- ÇETİN, Halis, (2003), **Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti, Meşruiyetin İktidarı**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 58, Sayı: 3.
- DEMİR, Fevzi, “**Sendikaların Kuruluşu ve İşleyişi**”, Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, Sayı: 39, Yıl: 2013.

- ERGİL, Doğu, (1977), **Emperyalizmin Yapısal Kuramı**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. Cilt: 32 Sayı: 1 DOI: 10.1501/SBFder_0000001322.
- GÖNENÇ, Levent, (2007), **Siyasi İktidar Kavramı Bağlamında Anayasa Çalışmaları İçin Bir Kavramsal Çerçeve Önerisi**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt 56. Sayı 1-2-3-4.
- KARACASULU, Nilgün, **Hegemonik Düzen Tartışmaları ve Eleştirel Görüşler**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 11, Sayı:4, Yıl: 2009
- ÖNGEN, Tülin, (2002), **“Marx ve Sınıf”**, Praksis, Sayı: 8. Güz.
- SEÇER, Barış, (2009), **“Endüstriyel Demokrasi: İşçilerin Yönetime Katılmasından İşçi Katılımına”**, Çimento İşveren Dergisi, Sayı:6, Cilt:23
- SELAMOĞLU, Ahmet, (2002), **“Gelişmiş Ülkelerde İstihdam Politikaları, Esneklik Arayışı ve Etkileri”**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2002/2, Sayı: 4
- SELAMOĞLU, Ahmet, (2003), **“İşçi Sendikacılığında Yeniden Yapılanma ve Örgütlenme Modeli”**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (6) 2003 / 2
- ŞAHİN, Adil (2011), **“Siyasal Düşünceler Tarihinde Sınırlı Devlet Fikrinin Kadimliği ya da Genel Kamu Hukuku Bağlamında İnsan, Özgürlük ve Devlet İktidarı Arasındaki Evrilme”**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XV.
- ŞAHİN, Yakup, (2013), **Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar: Teorik Bir Giriş**, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, Cilt:1, Sayı: 1
- TALAS, Cahit, (1970), **“Endüstriyel Demokrasi ve Türkiye’de Uygulanma Olanakları”**, SBF Dergisi, Cilt XXV, No:2

YORGUN, Sayım, (), “**Küreselleşme Sürecinde Türk Sendikacılığında Yeni Yönelişler**”, Çalışma Ve Toplum Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, Sayı: 6, Yıl: 2005.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.csqb.gov.tr

www.disk.org.tr

www.hakis.org.tr

www.tisk.org.tr

www.tuhid.org

www.tuik.gov.tr

www.turkis.org.tr

MÜLAKATLAR

Birsen Çiçek – HAK-İŞ Basın Danışmanı (27.06.2014)

Fahrettin Engin Erdoğan - DİSK Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Müdürü,
(17.06.2014)

Hasan Tahsin Benli - TÜRK-İŞ Basın Müşaviri (04.06.2014)

Koray Balkaya – TİSK Basın ve Halkla İlişkiler Sorumlusu (09.06.2014)

Dr. Murat Özveri- (2013-2014 değişik tarihlerde telefonda gerçekleştirilen görüşmeler)

EKLER

EK 1: MÜLAKAT FORMU ÖRNEĞİ

Sendikaların Gücünde Halkla İlişkilerin Rolü ve Önemi konulu tezimin son bölümünde seçilen konfederasyonlarda halkla ilişkiler yönetimi, iktidar-güç ilişkilerinde halkla ilişkilerin nasıl değerlendirildiği, halkla ilişkiler yönetimi ve uygulamalarıyla ilgili değerlendirmeler ve bunların tartışılmasına yer vermeyi tasarladım. Çalışmamın kuramsal bölümünde Gramşiyen yaklaşımla hegemonya-bilinç inşası ve halkla ilişkiler ilişkisi ele alındı. Sendikaların gücü öncelikle iktidarı elinde bulunduran çevreleri sendikaların kendi amaç ve yararları çerçevesinde etkileyebilme kapasitesi açısından ele alındı ve bu çerçevede halkla ilişkilerin katkıları ya da katkılarının neler olabileceği irdelenmeye çalışıldı. Çalışmada halkla ilişkilerin “bir bilinç inşa etme işi” olduğu yaklaşımından yola çıkıldı ve halkla ilişkiler bu çerçevede değerlendirildi. Çalışmamın son bölümü için önce yazılı mülakat ardından yüzyüze görüşme ile edineceğim değerlendirmeleriniz önemli katkıda bulunacak.

Mülakatta yer alan kimi sorular kurumunuzdaki işleyişle yakın ya da ilgili bulunmayabilir. Mevcut durumu belirleyebilmek için yazılı mülakatta her kuruma aynı soruları göndermeyi ardından yüzyüze görüşmede eksik kalan kısımları ve kurumlara özgü unsurları ele almayı tasarladım. Katkılarınız için şimdiden çok teşekkür ediyorum. Saygılarımla.

Öğr. Gör. Meral Çakır
KOÜ İletişim Fakültesi
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
Sakarya Üniversitesi
ÇEKO Dr. Öğrencisi

I.BÖLÜM: HALKLA İLİŞKİLERİN KONUMLANDIRILMASI

1. Kurumunuzda halkla ilişkiler hangi birim tarafından yürütülmektedir? (Basınla ilişkiler, basın ve halkla ilişkiler vd. –sonraki sorularda “halkla ilişkiler birimi” ile halkla ilişkileri üstlenen birim veya sorumlu kastedilmektedir)
2. Kurumunuzda halkla ilişkiler birimi hangi tarihte kurulmuştur? Halkla ilişkiler birimi ilk kez kurulduğunda örgüt şemasındaki yeri nasıldır, günümüzde halkla ilişkiler birimi örgüt şemanızda nerede yer almaktadır?
3. Halkla ilişkiler biriminin görev, yetki ve sorumlulukları nasıl belirlenmiştir?
4. Sizce halkla ilişkiler biriminin örgüt içinde konumlandırılması nasıl olmalıdır (örgüt şemasındaki yeri, görev, yetki ve sorumlulukları...)
5. Halkla ilişkiler biriminde kaç kişi görev yapmaktadır, kaç iletişim-halkla ilişkiler alanında lisans, önlisans ya da lisansüstü düzeyde öğrenim görmüştür?
6. Kurumunuzda halkla ilişkiler biriminde görev alacak olanlarda aradığınız temel özellikler nelerdir?
7. Halkla ilişkiler biriminde çalışanlar arasında işbölümü var mıdır?
8. Halkla ilişkiler biriminde görev alacak olanlar nasıl ve kim/ler tarafından belirlenmektedir?
9. Halkla ilişkiler biriminin ayrı bir bütçesi var mıdır? Yoksa nasıl bir uygulama söz konusudur?

II. BÖLÜM: HALKLA İLİŞKİLER YÖNETİMİ, ARAÇ VE ORTAMLAR HAKKINDA

1. Kurumunuzda halkla ilişkiler birimi kısa, orta ve uzun vadeli planlama yapıyor mu? Yapıyorsa ana hatlarıyla kısa, orta ve uzun vadeli plan hedefleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

2. Halkla ilişkiler birimi örgüt politikalarının oluşturulmasında etkin bir rol oynamakta mıdır? Kurumunuzun kısa, orta, uzun vadeli planları oluşturulurken halkla ilişkiler katkıda bulunmakta mıdır? Mümkün olduğu kadar örnek vererek açıklamanız beklenmektedir.
3. Kurum yöneticileri herhangi bir gelişme hakkında halkla ilişkiler biriminin değerlendirmesini alır mı yoksa halkla ilişkiler birimine gelişmelere göre görev mi verilir?
4. Hedef kitleleriniz ve her biri için en uygun bulduğunuz iletişim araç, ortam ya da yöntemleri nelerdir?
5. Kurumunuzda halkla ilişkiler için şu araç, ortam ve yöntemlerden hangilerini kullanıyorsunuz: lobicilik, kulis, yüzyüze görüşme, toplantılar, kamuoyu yoklamaları, gözlem, anket, medya izleme-çözümleme, sosyal medya, ... (varsa burada belirtilmeyen araç, ortam ve yöntemlerden de bahsetmeniz beklenmektedir)
6. Bugüne kadar biriminiz tarafından önerilen, planlanan ve uygulanan kampanyalar hakkında bilgi verir misiniz?
7. Kurumunuzun süreli ve diğer yayınları ve halkla ilişkiler biriminin bu yayınlarla ilgili katkısı, etkisi hakkında bilgi verir misiniz?
8. Halkla ilişkiler birimi tarafından yayınlanan süreli ve diğer yayınlar hakkında bilgi verir misiniz?
9. Kriz planlarınız var mı?
10. Halkla ilişkileri nasıl tanımlarsınız?
11. Halkla ilişkilerin bir bilinç inşa etme işi olduğu görüşüne katılıyor musunuz? Açıklayınız.
12. Bilinç inşa etme işinin enformasyon üretme, işleme ve yayma kapasitesi ile ilgili olduğunu varsayarsak kurumunuzda halkla ilişkilerin bilinç inşa etme konusunda durumunu irdeler misiniz?

13. Halkla ilişkileri planlama ve yönetmeyi mühendislik, basın bülteni yazmak, görsel ve hareketli metinler hazırlamak, konuşma metinleri hazırlamak, medya izlemeyi de bu çerçevede teknikerliğe benzetirsek kurumunuzda halkla ilişkilerin mühendislik düzeyinde olduğunu söyleyebilir misiniz? Açıklayınız.
14. Kurum yöneticileri halkla ilişkilerden en çok hangi faaliyetleri talep etmektedir?
15. Kurum yöneticileri halkla ilişkileri hangi çerçevede değerlendirmektedir?
16. Dışardan halkla ilişkiler hizmetleri alıyor musunuz?
17. Halkla ilişkiler planlama ve uygulamasında ne kadar bağımsızsınız?
18. Örgüt içi halkla ilişkiler faaliyetleriniz hakkında bilgi verir misiniz?
19. Kurumunuza bağlı sendikaların halkla ilişkiler faaliyetlerinde yeterli işbirliği, dayanışma ve bütünlük olduğunu söyleyebilir misiniz? Açıklayınız.
20. Üyelerinize yönelik halkla ilişkiler faaliyetleri hakkında bilgi verir misiniz? (örneğin amaçlarınız neler, hangi araçlar tercih ediliyor, sıkıntılar neler)
21. Sendikaların toplum tarafından yeterince destek bulduğunu düşünüyor musunuz? Toplum desteği azsa nedenleri neler olabilir?
22. İşsizlerin sendika üyeliği hakkında düşünceleriniz nelerdir?
23. Sınıf bilinci ne demektir? Kurumunuzun amaçları ve üyelerini gözönünde bulundurduğunuzda ilgili çevrelerde sınıf bilincinin ne düzeyde olduğunu gözlemliyorsunuz? Sendikanızın sınıf bilinci ile ilgili çalışmaları nelerdir?
24. Sizce içinde bulunduğumuz dönemde sendikaların odaklanması gereken en önemli sorunlar nelerdir? Hem sendikalar açısından hem çalışma ilişkileri düzeni açısından bir değerlendirme yapmanız beklenmektedir.
25. Sendikaların uluslararası işbirliği yeterli düzeyde midir? Sermayenin dünya ölçeğinde örgütlenme ve dayanışma yetisine karşın emeğin aynı düzeyde örgütlenme ve dayanışma içinde olduğunu söyleyebilir misiniz? Bu çerçevede “Modern devlet yapılanması ile

emeğin (faaliyetlerinin- etki alanının) devlet sınırları içinde çevrenmesi ve diğer ülkelerdeki emek sınıfı ile ittifakının engellenmesi ya da sınırlanması söz konusudur. Bu da sermayenin küresel ölçekte hareket serbestisi ve işbirliği, emeğin ise bölünüşü ve sınırlanışı demektir.” değerlendirmesine katılıyor musunuz?

26. Marks’ın iktidarı elinde bulunduranların maddi üretim araçlarının yanında zihinsel üretim araçlarını da elinde bulunduran sınıf olduğuna dair değerlendirmesine benzer şekilde Gramsci iktidarın kurulması ve sürdürülmesinde hakim sınıfın çıkarlarının tüm toplumun çıkarları gibi yansıtılıp benimsetilmesinin kaba kuvvet ve baskıdan daha etkili olduğunu kaydetmiştir. Bu çerçevede resmi eğitim-öğretim düzeni, medya başta olmak üzere bilinç inşa etmede temel işlev gören araç, ortam ve yöntemlerin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

27. Aşağıda verilen değerlendirme çerçevesinde sendikaların karşı hegemonya oluşturma konusundaki sorumluluklarını ve bu konuda neler yapabildiklerini değerlendirir misiniz?

“Hakim sınıf kendi çıkarlarına yönelik bir düzeni meşrulaştırabilmek için gerekli araç ve ortamlara ve bunları amaçları doğrultusunda kullanabilme gücüne sahipken madun (ast-ezilen) sınıflar dünyayı onların bakış açısından görmektedir. Gramsci’ye göre bunun nedeni ezilenlerin içinde yaşadıkları dünyanın hegomonik tahlillerine etkili bir biçimde karşı çıkma potansiyeline sahip tutarlı bir tarifini yapamamalarıdır. Bu, ezilenlerin kendi dünya tasavvurları olmadığı anlamına gelmemektedir. Ezilenlerin de dünyaya ilişkin tasavvurları vardır ancak bu tasavvur bölük pörçük, tutarsız ve çelişkilidir. Ezilenler kendi yaşadıkları vadiyi açık seçik bir şekilde görebilirler ancak bu vadisinin ötesini görememekte ve kendi yaşadıkları vadi ile dünyanın bütünü arasındaki ilişkileri yorumlayamamaktadırlar. Gramsci Hapishane Defterlerinde “Bolca finansal kaynağa sahip olup, üyeleri düzenli mesleklerle sınırlanmamış bir sınıftan farklı olarak hergün belirli saatler boyunca çalışmak durumunda olan bir sınıf, sürekli ve uzmanlaşmış saldırı örgütlerine sahip olamaz.” derken ezilenlerin bir karşı hegemonya oluşturmaktaki kısıtlarının da altını çizmektedir.”

Ona göre Marksizmin Praksis felsefesi bile henüz Marksizmi ortak bir kitle kültürü haline getirecek kendi aydınlarını yaratma sürecini tamamlamamıştır:

“Bağımsız bir aydınlar grubu yaratmak kolay bir şey değildir. Bu süreç etki ve tepkilerle, bunların bir araya gelmesi ve ayrılması ve böylece yeni ve karmaşık bir durum oluşturmaları gibi şeylerle doludur. (Praksis felsefesi) madun sosyal sınıfın, tarihsel bir inisiyatiften yoksun olan bir sınıfın dünya tasavvurudur. Bu sınıf sürekli, ancak düzensiz bir genişleme süreci izlemektedir. Bu nedenle nitelik açısından belirli bir düzeyi aşamaz ve devleti ele geçirmekten ve toplum üzerinde söz konusu aydın grubun gelişiminde kati bir organik dengeye işaret eden gerçek bir hegemonya kurmaktan halen çok uzaktır”

28. Sendikaların devletin ideolojik aygıtları (Althusser) olduğu görüşünü nasıl değerlendirirsiniz?

EK 1.1. DİSK Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürü Mülakat

BÖLÜM: HALKLA İLİŞKİLERİN KONUMLANDIRILMASI

Kurumunuzda halkla ilişkiler hangi birim tarafından yürütülmektedir? (Basınla ilişkiler, basın ve halkla ilişkiler vd. –sonraki sorularda “halkla ilişkiler birimi” ile halkla ilişkileri üstlenen birim veya sorumlu kastedilmektedir)

DİSK Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi

Kurumunuzda halkla ilişkiler birimi hangi tarihte kurulmuştur? Halkla ilişkiler birimi ilk kez kurulduğunda örgüt şemasındaki yeri nasıldır, günümüzde halkla ilişkiler birimi örgüt şemanızda nerede yer almaktadır?

DİSK'in 13 Şubat 1967 tarihindeki kuruluşundan hemen sonra yayınlanan “Yönetmelik”te “Basın Yayın ve Tanıtma Dairesi” olarak amacı ve görevleri tarif edilerek kurulmuş; Daire Başkanı, Daire Müdürü, Uzmanlar, Teknik Elemanlar ve Personel olarak iç şeması ve görevleri belirlenmiştir. Tüm daire başkanlıkları “seçilmişlerden”, yani Yönetim Kurulu Üyeleri’nden oluşur. Diğer sorumlular “uzman” ve personel kadrosundadır. Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi direkt Genel Sekreter’e karşı sorumlu olarak çalışmaktadır.

Halkla ilişkiler biriminin görev, yetki ve sorumlulukları nasıl belirlenmiştir?

DİSK'in kuruluşuyla birlikte çıkartılan bir Yönetmelik’le bu uzmanlık dairemizin görevleri yazılı olarak net bir şekilde belirlenmiştir. Daire Başkanı, Daire Müdürü,

Müdür Yardımcısı, Yeterli Sayıda Uzman, Teknik Personel ve Büro Personeli'nin görevlerinin tek tek tanımlandığı dairenin amacı şöyle belirlenmiştir:

- Örgütün çeşitli konulardaki eylem ve görüşlerini kamuoyuna duyurmak,
- Örgüt ve üye sendikaların çalışmalarını tanıtmak, basın ve yayınlara kalıcı ilişkileri düzenlemek,
- Organ kararları gereğince üye sendikalar arasında görüş birliğini sağlamaya yönelik yayın yapmak,
- Üye sendikaların, basın-yayın çalışmalarının en üretken ve en işlevsel düzeyde çıkmasını sağlamak,
- İşçilerin daha ileri bilinç düzeyine ulaşması için gerekli bütün kitle iletişim bağlarını kurmak,
- İşçi sınıfının ve tüm emekçi halkın temel ekonomik ve demokratik hakları uğruna verdiği mücadeleyi kapsayacak görüş, düşünce ve eylemlerini yayın konusu yapmak,
- Sendikal mücadelenin başarılı olması için gerekli bilgileri derlemek,
- Alınan bilgiler ve kurulan ilişkiler ışığında karar organlarıncaya değerlendirme konusu edilecek somut tasarı ve öneriler getirmek,
- Geçmişin kültürel kalıtlarına sahip çıkarak işçi sınıfı kültürünün oluşumuna katkıda bulunmak,
- DİSK'in amaç ve ilkeleri doğrultusunda her türden yayını yapmak,
- Çalışma hayatı ile ilgili haberleri derlemek ve değerlendirmektir.

Aynı Yönetmelik'te dairemizin görev ve yetkileri ise şöyle belirlenmiştir:

- DİSK'in Sesi başlıklı kitle yayın organını, yabancı dillerde çıkan ajansları, yayınlanması için karar alınan kitapçık, broşür, kitap, afiş, bildiri ve el ilanlarını yayınlamak.
- Yerli ve yabancı basın ve yayın organları ile kalıcı ilişki kurmak,
- Dairenin bütün ürünlerini belli ilkeler ışığında, üye sendikalara, bölge temsilciliklerine, üyelere, günlük, haftalık, aylık, basın ve yayın organlarına, DİSK dışındaki sendikalara, meslek kuruluşlarına, üniversitelere, öğretim üyelerine, yurtdışındaki işçilere ve onların örgütlerine, diğer ilgililere ulaştırmak,
- Örgütün ve gerektiğinde tüm üye sendikaların boş evrak kağıtlarını, antetli kağıtlarını, duyuru, genelge ve bildirimlerini basmak,
- Üye sendikaların basın-yayın organlarının çıkartılmasına yardımcı olmak,
- Üye sendikaların merkezi yayın politikası izlemelerine yardımcı olmak,

-Örgütün eylemlerine ilişkin tüm görüntüleri, fotoğraflar, slaytlar, filmlerle saptamak, fotoğraf, slayt ve film arşivi kurmak, gerektiğinde konulu film yapmak, ürünlerini titizlikle ve gerektiği gibi koruyacak önlemler almak,

-Daireye verilecek diğer görevleri yapmaktır.

Sizece halkla ilişkiler biriminin örgüt içinde konumlandırılması nasıl olmalıdır (örgüt şemasındaki yeri, görev, yetki ve sorumlulukları...)

Bugün de geçerli olan yukarıdaki tanımlamalara dikkat edilirse geniş bir alanda görevlendirildiğimiz için, sadece günümüzün iletişim araçlarındaki gelişmelerle ilgili olarak görev alanında güncellemeler yapılması gerekmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, dairemiz örgüt şemasında Genel Sekreter'e bağlı olarak yer almaktadır. Yönetim Kurulu'ndaki temsiliyeti üst düzeydedir. Fakat eksik kalan tarafı, Genel Sekreter'in yanı sıra Daire Müdürü'nün de Yönetim Kurulu'na kimi zaman (gündeme göre) katılımının sağlanmasıdır.

Halkla ilişkiler biriminde kaç kişi görev yapmaktadır, kaç iletişim-halkla ilişkiler alanında lisans, önlisans ya da lisansüstü düzeyde öğrenim görmüştür?

12 Eylül öncesi 20 kişinin istihdam edildiği dairemizde, ikinci kuruluş yılı sayılan 1993 sonrası sayısı 6-8 arasında değişen personel görev yapmıştır. Bugün 1 müdür ve 1 uzman olmak üzere iki kişi çalışmaktadır. Her ikisinin de lisans eğitimi olmasına karşın iletişim-halkla ilişkiler alanında lisans eğitimi almamıştır.

Kurumunuzda halkla ilişkiler biriminde görev alacak olanlarda aradığınız temel özellikler nelerdir?

İnsani özellikleri bir tarafa bırakıp mesleki özelliklerini sıralayacak olsak: Verileri değerlendirme ve sonuç çıkarmaya yatkın olması; iletişim ve diyalog kurma becerisi; bilgisayar programlarından temel sayılan birkaçına hakim olması, denilebilir.

Halkla ilişkiler biriminde çalışanlar arasında işbölümü var mıdır?

Dairemizin kuruluş yapısındaki bölümler şu şekildeydi:

Grafik Servisi,

Dizgi Servisi,

Basın Servisi,

Foto-Film Servisi,

Haber alma Servisi,

Günümüzde ise, ekonomik sorunlardan kaynaklı olarak gerekli/yeterli istihdam sağlanamamaktadır. Bundan dolayı dairemizde ikinci bir bölüm yeni oluşturulabildi. Basılı, yazılı, görsel alan dışındaki bu ikinci bölüm “Sosyal Medya” alanını kapsıyor. Bu bölümle birlikte DİSK ve üye sendikalarımızın önemli bir kısmının sosyal medyada görünür olması sağlandı. Twitter, Facebook, Youtube, Flickr ve diğer sayfalarda profil oluşturularak etkin kullanımı sağlandı. Yakın bir gelecekte de üçüncü bir alan olarak, eğitim, iletişim ve sosyal medyada etkisi bulunan bir “Film Merkezi” oluşturmayı planlıyoruz.

Halkla ilişkiler biriminde görev alacak olanlar nasıl ve kim/ler tarafından belirlenmektedir?

Son kararı Yönetim Kurulu veriyor olmasına karşın; “insana göre iş” değil, “işe göre insan” prensibinden dolayı Daire Müdürü’nün onaylamadığı kimse görev alamaz.

Halkla ilişkiler biriminin ayrı bir bütçesi var mıdır? Yoksa nasıl bir uygulama sözkonusudur?

Ayrı bütçe sadece belirli kampanyalar ya da özel günlerde oluşturuluyor. Bunun dışında kalan zamanlarda zaten dairenin giderleri periyodik olarak belirlenmiş durumda.

BÖLÜM: HALKLA İLİŞKİLER YÖNETİMİ, ARAÇ VE ORTAMLAR HAKKINDA

-Kurumunuzda halkla ilişkiler birimi kısa, orta ve uzun vadeli planlama yapıyor mu? Yapıyorsa ana hatlarıyla kısa, orta ve uzun vadeli plan hedefleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

Evet, özellikle örgütlenmeye ilişkin Konfederasyonun tanıtımı açısından planlamalar yapıyoruz. Çalışan (kayıtlı) nüfusun %90’lık büyük bir bölümünün örgütsüz/sendikasız olması, planlamaların önemini daha da artırıyor. Dünya çapında sendikal hareketlerin gerilemesinin, bu konuda hükümetin karşı politikalarının etkisiyle geniş kitleler üzerinde ideolojik bir hegemonya oluşturmak can alıcı bir öneme sahip. Üstelik ideolojik hegemonya araçlarının tek yanlı bir propaganda yürütüyor olması, planlamalarımızı taktik ve stratejik hedeflere oturtmamızı zorunlu kılıyor. Yeni sendikalar yasasında “Noter Şartı”nın kaldırılarak “E-Devlet” uygulamasına geçişini buna örnek gösterebiliriz. Kısa vadede yapılan çalışma, e-devlet uygulamasının ne olduğunun, yararı ve olumsuzluklarının, kullanım özellikleri ve yapısının belirlenerek bu konuda tüm kadrolarımızın iyi bir eğitimden geçmesini sağlamaya yöneliktir. (Uzun aktarım gerektirdiğinden detaylı yazmıyorum). Orta vadede, e-devlet uygulamasıyla üye olan yeni işçilerle sendikaların buluşma noktalarının artırılması ve üye olarak kalmalarının sağlanması gelmektedir. Bunun için de, sendikalarla diyalog kurmayan (ama üye olan) işçilerin kazanılması için gerek iletişim ve gerekse eğitim modellerinin zenginleştirilmesi

gerekmektedir. Uzun vadede ise hedef, sendikal mücadelenin yeni olanaklarının inşasıyla birlikte, sınıflar mücadelesinin günümüzdeki karakteristik yapısına uygun (onu aşan) tarzda militan bir sendikal çizginin hayata geçirilmesidir. Bütün bu sorun alanlarında BasınYayın ve Halkla İlişkiler Dairesi'nin, egemen ideolojik hegemonyanın kırılmasından kendi ideolojik mücadele araçlarının inşasına, medyanın gücünün sınıfın çıkarları doğrultusunda kullanılmasından iletişim teknolojisinin eğitim ve örgütlenmede de etkin kullanımına varıncaya kadar yüksek efor göstermesini gerektirmektedir.

- Halkla ilişkiler birimi örgüt politikalarının oluşturulmasında etkin bir rol oynamakta mıdır? Kurumunuzun kısa, orta, uzun vadeli planları oluşturulurken halkla ilişkiler katkıda bulunmakta mıdır? Mümkün olduğu kadar örnek vererek açıklamanız beklenmektedir.

Birinci bölümün 3. sorusuna verdiğimiz yanıtın “amaç” kısmından da anlaşılacağı üzere dairemizin “etkin” bir rolü vardır. Örgüt politikalarının genel eksenini Genel Kurul Kararları'yla belirlenmektedir. Genel Kurul Kararları doğrultusunda güncel, kısa, orta ve uzun vadeli planların, projelerin ya da etkinliklerin oluşturulmasında kolektif bir işleyiş söz konusudur. Dairemiz de bu politikaların oluşturulmasında yer almaktadır fakat alınan kararların uygulanmasının çoğunluk yükü dairemizin üzerindedir. Örneğin kıdem tazminatlarının ortadan kaldırılmasına yönelik hükümet politikalarına karşı düzenlenen kampanyada, temel argümanların, sloganların, görsel ve yazılı dökümanların oluşturulması, afiş, bildiri, pankart, döviz gibi malzemelerin hedef kitlenin algılarına uygun oluşturulması, tasarlanması, yaygınlaştırılması dairemizin görev ve sorumlulukları arasındadır. 1 Mayıs'ın Taksim Alanı'nda kutlanmasında dairemizin fonksiyonu yaşanmış bir örnek olarak verilebilir. Özellikle 2007 ve 2008 1 Mayıs çalışmalarında devletin (AKP Hükümetinin) Taksim'i kapatmak için adeta İstanbul'da sıkıyönetim uygulamasından sonra 2009'da yaptığımız 1 Mayıs öncesi çalışma önemlidir.

- Kurum yöneticileri herhangi bir gelişme hakkında halkla ilişkiler biriminin değerlendirmesini alır mı yoksa halkla ilişkiler birimine gelişmelere göre görev mi verilir?

Dairemizin değerlendirmesini genelde (çoğu zaman) almalarına karşın zaman zaman da direkt görev verilmektedir.

- Hedef kitleleriniz ve her biri için en uygun bulduğunuz iletişim araç, ortam ya da yöntemleri nelerdir?

Sonuç itibarıyla en uygun (ve şart olan) iletişim biçimi “**yüzyüze**” (yaşamına dokunarak) ilişkilerin geliştirilmesidir. Kalıcılık açısından bu önemlidir. Günümüzde mevcut sendikaların büyük bölümü işçi kitleleriyle iletişim kurmak yerine tek yanlı bir “ileti”yi

tercih etmektedirler. İşçilerin anında reaksiyon gösterebilecekleri araçları tercih etmek, işçi iradesinin sendikal mücadeleye katkısının sağlanması açısından önemlidir.

- Kurumunuzda halkla ilişkiler için şu araç, ortam ve yöntemlerden hangilerini kullanıyorsunuz: lobcilik, kulis, yüzyüze görüşme, toplantılar, kamuoyu yoklamaları, gözlem, anket, medya izleme-çözümleme, sosyal medya, ... (varsa burada belirtilmeyen araç, ortam ve yöntemlerden de bahsetmeniz beklenmektedir)

Lobicilik, kulis faaliyetleri ve kamuoyu yoklamaları dışında genellikle diğer yöntemleri kullanmayı tercih ediyoruz. Bunun dışında telefon ve “akıllı telefon” seçeneğinin haberleşme ve etkin iletişimde kullanımını geliştirmeye çalışıyoruz. Deneme çalışmalarımız mevcut.

- Bugüne kadar biriminiz tarafından önerilen, planlanan ve uygulanan kampanyalar hakkında bilgi verir misiniz?

DİSK'in yapmış olduğu çalışma ve kampanyaların büyük bölümü dairemiz tarafından projelendirilmektedir. Kıdem tazminatlarının gaspedilmesine yönelik olarak projelendirdiğimiz “Kıdem Tazminatlarının Yok Edilmesine Karşı #Direnişçi!” kampanyasının bir aylık etkinlikler sonucunda başarıyla tamamlanması ve 2008 yılında internet ortamında yaptığımız ve 250 bin kişinin katıldığı “Savaşa Dur De!” sanal miting'i ilk olması açısından da örnek verilebilir.

- Kurumunuzun süreli ve diğer yayınları ve halkla ilişkiler biriminin bu yayınlarla ilgili katkısı, etkisi hakkında bilgi verir misiniz?

DİSK'in süreli ve diğer tüm yayınları dairemiz tarafından çıkartılmaktadır. Yayınların içerikleri, yazıları, görselleri, mizanpajı, baskı ve dağıtımı tamamen dairemiz tarafından üretiliyor. Sadece, DİSK-AR Dergisi Araştırma Dairesi'yle ortaklaşa çıkartılmaktadır. İçeriği Araştırma Dairesi tarafından belirlenen derginin mizanpaj ve tüm görsel malzemeleri Basın Yayın Dairesi tarafından yapılmaktadır.

- Halkla ilişkiler birimi tarafından yayınlanan süreli ve diğer yayınlar hakkında bilgi verir misiniz?

Aylık yayınlanan DİSK'in Sesi Gazetesi, DİSK Basın Ajansı yayınları, üç aylık periyodla çıkartılan DİSK-AR Dergisi, DİSK Yayınları'ndan çıkartılan üç aylık broşürler, etkinliklerle ilgili broşürler, afiş, bildiri, www.disk.org.tr adresinden yayın yapan web sitesi, twitter, facebook ve youtube sayfaları dairemiz tarafından yayınlanıyor.

- Kriz planlarımız var mı?

Murphy'nin bir sözü var “Tünelin ucunda görülen ışık, üzerinize doğru gelmekte olan bir trenin farı olabilir” diye.. Kuruluşlarından bu yana sermayenin ve hükümetlerin hedefinde olan sendikaların, karşılaştıkları sürekli ve yenilenen kriz yönetimleri olmalıdır. Aksi halde, sendikal yasalar ve yasaklarla kuşatılan, baskılanan sendikalar hareket etmek bir yana, nefes almakta dahi zorlanırlar. Bu durum, sınıf ve kitle sendikacılığı yapan örgütlenmeler için iki kat geçerlidir. Krizlerin tamamını “tehlîke sinyali” olarak okumuyoruz; zira bazı krizler içlerinde fırsatı da birlikte taşırlar. Krizleri “bir dönüm noktası” okumak gerekir. Bu nedenle de, üye sendikalarımız ve işçileri yalnızlığa, gerilime, aşırı tepkiye, endişe, korku ya da güvensizliğe sürüklememek için, fabrikalardan işyerlerine, sokaklardan Meclis'e varıncaya kadar, ülkemizde gelişen her durum karşısında mutlaka bir politika üretmekteyiz. Değişen her yönetim dönemimizde, “korku krizlerini” “fırsat krizleri”ne dönüştürmediğimiz durumlar söz konusu olsa ve uygulamada, iletişimsizlik, statüko, kontrol ve maaliyet unsurları gibi önemli sorunlar karşımıza çıksa da, sonuç itibarıyla masamızın üzerinde her zaman uygulamaya hazır bekleyen kriz planlarımız var.

- Halkla ilişkileri nasıl tanımlarsınız?

Yaygın olarak “kurumsal iletişim” veya “algılama yönetimi” olarak tanımlanan halkla ilişkiler, belirli bir çevre tarafından da halkı (ya da hedef kitleyi) belirli bir tutumu kabule ya da belirli bir uygulama yolunu izlemeye “inandırma” sanatı diye tanımlansa da, bizim gibi örgütler için, uygun, düzenli ve denetimli iletişim araçlarına başvurarak, kendileriyle karşılıklı yarar, güven, anlayış ve sempati sağlayacak sürekli bağlar kurmak amacıyla ilişki kurduğu ya da kurmak zorunda olduğu kitleleri tanıma ve onlara yaklaşma isteğini ifade etmektedir. Sonuçta kitlede kuruluşun, kuruluşta da kitlenin istekleri yönünde değişikliklerin gerçekleştirilmesine yönelik, sistemli ve sürekli çabaları içeren bir diyalog yöntemi olarak değerlendiriyoruz.

- Halkla ilişkilerin bir bilinç inşa etme işi olduğu görüşüne katılıyor musunuz? Açıklayınız.

Yukarıdaki yanıtımızdan da anlaşılacağı üzere, genel ve geçerli olan bu olsa da (yani, sonuç itibarıyla bilinç inşa etmeden belirli bir algı ya da çekim merkezi oluşturulamayacağı açık olsa da) örgütümüz özelinde “halkla ilişkiler” sadece “bilinç inşası” üzerinden yürümüyor. Zira “bilinç inşası”, bilgi üretme, işleme ve yayma faaliyetinin yanı sıra güdülemeyi (mühendisliği) de barındırıyor içinde. Bir sendikanın (ya da yöneticilerinin) dışarıdan (ya da hedef kitle tarafından) nasıl algılandığı, ister istemez içeriğin bir kenara bırakılıp “görüntünün kurtarılması” sonucunu doğurabiliyor.

(Lacivert takım elbise içine giyilen kırmızı kavatla ayakta konuşmanın “dinamik” bir etki yarattığı algısından/imagından kaynaklı olarak, böyle giyinip kamera karşısına geçen insanların ve imagemaker’ların etrafta çoğalmasının ve imajlar üzerine kurulu “hak alma” örgütlerinin inşa edilmesi boşuna değil). Sendikaların (veya toplumcu örgütlenmelerin diyelim) piyasa kuruluşlarından farklı olarak, halkla ilişkileri “ileti-manipülasyon” cederesine (olumsuz) sıkıştırmayıp, “iletişim-diyalog” eksenine (olumlu) almaları gerekir. Korporatif sendikacılıkla sınıf ve kitle sendikacılığını birbirinden ayıran çizgilerden birisi de bizce budur. Kastettiğiniz anlamda anlamdaki “algı yönetimi” özellikle 12 Eylül sonrası ülkemizde gelişen “halkla ilişkiler” alanıyla birlikte siyasal partilerde ve sektörel kuruluşlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Kimi sendikal konfederasyonların da bu “hizmeti” profesyonel şirketlerden aldıklarını (hatta günümüzde bile bazı sendikaların -basın yayın dairelerinde yeterli istihdam yapılmasına karşın- yayın organlarını dışarıdan özel ajanslara yaptırdıklarını) biliyoruz. Bu nedenle de etrafta, gerçek hak alma örgütlerinden fazla “mış” gibi görünen (bir anlamda taşeron) sendikalar türemiştir. Bu tür sendikal örgütler eylem yapmıyorlar örneğin, yap”mış” gibi imaj oluşturuyorlar. Ya da bunun tam tersi de geçerli olabiliyor; 2008 yılının Şubat ayında yaptığımız ekonomik krizle ilgili Kadıköy mitingi ve benzer türden oldukça yüksek katılımlı kitlesel eylem ve gösteriler ana akım medyada yer almadığı için “hiçbir şey yapma-mış” gibi gösterilebildik. Sonuç itibariyle, egemen algı yöneticileri tarafından (onların marifetleri sayesinde) imajlardan ve görüntülerden oluşan sahte işçi örgütleri toplum karşısında görünür kılınırken, sahici olan (ama dokunamayan) örgütlenmeler ve eylemler görünmez kılınabiliyor.

Bir yönetsel etkinlik olarak halkla ilişkiler başlangıcından beri etik sorunlarıyla yüzyüze gelmiş veya getirilmiştir. Basın ajanlığı döneminde, “algı yöneticileri” istediklerini arzu ettikleri şekilde herhangi bir engel olmaksızın yapmışlardır. Bu uzmanların çoğu bir sirk promosyoncusu olan Phineas Taylor Barnum’un “Bırak halk kandırılсын” sözünü adeta takip etmişlerdir. Bütün bu nedenlerle de, “code of ethic” standartlarının kaçınılmazlığı ortadadır.

- Bilinç inşa etme işinin enformasyon üretme, işleme ve yayma kapasitesi ile ilgili olduğunu varsayarsak kurumunuzda halkla ilişkilerin bilinç inşa etme konusunda durumunu irdeler misiniz?

Konfederasyonumuzun niteliği gereği (topluma karşı sorumluluklarından, ekonomist sendikacılık değil sınıf ve kitle sendikacılığını savunmasından dolayı), sadece sendikal alanda değil, farklı toplumsal alanlarda da “bilgi üretme, işleme ve yayma” konularında etkin olmamız gerekmektedir. Bilgi üretme ve işlemede etkin ve üretken olmamıza karşın (mütevazı olmaya gerek yok sanırım, uygulayamadığımız, yöneticileri ikna edemediğimiz onlarca proje üretebiliyoruz), “yayma” konusunda elimizden geldiğince sınırlarımızı zorlamamıza karşın, ister istemez kendi araçlarımızla sınırlı kalıyoruz. Yukarıdaki 2. sorunuza yanıtımızda verdiğimiz örneği burada biraz daha açacak olursak; 1 Mayıs’ın

2009 yılında tatil ilan edilerek 2010 yılında Taksim 'de kutlanması başarısı bu projelerin bir sonucudur.

Devletin, hemen her toplumsal kesimin boy gösterdiği Taksim'i işçi sınıfına kapatma argümanları 1) Taksim miting meydanı değil, kapasitesi yok, temsili katılım yapılmalı 2) Turistik bir kent merkezi kapatılamaz, 3) Provokasyon yapılır, başlıkları altında toplanabilir. Bu argümanlar, birkaç yılı bulan çabalarımız ve "inatçılıkla" çürütüldü diyebiliriz. Argümanlar üzerine sırayla gidecek olursak: Taksim yerine gösterilen Kadıköy ve Çağlayan meydanlarının kapasitesinin yetersizliği, kent plancılarıyla yaptığımız ortak çalışmalar ve bunu topluma gösterme becerisiyle anlaşılabilir. İstanbul'un en merkezi ve büyük alanı olan Taksim Alanı sadece dar alan olarak 26 bin metre kareydi, Gezi Parkı'nın bir bölümü ve Taksim Anıtı dahil edidiğinde 58.443 metre kareye ulaşıyordu. Metre kareye 4 kişinin rahatlıkla sığıldığını düşünecek olursak, 233 bin 772 kişi kapasiteli Taksim karşısında Kadıköy 14.290 metre kareyle 57 bin 160 kişi, Çağlayan ise 15.410 metre kareyle 61 bin 640 kişi kapasiteye sahipti. Ve bu durum, Taksim Alanı'na ilişkin "kaygıları" giderecek cinstendi. Uluslararası kutlanan bir bayramın 300-500 kişi temsilen kutlanması ise enteresan bir hoşgörüsüzlüğü barındırıyordu. Örneğin başka hangi bayram ülkemizde "temsili" olarak kutlanmakta veya kutlanması önerilmekteydi? Diyelim ki Vatan Caddesi'nde 29 Ekim Cumhuriyet veya 30 Ağustos Zafer Bayramı 300-500 kişiyle "temsilen" kutlanabilir miydi? Turistik bir merkezin kapatılamayacağı iddiası da oldukça yüzeysizdi. 1 Mayıs kutlamaları ve neredeyse bütün politik gösteriler örneğin Londra'da Trafalgar Meydanı'nda, Berlin'de Alexander Meydanı'nda, Paris'te Nation Meydanı'nda, Moskova'da Kızıl Meydan'da yapılmaktaydı. Üstelik her biri de turistik olan bu alanlara bir milyon insanın katılımı söz konusuydu. Ve herşeyden de önce, valilerin görevi toplantının içeriğine, estetiğine karışmak değildi; buna karar verecek olanlar 1 Mayıs kutlamasını yapacak örgütler ve insanlardı.

Taksim Alanı'nın güvenli olmadığı ve provokasyonlara açık olduğu iddialarına gelince: Eğer sözkonusu olan şey "derin devletin" yapacağı bir provokasyonla, Türkiye'nin hiçbir alanı veya hiçbir salonunun "güvenli" olma olasılığı yoktu. Eğer iddia edildiği gibi "birileri" bir provokasyon yapacaksa şu iki soruyu sormak kaçınılmaz olacaktı: 1) Devlet bir provokasyondan haberdarsa eğer, sahip olduğu teknolojik altyapı ve kadrosuyla bunu önceden önleme "gücüne" sahip değil miydi? 2) Provokatörler özellikle Taksim Alanı'nı mı sevmekteydiler? Bir provokasyon yapılacaksa eğer, meydanın Taksim olması, Kadıköy veya Çağlayan olması farketmeyecekti. Çünkü, 1979'da Kahramanmaraş'ta, 1980'de Çorum'da, 1995'te Gazi Mahallesi'nde, 1996'da Kadıköy'de bu provokasyonlar yaşanmıştı. 1 Mayıs kutlamalarını engellemek için, İstanbul'u 24 saat süreyle sıkıyönetim altına alan, vapurları çalıştırmayan, köprüleri, ana artelleri kesen, Taksim'in bütün sokaklarını 50 bin polisle kapatan polis gücünün yüzde 10'unun kullanılmasıyla bile 1 Mayıs kutlamalarının güvenliği sağlanabilirdi. İstanbullulara 24 saatlik bir sıkıyönetim ve zulüm yaşatmak yerine, herkese ve herşeye

açık olan bu alan toplumsal barışın sağlanabilmesi için yılda bir günlüğüne dahi olsa emekçilere açılmaz mıydı?

*Polis gününden çocuk bayramına, futbol taraftarlarından rallilere kadar neredeyse bütün gösterilere açık olan Taksim Alanı'nın, neden işçilere kapalı olduğu sorumuz medya tarafından da dillendirilmeye başlandı. Ayrıca girişimlerimiz sonucunda, Avrupa Parlamentosu'nun, ILO'nun ve uluslararası sendikal konfederasyonların girişimlerde bulunarak AKP hükümetini uyarmaları ve çeşitli demokratik açılım politikaları yürüttüğünü iddia eden hükümet açısından Taksim Alanı'nın 1 Mayıs kutlamalarına kapalı tutulması iyice "izahı zor" bir duruma geldi. Yukarıdaki sorularımızı yüksek sesle (ana akım medyada dahi) söylemeye başlayınca, valilik ve hükümet rasyonel yanıtlar bulmakta zorlandı. Ve nihayet, onlarca yıldır işçi sınıfının, emekçilerin ve emek dostlarının bedellerini ödedikleri mücadeleler sonucunda 2009'da hükümet "**Emek ve Dayanışma Günü**" adıyla resmi tatil kararı alarak yasayı Meclis'ten geçirdi. 2010-2011 ve 2012 1 Mayıs'ları, siyasi iktidarların yıllarca "provokasyon korkusu" tellallığı yapmalarının anlamsızlığını ortaya koyarcasına yüzbinlerce insanın katılımıyla Taksim Meydanı'nda tam bir şölen havasıyla ve coşkuyla kutlandı. 2013 yılında ise AKP hükümeti (Başbakan) yeniden yasaklar koyarak sadece Taksim Alanı'nı değil, adeta sıkıyönetim uygulayarak İstanbul'un tamamını 1 Mayıs etkinliklerine yeniden kapadı. 2007'den başlayarak gelinen bu süreçte Taksim Alanı'nın kazanılmasında başarılı bir halkla ilişkiler çalışması yürütmemizin payı büyüktür.*

- Halkla ilişkileri planlama ve yönetmeyi mühendislik, basın bülteni yazmak, görsel ve hareketli metinler hazırlamak, konuşma metinleri hazırlamak, medya izlemeyi de bu çerçevede teknikerliğe benzetirsek kurumunuzda halkla ilişkilerin mühendislik düzeyinde olduğunu söyleyebilir misiniz? Açıklayınız.

"Teknikerliğe" sadece medya izlemeyi dahil etmek gerektiği düşüncesindeyiz. Zira, görsel, hareketli ya da konuşma metinleri ve basın bülteni hazırlamayı (diğer sendikalarda/örgütlerde olduğu gibi teknik bir mesele olarak görmüyor) bizatihi yönetim ve planlamanın önemli etaplarından sayıyoruz. Ki zaten "uzmanlık daireleri"nin kuruluş nedeni sadece teknikerlik değil, mühendislik hizmeti almaya dönüktür. Bu anlamda da Dairemiz, adına ister mühendislik diyelim isterse "kolektif akıl" diyelim, planlama ve yönetme konusunda düzeyli olmak durumundadır.

- Kurum yöneticileri halkla ilişkilerden en çok hangi faaliyetleri talep etmektedir?

Basın açıklamaları, basın takibi, görsel çekim, yayın ve propaganda..

- Kurum yöneticileri halkla ilişkileri hangi çerçevede değerlendirmektedir?

Sanırım bu sorunun gerçek yanıtını kendileriyle görüşerek alabileceksiniz.. Yaklaşımlarından bizim alguladığımız ise, ortaya konulan performansı takdir etmeleri bir yana, bir nevi “sekreteryaya” olarak değerlendirdikleridir.

- Dışardan halkla ilişkiler hizmetleri alıyor musunuz?

10 yıl önce sadece basın takibi yapan bir istihdam olduğu için “evet”, sonrasında bugüne “hayır”.. Bugün ise sadece basın takibi hizmetini profesyonel bir ajanstan almaktayız.

- Halkla ilişkiler planlama ve uygulamasında ne kadar bağımsızsınız?

Yönetim Kurulu’na karşı “sorumluyuz” ve bağımsızlığı kolektif üretimin bir parçası olarak görüyoruz. Yeni bir düşünce, proje vs. üretmekte tamamen özgür, “son kararı” Yönetim Kurulu’nun verdiği uygulama aşamasında ise diğer dairelerle eşgüdüm içinde çalışıyoruz.

- Örgüt içi halkla ilişkiler faaliyetleriniz hakkında bilgi verir misiniz?

20. soruyu da (benzer olduğu için) burada yanıtlamış olalım. Temel sorunlarımızdan biri, Türkiye’nin sendikal hak ve özgürlükler konusunda başından beri yasağcı, baskıcı ve otoriter olmasıdır. Ülkemizde sendikalar kurulmadan önce dahi yasalarında sendikal yasakların olması durumun vehametini açıklamak için yeterlidir. Mevcut yasal haklar ise kağıt üzerindedir ve kullanılamazlar. Gelen her hükümet, geçmişten devreden tüm hakları da sırasıyla gasp etmektedir. Darbeler ülkesiyiz. Örgütlenmekten korkutulan, cehennem koşullarında çalışmaya zorlanan, açlık ve yoksulluk sınırlarında emekleri sömürülen milyonlarca işçi varken, örneğin, bir işyerinde çalışan bir üyenizin diyelim ki oturduğu koltuğun sağlığa aykırılığını, etraftaki renk ve kokuların rahatsız ediciliğini gündeme almanız düşünülemez. (Yapmadığımız anlamına gelmiyor bu). Bu iki sorun aralığında, bir yandan sendikaların işlevsizliğinin (işe yaramazlığının) ve örgüt fobisinin devlet eliyle kitlelerin bilinç düzeyinde işlenmesine karşı ideolojik mücadele vermeniz gerekirken, diğer yandan da, taşeron, 4B, 4C gibi uygulamalarla sendikasılaştırılmasına, beyaz yakalıların TİS ve grev haklarını kullanamamalarına, işsizler, ev kadınları, asker, polis ve stajyer öğrencilerin sendika kurma haklarının olmamasına karşı geniş bir alanda faaliyet yürütmeniz gerekmektedir. Bu faaliyetlerde sadece yeni teknolojik olanaklardan yararlanmakta zorlanma sıkıntısı değil, ekonomik yetersizlikler de temel sıkıntı olarak yansımaktadır. Gerek yeni iletişim araçlarının kullanılması ve gerekse de yeni/alışılmadık projeler üretilmesi konusunda “statüko” da bir diğer sıkıntı kaynağımızdır denilebilir. Alışıldık ve yaygın olarak kullanmak durumunda kaldığımız araçlar sizin 13. soruda “teknikerlik” olarak ifade ettiklerinizdir.

- Kurumunuza bağı sendikaların halkla ilişkiler faaliyetlerinde yeterli işbirliği, dayanışma ve bütünlük olduğunu söyleyebilir misiniz? Açıklayınız.

Hayır, yetersiz kalınıyor.. Bu sorun konfederasyonumuzun Başkanlar Kurulu ya da diğer kurullarda gündeme getirdiği bir konu ama sorunun giderilmesi konusunda pratik adımlar atamıyoruz. Bırakın halkla ilişkileri, sendikalarımızın (logo, amblem kullanımı, yayın organlarının sürekliliği vs. konularında) kurumsal kimliklerini korumaları gerektiği kuralını anlatmayı dahi başaramıyoruz. Birçoğu kendi işkolunu dahi yansıtmayan eski amblemleri gelişigüzel ve kalitesizce kullanırken, amblem ya da logolarını değiştiren bir kısım sendikamız ise özensizce/çalakalem kullanmaktadırlar.

- Üyelerinize yönelik halkla ilişkiler faaliyetleri hakkında bilgi verir misiniz? (örneğin amaçlarınız neler, hangi araçlar tercih ediliyor, sıkıntılar neler)

- Sendikaların toplum tarafından yeterince destek bulunduğunu düşünüyor musunuz? Toplum desteği azsa nedenleri neler olabilir?

*Sendikaların konjonktürel olarak dünya çapında gerilemeleri sözkonusu. Bunda, ülkelerin ve halkların sosyalizm seçeneklerinin somut bir program olarak varolamamasından dolayı Yeni Dünya Düzeni diye lanse edilen neoliberalizmin azgınca saldırıya geçmesinin payı büyüktür. Tek kutuplu bir dünyada büyük kitlelere ekonomik taviz (sosyal haklar vs.) vermesine gerek olmadığı politikalarından hareketle dünyayı yeniden biçimlendiren emperyalist/kapitalistler, geçmiş dönemden kalan bütün hakları bir bir budamaya başladılar. Ülkemizin de içinde yer aldığı pek çok ülkede nispi demokratik haklar dahi sınırlandırıldı. Halkın (ve işçi sınıfının) örgütlenmesinin önü her türlü (baskı, şiddet ve ikna) yöntemle kesildi, engeller çıkartıldı. Türkiye hala imzaladığı Avrupa Sosyal Şartı'nın örgütlenmeyle ilgili maddesindeki çekincesini kaldırmamıştır ki bu da Anayasa'ya aykırılık taşımaktadır. Türkiye'de taşeronlaştırma, eve iş verme, geçici işçilik, çağrı üzerine çalışma gibi yöntemlerle sürekli olmaktan çıkarılan ve güvencesiz bırakılan iş yaşamı, 12 Eylül'ün baskıcı bir anlayışla yerleştiği endüstri ilişkileri sistemiyle birlikte yol aldı. **Böylece güvencesiz, işsiz ve aç milyonlarca emekçi varken, giderek etkisi, gücü azalan ve sınırları daralan bir sendikal hareket ve toplu sözleşme düzeni ortaya çıktı.** Özelleştirmenin de etkisiyle sendikaların üye sayısı son on yılda yarı yarıya azalarak günümüzde 650 bin dolayına indi. Bu durum aynı zamanda toplu sözleşme kapsamına giren işçi sayısında da olağanüstü bir gerileme anlamına geliyordu. Geniş kitlelerin (toplumun) genelde örgütlenmenin kendisinden ürkmemesinin/korkmasının yanısıra sendikal/mesleki örgütlenmelere yönelmemelerinin temel nedeni bu olsa da, sendikaların bir sınıf örgütü olarak güven veremeyişlerinin de payı azımsanmayacak ölçüdedir.*

- İşsizlerin sendika üyeliği hakkında düşünceleriniz nelerdir?

AKP hükümeti döneminde kapatılan emeklilerin (Emekli-Sen) ve öğrenci gençliğin (Genç-Sen) ilk sendikal çalışmalarını yürüten, kuruluşlarını gerçekleştiren bir konfederasyon olarak, işsizlerin, ev kadınlarının, yargı mensuplarının, seks işçilerinin, tarım emekçilerinin, asker ve polislerin vd. de sendika kurma haklarını kullanmaları gerektiğini düşünüyoruz. Anayasanın 90. Maddesi bu konuda uluslararası sözleşmeleri geçerli kılmaktadır ve bu kesimlerin sendika kurma hakları uluslararası yasalarca (Anayasamızca da) teslim edilmiştir. Buna rağmen, “İşsizler vd. sendika kurabilirler mi?” türünden tartışmayı geriye çeken (ve bu kesimlerin örgütlenme haklarının gasp edilmesine hizmet eden) sorulara ne yazık ki muhatap olmaktadır.

- Sınıf bilinci ne demektir? Kurumunuzun amaçları ve üyelerini gözönünde bulundurduğunuzda ilgili çevrelerde sınıf bilincinin ne düzeyde olduğunu gözlemliyorsunuz? Sendikanızın sınıf bilinci ile ilgili çalışmaları nelerdir?

Sınıfı kabaca, üretim ilişkilerindeki konumlarına bağlı olarak biraraya gelen bireylerin oluşturduğu toplumsal bir gerçeklik olarak tanımlarsak, sınıf bilinci de bu noktada (genel anlamda), aynı sınıfa mensup bireylerin paylaştığı ortak çıkar ve hedeflerle ilgili olarak bilinç durumunu ifade etmektedir diyebiliriz. Ancak Marksist teoride bu bilinç durumu bireylerin kendisiyle ilgili bir mesele olmaktan çıkarılır; sınıfın doğrudan maddi üretim yapısındaki konumuyla ilişkili olarak sahip olduğu ya da olacağı bilinç durumunu ifade etmek için kullanılır. Bu konuda (sınıf bilincinin geliştirilmesi konusunda) tüm sendikalarımız olmasa da, bazı sendikalarımızın çabaları olduğunu söyleyebiliriz. Peki bu çabalar yeterli midir? Elbette hayır. Nesnel durum (egemen ideolojik hegemonya) karşısında çabalarımızın etkisiz kaldığını üzülererek söyleyebiliriz. Sınıf bilinci politik çabaları ve yaşanılır bir toplumsal projenin varlığını da gerektirir. Sosyalizmin “tarihsel yenilgisi” sonrasında, köşedeki bakkala veya atölyesindeki bir emekçiye yaşanabilir yeni bir proje sunulmadığı sürece, birtakım çabalar sonuçsuz (veya yetersiz) kalabilecektir. İşçi sınıfı ideolojisi doğrultusunda faaliyet yürüten, kitlesel bir sınıf partisinin olmayışının da sınıf bilincinin olgunluk düzeyi konusunda etkisi olduğunu düşünüyoruz.

- Sizce içinde bulunduğumuz dönemde sendikaların odaklanması gereken en önemli sorunlar nelerdir? Hem sendikalar açısından hem çalışma ilişkileri düzeni açısından bir değerlendirme yapmanız beklenmektedir.

Emperyalist/kapitalist dünyanın değişim ve gelişme eğilimlerine uygun olarak geçtiğimiz 25 yıl boyunca hızlı bir özelleştirme yaşandı. Her siyasal iktidar, programına, özelleştirmeyi “ekonomiyi düze çıkaracak bir politika” olarak koydu. Özelleştirmeyle kârlılığın ve verimliliğin artacağı, kaynakların etkin kullanımının sağlanacağı, sermayenin tabana yayılacağı ve devletin savunma, eğitim, sağlık gibi sosyal

fonksiyonlarına daha çok kaynak ayırarak bu hizmetleri nitelikli hale getirebileceği iddia edildi. Bu anlayışla, her yıl artan bir hızla, milyarlarca dolarlık kamu yatırımları özel sektöre devredildi. Bu kamu işyerlerinde çalışan yüz binlerce emekçi işini kaybetti; güvencesiz kaldı. 2008 yılında karşılaştığımız küresel kriz doğrudan doğruya özelleştirmeci, piyasacı yaklaşımın yol açtığı bir kriz olarak ortaya çıktı. Son 30 yıldır ülkemizde ve tüm dünyada desteklenip geliştirilen özel sermaye, kriz koşullarında yeniden kamu kaynaklarını talep eder hale geldi. Kapitalizm yanlılarının bile **“önemli bir ahlaki sorun”** şeklinde nitelediği bir sonuç ortaya çıktı. Serbest piyasacı düzenlemeler, elde edilen kârları son kuruşuna kadar özel sektöre aktarırken, kriz koşullarında zarar oluştuğunda bu zararı topluma ödetiyordu. Bu durum sistemin ideolojisi ve işleyişi açısından bir “meşruiyet krizi” anlamı taşıyordu. Türkiye’de de bu süreç tüm boyutlarıyla ve tam anlamıyla yaşandı. Sermayeyi tabana yayacağı iddia edilen özelleştirme uygulamaları, kamu mallarının özel tekeller tarafından yağmalanmasıyla sonuçlandı. Rekabetçi bir yapının gelişmesi bir yana özel tekellerin daha da güçlendiği bir ekonomik yapı ortaya çıktı. Kaynakları daha etkin kullanacağı belirtilen özel sektör, kârına kâr katarken, topluma işsizlik, yoksulluk ve geleceğe güven duymama gibi büyük bir toplumsal maliyet yükledi. Devletin elini kolunu bağlayan ekonomik yüklerden kurtularak, daha nitelikli ve yaygın hale getireceği söylenen eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi hizmetler, giderek, daha az sayıda insanın yararlandığı “ayrıcalıklı alanlar” haline dönüştü. Üstelik eğitim ve sağlık başta olmak üzere sosyal hakların tümü özelleştirme kapsamına alındı. **Böylece 19. yüzyılda yaşanan vahşi kapitalizm uygulamasını da aşan nitelikte yeni tür bir devlet ve ekonomik işleyiş ortaya çıktı. Yurttaşların hiçbir sosyal gereksinimiyle ilgisi kalmayan ve toplumun “denetimini” sağlayacak savunma, adalet, iç güvenlik gibi alanlarda yoğunlaşan baskıcı, gözetleyen ve dinleyen bir devlet yapısı oluştu.**

İş güvencesinin geriletildiği, sosyal güvencelerin ortadan kaldırıldığı, yoksullaşmanın arttığı, ücretlilerin satın alma gücünün düştüğü, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandığı bir Türkiye’de, geleceksizlik, güvencesiz çalışma biçimleri, örgütlenme, demokratik hak ve özgürlüklerin korunması başlıca sorun (odak) alanlarımızı oluşturmaktadır.

- Sendikaların uluslararası işbirliği yeterli düzeyde midir? Sermayenin dünya ölçeğinde örgütlenme ve dayanışma yetisine karşın emeğin aynı düzeyde örgütlenme ve dayanışma içinde olduğunu söyleyebilir misiniz? Bu çerçevede “Modern devlet yapılanması ile emeğin (faaliyetlerinin- etki alanının) devlet sınırları içinde çevrenmesi ve diğer ülkelerdeki emek sınıfı ile ittifakının engellenmesi ya da sınırlanması söz konusudur. Bu da sermayenin küresel ölçekte hareket serbestisi ve işbirliği, emeğin ise bölünüşü ve sınırlanışı demektir.” değerlendirmesine katılıyor musunuz?

Değerlendirmeye katılmamak mümkün değil. Sermayenin dünya ölçeğinde hareket serbestisi içinde örgütlenip, emeğin devlet sınırları içinde çevrenerek sınırlandırılmasına

kısaca **“toplum suskun, sermaye serbest”** diye de özetlemek mümkündür. Uluslararası düzeyde emek örgütleri (ETUC, ITUC vb.) olmasına ve örneğin bugün Yunanistan’da, İspanya’da emekçilerin mücadelesinin başarısı ya da başarısızlığı Türkiye’de gündemde olan kimi düzenlemeleri de doğrudan etkilemesine karşın, militan “emek hareketleri”nin uluslararası işbirliği ve dayanışmasının yeterli olduğundan bahsedemiyoruz.

- Marks’ın iktidarı elinde bulunduranların maddi üretim araçlarının yanında zihinsel üretim araçlarını da elinde bulunduran sınıf olduğuna dair değerlendirmesine benzer şekilde Gramsci iktidarın kurulması ve sürdürülmesinde hakim sınıfın çıkarlarının tüm toplumun çıkarları gibi yansıtılıp benimsetilmesinin kaba kuvvet ve baskıdan daha etkili olduğunu kaydetmiştir. Bu çerçevede resmi eğitim-öğretim düzeni, medya başta olmak üzere bilinç inşa etmede temel işlev gören araç, ortam ve yöntemlerin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Alt yapıda üretim araçları sahiplerinin üst yapı kurumlarını da belirledikleri ya da Marks’ın deyimiyle “Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıfın aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da elinde bulundurduğu” gerçeği Gramsci’nin anlatımında da vücut buluyor. Gramsci’nin hegemonya ve altyapı-üstyapı ilişkileri üzerine düşüncelerini **“İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları”** yazarı Louis Althusser ile altyapı ve üstyapının bütüne bağımlı olduğuna inanan Georg Lukacs’ın eserleriyle birlikte okuduğumuzda, bilinç inşa etmede bahsettiğiniz duruma ilişkin (araç, ortam ve yöntemlerin rolü) daha net ortaya çıkmaktadır. Konuyu ülkemiz özelinde tartışmak daha yararlı olacaktır. 12 Eylül rejiminin iki aşamalı olarak gerçekleştiğini söylemek olanaklı: Öncelikle ABD emperyalizminin Ortadoğu’daki ekonomik ve siyasi çıkarlarının sağlamaştırılması ve sermayenin 70’li yılların sonuna doğru içine düştüğü krizi atlattığı için ihtiyaç duydukları (faşist bir) sistemin uygulanmasının önünde “pürüz” görülen muhalefetin bastırılmasını hedefleyen kısa bir evre ve sonrasında toplumun tümünden susturulmasını, “teslim” alınmasını hedefleyen uzun bir dönemden bahsedilebilir... Kaba kuvvet ve baskıyı birinci, sonrasındaki ideolojik ikna dönemini ikinci evre olarak niteleyebiliriz.

Birinci aşama, yükselen muhalefeti ve en temel demokratik istemleri dahi bastıran **“kadife eldiven giydirilmiş demir bir yumruk”**tu. Toplumsal bir hareket boyutuna erişmiş muhalefetin öncüsü durumundaki devrimci dinamiklerin ve “24 Ocak Kararları” adıyla anılan ekonomik kararların uygulanmasının önündeki pürüzlerin şiddet yoluyla bastırılması, susturulması ve yok edilmesi için organize edilen kısa dönemli bir evreydi bu. Bu tür şiddet yöntemleri bir taraftan topluma yayılıyor, diğer taraftan da sol düşünceler tek yönlü bir propagandayla hergün televizyonlardan alabildiğine karalanıyordu. Pişmanlık, ihanet, itiraflılık, ispiyon gibi insan kişiliğini rencide eden, insanı kişiliksizleştiren mekanizmalar toplumda yaygınlaştırılmaya çalışıldı. İki-üç yıl boyunca aralıksız “insan avları” yapıldı, komşu komşuya kapısını açmaz oldu, insan insandan korkar hale getirildi. “Komünizm”, “sosyalizm”, “marksizm”, “dayanışma”, “mücadele”, “dostluk”, “kardeşlik”, “eşitlik”, “özgürlük”, “barış”, “emek”, “eylem”

gibi onlarca kelimeye sıkıyönetim kararlarıyla yasaklar konuldu; insan sevgisi, aşk, arkadaşlık, yoldaşlık gibi değerler ağızlara alınmaz oldu; kasetler yasaklandı, kitaplar toplatılıp yakıldı. Korku bir virüs gibi yayıldı ve kendi tarihini, kimliğini, kişiliğini gizleyen, geçmişinden pişmanlık duyan sinik bir toplum yaratılmaya çalışıldı... Toplumsal hafıza silindi!..

İkinci aşama, ABD stratejistlerinin pek çok ülkede uyguladıkları ve bizde de “Yükselen değerler dönemi” olarak anılan, toplumun değer yargularının, politikliğinin, sosyalitesinin komple yıkıma uğratıldığı, bir manipülasyon ve dejenerasyonun yaşandığı evredir. Başlangıç dönemi Özal sayılmakla birlikte özellikle 90’lardaki dünya ölçeğindeki değişim rüzgarlarının ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle doruk noktasına ulaşmıştır. Günümüzde çok daha geliştirilerek ve profesyonelce işlenen bu konuda kısaca tarihe dönüp bakacak olursak; halk yığınlarının toplumsal yaşamın her alanında görülmedik bir rol oynamalarının yanısıra, sosyalist güçlerin büyümesi, marksist-leninist düşüncelerin etkisinin geniş ölçüde yayılması, kapitalist toplumdaki sınıf uzlaşmazlıklarının keskinleşmesinin bir sonucu olarak halk yığınlarının düşünsel dünyalarının gelişmesi ve genişlemesinin, emperyalist çevreler için kitle düşüncesini etkilemenin özellikle önemli hale geldiğini görürüz. Bu koşullar altında, burjuva toplumunun yönetici çevreleri eski ideolojik etkileme yöntemlerini, yürürlükteki toplumsal ilişkileri korumak için yetersiz bulmaya başladılar. Böylece emperyalistler, toplumsal demagojinin incelenmiş biçimleri ve ideolojilerinin ayrılmaz bir parçası olarak, insanların yığınsal ideolojik ve psikolojik koşullandırılışı üzerine düştüler. **“Güdülenme”** konusunda Alman psikoloğu H. Domizlaff’un söyledikleri ilginçtir: **“İnsanlar, sadece gerçekleştirilmesi herhangi bir zihinsel yetenek gerektirmeyen basit düşünceleri anlayabilirler (...) İnsan yığınları (...) eğitilemez, sadece ehlileştirilebilir ve yönetilir; onlar ya himaye edilir ya da yok edilirler”**. On yıllarca bu düşüncenin (politikanın) belirleyiciliğinde hareket eden yönetimler tarafından “yönetildiğimiz” bir gerçektir. Bunun yanısıra ideolojik koşullandırma sistemi aracılığıyla egemen güçler tüketici zihniyeti kışkırtmakta ve yerleştirmektedir. Halk kitleleri ve genel olarak sokaktaki insan, kof ülküler, standart düşünce ve tavırlarla donatılmaktadır. Güdülmenin özel bir manevi etki biçimi, gizli, isimsiz bir egemenlik yöntemi olduğu ve şiddetin yerine geçen (ama onu reddetmeyen) bir boyutu bulunmaktadır. Yani “güç” (zor), ustaca uygulandı mı onu sezilmez bir biçimde kullanmak çok daha etkindir. Böylece etkiye hedef olan kişi kendi bağımsız isteği ile hareket etmediğini hissedemeyecek ve kavrayamayacaktır. Güdülme, asla fiziki gücün yerine geçmemiş, ancak onu tamamlamıştır. Halkın düşünce ve davranışlarını yönetme yöntemleri oldukça karmaşık ve kollara ayrılmış bir sistemi oluşturuyor. Bu sistemin önemli bir parçası da, insan psikolojisinin, duygu ve isteklerinin koşullandırılmasıdır; insanın bilinçaltı duygularını uyandırmak yoluyla, hırsın küskünlüğe, bireysel becerinin kitlesel korkaklığa, uyumsuzluğun güvensizliğe, ön yargının hiddete dönüştürülmesidir. Zor yöntemleri sizin de soruda kastettiğiniz üzere, baskı ve devlet terörünün açıkça uygulanmaya konulduğu dönemlerin aracıdır. Bununla birlikte baskı ve terör kadar zor dışı yöntemler de, düzene

muhalif güçleri etkisizleştirmede yaygın olarak kullanılmaktadır. Ve zor dışı yöntemlerin en etkili olan ideolojik hegemonyanın sağlanması çabası, insanları kendi nesnellikleri dışında yaşatmayı ve onların kendilerini tanınamalarını hedefler. Bu saldırılarla kitlelerin sürüklenip geldikleri yer, egemen yapının yeniden üretildiği yerdir. Gerek üretim sürecinde, gerek dolaşım sürecinde ve en önemlisi toplumsal ilişkilerin belirlenmesinde (yaşam kültürü, ideoloji, etik vb.) insanlar toplumsal bir özne olma konumundan bütünüyle uzaklaşmaktadır. Bu insan, bırakın düzene alternatif devrimci bir ideolojinin yanında yer almayı, düzen içi politik faaliyetlere bile seyirci kalmaktadır. Egemen ideoloji, yaratmayı başardığı bu nötr insanın boş zamanlarını dahi yine kendi yarattığı çeşitli araçlar vasıtasıyla sömürmektedir. Onların insanlığı sömürülerek, insanca özelemlerinden giderek arındırılmakta; gerek toplumsal işbölümünün yeniden organize edilmesi ve gerekse manipülasyon yöntemleriyle kendine ve topluma yabancılaşan, yalnızlığa hapsedilmiş, tarihsiz-geleceksiz ve apolitik bir toplum iskeleti oluşturulmakta; bu çok yönlü saldırılarla kuşatılan nesil, kendisine sunulan “pasif özgürlük alanı” içinde sınırlandırılmaktadır. Soğuk Savaş dönemi sonrasında artık tek kutuplu bir dünyada “Küreselleşme” olarak adlandırılan bu yeni dönemde, özlemsizleştirilmiş, tektipleşmiş, bireyci, rekabetçi ve kısa vadeli çıkarları dışında hiçbir şey düşünmeyen bir insan tipinin bütün toplum düzeyinde bir virüs gibi yayılmaya başladığını söyleyebiliriz. Gezi Direnişi’nin en önemli karakterlerinden biri de, 12 Eylül’den günümüze uzayan bu evrenin bir nevi “yarıldığını” göstermesidir.

- Aşağıda verilen değerlendirme çerçevesinde sendikaların karşı hegemonya oluşturma konusundaki sorumluluklarını ve bu konuda neler yapabildiklerini değerlendirir misiniz:

“Hakim sınıf kendi çıkarlarına yönelik bir düzeni meşrulaştırabilmek için gerekli araç ve ortamlara ve bunları amaçları doğrultusunda kullanabilme gücüne sahipken madun (ast-ezilen) sınıflar dünyayı onların bakış açısından görmektedir. Gramsci’ye göre bunun nedeni ezilenlerin içinde yaşadıkları dünyanın hegomonik tahlillerine etkili bir biçimde karşı çıkma potansiyeline sahip tutarlı bir tarifini yapamamalarıdır. Bu, ezilenlerin kendi dünya tasavvurları olmadığı anlamına gelmemektedir. Ezilenlerin de dünyaya ilişkin tasavvurları vardır ancak bu tasavvur bölük pörçük, tutarsız ve çelişkilidir. Ezilenler kendi yaşadıkları vadiyi açık seçik bir şekilde görebilirler ancak bu vadisinin ötesini görememekte ve kendi yaşadıkları vadi ile dünyanın bütünü arasındaki ilişkileri yorumlayamamaktadırlar. Gramsci Hapishane Defterlerinde “Bolca finansal kaynağa sahip olup, üyeleri düzenli mesleklerle sınırlanmamış bir sınıftan farklı olarak hergün belirli saatler boyunca çalışmak durumunda olan bir sınıf, sürekli ve uzmanlaşmış saldırı örgütlerine sahip olamaz.” derken ezilenlerin bir karşı hegemonya oluşturmaktaki kısıtlarının da altını çizmektedir.”

Ona göre Marksizmin Praksis felsefesi bile henüz Marksizmi ortak bir kitle kültürü haline getirecek kendi aydınlarını yaratma sürecini tamamlamamıştır:

“Bağımsız bir aydınlar grubu yaratmak kolay bir şey değildir. Bu süreç etki ve tepkilerle, bunların bir araya gelmesi ve ayrılması ve böylece yeni ve karmaşık bir durum oluşturmaları gibi şeylerle doludur. (Praksis felsefesi) madun sosyal sınıfın, tarihsel bir inisiyatiften yoksun olan bir sınıfın dünya tasavvurudur. Bu sınıf sürekli, ancak düzensiz bir genişleme süreci izlemektedir. Bu nedenle nitelik açısından belirli bir düzeyi aşamaz ve devleti ele geçirmekten ve toplum üzerinde söz konusu aydın grubun gelişiminde kati bir organik dengeye işaret eden gerçek bir hegemonya kurmaktan halen çok uzaktır”

Konuyu sendikalar perspektifinden çıkartıp sınıf mücadelesinin genel perspektifinden tartışmak daha yararlı olacaktır. Bir önceki soruda da değindiğimiz gibi, Burjuvazinin (egemen sınıfların) toplumu yönetebilmek için başlıca iki temel yöntemi uyguladığı, bunların "baskı" ve "ikna" olduğu söylenebilir. Kontrol mekanizmalarının giderek karmaşıklaştığı ve buna uygun kurumların toplumsal örgütlenişin bileşenlerinden biri olduğu tarihsel koşullarda egemenliğin yürütülmesinde "ikna yöntemi" de ağırlık kazanıyor. Ralph Miliband'ın deyişiyle "İkna, en genel anlamıyla baskın sınıfların bağımlı sınıfları, varolan toplumsal düzene ilişkin ne düşünürlerse düşünsünler ve ona ne kadar yabancılaşmış olurlarsa olsunlar, herhangi bir alternatifin felaket getirecek kadar kötü olacağına ve her durumda böyle bir alternatif oluşturmak için yapabilecekleri pek bir şey olmadığına ikna etme kapasitesidir." (Karşı Hegemonya Mücadeleleri, R. Miliband, Yansıma 2. Kitap) Burada şunu belirtmek gerekir ki; her şeyden önce burjuva toplumlarına karşı en yetkin alternatifi oluşturan sosyalizmin içine sürüklendiği ideolojik-teorik kriz kitlelerin bilincini oluşturan ideolojik düşünceler konusundaki "hegemonya" mücadelesini tek kale bir maça çevirmiş durumda. Kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerle yaygınlaştırılan burjuva düşünceler toplumların bütün dokularına yayılıyor. Yine iletişimin ulaştığı dev boyut, ideolojik manipülasyonun uluslararası bir düzleme yayılması için son derece elverişli olanaklar yaratıyor...

Bugün kitle iletişim araçlarının gelişkinliği ve "boş zaman"ın artışı "üretim sürecinden gelen bilincin etki alanını sınırlamış durumdadır. Özellikle TV, video, sinema vb. görsel iletişimin ulaştığı boyuta bağlı olarak geniş kitlelerin beyinleri birer "mesaj çöplüğüne" dönmüş durumda. Hergün binlerce, milyonlarca mesaj tarafından bombalanan beyinler sonuçta bir standart düşünme normunun tutsağı haline dönüşüyor... Kitle iletişim araçlarının teknik olanakları, kitle iletişim araçlarını denetimi altında bulunduran burjuva toplumsal ilişkiler tarafından kısıtlanmakta, sonuçta kapitalizmin kendini yeniden üretmesine olanak sağlayan araçlar olarak işlev görmektedir. Bugün kapitalist toplum tarafından kitle iletişim araçlarına verilen form en iyi ifadesini bir zamanlar bir televizyon kanalından dilimize doladığımız şu spotla ortaya konulmaktadır: "Bizi izlemeye devam edin!" Gerçekten de birer iletişim aracı olmaları için teknik özellikleri pekâla yeterli olabilecek TV, radyo gibi araçlar sadece bildirişim

(ileti) araçları olarak kullanılmaktadır. Bu durumda ortaya çıkan ise hiçbir katılıma yer bırakmayan bir "seyir" ilişkisidir. "Seyir" in temel ilişki olduğu bir sistem içinde de programların içeriğinin "show" a dönüşmesi son derece olağan bir durumdur... Uzaktan kumanda aletiyle TV kanalları arasında yapılan gelgitlerin bireyi özgürleştirdiğini söyleyebilmek olanaksızdır. Her ne kadar sonuçta uzaktan kumanda aletinin düşmesine basan bizim elimizse de beyaz camda bulacağımız şeyler "onlar" tarafından oluşturulmaktadır. **Biz senaryosuna dahil olmadığımız bir oyunu sadece "seyretmek" özgürlüğüne sahibiz, o kadar...**

TV ve radyodan yayılan eğlence biçimlerinin "popüler" bir içerik taşımasının altında da gündelik yaşam ideolojisinin meşrulaştırılması yatmaktadır. Çünkü "popüler kültür yaşamın her anında olumsuz anlamıyla ideoloji üretmekte ve bu ideolojik içeriği kitlelerin bilinç altına yerleştirmektedir." Bu yolla burjuva toplumunun insanlar için sunduğu gündelik yaşam, **doğal ve değiştirilemez bir düzen** olarak algılanmaktadır... Amerikan egemenliğinin dünya planında 'yeni dünya düzeni', ekonomik anlamda 'serbest piyasa ekonomisi', politik düzlemde ise 'burjuva demokrasisi' kavramlarıyla ifade edildiğini kabul edecek olursak, kültürel düzlemde bu işin 'post-modernizm' tarafından gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz... Seri üretime dayanan kitle kültürü normlarıyla sağlanan sonuçta standartlaşmış, özgünlüğünü yitirmiş, içinde hareket ettiği topluma ve toplum sorunlarına yabancılaşmış bireyler olmaktadır. Bir yandan TV gibi bir aracın, bireyi ev içi yaşamaya tutsak eden yalıtıcı özelliği, diğer yandan da standartlaşarak toplumsalın dışına düşme durumu bireyi bütünüyle kendi kabuğuna çekilmiş, toplumsal ilişkilere sadece toplumsal yapının kendisine dayattığı kurallar çerçevesinde dahil olabilen bir insan haline dönüştürmektedir. Her türlü mesajın oturma odasına kadar taşınması, dünyanın her tarafında olup bitenin anında bize ulaşması bu konumu değiştirmemektedir. Sonuçta burjuva toplumunun yarattığı birey tipi, Emerson'un deyişiyle bize şöyle seslenmektedir: **"Saydam bir göz yuvarlağına dönüştüm; hiçbir şeyim ben; ama herşeyi görebiliyorum"**. (Türkiye'de Basın ve Toplumsal Değişim, sy. 99, Ahmet Oktay) Yaşadığımız "kitle çağında" hemen hemen hiçbir şey medyatiklikten kurtulamadığı gibi, çoğunlukla da bu durum bizzat tasarlanarak sunuluyor. Bir filmin, bir şarkının, bir sanatçının ya da bir kitabın, bir ticari mamulün piyasada tutabilmesi, yani tüketilebilmesi ve talep yaratılabilmesi için tanıtımda da "medyatik" olmak, imaj bırakmak yasa haline getirildi. Teknolojinin olanaklarından da alabildiğine yararlanarak yaşamın bütün dokularına yayıldı. Ticaretten sanata, politikadan moral değerlere kadar pek çok şey artık ambalajlanıp pazarlanıyor. Eğer ambalajı göz alıyorsa ne ala. İçerisindekinin kullanım değeri ambalaj açıldıktan sonraya kalıyor. Sadece ürünün bize sunulması değil, zevklerimiz de tasarlanıyor. Nelerden hoşlanmamız gerektiği, nelere önem verip nelere vermeyeceğimiz ve daha yığınla şey konusunda hayatımıza müdahale ediliyor bize hiç de fark ettirilmeden. Böylelikle beğenilerimiz, beklentilerimiz, yarınlarımız, kimliklerimiz, kişiliklerimiz ellerimizden alınıp, piyasanın bir parçası haline getirilip tasarımcıların, sermayenin insafına devrediliyor. **Bize**

“dayatılmış kimlikler” içinden “seçme özgürlüğü” sunuluyor fakat hiç biri de bizim kişi olarak renk vereceğimiz, üreteceğimiz, müdahale edebileceğimiz türden değil...

Bu durumun, kitlelerdeki bir bilinç değişimini hedefleyen sosyalistler (devrimci sendikalar da diyebiliriz) açısından can alıcı bir öneme sahip olduğu tartışmasız bir şeydir. Değiştirilecek bilincin hangi kaynaklardan beslendiğini ve nasıl şekillendiğini bilmeksizin daha başka bir ifadeyle neyin değiştirileceğini bilmeksizin, kitlelerle sağlıklı bir iletişimin kurulabilmesi mümkün değildir... Bu noktada sonuç olarak, size daha önce gönderdiğim (Başkanlar Kurulu'na sunduğumuz) metnin bir bölümüyle bağlayalım: Çağımızın yeni anlatım tekniklerinden elimizden geldiğince yararlanmamız, geçmiş, demode yöntemlerden sıyrılmamız, okunmayan ve kimseye ulaşmayan dergi, gazete, bildiri, broşür, afiş gibi materyalleri daha okunur ve görünür kılmamız gerekmektedir. Yaşadığı çağa ve koşullara ayak uyduramayan, o koşulları algılayıp ona uygun araçlar ve olanaklar geliştiremeyenler, doğal olarak, yaşamaları için gerekli olan yenilenmeye de sahip olamayacakları için hayata etkili bir şekilde tutunamayacaklardır. Politik, ekonomik ve toplumsal koşulların giderek sertleştiği; güvencesizliğin, taşeronlaştırmanın, keyfiliğin, iş cinayetlerinin ayyuka çıktığı; siyasi iktidarın diktatoryal yönelimini bütün toplumsal alanlarda açıkça hissettirdiği, işçi sınıfına yönelik saldırılarını devletin tüm olanaklarını kullanarak artırdığı bir dönemde işçi sınıfının ideolojik mücadelesini geliştirmesinin önemi ortadadır. Demokratik hak ve özgürlükler mücadelesiyle bütünleşmiş sınıf ve kitle sendikacılığının ideolojik mücadeleyi her alanda yürütmesi için ihtiyaç duyduğu ve duyacağı araçlar onu keşfetmemiz ve yararlı olarak kullanmamız için karşımızda durmaktadır. Ama sorun sadece bu kadarıyla üstesinden gelinebilecek bir şey olsaydı görece daha kolay bir mücadele söz konusu olurdu. Sorun daha öte, bir bütün olarak karşı bir dil oluşturabilme sorunudur. Bugün kapitalizmin ürettiği kültür içinde gelişen teknolojik ve biçimsel olanakları tümünden yadsımsızın düzenin kültürüne ve diline karşı bir karşı kültür ve dil üretmek gerekmektedir.

- Sendikaların devletin ideolojik aygıtları (Althusser) olduğu görüşünü nasıl değerlendirirsiniz?

Konuya bizden daha hakim olduğunuz için “baştan” (sendika nedir, ne değildirin abc’si üzerine) birşeyler söylemek yerine, konuya direkt giriş yapalım: Kapitalist üretim sisteminin, emeği sövmeye dayanan temel felsefesinde 18. yüzyıldan bu yana hiçbir değişiklik olmamıştır. Diğer bir deyişle işçi sınıfının sermaye ile mücadele için örgütlenmeye yani sendikalara en az 200 yıl öncesi kadar ihtiyaç vardır. Ancak bugün sendikaların, burjuva parlamentolarında çıkartılan yasaların çizdiği sınırlar içerisinde geldikleri yer, mücadele için kuruldukları sermaye ile partnerlik (ortaklık) düzeyindedir. 20. yüzyılın başından itibaren burjuvazinin yasalarla denetim altına aldığı sendikalar, yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde artık kapitalizmin ideolojik karşıtı olmaktan tamamen çıkmıştır. 18. ve 19. yüzyıl sömürü koşullarının yeniden yaşama geçmesine karşı koymayan sendikalar, kapitalist sistemi yeniden üreten ideolojik aygıtlar haline gelmeye

başlamıştır. Örneğin kapitalist ülke sendikalarının en büyük üst örgütü olan Dünya Hür Sendikalar Konfederasyonu ICFTU (bugünkü adıyla Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu ITUC), 1981 yılında Yeni Delhi Bildirgesi ile küreselleşme sürecinde sınıflar arası uzlaşmayı yani sosyal diyalogu savunmuştur. Öte yandan Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) de benimsediği sosyal diyalog anlayışı içinde AB düzeyinde “sosyal partner” olarak kabul ettiği işveren temsilcileriyle Avrupa komiteleri ve danışma organlarında yıllardır birlikte çalışmaktadır. Yani sermayeye karşı işçi sınıfının mücadele aracı olan sendikalar, sermayeyle sosyal diyalog içerisine girmekte ve hatta sermayeyle sosyal partner yani “ortak” olabilmektedir.

Kapitalist üretim sisteminin sömürüsüne karşı işçi sınıfının mücadele aracı olarak ortaya çıkan sendikaları, kapitalizmin ideolojik karşıtı olmaktan uzaklaştırmanın yolu önce sendikaları, sınıf düşüncesinden uzaklaştırıp sadece üyeleri adına toplu pazarlık yapan bürokratik örgütlere dönüştürmektir. Ayrıca sendikaların faaliyetleri doğrudan ya da dolaylı olarak devlet denetimi altında tutulur. Böylece burjuvaziyle mücadele için ortaya çıkan sendikalar burjuvazinin koyduğu yasaların içine sıkışıp kalır ve giderek işçi sınıfından ve sınıf mücadelesinden uzaklaşır. 1967 yılında kurulan DİSK’in devletin denetimden çıkarak, yürüttüğü mücadelecilik anlayışını kırmak için parlamentoda çıkartılan yasalar 15-16 Haziran 1970’te gerçekleştirilen işçi direnişleriyle püskürtülmüştür. 12 Mart 1971 askeri darbesi işçi sınıfı hareketi üzerinde baskı kurmaya çalışmışsa da mücadelecilik sendikalar buna da teslim olmamış ve 1970’li yıllar boyunca DİSK öncülüğünde işçi sınıfı hareketi yükselmiştir. Yükselen işçi sınıfıyla baş edemeyen burjuvazi çareyi 12 Eylül 1980’de gerçekleşen yeni bir askeri darbeye sağlamaya çalışmıştır. Türkiye’nin 1970’lerde başlayan neoliberal dönüşüm sürecine uyumunu amaçlayan 12 Eylül darbesi sendikaları baskı altına almış ve kapitalizme ideolojik karşıt olmaktan çıkartıp kapitalizmin ideolojik aygıtlarına dönüştürmeyi amaçlamıştır. 1983 yılında çıkartılan 2821 ve 2822 Yasalar bu dönüşümün yansımasıdır.

*Yeni sendikalar yasası da, diğer tüm yasalar gibi burjuvazinin sendikalar üzerindeki denetimini arttırmaya ve işçi sınıfının giderek artan sömürü koşullarına karşı mücadele direncini kırmaya yöneliktir. Emekçi kesimler, sermaye ile mücadeleye en fazla ihtiyaç duyduğu bir süreçte mücadelenin aracı olan sendikalara da ihtiyaç duymaktadır. **Sendikaların sermayenin ideolojik aygıtı olmaktan çıkıp yeniden işçi sınıfının mücadele araçları haline dönüşmesi için her şeyden önce burjuvazinin sendikaları içine sokmaya çalıştığı deli gömleğinden kurtulup, yeniden sınıfsal bir perspektife kavuşması gerekir.** Yani, yasalardan medet umarak sendikacılık yapmak yerine emekçilerin gücünü mücadeleye dönüştürecek militan bir sendikal anlayışa acilen ihtiyaç vardır.*

EK 1.2. Hak-İş Basın Müşaviri Mülakat

BÖLÜM: HALKLA İLİŞKİLERİN KONUMLANDIRILMASI

- Kurumunuzda halkla ilişkiler hangi birim tarafından yürütülmektedir? (Basınla ilişkiler, basın ve halkla ilişkiler vd. –sonraki sorularda “halkla ilişkiler birimi” ile halkla ilişkileri üstlenen birim veya sorumlu kastedilmektedir)

Basın Müşavirliği birimi tarafından yürütülmektedir. Konfederasyonumuzun Yönetim Kurulu yapısı içerisinde medyadan sorumlu bir Genel Başkan Yardımcılığı bulunmaktadır. Konfederasyonumuz, medya ve basına verdiği önemi ortaya koymak için ayrı bir Başkan Yardımcılığı yer almaktadır.

- Kurumunuzda halkla ilişkiler birimi hangi tarihte kurulmuştur? Halkla ilişkiler birimi ilk kez kurulduğunda örgüt şemasındaki yeri nasıldır, günümüzde halkla ilişkiler birimi örgüt şemanızda nerede yer almaktadır?

22 Ekim 1976 tarihinde Kurulan HAK-İŞ konfederasyonunun Basın Müşavirliği birimi kuruluşundan beri bulunmaktadır. Ancak özellikle 1990’lı yıllardan itibaren çok daha sistematik ve aktif olarak görev yapmaktadır.

- Halkla ilişkiler biriminin görev, yetki ve sorumlulukları nasıl belirlenmiştir?

BASIN MÜŞAVİRLİĞİNİN GÖREV TANIMI

HAK-İŞ’in yazılı ve görsel basın ile ilişkilerini, kamuoyu oluşturma çalışmalarını yürütmek,

HAK-İŞ’i ve bağlı sendikalarını ilgilendiren yayımlanmış haber, yorum, makale ve TV görsellerini derlemek, arşivlemek,

Abone olunan Medya Takip Merkezi ve internet ortamı taranarak özelde HAK-İŞ, bağlı sendikaları ve genel olarak sendikal harekete ilişkin haberlere öncelik veren “günlük basın özeti” hazırlamak,

Günlük basın özetlerini Genel Başkana sunmak üzere dosyalamak, haberleri sistematik olarak sıralamak ve dikkat çekilmesi istenilen yerlerin belirtilmesi çalışmasını gerçekleştirmek,

HAK-İŞ’i ilgilendiren konulara ilişkin olarak gün içinde belirli periyodlarla internet ortamında tarama yapmak, Genel Başkana ve ilgili birimlere ulaştırmak,

HAK-İŞ’in faaliyetlerini kamuoyuna, basın bültenleri yayımlayarak yazılı ve görsel basın aracılığı ile duyurmak,

Belirli Gün ve Haftalarda Rutin Basın Açıklamaları yapmak, olağanüstü dönemlerde, Günlük Gelişmelere ilişkin Refleks Açıklamaları yapmak,

Araştırma birimi ve uzmanlar tarafından hazırlanan Araştırma ve Raporları Özel Haberler olarak basın temsilcilerine servis etmek,

HAK-İŞ tarafından yürütülen çalışmalar ya da HAK-İŞ Başkanının katıldığı toplantıların, özellikle haber değeri taşıyan bölümlerini tespit ederek basında yer alması adına, kurumsal web sitesine koymak ve basına servis etmek,

HAK-İŞ'in kurumsal web sayfasında yayınlanan haberleri üretmek ve yayınlanmasını sağlamak,

Dört ayda bir yayınlanan HAK-İŞ Dergisinin içeriklerinin hazırlanması ve yayınlanması,

Gazete, dergi ya da kitap gibi HAK-İŞ yayınlarının, ulusal ve yerel gazetelere gönderilmesini sağlamak,

HAK-İŞ'in kamuoyuna açık toplantılarına, devlet televizyon ve haber ajansları başta olmak üzere, yazılı ve görsel basın kuruluşlarının katılmasını sağlamak,

Basın temsilcileriyle yakın işbirliği oluşturmak ve görüş alışverişine dayalı diyaloglar gerçekleştirmek,

Başkanın konuşma metinlerini ve önemli bildirimleri günlük olarak, basın kuruluşlarına servis etmek ve basının önde gelen isimlerine ayrıca mail ortamında ulaştırmak,

HAK-İŞ'in düzenlediği programlar, organizasyonlar, toplantılar ve seminer gibi faaliyetlere ilişkin haberlerin, kurumsal web sayfasında görselleriyle birlikte yayımlanmasını sağlamak,

HAK-İŞ'e gelen ve Genel Başkan ile mutabakat halinde belirlenen gazete ve dergilerin takibini, taramasını yapmak ve bu yayınların Genel Başkana ulaşmasını sağlamak,

HAK-İŞ nezdinde yapılacak toplantıları gerektiğinde basın yoluyla kamuoyuna duyurmak,

HAK-İŞ'e gelen heyetlerle ilgili toplantıların, basınla ilgili bölümünü organize etmek, toplantıyla ilgili dokümanların basına dağıtımını sağlamak,

Toplantılara katılacak basın mensupları için, gerekli organizasyonları yapmak,

Basında çıkacak ilanları hazırlamak, yayımlayacak kuruluşlara teslim ve takip etmek,

Başkanlık Makamının verdiği direktifler doğrultusunda çalışmalarını sürdürmek,

Konfederasyonun kamuoyuna açık faaliyetleri ya da gündeme ilişkin önemli gelişmeler sonrasında, konuya ilişkin basına yansımaları ve açıklayıcı bilgileri içeren özel dosyalar hazırlamak,

Genel Başkanın konuşma metinlerini hazırlamak, uzmanlık gerektiren konularda uzmanlardan alınan metinleri konuşma metnine dönüştürmek, basının ilgisini çekebilecek hale getirmek,

GÖRSEL YAYIN BİRİMİNİN GÖREV TANIMI:

Basın müşaviri ile koordinasyon içinde çalışmak,

HAK-İŞ tarafından organize edilen toplantılarda fotoğraf ve kamera çekimi yapmak ve arşivlemek,

Konfederasyon ve bağlı sendikalarının ihtiyaç duyduğu tanıtım filmleri için görsel malzeme temin etmek,

HAK-İŞ web sayfasının görsel malzemelerini temin etmek.

- Sizce halkla ilişkiler biriminin örgüt içinde konumlandırılması nasıl olmalıdır (örgüt şemasındaki yeri, görev, yetki ve sorumlulukları...)

HAK-İŞ Konfederasyonu'nun 21-23 Ekim 20011 tarihlerinde yapılan 12. Olağan Genel Kurulunda Kabul Edilen Ana Tüzüğüne göre, Basın Müşavirliği Eğitim ve İletişimden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısına bağlı olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Tüzükte, Basın Müşavirliği ile ilgili konu Eğitim ve İletişimden Sorumluluğu Genel Başkan Yardımcısının görev tanımları içerisinde "Konfederasyonun halkla ilişkiler, basın-yayın ve araştırma ile ilgili faaliyetlerini düzenler. Kendisine bağlanan, daire, büro ve personelin çalışmalarını denetler" şeklinde düzenlenmiştir.

Bunun yanı sıra, Tüzükte Genel Sekreterin görev ve yetkileri tanımlanırken, "Genel Sekreter muhaberat ve muamelat işlerinden sorumludur. Konfederasyon bünyesinde mevcut veya kurulacak araştırma, basın, toplu iş sözleşmesi gibi büroların çalışmalarını kontrol eder ve yönetir" denilmektedir.

Tüzükteki bu ifadelerle karşın Basın Müşavirliği çalışmalarını doğrudan Genel Başkana bağlı olarak gerçekleştirir.

Halkla ilişkiler biriminde kaç kişi görev yapmaktadır, kaç iletişim-halkla ilişkiler alanında lisans, önlisans ya da lisansüstü düzeyde öğrenim görmüştür?

Basın Müşaviri, Stajer Basın Müşaviri, Görsel Yayın Birimi Sorumlusu ve Web master olmak üzere dört kişi çalışmaktadır. Basın Müşaviri lisansüstü, Stajer Basın Müşaviri

lisans, Görsel Yayın Birimi Sorumlusu önlisans ve Web master lise düzeyinde öğrenim görmüştür.

- Kurumunuzda halkla ilişkiler biriminde görev alacak olanlarda aradığınız temel özellikler nelerdir?

Kurumun basınla ilişkilerini yürütebilecek, basın faaliyetlerinin yürütülmesi konusunda bilgi ve birikime sahip kişiler olması tercih sebebidir.

- Halkla ilişkiler biriminde çalışanlar arasında işbölümü var mıdır?

Yazılı olmasa da uygulamada bir görev bölümü vardır. Basın müşavirliği biriminde işlerin yürütülmesi esasına dayalı çalışmalar, Basın Müşavirine bağlı olarak yürütülmektedir.

- Halkla ilişkiler biriminde görev alacak olanlar nasıl ve kim/ler tarafından belirlenmektedir?

Basın birimine alınacak olanlar ihtiyaca göre, Yönetim Kurulu tarafından işe alınmaktadır.

- Halkla ilişkiler biriminin ayrı bir bütçesi var mıdır? Yoksa nasıl bir uygulama söz konusudur?

Basın Müşavirliğinin ayrı bir bütçesi bulunmamaktadır, ancak yapılan harcamalar HAK-İŞ Yönetim Kurulu kararınca karşılanmaktadır.

BÖLÜM: HALKLA İLİŞKİLER YÖNETİMİ, ARAÇ VE ORTAMLAR HAKKINDA

- Kurumunuzda halkla ilişkiler birimi kısa, orta ve uzun vadeli planlama yapıyor mu? Yapıyorsa ana hatlarıyla kısa, orta ve uzun vadeli plan hedefleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

HAK-İŞ Konfederasyonu'nun Genel Kurulları dört yıllık yol haritalarını şekillendirecek kararların alındığı platformlardır. Genel Kurulda alınan kararlar doğrultusunda Basın Müşavirliği de bu kararların gerçekleştirilmesi sırasında aktif görev alır.

*HAK-İŞ Konfederasyonu'nun 2011 yılında gerçekleştirdiği 12. Olağan Genel Kurul kararında basın çalışmaları ile ilgili bir karara yer verilmiştir. **HAK-İŞ'İN KURUMSAL KAPASİTESİ VE SENDİKAL YAKLAŞIM** başlığı altında 9 sayılı kongre kararı şu şekildedir:*

HAK-İŞ, İLETİŞİM STRATEJİSİNİ GÜÇLENDİRMEK İÇİN BÜTÜN ARAÇLARI KULLANMAYI GÖREV SAYAR

HAK-İŞ, sendikal hayatta iletişimin önemine inanmaktadır. Çağımızın iletişim çağı olduğunun bilinciyle, basınla ilişkileri her zaman sıcak tutmaya, gerek 550 bin üyemize gerekse hassas olduğumuz alanlara ilgi duyan herkese ulaşmak adına, basını en iyi şekilde değerlendirmeye çalışmaktadır.

Sosyal medya demokrasi meşalelerinin yakılmasında, siyasi tartışmaların şekillenmesinde son derece önemli rol oynamaktadır.

HAK-İŞ, toplumsal taleplerin, sosyal medya aracılığıyla, artık sınırları aşarak çok hızlı bir şekilde yayıldığı tespitinden hareketle, bireylerin ve kurumların kapasitelerinin gelişmesine katkı sağlamakta olduğu gerçeğinin altını çizer.

HAK-İŞ, sosyal medyanın insanların birbirleriyle dayanışma kurması ve gösteriler düzenlemesini, anında tepkiler vermesini kolaylaştırıcı bir rol oynadığına dikkat çeker.

HAK-İŞ, sosyal medyanın böylesine güçlü olduğu günümüzde, sendikal hareketin de buna ayak uydurmak zorunda olduğuna inanmaktadır.

HAK-İŞ, iletişim alanında daha etkin olmayı hedeflemektedir. Bu amaçla sosyal medya başta olmak üzere, bütün iletişim araç ve yöntemlerini kullanmayı hedeflemektedir. Bunun için Teşkilat, iç ve dış kamuoyu ile iletişimimizi en iyi şekilde sürdürebilmek adına HAK-İŞ, internet sitesini güçlendirmeye devam edecektir.

HAK-İŞ, yazılı ve görsel medya ve yayın araçlarını oluşturmak, sistemlerini kurmak yönündeki çalışmalarını etkin bir şekilde yerine getirme kararlılığindedir.

- Halkla ilişkiler birimi örgüt politikalarının oluşturulmasında etkin bir rol oynamakta mıdır? Kurumunuzun kısa, orta, uzun vadeli planları oluşturulurken halkla ilişkiler katkıda bulunmakta mıdır? Mümkün olduğu kadar örnek vererek açıklamanız beklenmektedir.

Basın Müşavirliği birimi, Genel Başkanlık ve Genel Sekreterlik makamlarıyla birebir çalışmasına bağlı olarak örgüt politikalarının oluşturulmasında etkin bir rol oynamaktadır. Yakın zamanda Soma'da yaşanan kaza ve kaybın ardından Genel Başkanımız ve Genel Sekreterimiz yerinde incelemelerde bulunmuş ve bu olayın neden ve sonuçlarına ilişkin aktif bir basın çalışması yürütülmüştür. Olayı protesto etmek amacıyla bir eylem organize edilmiş, HAK-İŞ Genel Merkezi başta olmak üzere bütün illerde bu eylemlerin gerçekleştirilmesi konusunda bir çalışma hayata geçirilmiştir.

- Kurum yöneticileri herhangi bir gelişme hakkında halkla ilişkiler biriminin değerlendirmesini alır mı yoksa halkla ilişkiler birimine gelişmelere göre görev mi verilir?

Her iki durumda yaşanılabilir. Görüş alınmadan bir görev verildiyse, örneğin bu görev bir açıklama yazılması ise bu açıklama yazıldıktan sonra açıklamanın içeriğine ilişkin bir fikir paylaşımı olur. HAK-İŞ'te bütün çalışmalar kurumun birikimleri, genel kurul kararları doğrultusunda oluşturulan yol haritasına göre yürütülmektedir. Kurum politikalarının oluşturulması konusunda HAK-İŞ'te bir ortak çalışma kültürü benimsenmiştir. Buna uygun olarak, bir konuşma metni hazırlanıyorsa bu metinde yer alacak bütün ifadeler yöneticisinden uzmanına kadar herkes tarafından tek tek gözden geçirilmekte, tartışılmakta politikalar ona göre belirlenmektedir.

- Hedef kitleleriniz ve her biri için en uygun bulduğunuz iletişim araç, ortam ya da yöntemleri nelerdir?

HAK-İŞ Konfederasyonu 12. Olağan Genel Kurulunda alınan karara uygun olarak, üyelerimiz başta olmak üzere işçiler ve toplumun tamamına ulaşmak amacıyla, basın açıklaması, basın toplantısı, sosyal medya, kurumsal web sitesinin aktif kullanımı, sms programları, tv programları, etkinliklerin tv'lerden canlı yayınlanması gibi araç ya da yöntemleri kullanıyoruz.

- Kurumunuzda halkla ilişkiler için şu araç, ortam ve yöntemlerden hangilerini kullanıyorsunuz: lobicilik, kulis, yüzyüze görüşme, toplantılar, kamuoyu yoklamaları, gözlem, anket, medya izleme-çözümleme, sosyal medya, ... (varsa burada belirtilmeyen araç, ortam ve yöntemlerden de bahsetmeniz beklenmektedir)

Sizin de belirttiğiniz lobicilik, kulis, yüzyüze görüşme, toplantılar, kamuoyu yoklamaları, gözlem, anket, medya izleme-çözümleme, sosyal medya yöntemlerine ek olarak, rutin basın açıklamaları, refleks açıklamalar, kurumsal web sitesinin aktif kullanımı, sms sistemi, tv programları ve etkinliklerin tv'lerden canlı olarak yayınlanması gibi yöntemler kullanılmaktadır.

- Bugüne kadar biriminiz tarafından önerilen, planlanan ve uygulanan kampanyalar hakkında bilgi verir misiniz?

Basın toplantıları, basın açıklamaları, TV programları ve yayınları, afiş ve broşür hazırlanması gibi basınla ilgili pek çok konuda birimiz aktif olarak görev almaktadır. Taşeronlaşma, mevsimlik çalışanlar ve sendikal örgütlenme kampanyası, 1 Mayıs, Emek konulu Kısa Film yarışması, özelleştirme, taşeronlaşma, sendikal mevzuat, iş sağlığı ve güvenliği, örgütlenme faaliyetleri, teşkilata yönelik çalışmalar, örgütlü olduğumuz ya da olmadığımız bütün sektörlere ilişkin faaliyetler, kayıtdışı çalışma ve kayıtdışı ekonomi, anayasa, sosyal sorumluluk projeleri, mesleki eğitimin geliştirilmesine yönelik projeler, asgari ücret, kıdem tazminatı ve işsizlik başta olmak üzere çalışanları ve çalışmayanları

ilgilendiren pek çok konuda açıklamalar, tv programları, konuşma metinleri, bildiri ve broşürler, kısa filmler hazırlamak, kamuoyu ve teşkilat ile paylaşmak, sendikalarımız, il temsilciliklerimiz ve şubelerimiz aracılığıyla söz konusu faaliyetleri işyerlerine kadar ulaştırmak konusunda birimiz aktif olarak görev almaktadır.

- Kurumunuzun süreli ve diğer yayınları ve halkla ilişkiler biriminin bu yayınlarla ilgili katkısı, etkisi hakkında bilgi verir misiniz?

HAK-İŞ Konfederasyonu'nun süreli ve süresiz pek çok yayını bulunmaktadır. Üç ayda bir HAK-İŞ'in kurumsal faaliyetlerine yer verilen HAK-İŞ dergisi yayınlanmaktadır. HAK-İŞ Genel Merkez ve teşkilatının yürüttüğü çalışmalar, faaliyetler ve alınan karar ve uygulamalara ilişkin haber, bildiri, broşür, afiş HAK-İŞ dergisinde yer almaktadır.

HAK-İŞ olarak, uluslararası boyutuyla, emek boyutuyla ve toplum boyutuyla önemli bir çığır açacağını düşündüğümüz "HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi"ni yayınlamaya başladık ve kısa bir sürede 5. sayısını değerli akademisyenlerimizin katkısıyla okuyucularla buluşturduk.

HAK-İŞ Konfederasyonu olarak, çalışma hayatındaki sorunların çözümü yolunda araştırma yapmanın, politika üretmenin sağlıklı toplumun ve hızlı bir şekilde kalkınmanın temeli olduğunu düşünüyoruz. Dört ayda bir yayınlanan HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi ile bu anlamda önemli bir çalışma yaptığımızı düşünüyoruz. HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi ile çalışma ilişkileri bağlamında ve diğer toplumsal sorunlar perspektifiyle kapsayıcı bir yayın anlayışı benimsedik ve oluşturduğumuz yayın politikasının akademik camiada ciddi bir karşılık bulduğunu gördük.

HAK-İŞ olarak, basılı yayınların yanı sıra özel olarak önem verdiğimiz bir diğer alanı da sosyal medya oluşturuyor.

Sosyal medya, insanların birbirleriyle dayanışma kurması ve gösteriler düzenlemesini, anında tepkiler vermesini kolaylaştırıcı bir rol oynamakta, toplumsal talepler, sosyal medya aracılığıyla, artık sınırları aşarak çok hızlı bir şekilde yayılmaktadır.

HAK-İŞ olarak, sosyal medyanın böylesine güçlü olduğu günümüzde, sendikal hareketin de buna ayak uydurmak zorunda olduğuna inanıyoruz.

Bu kapsamda HAK-İŞ internet sitesini, facebook ve twitter hesaplarını aktif olarak kullanıyoruz. Sendikalarımızın, il temsilcilerimizin ve bütün teşkilatımızın sosyal medyayı aktif olarak kullanması konusunda çalışmalar yapıyoruz. Yürüttüğümüz eğitim çalışmalarında ve toplantılarımızda "iletişim" başlığı oturumlar düzenliyoruz. Kurumsal iletişim ve iletişim araçlarının kullanılması konusunda eğitimler veriyoruz.

Yukarda sıraladığım yayınların dışında, genel kurullar öncesinde hazırlanan faaliyet raporları ve dönemsel olarak faaliyet gösterilen işkollarına ilişkin ya da gündemdeki konulara ilişkin raporlar, bildirimler, afiş ve broşürler birimimiz tarafından hazırlanmaktadır.

Kitap, dergi, broşür, afiş ve bildiri hazırlığının yanı sıra Görsel Yayın Birimimiz tarafından sendikal örgütlenme, çalışma hayatı, sendikal çalışmalar gibi konularda çok sayıda film ve slayt hazırlanmakta ve bütün bunların teşkilata ulaştırılması ve kamuoyu ile paylaşılmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

- Kriz planlarınız var mı?

HAK-İŞ Konfederasyonu olarak; çalışma hayatının her alanında yeni modeller ve yeni politikalar üretme çabasındayız. Sosyal model, sosyal diyalog, sosyal sorumluluk, istihdam, üretim, verimlilik, rekabet, örgütlülük, endüstriyel demokrasi gibi kavramları ön yargılardan uzak, içselleştirerek ve içini doldurarak kullanmaya özen gösteriyoruz.

HAK-İŞ olarak proje bazlı çalışma kültürü doğrultusunda, sendikal mücadelemizle birlikte, ülkemiz çalışma hayatının bugünkü ve gelecekteki sorunlarına ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek özgün ve örnek proje çalışmalarına imza atarak birçok ilki gerçekleştiriyoruz. Bu çalışma tarzı ve 38 yıllık güçlü bir birikim bu krizlerin aşılmasında önemli bir yol haritası sunuyor.

HAK-İŞ olarak, sendikal hareketin gelişen koşullara uygun olarak silkinmesi ve baştan sona yenilenmesi anlamında sendikal rönesansın gerçekleşmesini istiyor ve bunun için çalışıyoruz. Sendikal hareketin doğal görevleri olan örgütlenme, TİS ve grevin ötesinde sosyal ve ekonomik hayata dair vizyonu, misyonunu ve hareket alanını genişleterek sorumluluk alması anlamına geliyor. HAK-İŞ olarak bunun gereğini ve projelendirilmesini yapıyor ve hayata geçiriyoruz.

- Halkla ilişkileri nasıl tanımlarsınız?

Halkla ilişkileri kurumların hedef kitleye ulaşmak amacıyla yürüttükleri iletişim faaliyetleri olarak tanımlayabiliriz. Hedef kitle üyelerimiz başta olmak üzere işçiler ve toplumun tamamı ve medya organları oluşturmaktadır. Faaliyetler kimi zaman eylemler, kimi zaman basın açıklamaları, toplantıları gibi yöntemler olabilir. Bunun için de çeşitli araçlar kullanılabilir.

HAK-İŞ Konfederasyonu, ekonomik, siyasi ve sosyal alanda olmak üzere ulusal ve uluslararası politika ve proje üreten bir konfederasyondur. Politikalarımızı, projelerimizi ve yaklaşımlarımızı hem üyelerimize hem de topluma doğrudan, net ve anlaşılır olarak iletmek önceliğimizdir. Bu önceliğimizi yerine getirmek için halkla ilişkilerin bütün yol ve yöntemlerini uyguluyoruz.

- Halkla ilişkilerin bir bilinç inşa etme işi olduğu görüşüne katılıyor musunuz? Açıklayınız.

Halkla ilişkilerin bir bilinç inşa etme işi olduğu görüşüne katılıyorum. Halkla ilişkilerin temelinde hedef kitle ile bir iletişim kurma yatıyor ve bu iletişimin temelinde de bilinç inşa etme faaliyeti yer alıyor. Kamuoyunun sendikalara yönelik olumsuz bir algısı var ve bu olumsuz algı dolayısıyla sendikalara olan ilgi ve destek her geçen gün azalıyor. Sendikaların yaptıkları hatalar ve yanlışlıklar olsa da bilinçli bir şekilde sendikalara yönelik olumsuz algının her geçen gün pompalandığını söyleyebiliriz.

HAK-İŞ olarak, bizim sendikacılığı doğru anlatmak gibi bir sorumluluğumuz olduğuna inanıyoruz. Bunun için 21-22 Ekim 2011 tarihinde gerçekleştirdiğimiz ve HAK-İŞ'in dört yıllık yol haritasını belirleyen 12. Olağan Genel Kurulunda bir "örgütlenme seferberliği" başlatılması kararlaştırılmıştır. Üyemiz olan ya da olmayan bütün kesimlere ulaşmayı bir hedef olarak koyduk ve bu hedefimizi de adım adım gerçekleştiriyoruz.

- Bilinç inşa etme işinin enformasyon üretme, işleme ve yayma kapasitesi ile ilgili olduğunu varsayarsak kurumunuzda halkla ilişkilerin bilinç inşa etme konusunda durumunu irdeler misiniz?

HAK-İŞ Konfederasyonu olarak, bilinç inşa etme işinin enformasyon üretme, işleme ve yayma kapasitesi ile ilgili olduğu düşüncesiyle hareket ediyoruz. Gerçekleştirdiğimiz basın açıklamaları, basın toplantıları, paneller ve eylemler gibi faaliyetlerimizin hedef kitleye ulaştırılması konusunda çalışmalar yapıyoruz. Basın açıklamalarını, toplantılarını ve eylemlerimizi yayınlamaya hazır haber şeklinde basın kuruluşlarına iletiyoruz. Haberlerin hazır bir şekilde gönderilmesi yayınlanması olasılığını yükselttiği gibi kimi zaman sendikalara yönelik olumsuz bakış açısının haberin unsuru olmasının da önüne geçebiliyor. Söz konusu etkinlik ya da açıklamamızın gazete ve televizyon aracılığıyla hedef kitemize ulaştırılması konusunda ikili ilişkiler geliştiriyoruz.

Bunun yanı sıra sosyal medyanın gücüne ve önemine inanıyoruz. Genel Kurul kararımız doğrultusunda sosyal medyayı aktif bir biçimde kullanmaya çalışıyoruz. Facebook ve twitter hesaplarını aktif kullanarak faaliyetlerimizi kamuoyuna, üyelerimize duyurmaya çalışıyoruz.

- Halkla ilişkileri planlama ve yönetmeyi mühendislik, basın bülteni yazmak, görsel ve hareketli metinler hazırlamak, konuşma metinleri hazırlamak, medya izlemeyi de bu çerçevede teknikerliğe benzetirsek kurumunuzda halkla ilişkilerin mühendislik düzeyinde olduğunu söyleyebilir misiniz? Açıklayınız.

Kurumumuzda Basın Müşavirliği faaliyeti bir mühendislik düzeyindedir. Yapılacak faaliyetlerin teknik hazırlıklarının yapılması, duyurulma şekli, hazırlanan metinlerin içerikleri konusunda mühendislik faaliyetine benzer titiz bir çalışma yürütülmektedir.

Örneğin bir konuşma metni hazırlanmışsa bu metin başında genel başkanın da olduğu bir ekip tarafından masaya yatırılmakta her kelime titizlikle incelenmektedir.

- Kurum yöneticileri halkla ilişkilerden en çok hangi faaliyetleri talep etmektedir?

HAK-İŞ Konfederasyonunun yürüttüğü sendikal mücadelenin temelini insan, emek ve demokrasi oluşturmaktadır. HAK-İŞ kararlı, ilkel ve sorumlu bir sendikacılık anlayışına sahiptir. Bu temele paralel olarak HAK-İŞ, siyasal ve ekonomik hayata ilişkin pek çok çalışmayı hayata geçirmiştir.

Avrupa Birliği'nden sosyal politikalara, sosyal güvenlik reformundan, kayıtdışı istihdam ve işsizlikle mücadeleye, özelleştirmeden yolsuzluk ve yoksullukla mücadeleye, Anayasa çalışmalarından mesleki eğitime, sosyal korumadan sosyal yardımlara, kadın, çocuk, genç ve engellilerden göç ve yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın sorunlarına kadar çalışma hayatını ve emekçileri ilgilendiren pek çok konuda aktif bir çalışma içerisinde olan HAK-İŞ, bu alanlarda yaşanan sorunların çözümü için politikalar üretmektedir.

HAK-İŞ, çalışma mevzuatı, sosyal model, ekonomik model, istihdam stratejisi gibi alanların her birinde öncü bir rol üstleniyor, politika geliştiriyor, eylem planları oluşturuyor ve hayata geçiriyoruz.

HAK-İŞ Konfederasyonu olarak, başta sendikal haklar ve insan hakları olmak üzere haklar ve özgürlükler konusunu önemsiyoruz. Türkiye'de ve dünyanın her bir noktasında yaşanan savaşların ve açlığın sona ermesi, barışın egemen olması için çaba sarf ediyoruz

HAK-İŞ; refah toplumu, güçlü sosyal güvenlik sistemi, sosyal koruma, daha fazla demokrasi ve sivil anayasa, siyasi ve ekonomik istikrarın sürdürülmesi, daha fazla sendikal hak, özgürlük ve örgütlülük talepleri için mücadele vermektedir. Bu bağlamda her türlü yenilikçi yaklaşım model ve açılımları desteklemiş, hayata geçirilmesi için aktif rol almıştır, bundan sonra da almaya devam edecektir.

Basın Müşavirliği birimi de yukarıda sayılan hedeflerin gerçekleştirilmesi konusunda aktif rol almaktadır. Kurum yöneticileri söz konusu hedeflerin gerçekleştirilmesi konusunda Basın Müşavirliğinden basın toplantıları organize edilmesini, basın bültenleri hazırlanması, tv programlarının organizasyonu ve yayınlanması, konuşma metinleri hazırlanması, dergi ve gazetelere röportaj metinleri, broşür ve tanıtım filmi hazırlanması gibi konularda taleplerde bulunmaktadırlar. Basın Müşavirliği Birimi hedef kitleye basın üzerinden ulaşılması konusundaki faaliyetleri yürütmektedir.

- Kurum yöneticileri halkla ilişkileri hangi çerçevede değerlendirmektedir?

Kurum yöneticileri halkla ilişkiler faaliyetlerine büyük önem vermektedir. Halkla ilişkileri üyelerimiz başta olmak üzere işçilere, ulusal ve uluslararası kamuoyuna ulaşmak için bir yol olarak değerlendirmektedir.

- Dışardan halkla ilişkiler hizmetleri alıyor musunuz?

HAK-İŞ Konfederasyonu çalışmalarını çok yönlü olarak yapmaktadır. Çalışma hayatının güncel sorunlarının tespiti, önerilerin ortaya konulması ve çözümü için çalışmaların yürütülmesi konusunda her yol ve yöntemi hayata geçirmektedir. Bu kapsamda yürütülen projelerin içeriğine ve duyulan ihtiyaca göre dışardan uzman ekiplerden çeşitli hizmetler alınabilmektedir.

Son olarak taşeron işçilerin örgütlenmesine ilişkin olarak bir çalışma hayata geçirilmiştir. Bu çalışma kapsamında taşeron işçilerin profilini ortaya koymak amacıyla akademisyenlerin oluşturduğu bir ekibe bir araştırma yaptırılmıştır. Konfederasyonumuzun gözetiminde illerdeki teşkilatımızın da desteğiyle hayata geçirilen bu proje ile 25 ilde, 9 işkolunda, 85 işyerinde toplam 5.250 kamu taşeron işçisi ile yüz yüze görüşme/anket uygulaması ile “Taşeron İşçisi Gerçeği” araştırması gerçekleştirilmiştir.

- Halkla ilişkiler planlama ve uygulamasında ne kadar bağımsızsınız?

HAK-İŞ Konfederasyonu'nun, 38 yıllık güçlü bir sendikal birikimi vardır. HAK-İŞ Genel Kurulunda ortaya konulan ve çerçevesini “Genel Kurul Kararlarının” çizdiği yol haritası doğrultusunda faaliyetlerini Yönetim Kurulu tarafından özgür ve bağımsız bir şekilde gerçekleştirmektedir.

HAK-İŞ'in diğer sendikalar ve tüm demokratik kitle kuruluşları ve meslek örgütleri ile dayanışma faaliyetleri, birlikte mücadele çağruları, ortak eylem kararları, kamuoyu oluşturmaya yönelik kampanyaları, sendikaların başarılı sözleşmeleri, kararlı grevleri ve etkin eylemleri yoğun eğitim faaliyetleri HAK-İŞ'in iz bırakan çalışmalarından olagelmıştır.

HAK-İŞ olarak sendikal mücadelemizde, insan, emek, demokrasi eksenli düşüncemizden, kararlı, ilkeli, sorumlu, sendikacılık anlayışımızdan asla sapmıyoruz. İşçi hareketinin “güçlü, farklı ve özgün” sesi olmak, sivil ve demokratik bir kitle örgütü olmanın farkında, değişime açık, akli ve bilgiyi, duygu ve sezgiyi doğru kullanan yenilikçi bir anlayışın öncüsü olmak iddiasındayız.

Slogancılığı, şablonculuğu, konjonktüre göre pozisyon tutma kolaycılığını, alışkanlıkları ve ezberleri her fırsatta sorgulamaya ve gerektiğinde cesaretle reddetmeye özen gösteriyoruz.

HAK-İŞ olarak; çalışma hayatının her alanında yeni modeller ve yeni politikalar üretme çabamızdayız. Sosyal model, sosyal diyalog, sosyal sorumluluk, istihdam, üretim, verimlilik, rekabet, örgütlülük, endüstriyel demokrasi gibi kavramları ön yargılardan uzak, içselleştirerek ve içini doldurarak kullanmaya özen gösteriyoruz.

Son dönemde HAK-İŞ olarak proje bazlı çalışma kültürü doğrultusunda, sendikal mücadelemizle birlikte, ülkemiz çalışma hayatının bugünkü ve gelecekteki sorunlarına ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek özgün ve örnek proje çalışmalarına imza atarak birçok ilki gerçekleştiriyoruz.

HAK-İŞ olarak hayata geçirdiğimiz bu projelerde model, modül ve istihdam üçlüsünü ortaya koyan çalışmalar yaptık. Bu çalışmalarımızı gününbirlik rutin bir faaliyet olarak değil, mesleki eğitim ve istihdam sorununa yönelik bir çözüm modeli olarak bütünsel şekilde ele almakta, bağımsız, özgür ve özgün bir şekilde hayata geçirmekteyiz.

- Örgüt içi halkla ilişkiler faaliyetleriniz hakkında bilgi verir misiniz?

Konfederasyonumuz ile sendikalarımız arasındaki iletişimin sağlanması konusunda gelişen teknolojiye uygun olarak çeşitli yöntemler geliştirilmiş durumdadır. Kurumsal iletişim faaliyeti kapsamında, email, sms gibi çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Mevzuat değişiklikleri, yasal düzenlemeler, hazırlanan tasarılar, yürütülen kampanyalar ve etkinlikler teşkilata email ve sms yoluyla duyurulmaktadır. HAK-İŞ web sitesi, facebook ve twitter hesapları da bu duyuruların yapılması konusunda aktif olarak kullanılmaktadır. HAK-İŞ Konfederasyonu web sitesi üzerinden HAK-İŞ Konfederasyonu Bilgilendirme Sistemi Kurulmuş, HAK-İŞ'in faaliyetlerini sms ile almak isteyen herkesin bu sisteme kayıt olması konusunda bir sistem geliştirilmiştir. Cep telefonlarını bu sisteme kaydettirenlere HAK-İŞ'in programlarına ve faaliyetlerine ilişkin duyurular sms ile gönderilmektedir.

Kurumsal iletişimin geliştirilmesi konusunda çeşitli toplantılar da yapılmaktadır. Kadınlar, gençler ve engelliler konusunda özel gündemli toplantılar yapan, toplumun bütün kesimlerine ulaşmayı hedefleyen HAK-İŞ, son olarak 21-22 Nisan 2014 tarihinde 81 il temsilcisini Ankara'da toplayarak "Yerelden Merkeze Kurumsal Gelişim" konulu toplantılar gerçekleştirmiştir. HAK-İŞ söz konusu toplantılarda, "Sosyal Medya ve Etkin Sendikal İletişim" ile "Etkili İletişim Teknikleri" konusunda eğitim vermiştir.

- Kurumunuza bağlı sendikaların halkla ilişkiler faaliyetlerinde yeterli işbirliği, dayanışma ve bütünlük olduğunu söyleyebilir misiniz? Açıklayınız.

HAK-İŞ Konfederasyonu olarak bağlı sendikalarımızla bir bütünlük içinde hareket ediyoruz. Yürütülecek eylem veya faaliyetleri dayanışma içinde hayata geçiriyoruz. Bu birlik, bütünlük, dayanışma ve kurumsal aidiyeti güçlendirmek amacıyla eğitim faaliyetleri düzenliyoruz. HAK-İŞ web sayfası ve sosyal medya hesaplarının düzenli takip edilmesi, HAK-İŞ yayınlarının düzenli olarak teşkilat mensuplarına ulaştırılması, özellikle duyurularda teşkilata yönelik e-mail ve sms sisteminin düzenli olarak kullanılması işbirliği, dayanışma ve bütünlüğün oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır. Ancak iletişimin daha da güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu alanda

teknolojik imkanlardan da yararlanarak daha fazla yol ve yöntem geliştirilmesi gerektiğine inanıyoruz.

- Üyelerinize yönelik halkla ilişkiler faaliyetleri hakkında bilgi verir misiniz? (örneğin amaçlarınız neler, hangi araçlar tercih ediliyor, sıkıntılar neler)

HAK-İŞ Konfederasyonu olarak, üyelerimize ve toplumun tamamına ulaşmak konusunda büyük bir sorumluluğumuz olduğuna inanıyoruz. HAK-İŞ'te kendilerine ait bir şey görmelerini ve bulmalarını istiyoruz. Çalışmalarımızı da bu amaçla yürütüyoruz.

HAK-İŞ Konfederasyonu olarak, 21-22 Ekim 2011 tarihinde gerçekleştirdiğimiz ve HAK-İŞ'in dört yıllık yol haritasını belirleyen 12. Olağan Genel Kurulunda bir "örgütlenme seferberliği" başlatılması kararlaştırılmıştır. Bu karara uygun olarak 2011 yılında HAK-İŞ'in biri Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde olmak üzere, toplam 12 olan üye sendika sayısı bugün 21'e ulaşmış ve 18 sektörde örgütlenmesini tamamlamıştır. HAK-İŞ, 12. Olağan Genel Kurulunda, "alınları akıtan bütün emekçiler sendikalı olmaya, HAK-İŞ'li olmaya" davet edilmiştir.

Bu karara uygun olarak yürütülen örgütlenme, çalışmaları HAK-İŞ Yönetim Kurulu, teşkilatlanmadan sorumlu genel başkan, genel sekreter ilgili uzmanlar aracılığıyla yürütülmüştür. İşyerlerindeki işçilere bizzat ulaşılmış, yüzyüze görüşmeler yapılmış, işverenlerin engelini kırmak için lobicilik faaliyeti yürütülmüş, işçilere sendikanın tanıtılması, örgütlenmesi durumunda elde edeceği kazanımlar hakkında e-mail gönderilmiş, hazırlanan bildiri ve broşürler dağıtılmıştır.

Üyemiz olan işçilere yönelik çeşitli dönemlerde sendikal eğitim programları düzenlenmekte, sendikalar tarafından işyeri ziyaretleri, işyerlerine ilişkin özel programlar, mevzuat değişiklikleri ya da TİS görüşmelerine ilişkin bilgilendirme toplantıları gibi faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

HAK-İŞ'in gerçekleştirdiği pek çok toplantıda ve eğitimlerde iletişim seminerlerine özel bir önem verilmektedir. Kurumsal iletişimden, sosyal medyaya, etkin sendikal iletişimden etkili iletişim tekniklerine kadar iletişim konusunda eğitimler verilmektedir.

- Sendikaların toplum tarafından yeterince destek bulunduğunu düşünüyor musunuz? Toplum desteği azsa nedenleri neler olabilir?

Sendikalar toplum tarafından yeterince destek görmüyor. Bunu üye sayılarından da görüyoruz.

İşverenlerin sendikalara yönelik olumsuz bakış açısı, "Ya iş ya sendika" yönündeki baskıcı tutum, işçilerin sendikalardan uzaklaşması ve işini tercih etmesiyle sonuçlanıyor.

Bunun yanı sıra sendikalara yönelik toplumdaki olumsuz yargı da işçilerin sendikalardan uzaklaşmasına neden oluyor. Bunun temelinde sendikalara yönelik özellikle basın üzerinden yürütülen algı operasyonunun etkili olduğunu düşünüyoruz. Sendikaların yaptıkları eylemlere, yürüttükleri kampanyalara, açıklamalara, talepleri ve itirazlarına yer vermeyen basın, sendikalarda yaşanan olumsuzlukları hemen gündemin ilk sıralarına taşıyabiliyor. Sendikalarda yaşanan münferit olaylar, sendikal hareketin tamamına mal edilebiliyor. Bunu gören işçi de sendikalardan uzak durmayı tercih edebiliyor.

HAK-İŞ Konfederasyonu olarak, sendikalara ilişkin bu önyargıyı kırmak için çalışıyoruz. İşveren örgütleriyle temas kurarak sendikaların düşman olmadığını anlatmaya çalışıyoruz. Aynı zamanda özellikle basın üzerinden sendikalara yönelik karalama kampanyalarıyla mücadele ediyoruz. Çalışma hayatı başta olmak üzere gündeme ilişkin konularda yaptığımız açıklamalar, grevler, eylem ve etkinliklerle emekten yana bakış açımızı ortaya koymaya çalışıyoruz. Ancak herşeye rağmen sendikaların toplum desteğini artırmak için iletişime daha fazla önem vermesi ve etkin olması gerektiğini düşünüyoruz. Sendikaların, amaçlarını; işlevlerini net, doğru ve etkin bir şekilde anlatmaları gerektiğine inanıyoruz.

- İşsizlerin sendika üyeliği hakkında düşünceleriniz nelerdir?

HAK-İŞ Konfederasyonu olarak, bütün kesimlerin örgütlenmesinden yanayız. Bütün sektörlerde çalışan işçileri, sendikalara ve örgütlenmeye davet ediyoruz. Ancak işsizlerin sendika çatısı altında örgütlenmesi maalesef mevzuata aykırı nitelik taşıyor bu nedenle mümkün gözüküyor. Geçmişte bu konuda çeşitli girişimlerde bulunulmuş ancak mevzuat engeli dolayısıyla gerçekleştirilememiştir.

İşsizlik sorunu dünya sendikal hareketinin de en önemli ve öncelikli gündem maddesidir. HAK-İŞ Konfederasyonu olarak, işsizlikle mücadelede ekonomi politikalarının yanı sıra başta insan kaynaklarının geliştirilmesi olmak üzere diğer aktif politikalara da önem verilmesi gerektiğini ifade ediyoruz. Bu kapsamda HAK-İŞ mesleki eğitimle ilgili bir dizi projeyi konfederal ve sendikal bazda yürütmektedir. HAK-İŞ, mesleki eğitim projelerinde işçinin kaliteli ve vasıflı hale gelerek günümüzdeki ileri çalışma koşullarına adaptasyonunu sağlamayı amaçlamaktadır.

- Sınıf bilinci ne demektir? Kurumunuzun amaçları ve üyelerini göz önünde bulundurduğunuzda ilgili çevrelerde sınıf bilincinin ne düzeyde olduğunu gözlemliyorsunuz? Sendikanızın sınıf bilinci ile ilgili çalışmaları nelerdir?

Sınıf bilinci genel olarak aynı sınıfa mensup bireylerin paylaştığı ortak çıkar ve hedeflerle ilgili bilinç durumunu ifade etmektedir. HAK-İŞ Konfederasyonu olarak, sınıf bilincini ideolojik anlamdan daha çok sosyolojik anlamda değerlendiriyoruz. HAK-İŞ Konfederasyonu olarak, hayata ve insana dair bütün konuların sendikaların ilgi alanına girdiğini düşünüyoruz. Bu nedenle sendikal vizyonun sınıf sendikacılığı, ücret

sendikacılığı, klasik sendikacılık, geleneksel sendikacılık gibi kavramlarla daraltılmaması gerektiğini düşünüyoruz. HAK-İŞ olarak, sendikaların sosyolojik anlamda bir sınıfın temsilcisi olmakla beraber, aynı zamanda ülkenin ekonomik, sosyal, demokratik süreçleri ile topluma, insana, yaşama dair bütün alanlarla ilgisi olduğunu düşünüyoruz.

Terör sorunu bizi doğrudan ilgilendiriyor, demokratik ve sivil bir anayasa talebi ve ihtiyacı bizi doğrudan ilgilendiriyor, çevre sorunu bizi doğrudan ilgilendiriyor, kadınlar, sokakta çalışan çocuklar, meslek eğitimi bizi doğrudan ilgilendiriyor ve sendikal hareketi sınırlama, sınırlandırmak, daraltmak yerine, sendikacılıkta olabildiğince geniş bir ilgi alanıyla, geniş bir hukuk ve vizyon gerektiren yeni bir anlayışla hareket ediyoruz. Sadece ücretleri artırmak, çalışma koşullarını iyileştirmek adına hareket ettiğini söyleyen sendikalara baktığımız zaman bile, ister istemez toplumsal sorunlarla, ama her alanda, her farklı disiplinde kendilerinin söyleyeceği bir söz, kendilerini ifade etme, hatta mümkünse karar süreçlerine müdahil olma, katılma, katkı sağlamak gibi bir sorumluluk hissettiklerini görüyoruz. Bu da sendikal alanın tek bir koridora, tekdüze bir anlayışa hapsedilmesinin çok yanlış olduğunu gösteriyor.

- Sizce içinde bulunduğumuz dönemde sendikaların odaklanması gereken en önemli sorunlar nelerdir? Hem sendikalar açısından hem çalışma ilişkileri düzeni açısından bir değerlendirme yapmanız beklenmektedir.

Sendikaların, işsizlikten, sosyal hakların geliştirilmesine ve gelir adaletsizliği sorunun çözümlenmesine, sosyal koruma sistemlerinin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılmasından, vergi adaletinin sağlanmasına, kayıtdışı ve taşeronlaşma ile mücadeleden, kamu hizmetlerinin kalitesinin ve yaygınlığının artırılmasına, demokratik hak ve özgürlüklerin artırılması, örgütlenmenin önündeki engellerin kaldırılmasından, yolsuzluk ve yoksullukla mücadele etmeye, çevre ve sokakta çalışan çocuk sorunundan kadınlara yönelik ayrımcılıkla mücadeleye kadar geniş sorun alanı bulunmaktadır. HAK-İŞ, bu amaçla Türkiye için bir Sosyal Model geliştirmektedir. Sendikal bakış açısıyla Türkiye için bir sosyal model ortaya koymaktadır.

- Sendikaların uluslararası işbirliği yeterli düzeyde midir? Sermayenin dünya ölçeğinde örgütlenme ve dayanışma yetisine karşın emeğin aynı düzeyde örgütlenme ve dayanışma içinde olduğunu söyleyebilir misiniz? Bu çerçevede “Modern devlet yapılanması ile emeğin (faaliyetlerinin- etki alanının) devlet sınırları içinde çevrenmesi ve diğer ülkelerdeki emek sınıfı ile ittifakının engellenmesi ya da sınırlanması söz konusudur. Bu da sermayenin küresel ölçekte hareket serbestisi ve işbirliği, emeğin ise bölünüşü ve sınırlanışı demektir.” değerlendirmesine katılıyor musunuz?

Dünyadaki küreselleşme, liberalleşme ve kapital rüzgarlar karşısında kültürlerin, devletlerin, ekonomilerin ayakta durmaya çalıştığı bir ortamda sendikal yaşamın bu

sayılan kurum ve yapılardan farklı bir yerde olduğu söylenemez. Zaten uluslararası sendikal hareket de küreselleşmenin bir yansıması olarak yeniden yapılanmaya giderek birleşmeyi tercih etmiştir. ICFTU (Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ile WCL (Dünya Emek Konfederasyonu) Kasım 2006 tarihinde birleşerek ITUC'u (Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu) oluşturmuşlardır.

Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ETUC) ve Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) ve bunun gibi birçok dünyanın bölgesel ve ülkeler arası çalışanların ortak hareket ettikleri uluslararası örgütlülükleri gün geçtikçe güçlenerek bir dayanışma örneği sergilemektedir.

HAK-İŞ, ITUC ve ETUC'un etkin bir üyesidir. Uluslararası platformlarda son derece aktiftir. Uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmaktadır. Çok sayıda ülkenin konfederasyonları ile yakın işbirliği içerisinde, ortak projeler geliştirmekte, ortak faaliyetler yapmaktadır. Uluslararası sendikal işbirliğinin daha sistematik, daha boyutlu ve etkin olması gerekmektedir.

- Marks'ın iktidarı elinde bulunduranların maddi üretim araçlarının yanında zihinsel üretim araçlarını da elinde bulunduran sınıf olduğuna dair değerlendirmesine benzer şekilde Gramsci iktidarın kurulması ve sürdürülmesinde hakim sınıfın çıkarlarının tüm toplumun çıkarları gibi yansıtılıp benimsetilmesinin kaba kuvvet ve baskıdan daha etkili olduğunu kaydetmiştir. Bu çerçevede resmi eğitim-öğretim düzeni, medya başta olmak üzere bilinç inşa etmede temel işlev gören araç, ortam ve yöntemlerin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Medyanın bilinç inşa etmede önemli bir rol oynadığını düşünüyoruz. Medya sahibinin çıkarları doğrultusunda sendikalara yönelik bir algı operasyonu yürütüyor ve sendikaların toplumda olumsuzluklarla anılan örgütler olarak göstermeye çalışıyor. Sendikaların faaliyetlerine, yaptıkları araştırmalara, açıkladıkları raporlara, yaptıkları eylemlere yeterince yer vermeyen medya, sendikalarla ilgili olumsuz haberleri manşete çekebiliyor. Kimi zaman yanlış bilgiye dayalı olarak yapılan bu haberler, hiç sorgulanmadan bütün internet sitelerinde haber olarak kullanılıyor ve sendikalara yönelik bir algı operasyonu yürütülüyor. Söz konusu yanlış bilgi kaynağından düzeltilse bile, düzeltme metnini yayınlamaya tenezzül dahi edilmiyor.

- Aşağıda verilen değerlendirme çerçevesinde sendikaların karşı hegemonya oluşturma konusundaki sorumluluklarını ve bu konuda neler yapabildiklerini değerlendirir misiniz:

“Hakim sınıf kendi çıkarlarına yönelik bir düzeni meşrulaştırabilmek için gerekli araç ve ortamlara ve bunları amaçları doğrultusunda kullanabilme gücüne sahipken madun (ast-ezilen) sınıflar dünyayı onların bakış açısından görmektedir. Gramsci'ye göre bunun nedeni ezilenlerin içinde yaşadıkları dünyanın hegomonik

tahlillerine etkili bir biçimde karşı çıkma potansiyeline sahip tutarlı bir tarifini yapamamalarıdır. Bu, ezilenlerin kendi dünya tasavvurları olmadığı anlamına gelmemektedir. Ezilenlerin de dünyaya ilişkin tasavvurları vardır ancak bu tasavvur bölük pörçük, tutarsız ve çelişkilidir. Ezilenler kendi yaşadıkları vadiyi açık seçik bir şekilde görebilirler ancak bu vadisinin ötesini görememekte ve kendi yaşadıkları vadi ile dünyanın bütünü arasındaki ilişkileri yorumlayamamaktadırlar. Gramsci Hapishane Defterlerinde “Bolca finansal kaynağa sahip olup, üyeleri düzenli mesleklerle sınırlanmamış bir sınıftan farklı olarak hergün belirli saatler boyunca çalışmak durumunda olan bir sınıf, sürekli ve uzmanlaşmış saldırı örgütlerine sahip olamaz.” derken ezilenlerin bir karşı hegemonya oluşturmaktaki kısıtlarının da altını çizmektedir.”

Ona göre Marksizmin Praksis felsefesi bile henüz Marksizmi ortak bir kitle kültürü haline getirecek kendi aydınlarını yaratma sürecini tamamlamamıştır:

“Bağımsız bir aydınlar grubu yaratmak kolay bir şey değildir. Bu süreç etki ve tepkilerle, bunların bir araya gelmesi ve ayrılması ve böylece yeni ve karmaşık bir durum oluşturmaları gibi şeylerle doludur. (Praksis felsefesi) madun sosyal sınıfın, tarihsel bir inisiyatiften yoksun olan bir sınıfın dünya tasavvurudur. Bu sınıf sürekli, ancak düzensiz bir genişleme süreci izlemektedir. Bu nedenle nitelik açısından belirli bir düzeyi aşamaz ve devleti ele geçirmekten ve toplum üzerinde söz konusu aydın grubun gelişiminde kati bir organik dengeye işaret eden gerçek bir hegemonya kurmaktan halen çok uzaktır”

Biz HAK-İŞ olarak, etkin birey, örgütlü toplum istiyoruz. Her grubun farklı politikaları hedefleri olabilir. Buna karşılık bizim geliştireceğimiz politikalar önemlidir. HAK-İŞ bağımsız ve özgür politikalar üretmektedir. Bizler sendikalar olarak kendine güvenen, politikalar üretebilen anlayışta ve iddiada olmalıyız.

- Sendikaların devletin ideolojik aygıtları (Althusser) olduğu görüşünü nasıl değerlendirirsiniz?

Türkiye’de toplumsal anlamda sendikal hareketin varlığına karşı olan direnç, devlet yönetiminde de var. Paylaşımçı olmayan Türk siyasi geleneği, sendikaları birer sosyal partner olarak kabul etmiyor, kendisine rakip olarak görmeyi tercih ediyor.

Sınırların ortadan kalktığı küreselleşmenin egemen olduğu bir dönemde HAK-İŞ kendini dar bir sendikacılık anlayışına hapsedmemiştir. HAK-İŞ Konfederasyonu özgür ve bağımsız olarak kendini dar kalıplara hapsedmeden sendikal faaliyetlerini yürütmektedir. Çünkü hayata ve insana dair bütün konuların sendikaların ilgi alanına girdiğini düşünüyoruz.

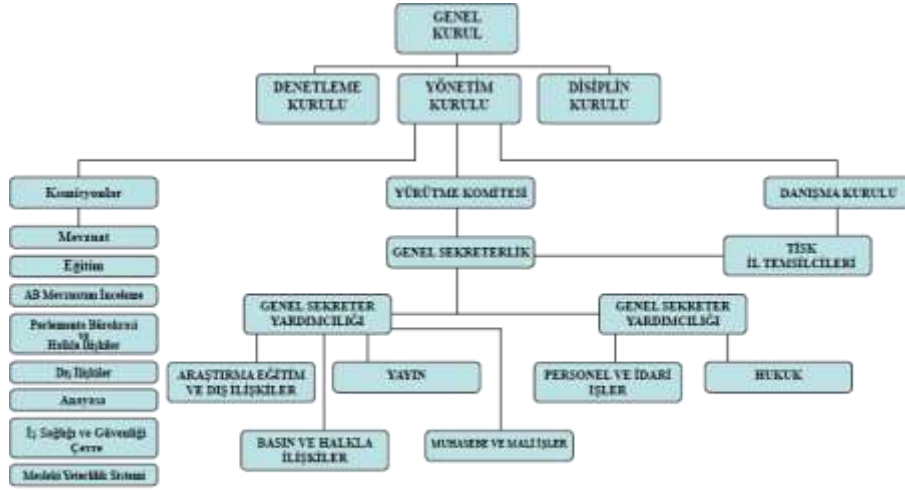
EK 1.3. TİSK Basın ve Halkla İlişkiler Sorumlusu Mülakat

BÖLÜM: HALKLA İLİŞKİLERİN KONUMLANDIRILMASI

- Kurumunuzda halkla ilişkiler hangi birim tarafından yürütülmektedir? (Basınla ilişkiler, basın ve halkla ilişkiler vd. –sonraki sorularda “halkla ilişkiler birimi” ile halkla ilişkileri üstlenen birim veya sorumlu kastedilmektedir)

Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü

- Kurumunuzda halkla ilişkiler birimi hangi tarihte kurulmuştur? Halkla ilişkiler birimi ilk kez kurulduğunda örgüt şemasındaki yeri nasıldır, günümüzde halkla ilişkiler birimi örgüt şemanızda nerede yer almaktadır?

- Halkla ilişkiler biriminin görev, yetki ve sorumlulukları nasıl belirlenmiştir?

TİSK Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü, TİSK'in basın bültenlerini hazırlar, yürütülen proje ve faaliyetlerin iletişim stratejilerini belirler, Yönetim Kurulu'na gelen mülakat ve görüş taleplerini koordine eder ve TİSK yayınlarına katkıda bulunur.

- Sizce halkla ilişkiler biriminin örgüt içinde konumlandırılması nasıl olmalıdır (örgüt şemasındaki yeri, görev, yetki ve sorumlulukları...)

Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü yalnızca üst yönetimle değil, kurumun her departmanı ile yakın bir işbirliği içinde olmalıdır. Kurumda yürütülen tüm faaliyetleri bilen bir Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü, kurumsal haberleri basına uygun şekilde iletir ve gelecek talepleri uygun şekilde yanıtlayabilir.

- Halkla ilişkiler biriminde kaç kişi görev yapmaktadır, kaç iletişim-halkla ilişkiler alanında lisans, önlisans ya da lisansüstü düzeyde öğrenim görmüştür?

TİSK Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü'nde bir Basın ve Halkla İlişkiler Uzmanı görev yapmaktadır. Kendisi Halkla İlişkiler alanında eğitim görmüştür.

- Kurumunuzda halkla ilişkiler biriminde görev alacak olanlarda aradığınız temel özellikler nelerdir?

Basın ve Halkla İlişkiler alanında gerekli eğitim ve deneyime sahibi olmaları, iyi derecede İngilizce bilmeleri beklenmektedir.

- Halkla ilişkiler biriminde çalışanlar arasında işbölümü var mıdır?

-

- Halkla ilişkiler biriminde görev alacak olanlar nasıl ve kim/ler tarafından belirlenmektedir?

Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü çalışanları, diğer TİSK personeli gibi, Yönetim Kurulu'nun onayıyla Genel Sekreterlik tarafından, yapılan mülakatlar neticesinde seçilir.

- Halkla ilişkiler biriminin ayrı bir bütçesi var mıdır? Yoksa nasıl bir uygulama söz konusudur?

Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü'nün ayrı bir bütçesi yoktur. Faaliyetler ana bütçeden ayrılan ödenekler ile gerçekleştirilir.

BÖLÜM 2: HALKLA İLİŞKİLER YÖNETİMİ, ARAÇ VE ORTAMLAR HAKKINDA

- Kurumunuzda halkla ilişkiler birimi kısa, orta ve uzun vadeli planlama yapıyor mu? Yapıyorsa ana hatlarıyla kısa, orta ve uzun vadeli plan hedefleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

TİSK Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü İletişim Stratejisi çerçevesinde kısa, orta ve uzun vadeli planlamalar yapmaktadır. Planlamaların temel amacı TİSK'in görüş ve mesajlarının uygun araçlarla, hedeflenen kitleye doğru şekilde ulaştırılmasıdır.

- Halkla ilişkiler birimi örgüt politikalarının oluşturulmasında etkin bir rol oynamakta mıdır? Kurumunuzun kısa, orta, uzun vadeli planları oluşturulurken halkla ilişkiler katkıda bulunmakta mıdır? Mümkün olduğu kadar örnek vererek açıklamanız beklenmektedir.

- Kurum yöneticileri herhangi bir gelişme hakkında halkla ilişkiler biriminin değerlendirmesini alır mı yoksa halkla ilişkiler birimine gelişmelere göre görev mi verilir?

Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü faaliyetleri kurumsal işbirliği içinde yürütülür.

- Hedef kitleleriniz ve her biri için en uygun bulduğunuz iletişim araç, ortam ya da yöntemleri nelerdir?

- Kurumunuzda halkla ilişkiler için şu araç, ortam ve yöntemlerden hangilerini kullanıyorsunuz: lobicilik, kulis, yüzyüze görüşme, toplantılar, kamuoyu yoklamaları, gözlem, anket, medya izleme-çözümleme, sosyal medya, ... (varsa burada belirtilmeyen araç, ortam ve yöntemlerden de bahsetmeniz beklenmektedir)

Yüzyüze görüşme, toplantılar, medya izleme kullanılan araç ve yöntemlerdir. TİSK önümüzdeki günlerde açacağı LinkedIn hesabı ile sosyal medyada da yer alacaktır.

- Bugüne kadar biriminiz tarafından önerilen, planlanan ve uygulanan kampanyalar hakkında bilgi verir misiniz?

- Kurumunuzun süreli ve diğer yayınları ve halkla ilişkiler biriminin bu yayınlarla ilgili katkısı, etkisi hakkında bilgi verir misiniz?

Yayın Bölümü ile Halkla İlişkiler Bölümü işbirliği içinde çalışmaktadır.

- Halkla ilişkiler birimi tarafından yayınlanan süreli ve diğer yayınlar hakkında bilgi verir misiniz?

Yayın Bölümü http://tisk.org.tr/tr/tisk_yayinlari.php adresinde online olarak görebileceğiniz süreli ve süresiz yayınları hazırlamaktadır.

- Kriz planlarımız var mı?

- Halkla ilişkileri nasıl tanımlarsınız?

- Halkla ilişkilerin bir bilinç inşa etme işi olduğu görüşüne katılıyor musunuz? Açıklayınız.

- Bilinç inşa etme işinin enformasyon üretme, işleme ve yayma kapasitesi ile ilgili olduğunu varsayarsak kurumunuzda halkla ilişkilerin bilinç inşa etme konusunda durumunu irdeler misiniz?

- Halkla ilişkileri planlama ve yönetmeyi mühendislik, basın bülteni yazmak, görsel ve hareketli metinler hazırlamak, konuşma metinleri hazırlamak, medya izlemeyi

de bu çerçevede teknikerliğe benzetirsek kurumunuzda halkla ilişkilerin mühendislik düzeyinde olduğunu söyleyebilir misiniz? Açıklayınız.

- Kurum yöneticileri halkla ilişkilerden en çok hangi faaliyetleri talep etmektedir?
- Kurum yöneticileri halkla ilişkileri hangi çerçevede değerlendirmektedir?
- Dışardan halkla ilişkiler hizmetleri alıyor musunuz?

Hayır.

- Halkla ilişkiler planlama ve uygulamasında ne kadar bağımsızsınız?
- Örgüt içi halkla ilişkiler faaliyetleriniz hakkında bilgi verir misiniz?
- Kurumunuza bağlı sendikaların halkla ilişkiler faaliyetlerinde yeterli işbirliği, dayanışma ve bütünlük olduğunu söyleyebilir misiniz? Açıklayınız.
- Üyelerinize yönelik halkla ilişkiler faaliyetleri hakkında bilgi verir misiniz? (örneğin amaçlarınız neler, hangi araçlar tercih ediliyor, sıkıntılar neler)
- Sendikaların toplum tarafından yeterince destek bulunduğunu düşünüyor musunuz? Toplum desteği azsa nedenleri neler olabilir?
- İşsizlerin sendika üyeliği hakkında düşünceleriniz nelerdir?
- Sınıf bilinci ne demektir? Kurumunuzun amaçları ve üyelerini gözönünde bulundurduğunuzda ilgili çevrelerde sınıf bilincinin ne düzeyde olduğunu gözlemliyorsunuz? Sendikanızın sınıf bilinci ile ilgili çalışmaları nelerdir?
- Sizce içinde bulunduğumuz dönemde sendikaların odaklanması gereken en önemli sorunlar nelerdir? Hem sendikalar açısından hem çalışma ilişkileri düzeni açısından bir değerlendirme yapmanız beklenmektedir.
- Sendikaların uluslararası işbirliği yeterli düzeyde midir? Sermayenin dünya ölçeğinde örgütlenme ve dayanışma yetisine karşın emeğin aynı düzeyde örgütlenme ve dayanışma içinde olduğunu söyleyebilir misiniz? Bu çerçevede “Modern devlet yapılanması ile emeğin (faaliyetlerinin- etki alanının) devlet sınırları içinde çevrenmesi ve diğer ülkelerdeki emek sınıfı ile ittifakının engellenmesi ya da sınırlandırılması söz konusudur. Bu da sermayenin küresel ölçekte hareket serbestisi ve işbirliği, emeğin ise bölünüşü ve sınırlandırılması demektir.” değerlendirmesine katılıyor musunuz?

- Marks'ın iktidarı elinde bulunduranların maddi üretim araçlarının yanında zihinsel üretim araçlarını da elinde bulunduran sınıf olduğuna dair değerlendirmesine benzer şekilde Gramsci iktidarın kurulması ve sürdürülmesinde hakim sınıfın çıkarlarının tüm toplumun çıkarları gibi yansıtılıp benimsetilmesinin kaba kuvvet ve baskıdan daha etkili olduğunu kaydetmiştir. Bu çerçevede resmi eğitim-öğretim düzeni, medya başta olmak üzere bilinç inşa etmede temel işlev gören araç, ortam ve yöntemlerin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Aşağıda verilen değerlendirme çerçevesinde sendikaların karşı hegemonya oluşturma konusundaki sorumluluklarını ve bu konuda neler yapabildiklerini değerlendirir misiniz:

“Hakim sınıf kendi çıkarlarına yönelik bir düzeni meşrulaştırabilmek için gerekli araç ve ortamlara ve bunları amaçları doğrultusunda kullanabilme gücüne sahipken madun (ast-ezilen) sınıflar dünyayı onların bakış açısından görmektedir. Gramsci'ye göre bunun nedeni ezilenlerin içinde yaşadıkları dünyanın hegomonik tahlillerine etkili bir biçimde karşı çıkma potansiyeline sahip tutarlı bir tarifini yapamamalarıdır. Bu, ezilenlerin kendi dünya tasavvurları olmadığı anlamına gelmemektedir. Ezilenlerin de dünyaya ilişkin tasavvurları vardır ancak bu tasavvur bölük pörçük, tutarsız ve çelişkilidir. Ezilenler kendi yaşadıkları vadiyi açık seçik bir şekilde görebilirler ancak bu vadisinin ötesini görememekte ve kendi yaşadıkları vadi ile dünyanın bütünü arasındaki ilişkileri yorumlayamamaktadırlar. Gramsci Hapishane Defterlerinde “Bolca finansal kaynağa sahip olup, üyeleri düzenli mesleklerle sınırlanmamış bir sınıftan farklı olarak hergün belirli saatler boyunca çalışmak durumunda olan bir sınıf, sürekli ve uzmanlaşmış saldırı örgütlerine sahip olamaz.” derken ezilenlerin bir karşı hegemonya oluşturmaktaki kısıtlarının da altını çizmektedir.”

Ona göre Marksizmin Praksis felsefesi bile henüz Marksizmi ortak bir kitle kültürü haline getirecek kendi aydınlarını yaratma sürecini tamamlamamıştır:

“Bağımsız bir aydınlar grubu yaratmak kolay bir şey değildir. Bu süreç etki ve tepkilerle, bunların bir araya gelmesi ve ayrılması ve böylece yeni ve karmaşık bir durum oluşturmaları gibi şeylerle doludur. (Praksis felsefesi) madun sosyal sınıfın, tarihsel bir inisiyatiften yoksun olan bir sınıfın dünya tasavvurudur. Bu sınıf sürekli, ancak düzensiz bir genişleme süreci izlemektedir. Bu nedenle nitelik açısından belirli bir düzeyi aşamaz ve devleti ele geçirmekten ve toplum üzerinde söz konusu aydın grubun gelişiminde kati bir organik dengeye işaret eden gerçek bir hegemonya kurmaktan halen çok uzaktır”

- Sendikaların devletin ideolojik aygıtları (Althusser) olduğu görüşünü nasıl değerlendirirsiniz?

EK 1.4. Türk-İş Basın Müşaviri Mülakat

BÖLÜM: HALKLA İLİŞKİLERİN KONUMLANDIRILMASI

- Kurumunuzda halkla ilişkiler hangi birim tarafından yürütülmektedir? (Basınla ilişkiler, basın ve halkla ilişkiler vd. –sonraki sorularda “halkla ilişkiler birimi” ile halkla ilişkileri üstlenen birim veya sorumlu kastedilmektedir)

Sendikalar açısından bakıldığında, klasik anlamda bir halkla ilişkilerden söz etmek mümkün değil. Sendikaları Konfederasyon ve sendikalar olarak ikiye ayırırsak, sendikalar için basınla ilişkiler ile ilgili bir bölüm bile, çoğu zaman söz konusu olamaz. Çünkü aşağı yukarı sendikaların yüzde 75’inde var olan ve adlarına “basıncı” denilen kişiler, aslında klasik anlamda bir basın müşaviri ya da basınla ilişkiler sorumlusu değildir. Onların işi, her sabah basında çıkan haberleri derlemek, başkanlarının bol bol fotoğraflarını çekmek ve düzensiz bir periyotta sendikanın yayın organını çıkarmaktır. Buna son dönemde sosyal medya araçlarını yönetmeyi de ekleyebiliriz. Ancak bu kurumlarda uzun zamandır çalışan birçok kişinin, sosyal medya araçlarını kullanamadığını da biliyoruz. Kurumsallaşmış, büyük ve hem üye sayısı hem de ekonomik olarak güçlü sendikalar, artık yalnızca sosyal medya için bile insan istihdam ediyorlar. Sendikalarda görev yapan “basıncı”ların basınla ilişkileri hemen hemen hiç yoktur. İlişki ihtiyacı doğduğunda, genel olarak Konfederasyon basın bürosundan yardım isterler.

Şunu da eklemeliyim. Sendikaların bu kadar içe dönük olmasında, elbette basının da büyük etkisi oldu. Eskiden, gazetelerin emek sayfalarında, her türlü sendikal faaliyet haber olurken, sendikalar –hatta bazen konfederasyonlar bile- haber olamıyor. Bu durum da sendikalarda bir içe kapanmaya neden oluyor.

- Kurumunuzda halkla ilişkiler birimi hangi tarihte kurulmuştur? Halkla ilişkiler birimi ilk kez kurulduğunda örgüt şemasındaki yeri nasıldır, günümüzde halkla ilişkiler birimi örgüt şemanızda nerede yer almaktadır?

Konfederasyonlarda durum daha farklıdır. Her konfederasyonda bir basın birimi mutlaka vardır. Türk-İş örneğinden yola çıkarsak, basın danışmanı, sendikal bürokrasi içindeki en önemli kişidir ve genel başkanın sağ kolu odur. Hatta zaman zaman diğer seçilmiş yöneticilerden daha önde gelir dersem, abartmış olmam. Çünkü basın danışmanı, genel başkanın konuşmalarını yazar, yani onu konuşturan kişidir. Politikalar birlikte belirlenir, hatta sırdaşı olur. Bu durum, benim görev yaptığım 18 yılda hep böyle olmuştur. Örgüt şemasındaki yeri budur.

Türk-İş’te basın danışmanlığı, 60 yıllardan bu yana vardır. İlk Türk-İş dergisi 1963 yılında yayımlanmıştır ve o dönemin ünlü gazetecileri (örnek İlhami Soysal) görev

almışlardır. Bu kişiler derginin yayıma hazırlanmasının yanında, basın danışmanlığı görevini de yürütmüşlerdir.

- Halkla ilişkiler biriminin görev, yetki ve sorumlulukları nasıl belirlenmiştir?

Türk-İş Basın Danışmanlığı, formel olarak derginin yayımı, sosyal medya araçlarının kullanımı, toplantı organizasyonu gibi konularla da görevlidir.

- Sıze halkla ilişkiler biriminin örgüt içinde konumlandırılması nasıl olmalıdır (örgüt şemasındaki yeri, görev, yetki ve sorumlulukları...)

- Halkla ilişkiler biriminde kaç kişi görev yapmaktadır, kaç iletişim-halkla ilişkiler alanında lisans, önlisans ya da lisansüstü düzeyde öğrenim görmüştür?

Yukarıda sözünü ettiğim tür basın danışmanı tek ve yeganedir. Genellikle eski gazetecilerden seçilir. Ona yardımcı olan kişiler de vardır. Basın müşavirliğine bağlı bir fotoğrafçı (çünkü fotoğraf sendikacılar için çok önemlidir.), dergiyi hazırlayan bir grafiker, şimdilerde sosyal medyayı takip eden bir personel vs.

- Kurumunuzda halkla ilişkiler biriminde görev alacak olanlarda aradığınız temel özellikler nelerdir?

Bakınız soru 5 son cümle.

- Halkla ilişkiler biriminde çalışanlar arasında işbölümü var mıdır?

Bakınız soru 5. Eskiden yani internet çıkmadan önce bir de gazeteleri gözden geçirip kupürleri kesenler ve fotokopi çekip dağıtanlar vardı 😊

- Halkla ilişkiler biriminde görev alacak olanlar nasıl ve kim/ler tarafından belirlenmektedir?

- Halkla ilişkiler biriminin ayrı bir bütçesi var mıdır? Yoksa nasıl bir uygulama söz konusudur?

Basın danışmanı ve çalışanları doğrudan kurum personelidir. Çalışmaları genel bütçeden karşılanır.

BÖLÜM: HALKLA İLİŞKİLER YÖNETİMİ, ARAÇ VE ORTAMLAR HAKKINDA

- Kurumunuzda halkla ilişkiler birimi kısa, orta ve uzun vadeli planlama yapıyor mu? Yapıyorsa ana hatlarıyla kısa, orta ve uzun vadeli plan hedefleriniz hakkında bilgi verebilir misiniz?

Planlar genellikle belirli bir vadeye bağlı olmaz. Genellikle günlüktür. O gün basında yer alan bir haber ya da gündemde olan kurumu yakından ilgilendiren bir konu (rneğin bir yasa tasarısı) zerine Őekillenir.

- Halkla ilişkiler birimi örgüt politikalarının oluşturulmasında etkin bir rol oynamakta mıdır? Kurumunuzun kısa, orta, uzun vadeli planları oluşturulurken halkla ilişkiler katkıda bulunmakta mıdır? Mümkün olduğu kadar örnek vererek açıklamanız beklenmektedir.

Türk-İŞ örneğinden hareket edersek, kurumun politikalarının belirlenmesinde, yukarıda da anlattığım gibi, basın danışmanı çok etkilidir. Bazı dönemlerde, genel başkanla birlikte politika belirlediği çok görülmüştür.

- Kurum yöneticileri herhangi bir gelişme hakkında halkla ilişkiler biriminin değerlendirmesini alır mı yoksa halkla ilişkiler birimine gelişmelere göre görev mi verilir?

Kesinlikle alır. Düşüncesi alınan en fazla üç personelin başında gelir.

- Hedef kitleleriniz ve her biri için en uygun bulduğunuz iletişim araç, ortam ya da yöntemleri nelerdir?

Basınla ilişkilerde, bire bir ilişki en etkilisidir. Basın danışmanı basının içinden geldiği için arkadaşlık ya da ağabey-abla ilişkileri gelişmiştir. Bu ilişkileri kullanarak özel haber yaptırır, bir haberin çıkmasını engeller, gazeteciye haber atlatarak "kıyak" yapar, gazetecileri zaman zaman gezilere götürür vs.

- Kurumunuzda halkla ilişkiler için Şu araç, ortam ve yöntemlerden hangilerini kullanıyorsunuz: lobicilik, kulis, yüz yüze görüşme, toplantılar, kamuoyu yoklamaları, gözlem, anket, medya izleme-zleme, sosyal medya, ... (varsa burada belirtilmeyen araç, ortam ve yöntemlerden de bahsetmeniz beklenmektedir)

Bakınız soru 5.

- Bugüne kadar biriminiz tarafından önerilen, planlanan ve uygulanan kampanyalar hakkında bilgi verir misiniz?

Eylemler, mitingler, yürüyüşler vs. Son dönemde, "Sendikalı iŐŐinin ürettiği malı tüket" kampanyasının hazırlıkları devam ediyor.

- Kurumunuzun süreli ve diğer yayınları ve halkla ilişkiler biriminin bu yayınlarla ilgili katkısı, etkisi hakkında bilgi verir misiniz?

Bu yayınlar basın danışmanının kontrolünde çıkar. Hatta haberlerin tamamını danışman yazar. Diğer uzman ve danışmanlardan yazı katkısı alınır. İçeriği, o dönemin olayları da dikkate alınarak basın danışmanı tarafından belirlenir. Genel Başkan ya da görevlendirdiği bir yönetici, dergi baskıya gitmeden şöyle bir göz atar.

- Halkla ilişkiler birimi tarafından yayınlanan süreli ve diğer yayınlar hakkında bilgi verir misiniz?

Türk-İş dergisi (periyodik) ve çeşitli sendikal kitaplar, web portalı, facebook ve twitterhesapları.

- Kriz planlarınız var mı?

Yok.

Halkla ilişkileri nasıl tanımlarsınız?

Halkla ilişkilerin bir bilinç inşa etme işi olduğu görüşüne katılıyor musunuz? Açıklayınız.

Bilinç inşa etme işinin enformasyon üretme, işleme ve yayma kapasitesi ile ilgili olduğunu varsayarsak kurumunuzda halkla ilişkilerin bilinç inşa etme konusunda durumunu irdeler misiniz?

Halkla ilişkileri planlama ve yönetmeyi mühendislik, basın bülteni yazmak, görsel ve hareketli metinler hazırlamak, konuşma metinleri hazırlamak, medya izlemeyi de bu çerçevede teknikerliğe benzetirsek kurumunuzda halkla ilişkilerin mühendislik düzeyinde olduğunu söyleyebilir misiniz? Açıklayınız.

Yukarıda anlattığım nedenler ve verdiğim örnekler dikkate alınırsa, mühendislik tanımı bile bazen hafif kalabilir.

Kurum yöneticileri halkla ilişkilerden en çok hangi faaliyetleri talep etmektedir?

Politika oluşturma, imaj oluşturma, iyi yayın yapma, etkili konuşma metinleri ve basın açıklamaları yazma, gazetecilerle iyi ilişkiler.

Kurum yöneticileri halkla ilişkileri hangi çerçevede değerlendirmektedir?

Bakınız soru 14.

Dışardan halkla ilişkiler hizmetleri alıyor musunuz?

Hayır.

Halkla ilişkiler planlama ve uygulamasında ne kadar bağımsızsınız?

Basınla ilişkileri planlamada tamamen bağımsız.

Örgüt içi halkla ilişkiler faaliyetleriniz hakkında bilgi verir misiniz?

Kurumunuza bağlı sendikaların halkla ilişkiler faaliyetlerinde yeterli işbirliği, dayanışma ve bütünlük olduğunu söyleyebilir misiniz? Açıklayınız.

Yukarıda anlattığım nedenlerle, sendikalar bazı önemli durumlarda Konfederasyon basın bürosundan yardım alırlar. Örneğin bir basın toplantısına yeterli sayıda gazetecinin katılımını talep etmek ya da yayımladıkları bir bildirin daha çok basın organında yer almasını sağlamak gibi.

Üyelerinize yönelik halkla ilişkiler faaliyetleri hakkında bilgi verir misiniz? (örneğin amaçlarınız neler, hangi araçlar tercih ediliyor, sıkıntılar neler)

Sendikaların toplum tarafından yeterince destek bulunduğunu düşünüyor musunuz? Toplum desteği azsa nedenleri neler olabilir?

Toplum sendikalardan hoşlanmıyor. Bunu iki taraflı düşünebilirsiniz. Birincisi, sendikasız bir çalışma hayatı isteyen sermaye sınıfının çabaları ve ona bağlı medyanın sendikaları hedef alan tutumu. Diğeri, sendikaların kamuoyu gözünde iyi bir izlenime sahip olmamasına neden olan sendikacılar, onların yaşam biçimleri, basındaki olumsuz haberler, yolsuzluk iddiaları vs.

İşsizlerin sendika üyeliği hakkında düşünceleriniz nelerdir?

Sınıf bilinci ne demektir? Kurumunuzun amaçları ve üyelerini göz önünde bulundurduğunuzda ilgili çevrelerde sınıf bilincinin ne düzeyde olduğunu gözlemliyorsunuz? Sendikanızın sınıf bilinci ile ilgili çalışmaları nelerdir?

Size içinde bulunduğumuz dönemde sendikaların odaklanması gereken en önemli sorunlar nelerdir? Hem sendikalar açısından hem çalışma ilişkileri düzeni açısından bir değerlendirme yapmanız beklenmektedir.

Sendikaların uluslararası işbirliği yeterli düzeyde midir? Sermayenin dünya ölçeğinde örgütlenme ve dayanışma yetisine karşın emeğin aynı düzeyde örgütlenme ve dayanışma içinde olduğunu söyleyebilir misiniz? Bu çerçevede “Modern devlet yapılanması ile emeğin (faaliyetlerinin- etki alanının) devlet sınırları içinde çevrenmesi ve diğer ülkelerdeki emek sınıfı ile ittifakının engellenmesi ya da sınırlandırılması söz konusudur. Bu da sermayenin küresel ölçekte hareket serbestisi ve işbirliği, emeğin ise bölünüşü ve sınırlandırılması demektir.” değerlendirmesine katılıyor musunuz?

Değerlendirme bölümü beni aşar ama size bilgi vereyim. Sendikaların uluslararası ilişkileri yakın zamanlara kadar turistik gezi düzeyindeydi. Ancak son dönemlerde, özellikle çok uluslu şirketlerde örgütlenme çalışmalarının yoğunlaşması, sendikaların uluslararası dayanışmaya önem vermesine yol açtı. Bu konuda önemli başarılar elde edildi. Hatta bazı sendikalarımız, bu ilişkiler ve dayanışma sayesinde bu örgütlenmelerini tamamlayabildiler. Artık ilişkilere bu çerçeveden bakılıyor. Turistik geziler de devam ediyor tabii.

Marks'ın iktidarı elinde bulunduranların maddi üretim araçlarının yanında zihinsel üretim araçlarını da elinde bulunduran sınıf olduğuna dair değerlendirmesine benzer şekilde Gramsci iktidarın kurulması ve sürdürülmesinde hakim sınıfın çıkarlarının tüm toplumun çıkarları gibi yansıtılıp benimsetilmesinin kaba kuvvet ve baskıdan daha etkili olduğunu kaydetmiştir. Bu çerçevede resmi eğitim-öğretim düzeni, medya başta olmak üzere bilinç inşa etmede temel işlev gören araç, ortam ve yöntemlerin rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Aşağıda verilen değerlendirme çerçevesinde sendikaların karşı hegemonya oluşturma konusundaki sorumluluklarını ve bu konuda neler yapabildiklerini değerlendirir misiniz:

“Hakim sınıf kendi çıkarlarına yönelik bir düzeni meşrulaştırabilmek için gerekli araç ve ortamlara ve bunları amaçları doğrultusunda kullanabilme gücüne sahipken madun (ast-ezilen) sınıflar dünyayı onların bakış açısından görmektedir. Gramsci'ye göre bunun nedeni ezilenlerin içinde yaşadıkları dünyanın hegomonik tahlillerine etkili bir biçimde karşı çıkma potansiyeline sahip tutarlı bir tarifini yapamamalarıdır. Bu, ezilenlerin kendi dünya tasavvurları olmadığı anlamına gelmemektedir. Ezilenlerin de dünyaya ilişkin tasavvurları vardır ancak bu tasavvur bölük pörçük, tutarsız ve çelişkilidir. Ezilenler kendi yaşadıkları vadiyi açık seçik bir şekilde görebilirler ancak bu vadisinin ötesini görememekte ve kendi yaşadıkları vadi ile dünyanın bütünü arasındaki ilişkileri yorumlayamamaktadırlar. Gramsci Hapishane Defterlerinde “Bolca finansal kaynağa sahip olup, üyeleri düzenli mesleklerle sınırlanmamış bir sınıftan farklı olarak hergün belirli saatler boyunca çalışmak durumunda olan bir sınıf, sürekli ve uzmanlaşmış saldırı örgütlerine sahip olamaz.” derken ezilenlerin bir karşı hegemonya oluşturmaktaki kısıtlarının da altını çizmektedir.”

Ona göre Marksizmin Praksis felsefesi bile henüz Marksizmi ortak bir kitle kültürü haline getirecek kendi aydınlarını yaratma sürecini tamamlamamıştır:

“Bağımsız bir aydınlar grubu yaratmak kolay bir şey değildir. Bu süreç etki ve tepkilerle, bunların bir araya gelmesi ve ayrılması ve böylece yeni ve karmaşık bir durum oluşturmaları gibi şeylerle doludur. (Praksis felsefesi) madun sosyal sınıfın, tarihsel bir inisiyatiften yoksun olan bir sınıfın dünya tasavvurudur. Bu sınıf sürekli, ancak düzensiz bir genişleme süreci izlemektedir. Bu nedenle nitelik açısından belirli bir düzeyi aşamaz

ve devleti ele geçirmekten ve toplum üzerinde söz konusu aydın grubun gelişiminde kati bir organik dengeye işaret eden gerçek bir hegemonya kurmaktan halen çok uzaktır”

Sendikaların devletin ideolojik aygıtları (Althusser) olduğu görüşünü nasıl değerlendirirsiniz?

EK 2: ANKET FORMU

ÖZGEÇMİŞ

Ege Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü'nden 1988'de mezun olan Meral Çakır Berzah, 1985-1996 yılları arasında çeşitli ulusal gazetelerde muhabir olarak görev yapmıştır. 1996'da okutman kadrosuyla görev aldığı Kocaeli Üniversitesi'nde rektörlük basın danışmanı olarak çalışmaya başlamış, 1998'de Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü'nde öğretim görevlisi olmuştur. 2005'te İletişim Bilimleri'nde yüksek lisansını tamamlamış, 2009'da Sakarya Üniversitesi SBE Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD doktora öğrenimine başlamıştır. Medyanın Ördüğü Berlin Duvarı (Nobel, 2006) bir kitabı bulunan Çakır Berzah iki çocuk annesidir.